

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER ve TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TOPLUMUN MEDYATİK İNŞASI: MEDYATİK İNŞANIN
TOPLUMSAL KABUL ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

Celil ÜNAL

İSTANBUL, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER ve TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TOPLUMUN MEDYATİK İNŞASI: MEDYATİK İNŞANIN
TOPLUMSAL KABUL ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

Celil ÜNAL

Danışman: Prof. Dr. Cengiz ANIK

İSTANBUL, 2022

GENEL BİLGİLER

Adı Soyadı	: Celil Ünal
Anabilim Dalı	: Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Programı	: Halkla İlişkiler
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Cengiz Anık
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora - 2022
Anahtar Sözcükler	: Medyatik İnşa, Toplumsal Etkileşim, Toplumsal
Kabul, Göç, Toplum	

ÖZET

TOPLUMUN MEDYATİK İNŞASI: MEDYATİK İNŞANIN TOPLUMSAL KABUL ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Toplum, insan varlığının kendi başına yaşayamayacağının hem bir kanıtı hem de insan varlığının teleolojik ve aksiyolojik kimliğinin bir sonucudur. Muhakkak bütün canlı varlıklar da sürüler halinde yaşamakta ve birbirileri için çeşitli faydalar üretmektedirler. Bu durum diğer canlılar için varoluşlarının içgüdüsel neticeleridir. İnsan varlığı ise içerisinde yaşadığı toplumu diğer canlılardan farklı olarak inşa etmektedir. Bu inşa sürecinin özünde iletişim bulunmaktadır. İnsan iletişim sayesinde diğer canlılara nazaran sahip olduğu eksikliği telafi etmekte ve toplum medyatik olarak inşa edilmektedir. Medyatik inşa, insan varlığının ortaklaştırıcı mekanizmalar (dil, din, kültür, dünya görüşü, eğitim, mekan dili) vasıtasıyla etkileşim kurduğu ve bu etkileşimlerin iletişime dönüştüğü insana özgü bir süreçtir. İnsan varlığının içgüdüsel olarak değil de toplumu bu şekilde var etmesi aynı zamanda insan toplumunun geçirgen olmasına da vesile olmaktadır. Sözelimi hiçbir canlı varlık aynı familyadan olmasına rağmen bir arada yaşayamazken insan varlığı ortak medyatik mekanizmalar kullanabildiği ölçüde hangi kökenden gelirse gelsin bir arada yaşayabilmektedir. Bugün birçok ülkenin sahip olduğu çeşitlilik bu gerçekliğin bir sonucudur. Bunun yanında insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürmüş olan göç gibi bir olgunun varlığını da göz önünde bulundurmak

gerekmektedir. Göç, farklı kökene sahip insan varlıklarının bir araya gelmesine imkan tanımaktadır. Fakat bu çeşitliliği bir arada tutmak özel politikalar gerektirmektedir. Bu politikalar genel itibariyle göç edenlere odaklanmakta ve onların toplumsal uyumunu sağlamaya yönelik hazırlanmaktadır. Oysa göç sonrası sağlanmaya çalışılan toplumsal bütünleşme göç edenlerin toplumsal uyumu kadar varış ülkesindekilerin toplumsal kabullerini de içermelidir. Bu çalışma göç entegrasyon politikalarına farklı bir perspektiften yaklaşarak toplumsal kabule odaklanmakta ve insan varlığının toplumsallığını farklı kılan gerçekliği göz önünde bulundurarak toplumsal kabulün temin edilmesinde medyatik inşa ve etkileşimin rolünün ne olabileceğini göstermeye çalışmaktadır. Buradan hareketle 526 kişi üzerinde survey tekniği kullanılarak bir araştırma gerçekleştirilmiş, katılımcıların toplumsal kabulleri üzerinde medyatik inşa ve etkileşimin, katılımcıların tanımlayıcı özelliklerinin, Suriyeli sığınmacılara ve genel olarak göçmenlere yönelik algılarının toplumsal kabullerini etkileyip etkilemediği ve bir farklılaşma yaratıp yaratmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre medyatik inşa ve etkileşimin düşük de olsa toplumsal kabul üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca katılımcıların siyasal tercihlerinin ve gelir dağılımlarının da hem medyatik inşa ve etkileşim düzeyleri üzerinde hem de toplumsal kabulleri üzerinde anlamlı farklılaşmalar yarattığı görülmüştür.

GENERAL KNOWLEDGE

Name Surname : Celil Unal
Field : Public Relations and Publicity
Programme : Public Relations
Supervisor : Professor Cengiz Anık
Degree Awarded and Date : PhD's Degree - 2022
Keywords : Mediated Construction, Social Interaction,
Social Acceptance, Migration, Society

ABSTRACT

MEDIATED CONSTRUCTION OF SOCIETY: A RESEARCH REGARDING THE EFFECTS OF MEDIATED CONSTRUCTION ON SOCIAL ACCEPTANCE

Society is proof that human kind cannot live on his own. And also society is a result of human's teleological and axiological existence. Certainly, all creatures live in together and bring various benefits for each other. This results from instinctive orientation of the creatures other than human kind. On the other hand human kind constructs the society in which s/he lives differently from other creatures. Communication is the core of this process. Thanks to communication ability, human kind both makes up for his/her deficiency compare to other creatures and s/he constructs the society mediatedly. Mediated construction is a human spesific process in which human kind interacts through communicating mechanisms such as language, religion, culture, worldview, education and shared place. Such interactions turn into communication longitudinally. The fact that human being constructs the society with mediatic mechanisms instead of instrictive orientations makes human society permeable. For instance, while no creatures can live together despite beings from the same subroup, human beings can live together regardless of their origin thanks to shared mediatic mechanisms. The diversity enjoyed by may countries today is a result of this reality. In addition, it is necessary to consider the migration phenomenon which has existed throughout the history. Migration allows

human beings of different origins to come together. But keeping the origins that creates this diversity requires special policies. These policies generally focus on immigrants and are formed to ensure their social adaptation. However, social cohesion has two dimension as social adaptation and social acceptance and so these two dimensions both should be considered while establishing a policy for social cohesion. Therefore this study focuses on social acceptance by approaching social cohesion policies from a different perspective and tries to show how mediated construction and integration affects social acceptance taking into account the reality that differentiates human society. From this point of view, a research was conducted on 526 participants using the survey technique and it was tried to determine whether mediated construction and interaction affects social acceptance. And also it was tried to understood whether descriptive features of the participants, their perceptions regarding Syrian refugees and general perceptions of immigration creates a differentiation. According to results obtained, it has been seen that mediated construction and interaction, albeit low, has an effect on social acceptance. Additionally, it was observed that the political preferences and income states of the participants created significant differences both on the levels of mediated construction and interaction and on their social acceptance.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada büyük katkıları bulunan, akademik ışığından fazlasıyla istifade ettiğim, bu tezin hem ilham kaynağı hem de mimarı olan kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Cengiz Anık'a; tez izleme sürecimde destek ve katkılarıyla tezin şekillenmesine vesile olan hocalarım Prof. Dr. Şenol Durgun ve Doç. Dr. Ayşe Gül Soncu'ya; savunmamı onurlandıran, görüş ve önerileriyle katkı sağlayan hocam Doç. Dr. Samet Kavoğlu'na ve Dr. Öğr. Üyesi Alihan Limoncuoğlu'na; tez yazım sürecinde sürekli tartışmalar yürüttüğümüz, başta İbrahim Kiçir ve Şakir Güler olmak üzere beni sıkılmadan dinleyen bütün dostlarıma; tez yazım sürecinde vaktinden çaldığım, desteklerini her zaman hissettiğim, varlıklarıyla bana huzur veren sevgili eşim Şevval Çisel'e ve canım oğlum Artun'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Bu tez TÜBİTAK'ın katkılarıyla hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMUN ve İNSANIN TANIMI, KAVRAMSAL TARTIŞMALAR ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İNSAN VARLIĞI ve TOPLUM.....	5
1.1.1. İnsana Dair İki Temel Nitelik.....	14
1.1.1.1. İnsan Varlığının Teleolojik Boyutu.....	14
1.1.1.2. İnsanın Aksiyolojik Kimliği.....	18
1.1.2. Toplumu Var Eden Latent ve Manifest Unsurlar.....	22
1.1.2.1. Toplumsal Zihniyet.....	23
1.1.2.2. Toplumsal Norm ve Yasalar.....	27
1.2. TOPLUMSAL DÜZENE DAİR YAKLAŞIMLAR.....	31
1.2.1. İşlevselcilik.....	31
1.2.2. Yeni İşlevselcilik.....	35
1.2.3. Çatışma Kuramı.....	38
1.2.4. Alışveriş Kuramı.....	41
1.2.5. Sembolik Etkileşimcilik.....	44
1.2.6. Toplumsal İnşacılık Yaklaşımı.....	48
1.3. TOPLUM, İLETİŞİM ve GÖÇ İLİŞKİSİ.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU: NEDENLERİ, SONUÇLARI ve TOPLUMSAL ALANA ETKİLERİ

2.1. GÖÇ OLGUSU.....	55
2.2. GÖÇÜN NEDENLERİNİ AÇIKLAYAN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR.....	61
2.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları.....	65
2.2.2. Kesişen Fırsatlar Kuramı.....	68
2.2.3. Göç Çekim Modeli.....	70

2.2.4. İtme – Çekme Kuramı.....	71
2.2.5. Neo-Klasik Mikro Göç Kuramı.....	73
2.2.6. Davranışsal Kuram.....	75
2.2.7. Yaşam Döngüsü Yaklaşımı.....	76
2.2.8. Yeni Ekonomi Göç Kuramı.....	78
2.2.9. Ağ (Network) Kuramı.....	80
2.2.10. Sosyal Sermaye Kuramı.....	82
2.2.11. Kurumsal Kuram.....	84
2.2.12. Kümülatif Nedensellik Kuramı.....	86
2.2.13. Petersen’in Göç Türleri.....	88
2.2.14. Hareketlilik Geçiş Hipotezi.....	90
2.2.15. Neo-Klasik Makro Göç Kuramı.....	92
2.2.16. Denge Kuramı.....	93
2.2.17. Dünya Sistemi Kuramı.....	94
2.2.18. Göç Sistemleri Kuramı.....	97
2.2.19. Parekh’in Göç Tipolojisi.....	99
2.2.20. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı.....	100
2.2.21. Ulus-aşırı Göç Kuramı.....	101
2.3. GÖÇ KURAMLARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....	102
2.4. GÖÇÜN TOPLUMSAL SONUÇLARI VE ENTEGRASYON.....	105
2.4.1. Asimilasyon Politikası.....	114
2.4.2. Çok Kültürlülük Politikası.....	117
2.5. ASİMİLASYON VE ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK POLİTİKALARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMUN MEDYATİK İNŞASI

3.1. TOPLUMUN MEDYATİK İNŞASI.....	125
3.1.1. İnsanın Zihinsel Performansı.....	135
3.1.2. İnsanın Temsil Yeteneği.....	144
3.1.3. Temsiliyet Mekanizması.....	149
3.1.4. Temsiliyet Mekanizmalarının Kültürlenerek Kutsanması.....	154
3.1.5. İnsan Etkileşimini Farklılaştıran “Medyatik Mekanizma”	158
3.1.6. İletişimin “Apriori”si Etkileşim.....	164

3.2. TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME.....	169
3.2.1. Toplumsal Kabul.....	177
3.2.2. Toplumsal Uyum ve Toplumsal Aidiyet.....	179

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEDYATİK İNŞA ve SURİYELİ SIĞINMACILARIN TOPLUMSAL KABUL İLİŞKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Konusu.....	185
4.2. Araştırmanın Amacı.....	186
4.3. Araştırmanın Önemi.....	187
4.4. Araştırma Problemi.....	187
4.5. Araştırmanın Değişkenleri.....	189
4.6. Araştırmanın Modeli.....	191
4.7. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	191
4.8. Evren ve Örneklem.....	192
4.9. Veri Toplama Araçları.....	193
4.9.1. Göçmen Kabul (Toplumsal Kabul) Ölçeği.....	194
4.9.2. Medyatik İnşa ve Etkileşim Ölçeği.....	195
4.9.2.1. Ölçek Formunun Oluşturulması.....	196
4.9.2.2. Ölçek Formunun Geliştirilmesindeki Katılımcılar.....	196
4.9.2.3. Formdan Elde Edilen Verilerin İşlenmesi.....	196
4.9.2.4. Madde Analizleri.....	197
4.9.2.4.1. Madde Ölçek Korelasyonuna Dayalı Madde Analizi.....	197
4.9.2.5. Formun Yapı Geçerliliği.....	197
4.9.2.5.1. Açıklayıcı Faktör Analizi.....	198
4.9.2.5.2. Doğrulamalı Faktör Analizi.....	200
4.10. Araştırmanın Uygulanması.....	203
4.11. Araştırma Bulguları.....	203
4.11.1. Araştırma Bulgularının Analizi ve Değerlendirilmesinde Uygulanan Testler.....	204
4.11.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	207
4.11.3. Katılımcıların Araştırmada Kategorik Olarak Yer Alan Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımları ve Frekans Değerleri.....	211
4.11.4. Araştırmanın Problemlerine Yönelik Gerçekleştirilen Analizler ve Değerlendirmeleri.....	213

4.11.4.1. Temel Probleme Yönelik Gerçekleştirilen Analizler ve Değerlendirmeler.....	213
4.11.4.2. Alt Problemlere Yönelik Gerçekleştirilen Analizler ve Değerlendirmeleri.....	216
TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER.....	236
KAYNAKÇA	244
EKLER.....	265

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Göç Karar Süreci	57
Şekil 2. Disiplinlere Göre Göç Kuramlarının Kategorizasyonu.....	61
Şekil 3. Göç Kararını Etkileyen İtici Ve Çekici Faktörler İle Harici Engeller.....	71
Şekil 4. Neo-Klasik Kurama Göre Göç Karar Şeması.....	73
Şekil 5. Toplumsal Medyatik İnşa Süreci.....	134
Şekil 6. İnsani Melekelerin Zihinsel Performanstaki Yerini Gösteren Şema.....	138
Şekil 7. Atkinson Ve Shiffin'in Zihnin İşleyiş Şeması	139
Şekil 8. Atkinson Ve Shiffin'in Zihinsel Performans Sonrası Verinin Durumunu Gösteren Şema	141
Şekil 9. Temsiliyet Mekanizmasının İşleyiş Biçimi.....	150
Şekil 10. Moles'ün Sadeleştirilmiş Kültürlenme Modeli.....	157
Şekil 11. Schiefer Ve Van Der Noll'un Toplumsal Bütünleşme Modeli	175
Şekil 12. Toplumsal Kabul Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Diyagram ...	195
Şekil 13. Doğrulayıcı Faktör Analizi (Dfa) Diyagramı.....	201
Şekil 14. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	207
Şekil 15. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı.....	208
Şekil 16. Katılımcıların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	208
Şekil 17. Katılımcıların Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı.....	209
Şekil 18. Katılımcıların Gelir Durumlarına Göre Dağılımları	209
Şekil 19. Katılımcıların Bölgesel Dağılımı	210
Şekil 20. Katılımcıların Son Genel Seçimlerde Gösterdikleri Siyasal Katılım Durumları	210

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Şimşek'in Göç Kuramları Taksonomisi	63
Tablo 2. Sert'in Göçün Nedenlerine Dair Taksonomisi.....	64
Tablo 3. Göç Kuramları Ve Sayıtları.....	103
Tablo 4. Göç Türüne Bağlı Olarak Ortaya Çıkması Muhtemel Toplumsal Değişimler (Portes, 2010: 1556).....	109
Tablo 5. Asimilasyon Ve Çok Kültürlülük Politikalarının Göçmenler Ve Yerel Halk Nezdindeki Etkileri	123
Tablo 6. Anık'ın İnsani Yetilerin Zihinsel Süreçteki İşlevlerine Yönelik Görev Tanımları.....	143
Tablo 7. Durhaime Ve Arkadaşlarına Göre Toplumsal Bütünleşmenin Alt Boyutları (2004).....	173
Tablo 8. Mive Ölçeği Soru Tablosu.....	190
Tablo 9. Toplumsal Kabul Ölçeği Dfa Uyum Değerleri.....	195
Tablo 10. Madde Ölçek Korelasyonuna Dayalı Madde Analizi	197
Tablo 11. Kaiser-Meyer-Olkin (Kmo) Ve Barlett Testi Sonuçları	198
Tablo 12. Faktör Analizi Sonuçları.....	198
Tablo 13. Varimax Döndürme Sonrası Değerler	199
Tablo 14. Mive Ölçeği Dfa Uyum Değerleri	200
Tablo 15. Dfa Sonrası “Medyatik İnşa Ve Etkileşim Ölçeği”	202
Tablo 16. Araştırma Değişkenlerine Dair Basıklık Ve Çarpıklık Değerleri.....	204
Tablo 17. Toplumsal Kabul Ölçeğinde Yer Alan Maddelere Ait Değerler	205
Tablo 18. Medyatik İnşa Ve Etkileşim Ölçeğinde Yer Alan Maddelere Ait Değerler	205
Tablo 19. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algılarına Dair Durumları .	211
Tablo 20. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Bilgi Edinme Kanalları Ve Etkileşim Düzeylerine Yönelik Durumları	212
Tablo 21. Katılımcıların Göçmenlere Yönelik Genel Algılarına İlişkin Durumları....	212
Tablo 22. Medyatik İnşa Ve Etkileşim Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi	214
Tablo 23. Mive Kültür Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi	214
Tablo 24. Mive Dil Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi	214
Tablo 25. Mive Eğitim Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi	215

Tablo 26. Mive Mekan Dili Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi	215
Tablo 27. Mive Dünya Görüşü Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi	215
Tablo 28. Mive Din Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi	216
Tablo 29. Katılımcıların Dini İnanca Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri ...	217
Tablo 30. Katılımcıların Dünya Görüşüne Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri	217
Tablo 31. Katılımcıların Mekan Diline Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri	217
Tablo 32. Katılımcıların Eğitim Benzerliğine Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri.....	217
Tablo 33. Katılımcıların Aynı Dili Konuşmalarına Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri.....	218
Tablo 34. Katılımcıların Kültürel Benzerliğe Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri.....	218
Tablo 35. Katılımcıların Medyatik İnşa Olma Ve Etkileşim Kurma Düzeyleri	218
Tablo 36. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Düzeyleri	219
Tablo 37. Katılımcıların Cinsiyetlerine Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları	219
Tablo 38. Katılımcıların Medeni Durumlarına Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları	220
Tablo 39. Katılımcıların Yaş Dağılımına Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları	220
Tablo 40. Katılımcıların Öğrenim Durumuna Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları	220
Tablo 41. Katılımcıların Hane Gelir Dağılımına Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları	221
Tablo 42. Katılımcıların Hane Gelirine Göre Toplumsal Kabul Durumunun Tukey Testi İle İkili Karşılaştırması	221
Tablo 43. Katılımcıların Son Genel Seçimlerdeki Siyasal Tercihine Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları.....	222
Tablo 44. Katılımcıların Son Genel Seçimlerdeki Siyasal Tercihine Göre Toplumsal Kabul Durumunun Tukey Testi İle İkili Karşılaştırması	222
Tablo 45. Katılımcıların Cinsiyetlerine Bağlı Olarak Mive Ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları.....	223
Tablo 46. Katılımcıların Medeni Durumlarına Bağlı Olarak Mive Ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları.....	223

Tablo 47. Katılımcıların Yaş Dağılımlarına Bağlı Olarak Mive Ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları.....	224
Tablo 48. Katılımcıların Öğrenim Durumlarına Bağlı Olarak Mive Ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları.....	225
Tablo 49. Eğitim Durumuna Göre Mive’ye Özgü Farklılaşmanın Tukey Testi İle İkili Karşılaştırması	225
Tablo 50. Katılımcıların Gelir Dağılımlarına Bağlı Olarak Mive Ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları.....	226
Tablo 51. Gelir Durumuna Göre Mive’ye Özgü Farklılaşmanın Tukey Testi İle İkili Karşılaştırması	227
Tablo 52. Katılımcıların Son Genel Seçimlerdeki Siyasal Tercihlerine Bağlı Olarak Mive Ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları.....	228
Tablo 53. Son Genel Seçimlerdeki Siyasal Tercihlere Göre Katılımcıların Mive Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılıklarının İkili Grup Karşılaştırmaları.....	229
Tablo 54. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algıların Toplumsal Kabul Üzerindeki Farklılaşma Durumları.....	229
Tablo 55. Katılımcıların Mive’ye Dair Bölgesel Olarak Farklılaşma Durumları.....	231
Tablo 56. Katılımcıların Mive Özelinde Bölgesel Olarak İkili Karşılaştırması	232
Tablo 57. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabulüne Dair Bölgesel Olarak Farklılaşma Durumları.....	232
Tablo 58. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacılar Hakkında Bilgi Edinme Kanallarına Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabullerindeki Farklılaşma Durumları.....	233
Tablo 59. Katılımcıların Göç Ve Göçmenlere Yönelik Genel Tutumlarına Dair Ortalama Değer Ve Tanımlayıcı Göstergeler	234
Tablo 60. Katılımcıların Göç Ve Göçmenlere Yönelik Genel Tutumları Bağlamında Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Düzeylerine Dair Anova Test Sonuçları	234
Tablo 61. Katılımcıların Göç Ve Göçmenliğe Dair Genel Tutumlarına Bağlı Olarak Farklılaşma Durumları.....	235

GİRİŞ

Simmel, Bridge and Door (1994) adlı konsantre çalışmasında evrendeki ve dünyamızdaki bütünlüğün ve ayrılığın insanlar tarafından nasıl organize edildiğini köprü ve kapı alegorileri üzerinden izah etmektedir. Başka bir ifadeyle Simmel, insanın kendi sınırlarını nasıl çizdiğini ve hayal dünyasında ayrılıkları nasıl birleştirdiğini ve onu nasıl pratiğe döktüğünü anlatmaktadır. İlgili eser daha çok kamusal ve özel alan ayrımı nezdinde yorumlanabilmekle birlikte, toplumun nasıl var olduğunu ve bir toplumun diğer toplumlardan nasıl ayrıştığını izah edebilmek açısından da önemli bir eserdir.

İlerleyen sayfalarda da tartışılacağı üzere toplum denen mefhum, sadece insan varlığına özgü bir bütünlüktür. Muhakkak diğer canlı varlıklar da birliktelik halinde yaşamaktadır. Ancak diğer canlı varlıkların insan toplumuyla benzer olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Çünkü hiçbir canlı varlık, insan varlığı gibi iletişim yeteneğine sahip değildir ki insanların oluşturduğu toplumları diğer canlılarınkinden farklılaştıran temelde sahip olduğu bu iletişim yeteneğidir.

İnsan, iletişim sayesinde birlikteliği tesis etmekte, yine iletişim sayesinde diğer toplumlarla arasına sınırlar çizmektedir. Cohen, Topluluğun Simgesel Kuruluşu (1999) adlı eserinde mevcut sınırların insanların üzerinde mutabık kaldığı ve ortaklaştığı simgesel düzenekler üzerinden çizildiğini dile getirmektedir. Nasıl ki kapı insan varlığının mevcut boşlukta kendine ait yeni bir boşluk yaratmasına ve dış dünya ile kendi özel alanı arasında bir barikat kurmasına imkan veriyorsa, Cohen için toplulukların ve toplumların sahip olduğu simgesel düzenekler de bu anlamda birer kapı işlevi görmektedir. Sahip olduğu simgesel düzenekler sayesinde her toplum ve topluluk, diğer toplum ve topluluklarla arasına bir kapı konumlandırmaktadır. Ancak bu kapıyı sonuna kadar kilitli bir kapı olarak düşünmemek gerekir. Nitekim kapılardan geçiş gerekli şartlar sağlandığında belirli oranda serbest ve özgürdür. Yine bu durum da insan varlığının oluşturduğu birliktelikleri diğer canlı varlıklarından farklılaştıran bir durumdur.

Sözgelimi aynı familyadan olmasına rağmen hiçbir aslan bir kaplanla ya da bir çitayla bir arada yaşayamamaktadır. Ancak insan varlığı bu durumun aksine belirli şartları taşıdığına (ortak medyatik mekanizmaları kullandığında, ortak simgesel düzenekleri

paylaşmaya başladığında) farklı toplum ve topluluklarda doğsa ya da büyüse de bir arada yaşayabilmektedir. Bu durum aynı zamanda insan varlığının diğer canlı varlıklara göre kusurlu olmasının bir sonucudur. Çünkü insan varlığı dışındaki birçok canlı varlık, genetik ve içgüdüsel olarak kusursuz bir biçimde kodlanmıştır. Oysa insan varlığı böylesi bir kusursuzluğa sahip değildir ki iletişim insan toplumları için işte tam da bu yüzden gerekli bir edim ve olgudur.

İletişim, zihinsel olarak kafasında sınırsız bir biçimde tasarlama yapabilen insan varlığının diğer insan varlıklarıyla ortaklaşabilmesi adına sadece insan varlığının ortaya koyabildiği bir eylemdir. Ortaklaşmanın öncü kuvvetlerini ise büyük ölçüde medyatik mekanizmalar oluşturmaktadır. Ortak medyatik mekanizmalara sahip olmak, insan varlığının iletişim sürecinde başlangıç noktası olma özelliği taşımaktadır. Aynı dili konuşmak, aynı inanca dahil olmak, aynı kültürden gelmek, aynı dünya görüşüne sahip olmak, aynı eğitim düzeyinde bulunmak ve aynı ortamda yaşamı sürdürmek gibi ortaklaştırıcı özellikler, insan varlıklarının büyük ölçüde medyatik olarak inşa olmalarına vesile olarak, birbirleriyle etkileşim kurmalarına ve uzun vadede iletişimin tesis olmasına imkan tanımaktadır. Böylelikle toplum ve topluluklar ortaya çıkmakta ve bir arada yaşam mümkün hale gelmektedir.

Ancak her bütünleşme ve birliktelik aynı zamanda bir ayrılığın öncülü olmaktadır (Simmel, 1994, s.5). Medyatik mekanizmalar sayesinde bir arada yaşayabilen insan varlıkları yine sahip oldukları medyatik mekanizmaların diğer insan varlıklarının sahip olduğu medyatik mekanizmalar temelinde farklılaşmasından ötürü diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu durum ise göç gibi ayrışmalar arasındaki geçişi ve değiş tokuşu tarif eden bir olgunun varlık göstermesine neden olmaktadır.

Göç her ne kadar bir yer değişimi (Karpat, 2003) olarak tarif edilse de olgusal tekabüliyeti itibariyle bundan daha fazlası olarak karışımıza çıkmaktadır. Göç, insan varlığının algılarında başlayan, mekânsal yer değiştirmeye devam eden ve uyum ile sonuçlanan bir süreç (Demirel, 2004, s.7) olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tanımdan hareketle göçün sonuçlanmasının bir ön koşulu olarak uyum, göçü bir tür yer değiştirme hareketinin ötesine taşımaktadır. Fakat yine burada uyum, coğrafi şartlara uyum sağlamaktan ziyade geçiş yapılan farklılığın gerekliliklerine tabi olmak şeklinde

düşünülmelidir. Sözgelimi içerisine dahil olunan farklılığın sahip olduğu dili konuşmaya başlamak, farklılığın sahip olduğu dünya görüşüne kanalize olmak, kültürel anlamda farklılıklarla benzeşmeye başlamak gibi birçok değişimi içselleştirmek göç sonrası uyumun birer parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan varlığı bu uyumu sayesinde, her ne kadar farklı coğrafyanın insanı olsa da bir arada yaşayabilmekte, diğerleri tarafından daha kolay kabul görebilmektedir. Oysa diğer canlı varlıklarda her ne kadar coğrafi bir uyum söz konusu olsa da insan varlıklarının sergilemiş olduğu gibi bir uyumdan söz etmek mümkün değildir. Çünkü sadece insan varlığı temsil yeteneği sayesinde temsiliyet mekanizmaları yaratabilmekte; temsiliyet mekanizmalarını medyatik mekanizmalara dönüştürebilmekte ve bu sayede etkileşim kurarak iletişim yeteneğini açığa çıkarabilme fırsatı yakalayabilmektedir. Bu durum, insan varlığının gerçekliği olup, onu diğer bütün canlı varlıklardan farklı bir konuma getirmektedir.

Bu gerçekliği göz önünde bulundurarak bu çalışma, insanlık tarihi boyunca gündemde olan, göç gibi bir olgunun neticelerinden birisi olarak toplumsal bütünleşme sorununun nasıl çözülebileceğine bir yanıt bulmaya ve bu alandaki çözümlere bir katkı sunmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda ortaya konulan entegrasyon politikalarının nasıl revize edilebileceğine, alan yazındaki tartışmalardan da feyz alarak yeni bir boyut kazandırmaya çalışmaktadır. Özellikle insan varlığına insan olma özelliği kazandıran iletişim yeteneğinin hep odakta tutulması gerektiği hatırlatılarak, entegrasyon politikalarının medyatik inşa ile nasıl daha aktif hale getirilebileceği çalışma boyunca tartışılmaktadır.

Bunun yanında bütünleşmenin sadece göçmenlerin uyumlarıyla gerçekleşemeyeceği üzerinde durulmakta, varış ülkesindekilerin göçmenleri toplumsal kabullerinin önemine dikkat çekilmektedir. Göçle ilgili yapılan çalışmaların bu hususa çok fazla odaklanmaması ve varış ülkesindeki vatandaşların göçmenlere yönelik toplumsal kabullerinin toplumsal bütünleşme açısından ehemmiyet arz ettiğine yönelik algının zayıflığı, bu çalışmanın toplumsal kabul üzerine yoğunlaşmasına vesile olmuştur. Bu doğrultuda medyatik inşa ve etkileşimin göçmenlerin toplumsal uyumundan ziyade

varış ülkesindeki vatandaşların göçmenleri toplumsal kabulünü ne ölçüde etkilediği ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

Bu anlamda ilk bölümde; insan varlığına ve toplumun ne olduğuna odaklanılarak sosyoloji odaklı teorik bir çerçeve çizilmeye çalışılmaktadır. İkinci bölümde ise göç olgusuna ve göçün nedenlerine yönelik teorik açıklamalara yer verilmekte, mevcut entegrasyon politikalarına dair bilgiler teorik açıdan ortaya konulmaktadır. Üçüncü bölümde ise çalışmanın odağını teşkil eden “medyatik inşa”nın ne olduğu bütün boyutlarıyla teorik çerçevede tartışılmaktadır. Son bölümde ise bölgesel olarak kota uygulanan; fakat randomize olmayan 526 kişilik bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen survey araştırmasının detaylarına yer verilerek, yapılan analizler ve yorumlar serimlenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: TOPLUMUN ve İNSANIN TANIMI, KAVRAMSAL TARTIŞMALAR ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İNSAN VARLIĞI VE TOPLUM

Aristoteles'in ifade ettiği üzere insan varlığı diğer canlı varlıklar veya Tanrı gibi tek başına yaşama imkanına sahip değildir. Doğası gereği insan varlığı, gruplar halinde yaşamaya mecburdur (Bierstedt, 2014, s.21). Bu mecburiyet de insan varlığını bugün toplum olarak addettiğimiz mefhumu oluşturmaya itmiştir. Ancak “insanları birlikte yaşamaya mecbur eden olay ya da durum tam olarak nedir?” sorusuna verilebilecek net bir cevap bulunmamaktadır. Belki Tocqueville'nin *Amerika'da Demokrasi* (1994) adlı eserinde önerdiği gibi insan varlığının ve toplum denen mefhumun anlaşılması için onun bebeklik çağlarına kadar inmek ilgili soruya bir nebze olsun cevap üretmemize katkı sağlama imkanına sahiptir. Dolayısıyla toplumu anlayabilmek için geçmişin derinliklerine arkeolojik bir kazı gerçekleştirmek yerinde görünmektedir.

Bu doğrultuda Harari (2017, s.23), insanların neden birlikte yaşamak zorunda kaldıkları yönündeki soruyu cevaplamak üzere Darwinist bakış açısını esas alarak toplumun en başta nasıl meydana geldiğini arkeolojik bir yönelimle açıklamaya gayret göstermektedir. Harari'ye göre (2017, s.22) insanlar, evrimsel süreçte iki ayak üzerinde durmaya başladıkları andan itibaren önemli bir yol kat etmişlerdir. İnsan varlığının iki ayağı üzerinde durmaya başlaması, beyinsel gelişiminin ardından ikinci büyük evrimsel değişimdir. Ellerini yürümek için kullanmayan insan varlığı, alet kullanmakta ve avlanmakta daha yetkin hale gelmiştir. Aynı zamanda ayakları üzerinde durmaya başlamasıyla savanda çevreyi daha iyi bir biçimde tefiş etmeye başlamıştır. Fakat birlikte yaşama mecburiyetini doğuran asıl önemli nokta ayakta durmanın dezavantajıyla ilgilidir. İki ayağı üzerinde durmaya başlayarak insan varlığı, belli birtakım bedeller ödemek zorunda kalmıştır ve bu bedeli kadınlar erkeklere nazaran daha ağır ödemişlerdir.

“Kadınlar daha da fazlasını ödemek zorunda kaldı. Dik bir duruş daha dar kalçalar demektir ve bu da doğum kanalını daraltıyordu, üstelik aynı anda bebeklerin de beyni giderek büyüyordu. Doğumda ölüm, dişi insanlar için ciddi bir sorun haline geldi. Bebeklerinin kafası ve beyni daha küçük olduğundan, erken

doğum yapan kadınlar daha çok hayatta kaldılar ve daha çok çocuk sahibi oldular; doğal seçim bu şekilde erken doğumlara hayatta kalma şansı verdi. Elbette böylelikle diğer hayvanlara kıyasla insanlar, pek çok hayati öneme sahip sistemleri henüz tam olarak gelişmemişken erken doğar hale geldiler. Bir tay doğumdan kısa süre sonra yürüyebilir, bir yavru kedi birkaç haftalıkken annesi yiyecek arayışı sırasında onu yalnız bırakabilir. İnsan bebekleriye yıllar boyunca yardım, bakım, koruma ve eğitim için büyüklere muhtaçtır” (Harari, 2017, s.23).

İnsan yavrusunun muhtaç varlık olarak hayata gelmesi, dişi insanlar üzerindeki sorumluluğu artırmış ve yemek, içmek gibi belli birtakım fizyolojik ihtiyaçları gidermek üzere gerçekleştirilen edimler üzerinde baskı yaratmıştır. Günlük yiyecek ihtiyacını karşılamak zorunda da olan dişi insan için muhtaç bebeği sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bir yanda annelik içgüdüsü diğer tarafta birincil fizyolojik ihtiyaçları arasında kalan dişi insanlar, durumun yarattığı ikilemden kurtulabilmek adına ailenin diğer üyelerinden ve komşulardan yardım almaya başlamıştır. Böylelikle insan varlığı için birlikte yaşam bir mecburiyet ve zorunluluk haline dönüşmüştür.

Bu yaklaşım, toplumun kuruluşunu açıklamaya niyetlenmiş belli bir paradigmaya karşılık gelmektedir. Oysa toplumun nasıl ortaya çıktığına, insan varlığının ne tür niteliklere sahip olduğuna ve toplum-insan ilişkisinin nasıl teşekkül ettiğine dair birçok farklı paradigma ve görüş bulunmaktadır. Örneğin linguistik bakış açısına göre insanların birlikte yaşamasını sağlayan dildir. İnsanlar dillerini dedikodu sayesinde geliştirmişlerdir. Dedikodu bu sebeple insanların DNA ve genom yönünden sahip oldukları zayıflıkları bertaraf eden önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal antropoloji nezdinde ise insanın insan olarak var olması simgesel düşüncenin doğuşu ile gerçekleşmiştir (Barnard, 2016). İnsanın simgesel olarak düşünmesi onun aynı zamanda var olmayanı düşünmesi olarak ifade edilebilir ki bu sadece insan varlığına özgü bir durumdur. Bütün canlı varlıklar bir biçimde irtibat halinde olmakla birlikte, sadece insan varlığı simgelerle düşünme ve iletişim kurma özelliğine sahiptir (Barnard, 2016, s.17) Nasıl ki diğer canlı varlıklar kodlanmış içgüdülere sahipse, bütün insan varlıkları da zihinlerinde mistik düşünceler barındırmaktadır (Levy-Bruhl, 1975, s.101). İnsanın bu özelliği onun epistemolojik gerçeklikler oluşturmaya imkan

tanınmaktadır. Bu durum toplumun kuruluşunda önemli bir etkiye sahiptir; çünkü insanlar birlikte yaşamayı içgüdüsel olarak değil, hayali olarak yarattıkları düzenler sayesinde öğrenmişlerdir (Harari, 2017, s.140).

Toplum daha büyük ve karmaşık hale geldikçe hayali kurgular da daha sade ve rafine hale gelmiştir. Nasıl ki diğer canlı varlıklar yaşamlarını içgüdülerinin yönlendirmesi ile sürdürüyorlarsa insan varlığı da mitler ve kurgular ile yaşamlarını sürdürmeye alışmışlardır. Mit ve hayali kurgular insanları doğdukları andan itibaren standart bir yaşam sürmeye teşne hale getirmiştir. Bu anlamda mitler ve kurgular oldukça fazla sayıdaki insanın iş birliği yapmasını sağlayan, yapay birer içgüdü halini almıştır. Bu yapay içgüdülerin genel adı ise kültüredür (Harari, 2017, s.169).

Simgesel düzenekler ve hayali kurgular şüphesiz toplumun varlığını sürdürebilmesi için oldukça elzemdir. Ancak toplumu meydana getiren birliktelik ve ortaklığın ortaya çıkması daha fazlasını gerektirmektedir. Voltaire bu noktada toplumun varlığını, insanın kendi cinslerine karşı sahip olduğu iyilikseverlikle açıklamaktadır. Voltaire'e göre insanın tek başına yaşayabileceğine olan inanç aptallıktır. İnsanın bir toplum içerisinde yaşaması içgüdüsel bir davranıştır. Toplumu var eden de acıma ve adalettir (Voltaire'den akt. Bierstedt, 2014, s.34).

Voltaire'in söylediği iyilikseverlik, acıma ve adalet toplumu var etmektedir; ancak toplum bunun yanı sıra insanın amaçları ekseninde tezahür etmektedir. Aristo bu konuda toplumun, ereksel olarak doğal bir biçimde ortaya çıktığını dile getirmiştir. Ona göre insan varlığı kendisi yok olsa bile kendi genlerini geride bırakmak üzere temel bir içgüdüye sahiptir. İnsanın sahip olduğu bu içgüdü belli bir amacı tarif etmektedir. Ünsiyeti devam ettirme amacına ulaşmak üzere tetiklenen içgüdü, dişi ve erkek insan varlığının bir araya gelmesini, ortaklık kurmasını sağlayarak aile olmalarına vesile olmuştur. Daha sonra aileler bir araya gelerek köyleri; köyler de bir araya gelerek kent devletleri meydana getirmiştir (Bock, 2014, s. 65). Bütün bu sürecin temel amacı belli bir iyiliğe ulaşmaktır. Burada Aristo'nun devletten kastı belli bir ortaklığa girmek olarak tarif edilebilir. Bu anlamda devlet insan varlığının birlikte yaşamayı öğrendiği ve insani nitelikler kazandığı bir tür okuldur. Ki Aristo "*Politika*" (1975) adlı eserinde "devlet

ortaklığına girmeye ihtiyaç duymayan bir insanın ya düşük düzeyli bir hayvan ya da bir tanrı olduğunu iddia etmektedir” der.

Oysa insan hayvan da değildir tanrı da. Hegel insan varlığını diğer bütün canlı varlıklardan ayrı tutarak onun düşünen bir varlık olduğunu söylemiştir (Kızılcılık, 2017, s.55). İnsanın sahip olduğu bu temel özellik onun diğer hiçbir canlının gerçekleştiremeyeceği edimleri gerçekleştirmesine imkan tanımaktadır. Konuşmak, intihar etmek, yanılmak sadece insanın yapabileceği şeylerdir (Kızılcılık, 2017, s.55-56). İnsanın sahip olduğu düşünebilme yetisi aynı zamanda onun özgür bir varlık olmasını da mümkün kılmaktadır (Hegel, 2006, s.59). Hegel’e göre insan varlığı birtakım doğal zorunluluklara da sahiptir. Bu doğal zorunluluklar onu ihtiyaçlarını gidermeye itmektedir. Böylelikle ihtiyaçlarını karşılama yoluna giden insan varlığı, diğer insanlarla bir araya gelmekte ve işbirliği yapmaktadır (Tokatlı, 2011, s.109). Bu da nihai olarak toplumu var etmektedir.

İnsan, aynı zamanda siyasal bir varlık olarak hayatını sürdürmektedir (Lefebvre, 1995, s.101). İnsan varlığı doğa durumunda insani özelliklerinden oldukça uzak durumdaydı. Ayrıca fiziki olduğu gibi ruhen de birbirinden farklı özellikler taşımaktaydı ve bu farklılık birbirlerine karşı gerçekleştirdikleri kurnazlık ile görünür kılınmaktaydı. Böylesi bir durum insanın gerçek kimliğini ortaya koymasına engel olmuştur. Bu sebeple insanın politik toplum düzenine geçmesi gerekmiştir (Kızılcılık, 2017, s.83).

Ancak bu politik toplum düzeni, kimi düşünürler tarafından olumlu bir girişim olarak değerlendirilmemektedir. Rousseau “*Discourse on Inequality*” (1754, s.30) adlı eserinde toplumun nasıl meydana geldiğini eşitsizlik sonrası ortaya çıkan çatışmalar üzerinden açıklamaktadır. Rousseau’ya göre mülkiyet insanlar arasındaki eşitsizliği derinleştirmiştir. Derinleşen eşitsizlik, sonrasında kaosu doğurmuştur. Zararın nereden geleceği belli olmayan bu kaos ortamında insan varlığı, Rousseau’nun deyiimiyle “*paldır küldür zincirlerine koşmuş*”tur. Ki zincirlerden kasıt toplum ve yasalardır. Başka bir ifadeyle insanlar kaosu hayatları üzerinde yarattığı zararlardan korunmak için toplumu ve yasaları icat etmişlerdir. Bu doğrultuda Rousseau’nun topluma bakışı pesimist bir özellik taşımaktadır. *The Social Contract* (1994, s.45) adlı eserinde de belirttiği üzere toplum, özgür doğan insanı prangalayan ve onu esarete mahkum eden bir mefhumdur.

Bu anlamda insan sakin, mutlu ve huzurlu olmasına karşın topluma dahil olduğu andan itibaren mutsuz, huzursuz ve tedirgin hale gelmiştir (Kızılçelik, 2017, s.396).

Kaos ortamında korku ve paniğe kapılarak kendi hareket alanını kısıtlayan ve özgürlüğünü teslim edip eşitsizliğe boyun eğen insanoğlu, aslında oldukça pragmatist bir tavır sergilemiştir. Çünkü insan varlığının yaşamını idame ettirebilmesi toplumsal bir düzene tabi olmasına bağlıdır. İbn Haldun, toplumu ve toplumsal yaşamı insanın varlığını sürdürebilmesi için bir zorunluluk olarak görmektedir. İnsan varlığı tek başına ne karnını doyurabilecek muktedirliğe sahiptir ne de kendisini savunabilecek güce. İnsanın bütün (Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de aktardığı üzere) temel gereksinimlerini sağlayabilmesi için belli bir ortaklığa girmesi gerekmektedir. Sözgelimi insanın karnını doyurması için ekip biçmesi, sonrasında onu öğütmesi, bir yandan da can güvenliği için tedbirler alması gerekmektedir. İnsanın bütün bunları tek başına gerçekleştirmesi imkansızdır. Oysa hem cinsleriyle girmiş olduğu bir ortaklıkla işbölümü gerçekleştirebilecek ve yaşamsal zaruretleri layıkıyla yerine getirebilecektir. Bütün bunların gerçekleşmesi ise toplumun kuruluşuna bağlıdır (Kızılçelik, 2017, s.71-72).

Benzer bir biçimde Bonald da insan varlığının kendi başına aciz bir varlık olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla kendi başınayken insan, herhangi bir anlam ifade etmemektedir. İnsanoğlu toplumun biçimlendirmesi sonucunda anlamlı bir varlığa dönüşmektedir (Nisbet, 2014, s.116). İnsan aynı zamanda toplum için var olmakta ve toplumun amaçları nezdinde biçimlendirilmektedir (Nisbet, 2014, s.117). Böylesi bir yaklaşım aynı zamanda Bonald'ın toplumu açıklarken teolojiyi referans aldığını göstermektedir. Çünkü Nisbet'in aktardığına göre Bonald, toplumu tanrıya dayandırmaktadır. Bunu açıklarken de toplumun önemli birer unsuru olan dil ve ahlakın tanrı tarafından yaratıldığı fikrine isnat etmektedir. İnsanın kendi başına dili yaratmak, dildeki kavramları icat etmek gibi bir üstünlüğü yoktur. Dil ve dildeki kavramlar tamamen tanrı tarafından yaratılmıştır. Tanrı tarafından yaratılan bu dil de toplumun ortaya çıkmasına imkan vermiştir. Keza ahlak da tanrı tarafından bahşedilmiş bir özelliktir. Toplum tanrı yaratısı olan bu iki unsur (dil ve ahlak) etrafında teşekkül eder (Nisbet, 2014, s.118). Bu aynı zamanda toplumun varlığının tanrının varlığına delil teşkil ettiğini gösteren bir açıklama olma özelliği göstermektedir. Başka bir ifadeyle insan

varlığının tanrı tarafından yaratıldığı yönündeki düşünce, Bonald tarafından toplum dolayımı olarak açıklanmaktadır.

Bonald'ın aksine toplumun bir tür doğa durumu olduğunu düşünenler de vardır. Montesquieu'ye göre toplumun kuruluşu doğanın dördüncü yasası olarak gerçekleşmiştir. Doğa durumunda insanlar büyük bir acz içerisinde bulunmuşlardır. Bu acziyet durumu insanın kendisini aşağı olarak görmesine sebep olmuştur. Aşağılık duygusu eşitlik duygusunu ortadan kaldırmış ve insanlar birbirine saldırır hale gelmiştir. Ancak bu saldırganlık durumunda kendisini başkalarına kötülük yapacak kadar güçlü hissetmeyenler, zorunlu olarak ateşkes ilan etme gereksinimi duymuşlar ve barış ilan etmişlerdir. Ki bu şekilde doğanın ilk yasası olan barış durumu ortaya çıkmıştır. Daha sonra insanlar başka arayışlar içerisine girmişler ve başka ihtiyaçları olduğunun farkına varmışlardır. Bu da insanları yiyecek arama arayışına iten ikinci doğa yasasını yani beslenmeyi ortaya çıkarmıştır. Beslenme ihtiyacını da karşılamaya başlayan insan varlığı, daha sonrasında soyunun devamını sağlamak üzere daha fazla yakınlaşmaya ve birbirine karşı duygular beslemeye başlamış ve bu şekilde üçüncü doğa yasası olan ünsiyet gelişmiştir. Barışı sağlayan, karınlarını doyuran ve soylarını garanti altına alan insan varlığı, nihai olarak en başta bahsedildiği üzere dördüncü doğa yasası olarak toplumu meydana getirmiştir (Montesquieu, 1998, s.52-54).

Edmund Burke ise toplumun bir tür ortaklık olduğunu; ancak bu ortaklığın sadece yaşayanları ilgilendiren bir ortaklık olmadığını dile getirmektedir. Doğacak nesiller de geçmişteki atalar da bu ortaklığın birer parçasıdır. Aynı zamanda toplum en başından beri varlığını sürdüren bir ortaklıktır. İddia edildiği gibi insanın doğa durumu gibi bir şey hiç gerçekleşmemiştir (Nisbet, 2014, s.125). Toplum en başından beri hep varlığını sürdürmektedir. Hatta toplum öyle bir mefhumdur ki bireylerin inisiyatifinden bağımsız olarak tebarüz etmiştir.

Muhafazakarlar bireyciliği göz ardı eden bir toplum tasavvuruna sahiptirler (Nisbet, 2014, s.126). Comte ve Durkheim da aynı muhafazakarların yaptığı gibi toplumu izaha giriştiklerinde, bireyin toplumun kuruluşundaki rolüne neredeyse hiç atıfta bulunmamaktadırlar. Comte açıklamalarında toplumu “*kolektif organizma*”ya benzetmektedir (Park & Burgess, 1970, s.24). Comte'a göre toplum üç seviye şeklinde

teşekkül etmektedir. Bunlar sırasıyla; birey, aile ve sosyal birleşmelerdir (Timasheff, 1967, s.26). Ancak Comte toplumun kuruluşunda birey yerine aileyi esas alır. “*Aile en basit ve en dar cemiyettir*” (Comte, 1986, s.194). Comte’un bakış açısına göre toplumun varlığını sürdürmesi dil, din ve iş bölümüne bağlıdır (Coser, 2010, s.30-31).

Durkheim ise “*Ahlak ve Toplum*” (2016) adlı eserinde toplumu var eden şeyin ahlak olduğunu ileri sürmüştür. Birey doğası itibariyle kendi kendine yetebilen bir varlık değildir. Yaşamını sürdürebilmesi için iş birliğine ve bu iş birliğinden doğan topluma ihtiyacı vardır. Nasıl ki bir organizmada çeşitli organlar farklı işlevleri yerine getirmek üzere çalışıyorlarsa, insan varlığı da kendi yaşamını sürdürebilmenin karşılığında topluma hizmet eder (Durkheim, 2016, s.123). İnsan hayatını sürdürmek için alturist bir tavırla kendisini toplum için feda eder ve karşılığında toplumun koruyuculuğundan faydalanır. Bu minvalde toplum, bireylerin iş birliğinden değil; birey toplumun içerisinden doğar (Aron, 1989, s.228).

Durkheim topluma uhrevi bir anlam yüklemiştir. Ona göre toplum tanrısal bir varlıktır (Nisbet, 2013, s.122). Toplumun var olabilmesi için bireylerin daimi olarak alturist bir tavır içerisinde hareket etmesi gerekmektedir (Durkheim, 2016, s.175-176). Ona göre insan toplumsuz varlığını sürdüremez. Toplum insana öyle bir sirayet etmiştir ki birey üzerinde tebahhur etmiş bir iktidara sahiptir (Kızılçelik, 2017, s.260). İnsan fizyolojik olarak beslenirken nasıl dışarıdan çeşitli besinlerden faydalaniyorsa, zihinsel olarak da toplumdaki duygu, düşünce ve deneyimlerden beslenmektedir (Durkheim, 2004, s.75-76). Durkheim’a göre toplum anaç ve tanrısal özellikler taşımaktadır. Toplumun bireyi sarıp sarmalaması ve ona korunaklı bir liman olması toplumun annelik özelliğine; bireylerin davranışlarını düzenleyici bir yasa koyucu olması ise tanrısallığına delil teşkil etmektedir (Durkheim, 2004, s.92). Toplum aynı zamanda kolektif bilinci tarif eder. Toplumdaki dayanışmayı tesis eden de bu bilinçtir (Kızılçelik, 2017, s.266). Toplumsal yaşamı karakterize eden iki olgunun insanlar arasındaki iş bölümü ve bilinçlerin ortaklaşmasıdır (Durkheim, 1984, s.61). Bunun yanı sıra din de toplumun var olabilmesi adına zaruri olgulardan biridir. Nitekim Durkheim, “*The Elementary Forms of Religious Life*” (2020) adlı eserinde dinsiz hiçbir toplumun var olmadığını iddia etmiştir. “*Din – yani kutsal olan – toplumdan ayrı düşünülemez, aynı şekilde toplum dinin diğer*

yüzüdür” (Nisbet, 2014, s.141-142). İlkel ve komünal toplumlarda bile din etkili bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dinin toplumsal düzenin üretilmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır; ancak dinin tek başına toplumu var ettiğini söylemek pek doğru değildir. Toplumsal düzen için başka yapılara da ihtiyaç vardır. Parsons bu konuda “*The Structure of Social Action*” (1966, s.89-94) adlı eserinde Thomas Hobbes’un toplum öncesi dönem ile ilgili görüşlerini analiz ederken, normatif düzenin ve merkezi öneme sahip değerler sisteminin toplumu var ettiğini dile getirmektedir.

Bütün bunların yanı sıra toplumun kuruluşunu insanın bencil tavrıyla açıklayan düşünürler de bulunmaktadır. Spencer toplumun kuruluşunu, insanın egoist tavrına bağlamaktadır. Ona göre insan varlığı kişisel çıkarlarını düşünen bir varlıktır ve bu özelliği insanı sözleşme yapmaya itmiştir (Coser, 2010, s.104). Machievelli ise insan varlığının davranışları vasıtasıyla anlaşılması ve değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ona göre insan, belli şartlar altında belli davranışlar sergileyen sabit bir varlıktır (Santillana, 2006, s.106). İnsan aynı zamanda bencil bir varlıktır (Kızılçelik, 2017, s.147). Kendi iyiliğinden başka bir şey düşünmez. Ortaklığa girecekse bile kendi çıkarları doğrultusunda girer (Kızılçelik, 2017, s.149).

Fakat toplumu sadece insanın bencilliğinin bir sonucu olarak açıklamak da yeterli görünmemektedir. Bu yaklaşım toplumu her şeyin üzerinde gören düşünürlerin bireyi hiçe saymasının aksine bireyi toplumun kuruluşunda yetkilendirmektedir. Oysa toplum, Saint Simon’un da belirttiği üzere, hareketli, sabit olmayan ve sürekli bir biçimde değişip dönüşen bir bütünlük olarak tebarüz etmektedir (Kızılçelik, 2016, s.51). Bunun temel sebebi ne toplumun ne de bireyin sabit bir belirleyiciliğinin olmamasıdır. Proudhon da toplumun stabil bir birliktelik olmadığını düşünmektedir. Toplum sürekli olarak değişim ve dönüşüme uğramaktadır (Kızılçelik, 2017, s.112). Toplum bir sisteme benzer ve insan bu sistemde hayatını sürdüren toplumsal bir hayvandır (Proudhon, 2017, s.218). “İnsan ancak toplum sayesinde insan olur ve toplum da onu oluşturan güçler arasındaki denge ve ahenk sayesinde ayakta durur” (Proudhon, 2017, s.231). Ancak insanın topluma ihtiyaç duyması ya da topluma tabi olması onun tamamen kendi benliğini yitirdiği anlamına gelmez. İnsan toplumun yarattığı tekdüzelikten ve

zorlamadan kaçmanın yollarını arar (Proudhon, 2017, s.242). Toplum ve insan arasındaki ilişki öylesine iç içe geçmiş bir ilişki biçimidir ki;

“İnsanı mı tanımak istiyorsunuz, toplumu inceleyin; toplumu mu tanımak istiyorsunuz insanı inceleyin. İnsan ve toplum karşılıklı olarak birbirlerine özne ve nesne olarak hizmet ederler” (Proudhon, 2012, s.358).

Marx’ın Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı (1993: 23) adlı eserinde dile getirdiği üzere, insanın varlığını belirleyen şey toplumsallıktır. İnsan kendi bilinci ile varlığını belirlemekten yoksundur. İnsanın kendi varlığına varması toplumsallığı sayesinde mümkün hale gelmektedir. Bu manada insan topluma muhtaçtır. Ancak toplumu var eden yine insanın kendisidir. *“Her toplum, demektir Marx, iktisadi bir temel üzerine, insanların kendilerini doyurmak, giydirmek ve barındırmak zorunda oldukları gerçeği üzerine inşa edilmiştir”* (Heilbroner, 2008, s.128).

Buradan anlaşılabileceği üzere toplum aynı zamanda insanın kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere giriştiği bir iş birliğidir. İnsan bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli üretim araçları geliştirmiştir. Bu üretim araçları da insan ve hayvan arasındaki ayrımı ortaya koymaktadır. Çünkü insan dışında hiçbir canlı varlık, insanın yapmış olduğu gibi (amaçlarına araç olabilecek) bir üretim gerçekleştirememektedir (Kızılcı, 2017, s.168).

Aslına bakılırsa insan varlığının ilk andan itibaren toplumu var etmesi ya da var olan bir topluma dahil olması tam olarak amaçlarına araç üretebilecek bir varlık olmasıyla ilgilidir. Çünkü Adam Ferguson’un da dile getirdiği üzere insanın tek başına hayatta kalması oldukça zordur ve bu nedenle insan varlığı toplumu bir araç olarak icat etmiştir. Bu anlamda insanı insan yapan toplumdur. Ferguson’a göre eğer bir insanı çöldeki bir bitki gibi yalnız bırakırsanız bütün insani melekelerini yitirir; çünkü insan varlığı insani melekelerini toplum içerisinde kazanmaktadır. Dolayısıyla insanın yalnızlığı onun insanlıktan çıkması için yeterli olacaktır (1965, s.195). İnsan hayatta kalabilmek için başkalarına bağımlıdır. Toplumu var eden de işlevselci bakış açısının genel tabiriyle, bu karşılıklı bağımlılık ve farklılaşmadır (Moore, 2014, s.362). Nitekim insan, doğa karşısındaki acziyetini bir nebze olsun toplumu var ederek aşmaya çalışmıştır. Bu

doğrultuda çeşitli birliktelikler oluşturmuş; toplumun ilk aşaması niteliğinde akrabalık bağları kurmuştur (Turner vd., 2010, s.110).

Netice itibariyle toplumun varlığı en basit haliyle insan varlığının teleolojik ve aksiyolojik var oluşunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanın bu iki kimliği, toplumu var ettiği gibi toplumlar arasındaki hareketliliği de yönetmiş ve yönlendirmiştir. Ancak bu bölümün konusu olmaması sebebiyle mevzu bahis bu konu gelecek sayfalarda tartışılacaktır.

1.1.1. İnsana Dair İki Temel Nitelik

Bu başlık altında insan varlığının sahip olduğu iki temel nitelik; insanın varoluşsal olarak teleolojik ve aksiyolojik nitelikleri ele alınacaktır.

1.1.1.1. İnsan Varlığının Teleolojik Boyutu

Teleoloji, genellikle dünyadaki ve evrendeki varlıkların varoluşunu açıklamak üzere başvurulmuş bir tür paradigma ve doktrin olarak karşımıza çıkmaktadır (www.dictionary.com). Grekçe “telos” kelimesi ve “-logy” kelime ekinin bir araya gelmesi ile oluşan bu terminolojik ifade ilk kez 1728 yılında Alman filozof Baron Christian von Wolff tarafından kullanılmıştır. “Telos”; gaye (end), son (limit), hedef (goal), yerine getirme (fulfillment), bitirme (completion) gibi anlamlar muhteva etmektedir (www.etymonline.com). “-Logy” eki ise sonuna geldiği kelimeyi bilime, doktrine, teoriye ya da söyleme dönüştüren bir ek olarak kullanılmaktadır. Buradan hareketle teleoloji kelimesini “erekbilim” ya da “gayebilim” olarak çevirmek pek yanlış görünmemektedir. Çünkü evrendeki ve dünyadaki varlıkların varoluşunu açıklarken teleolojik bakış açısı esas alındığında, evrendeki ve dünyadaki her şeyin belli bir amaca/gayeye yönelik olarak hareket ettiği iddia edilmektedir. Başka bir ifadeyle teleolojik yargılar söz konusu olduğunda, dünya ve evrendeki varlıkların hangi amaçla var olduğu sorusuna yanıt bulunmaya çalışılmaktadır (Fitzpatrick, 2000, s.6). Özü itibariyle teleoloji, doğaya ve insana yönelik meydana gelen olayların bir amaca kanalize olduğunu ve gerçekleşen her şeyin belli bir amaç doğrultusunda ortaya çıktığını anlatan bir yaklaşımdır (Hançerlioğlu, 1989, s.404).

Teleolojik çalışma ve açıklamaları Antik çağlara kadar götürmek mümkündür. İnsan akletmeye başladığı andan itibaren içerisinde bulunduğu dünyayı ve çevresini idrak etmeye yönelik hep merak duymuştur. Bu da insanı bu merakı biraz olsun dindirebilmek adına çeşitli açıklamalar getirmeye itmiştir ki teleolojik yaklaşım, bu açıklamaların kaynaklarından birisidir. Dolayısıyla şimdinin değil, geçmişin de başvuru kaynaklarından biri olan teleoloji, Platon ve Aristoteles'in başı çektiği birçok filozofun izah paradigması olmuştur (Johnson, 2005, s.35). Gerçi teleoloji dendiğinde akla ilk gelen isim Aristoteles'tir (Johnson, 2005, s.1). Ancak Aristoteles'ten önce Anaxagoras ve Apollon'lu Diojen gibi filozoflar da felsefi yaklaşımlarında teleolojik güzergahı bir biçimde izlemişlerdir. Özellikle Anaxagoras felsefe tarihi kitaplarında (Gökberk, 1990; Sahakian, 1990) teleolojik yaklaşımı ilk kullanan filozof olarak ele alınır. Anaxagoras'tan sonra Sokrates ve Platon da dünyadaki her şeyin belli bir amaca göre tasarlandığı konusunda görüşler beyan etmişlerdir (Johnson, 2005, s.35). Anlaşılabileceği üzere teleolojik paradigma revaçta bir izah yolu olarak önemli filozoflarca dikkate alınmıştır.

Fakat teleolojik paradigma çeşitli yaklaşımlardan (approaches) beslenerek varlığını korumuştur. Teleoloji dendiğinde bütün filozof ve teorisyenlerin aynı açıklamayı getirdiğini iddia etmek mümkün değildir. Örneğin; Anaxagoras'a göre "nous" olarak kavramsallaştırdığı bir güç (ki bu Herakleitos'taki "logos" kavramsallaştırmasına yakındır) yönlendiricilik ve hareket ettiricilik rolünü üstlenir (Gökberk, 1990, s.27). Bu hareket ettirici güç, hep var olan ve herhangi bir hareket ettiriciye ihtiyacı olmayan daimi bir güçtür. Akla benzetmekle birlikte esasında maddi bir özellik taşımaktadır; fakat bizim anladığımız manada da bir madde değildir. "Nous" kaosu dindirerek belli bir düzenlilik bahşeden ve o düzeni de belli bir gayeye göre oluşturan hareket kaynağıdır (Sahakian, 1990, s.15). Görülebileceği üzere Anaxagoras, mevcut düzenin varlığını sabit bir hareket ettiriciye ve belli bir gayeye dayandırmaktadır. Bu özelliğiyle de teleolojik yaklaşımı benimseyen ilk sima olarak anılmaktadır.

Anaxagoras'tan farklı olarak Platon teleolojik yaklaşımını iyilik kavramı üzerinden ortaya koymaktadır. Ona göre bir şeyi oluşturan parçaların işlevleri üzerinden bir eyleme açıklık getirmek mümkün değildir. Sözelimi bir canlının koşmasını sağlayan, o canlının güçlü ayak kasları değildir. Muhakkak koşmak için güçlü bacak kaslarına sahip

olmak şarttır; ancak insanı koşma eylemine iten onun niyetidir ve bu niyet de iyiliğe kanalizel olmuş biçimde ortaya çıkmaktadır. Yani koşan kişinin eylemi, ancak onun niyeti üzerinden açıklanabilir ve bu da o kişinin kendisini iyiye gtrecekine inandığı şeydir (Platon, 2019). Böylelikle anlaşılmaktadır ki Platon, işlevsel bir amalılıktan öte niyetli bir amalılığı esas almaktadır. Bu da hem bir yaratıcının varlığına delil gösteren hem de insan varlığının temel zelliliğini esas alması nedeniyle insan odaklı bir teleoloji anlayışı benimsemiğini ortaya koymaktadır.

Aristoteles’e göre ise teleolojik olmak bütün canlı varlıkların içerisinde olan bir şeydir. Bir hareketin gerçekleşmesi için belli bir istencin ya da niyetin olması zorunluluğu saçmadır (Aristoteles, 2019). Başka bir ifadeyle harekete bilinç yüklemek gereksiz bir durumdur. Aristoteles bu yaklaşımıyla Platon’un mutlak bir yaratıcının varlığını da gerekleyen teleolojik izahından uzaklaşmaktadır. O daha çok gayenin tek amir neden olduğu izaha girişmektedir. Hatta “Generation of Animals” (1942) adlı eserinde Democritus’u doğanın işleyişini açıklarken sadece gereklilik (necessity)’lere odaklandığı için eleştirmekte; doğanın işleyişindeki gayenin (telos), esas amacın (final cause) bu nedenle ıskalandığını dile getirmektedir. Aristoteles gereklilikleri kabul eder; fakat bu gerekliliklerin esas amaca hizmet ettiğini dile getirir ki Gotthelf (2012, s.1) bu anlamda Aristoteles’in teleolojik yaklaşımını “*bir gayenin gerçekleşmesi için başka bir şeyin gerekli olduğunun ön koşul kabul edildiğı*” teleolojik açıklama olarak özetler. Burada da görülebileceğı üzere teleolojik varlık olmak dünya ve evrende yeri olan varlıklara atfedilmekte ve herhangi bir ayırım gözetilmemektedir.

Platon’un ve Aristoteles’in teleolojik yaklaşımları ayrı ayrı ele alındığında teleolojik varlık konusunda kesin bir yargıya varmak pek mümkün değildir. Zira “teleolojik varlık nedir?” sorusunu sorduğumuzda Platon da Aristoteles de farklı şeyler söylemektedir. Fakat iki açıklamada da net olan şey insan varlığının teleolojik olduğunun kesinliğidir. Bu kesinlik de Leunissen’in ana ve tali teleolojik dil ayırımı nezdinde detaylandırılabilir hale gelmektedir.

Leunissen’e göre ana (primary) teleoloji bütün canlı varlıkların sahip olduğu, yaşamak için ortaya konan eforun endekslediğı amaçlılık halini tarif etmektedir. Bütün canlı varlıklar var oldukları andan itibaren bu amaca yönelik bir dil geliştirirler

(Leunissen, 2010, s.81-82). Tali (secondary) teleoloji ise zorunluluk içermeyen; ancak canlıya belli bir avantaj da sağlayan amaçlılık hallerini tarif etmektedir. Örneğin doğal teleoloji açısından düşündüğümüzde, insan varlığının saça sahip olması onun var olmak için olmazsa olmaz bir yaşamsal fonksiyonu olmamakla birlikte, kafasının üşümesine engel bir araz olduğu için ona bir tür avantaj sağlayarak, insana daha kaliteli bir varoluş sağlamaktadır (Leunissen, 2010, s.84). Bu diğer bazı canlılar için de geçerlidir; fakat insan varlığı tali teleolojik dili diğer bütün canlı varlıklardan daha etkili bir biçimde kullanmaktadır. Bu da insan varlığına çevresini tasarlayabilen bir özellik bahsetmektedir.

İnsan varlığının sahip olduğu bu teleolojik dil becerisi ve diğer canlı organizmalardan farklı olarak belirli bir temayül ve istence sahip olması (Johnson, 2005, s.211) sayesinde sadece kendi rotasını belirleyebilmenin ötesinde diğer canlı varlıkların da yaşam alanına müdahale edebilir hale gelmektedir. Sözgelimi; kendisi gibi bir canlı varlık olan atı ehlileştirerek kendi emrine amade hale getirebilmektedir. Ya da barınak oluşturabilmek için bir ağacı işleyebilmekte; karnını doyurmak için de doğal ortamında yetişen bitkileri kültürleyebilmektedir. Bu tarz örnekleri çoğaltmak pek mümkündür. Bütün bunlar bir canlı organizma olan insan varlığının *çevresinden yaşamını devam ettirmesini sağlayacak en uygun kaynağı özümsemesiyle* ilgilidir (Okrent, 2018, s.29) ve teleolojik nitelendirmeyi insan varlığı için meşru hale getiren durumlardır (Johnson, 2005, s.211). Zira hiçbir canlı varlığın yaşanan çevresel değişikliklere, sadece kendi özellikleri nezdinde, her defasında uyum sağlaması mümkün değildir (Okrent, 2018, s.37). Hem bu sebeple hem de yaşamını daha kaliteli hale getirmek için insan varlığı, bulunduğu çevrenin sunduğu imkanlardan ve diğer canlı organizmalardan faydalanma yoluna gitmektedir.

Böylesi bir güzergahı izlemek tartışmalı bir konudur. Çünkü herhangi bir canlı varlığın, yaşam şansı bulabilmek için araçsallaştırma yoluna gitmesi, belki canlı varlığın kendisi için doğru bir tercih olabilir; fakat araçsallaştırdığı varlık ve çevresi itibarıyla zararlar ortaya çıkartabilecek bir durumdur (Okrent, 2018, s.31). Nitekim bunun sonuçlarını ekolojik dejenerasyon, hayvan hakları ihlalleri ve hatta insani ilişkileri temel aldığımızda mobbing ve psikolojik baskılar gibi olumsuzluklarda görmek mümkündür.

Ancak temel bir değerlendirme yapıldığında insan varlığının teleolojik kimliği onun varoluşunu sağlayan en önemli özelliğı olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar teleolojik varoluşun belli bazı olumsuz sonuçları olduğı dile getirilse de insanın çevresine uyum sağlaması ve çevresini değiştirebilme muktendirliğini gösterebilmesi açısından sahip olduğı bu nitelik önemlidir. Ki toplumun kuruluşu bile insanın teleolojik varoluşuyla ilgilidir. Toplum (şehir); çevrenin domine edilerek, daha kaliteli bir yaşamın deneyimlenmesi adına teleolojik kaygılarla ortaya çıkmıştır (Johnson, 2005, s.239).

İnsanoğlu doğadaki güçsüzlüğünü aşmak ve kendi başına sürdürdüğü yaşamı daha kolay hale getirmek amacıyla bir araya gelmiş; bu birlikte yaşam olgusu da toplumu var etmiştir. Fakat toplumun varlığını ve sürdürülebilirliğini sadece insanın teleolojik kimliğiyle izah etmek mümkün değildir. Birlikte yaşam için muhakkak ortak amaçlara ihtiyaç vardır. Ancak bu amaçların ortaklaştırılması adına belli birtakım değer ve normlara ihtiyaç duyulmaktadır. İşte tam da burada insan varlığının aksiyolojik kimliği devreye girmektedir. Teleolojik kimlik olarak tarif ettiğimiz amaçlılık (insan nezdinde düşündüğümüzde niyetli ve belli bir istence bağılı amaçlılık) hali ile bu amaçların birbirine karışıp çatışmasını önleyen, amaçları düzenleyen aksiyolojik kimlik, toplumun ortaya çıkmasında insan varlığının en önemli iki niteliğı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.1.2. İnsanın Aksiyolojik Kimliği

Aksiyoloji; kıymet, değer olarak çevirebileceğimiz Grekçe “axios” kelimesi ile yine bilim, mantık olarak çevirebileceğimiz Grekçe “logos” kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşmuştur (www.britannica.com). Bu etimolojik manasıyla aksiyoloji, “değer bilimi” olarak bilinmekte ve anılmaktadır (www.encyclopedia.com). Bu yönüyle ele alındığında, felsefenin bir alt dalı olarak ontoloji ve epistemolojiden sonra gelmektedir. Daha önceden birçok filozofun değerler konusunda görüş ve değerlendirmeleri bulunmasına rağmen aksiyoloji, ilk kez Rudolf Hermann Lotze tarafından sistematik bir inceleme alanına dönüştürülmüştür (Grünberg, 2000, s.10). Buradan anlaşılabileceğı üzere, aksiyoloji dendiğinde akla gelen ilk şey değerlerdir; çünkü estetik ya da etik değerler (values) aksiyolojinin doğrudan inceleme alanına girmektedir (Grünberg, 2000, s.11).

İnsanın aksiyolojik kimliğinden söz ederken ise değerler üretebilen, ürettiği değerleri antropomorfist bir yaklaşımla standartlaştırabilen ve standartlaştırdığı değerler etrafında düzen kurabilen bir canlı varlık akla gelmektedir. Başka bir ifadeyle insan varlığının estetik ve etik değerler üretebilmesi, bu estetik ve etik değerlerin tam olarak ne olduğunu tarif ve tasnif ederek, bu tasnif ve tariflere uygun olarak yaşamını devam ettirmesi onun aksiyolojik bir varlık olduğuna delil teşkil etmektedir (Anık, 2018, s.239). Bu nitelik sadece insana özgü bir sıfat olarak karşımıza çıkmaktadır (Küyel, 1972, s.71). Nitekim bütün canlı varlıkları incelediğimizde sadece insan varlığının değerlere sahip olduğunu görmek hiç de zor değildir. Bu da insan varlığının diğer canlı varlıklardan farklı olarak makul ve mantıklı oluşundan kaynaklanmaktadır. İnsan varlığına teleolojik ve aksiyolojik yakıştırması yapılması özü itibariyle makul ve mantıklı oluşundan ötürüdür (Anık, 2018, s.234).

İnsana, aksiyolojik varlık denmesine vesile olan değerler; insan varlığının ontolojik alanla olan ilişkisi sonucunda ortaya çıkmaktadır. İnsan varlığı değerler aracılığıyla varlık alanını bir nevi yeniden inşa etmektedir (Çetintaş, 2017, s.162). Zira değer in doğada içkin olduğunu söylemek mümkün değildir. Değer; insan varlığının mevcudiyetine bağlı olarak var olmaktadır (Küyel, 1972, s.71) ve bir tür ihtiyacın, zorunluluğun neticesinde ortaya çıkmaktadır (Ülken, 2016, s.217). İnsan bu zorunluluk sonucunda içinde bulunduğu varlık alanını imar ve inşa eden aksiyolojik bir varlığa dönüşmektedir (Çetintaş, 2017, s.164).

Değerler her ne kadar toplumsal özneler tarafından üretilseler de belli bir müddet sonra toplumsal öznelerden bağımsız hale gelmekte ve standartlaşmaktadırlar (Williams, 1979, s.21). Aslında değerlerin böylesi bağımsız bir nitelik kazanması öznenin inisiyatifinden ziyade özne-nesne arasındaki ilişkiden doğmasından kaynaklanmaktadır (Arslan, 2012, s.170). Bu ilişki, ilk olarak öznenin nesneye bir yakıştırma yapması ile başlamakta; fakat zaman içerisinde yakıştırılan değer in nesneye yapışması ile değer, inisiyatif dışı bir hale gelmektedir. İnisiyatiftten arınan değerler belli bir müddet sonra hakim hale gelerek, toplumsal davranışın yönlendirilmesinde birer rehber nitelik haline dönüşmektedir (Williams, 1979, s.20).

Zaman içerisinde değerler;

“her birey ve toplumda arzulananın temel kavramlarıdır ve sadece davranışa yön vererek değil; aynı zamanda seçimlerimize, tutumlarımıza, değerlendirmelerimize, tavsiyelerimize, argümanlarımıza etki ederek hayatımızı şekillendirirler” (Rokeach, 1979, s.2).

Başka bir ifadeyle değerler, bir tür tercih standardı olarak işlev görmektedir (Williams, 1979, s.16). Toplumdaki bireyler bu tercih standartlarına göre eylemlilik gösterirler. Dolayısıyla değerler alanı ile eylem alanını birbirinden ayrı düşünmek pek mümkün değildir. Toplumdaki bireyler belli bir amaç doğrultusunda ifa etmeye giriştikleri eylemlerini sahip oldukları değerler nezdinde gerçekleştirmektedirler (Grünberg, 2000, s.29; Schwartz, 1992). Burada değer; hem eylemin gerçekleştirilme ihtimalini hem de gerçekleştirilme biçimini etkilemektedir. Eylemin gerçekleştirilme ihtimali, eylem sonrası elde edilecek sonucun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine olan inanca bağlı olarak değişmektedir (Anık, 2000, s.153). Eylemin gerçekleştirilme biçimi ise toplumda hakim olan değer atmosferinden etkilenmektedir.

Buradan hareketle değerlerin, hem bireysel davranışın yönlendirilmesinde hem de toplumsal davranışın biçimlendirilmesinde önemli işleve sahip olduğunu görmek zor değildir. Değerlerin bireysel tutum ve davranışa meşru bir zemin sunan, tutum ve davranışlar arasında seçim yapma imkanı tanıyan ve tutum ve davranışlarımızı değerlendirme fırsatı veren birer ölçüt olarak (Schwartz, 1992) varlık göstermeleri değerlerin toplumsal işlevine delil teşkil etmektedir. Bu toplumsal işlevi sayesinde değerler, bireyin beklenen davranışı ortaya koymasına etki etmektedir (Polat, 2017: 5). Fakat toplumsal öznenin beklenen davranışı ortaya koyması için belli bir fayda sağlaması da esastır. Aksi türlü istenilen davranışın gerçekleşmesi mümkün değildir. Dolayısıyla toplumsal her değer bir biçimde toplumsal öznenin çıkarına hizmet eden pragmatist bir nitelik taşır ki istenen ve beklenen davranış toplumsal özne tarafından sergilenebilsin (Fichter, 1990). Değerlerin içselleştirilmesi de büyük ölçüde toplumsal öznenin toplum tarafından vaaz edilen değerlerden ne ölçüde nemalandığına bağlı olarak değişim göstermektedir. Başka bir ifadeyle toplumsal değerlerin toplumsal özneye sağladığı fayda arttıkça, değerler içselleştirilmekte ve netice olarak toplumsal bütünlük sağlanmaktadır.

Değerlerin içselleştirilmesi ile toplumsal bütünlüğün sağlanmasındaki ilişki ise değerlerin esas itibarıyla niçin var olduğuna dair vermiş olduğumuz yanıtla ilgilidir. Kluckhohn (1951) bahsini ettiğimiz “Değerler niçin vardır?” sorusunu sorarak, “Çünkü toplumsal hayat, değerler olmadan imkansızdır” şeklinde yanıt vermektedir. Toplumsal yaşamın değerler olmaksızın işlemesi mümkün değildir. Değerler; toplumsal manada bir güvenlik, anlamlılık, amaçlılık ve geleceğe yönelim konusunda toplumsal öznelerle belli bir hissiyat kazandırır (Kilby, 1993, s.59). Bu hissiyat ile toplumsal birliktelik ve bütünlük tesis edilmektedir. Dolayısıyla toplumsal değerler ne kadar çok toplumsal özneye fayda sağlarsa, toplumsal bütünlük o ölçüde artış göstermektedir.

Toplumsal bütünlüğün sağlanmasında olduğu gibi değerlerin, toplumların birbirinden ayrılmasına da imkan tanıdığını söylemek yanlış değildir; çünkü değerler toplumların birbirilerinden ayrı kimlikler kazanmalarına vesile olmaktadır (Williams, 1979, s.17-18). Farabi’nin de ifade ettiği üzere insanın alamet-i farikası olan değerler toplum ve medeniyetin ortaya çıkmasını sağladığı gibi toplumların ve medeniyetlerin birbirinden ayrışmasını da etkilemektedir.

Toplumsal uyumun sağlanması için zorunlu bir şart olarak karşımıza çıkan değerler, bireylerin kendilerini zihinsel ve davranışsal olarak kurgulamalarına vesile olmaktadır. Bu da bireylerin aynı konuda her seferinde farklı tutum ve davranış geliştirmelerini engelleyerek toplumsal eylem mutabakatının sağlanmasına imkan tanımaktadır (Özensel, 2003, s.228). Bu mutabakat, sadece o toplumun üyelerine özgüdür ve farklı bir topluma gidildiğinde değerler ve eylemler konusunda farklı bir mutabakatın olduğunu görmek hiç de zor değildir. Bu yönüyle değerler toplumların farklı kimlik kazanmalarına imkan tanıyan ölçüt ve standartlar olarak açığa çıkmaktadır.

Özü itibarıyla değerlendirdiğimizde insan varlığının aksiyolojik kimliği, onun çevresiyle girmiş olduğu ilişkisinden mülhem birtakım değerler üretmesine imkan tanıyarak, diğer canlı varlıklardan ayrılmasını sağlamaktadır. İnsanı insan yapan temelde üretmiş olduğu bu değerlerdir. Fakat insan tarafından üretilmiş olan değerler, zaman içerisinde onun inisiyatifinden kurtularak standartlaşmakta ve birer ölçüt haline gelmektedir. İçselleştirilme kapasiteleri arttıkça da toplumun geneline yayılmakta ve özümsemektedirler. Genele yayılma ve özümseme, değerlerin toplumsal öznelerle

sağlamış olduğu fayda ölçüsünde gerçekleşmektedir. Faydası en yüksek değerler kabul görmekte ve toplumsal mutabakat konusu olmaktadır. Böylelikle;

“değerler hem davranışları yönlendiren hem de davranışların nasıl olması gerektiğini niteleyen içtimai olgular, tutum ve davranışları şekillendiren yazılmamış sivil anayasalar” (Polat, 2017)

olarak mevcudiyet kazanmaktadır.

Davranışları ve toplumsal eylemi etkileme kapasitesine erişen değerler, toplumsal bütünlüğün ve uyumun tesis edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bütünlük ve uyum ise toplumun diğer toplumsal birlikteliklerden farklılaşmasına vesile olmaktadır. Bu sebeple tek bir ulus, millet ya da etnisiteden söz etmemiz mümkün olmamaktadır. Değerler toplumsal bütünler arasında farklılaştıkça, farklı millet, ulus ya da etnisiteler var olmaktadır. Muhakkak ulus, millet ve etnisite temelindeki farklılaşmaların farklı temellendirmeleri bulunmaktadır; ancak bu farklılaşmanın ortaya çıkmasında değerlerin büyük etkisi bulunmaktadır. Netice itibarıyla insanın aksiyolojik kimliği onun hem bir bütünün bir parçası olmasını sağlayan hem de ait olduğu toplumsal bütünün diğer toplumsal bütünlerden ayrılmasını sağlayan, önemli bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak insan varlığının teleolojik ve aksiyolojik kimliğini toplumun varoluşunda yegane amir nedenler olarak görmek toplum deneni bütünü anlamamız açısından eksik kalmamıza neden olabilir. Zira toplumsal bütünü var eden çeşitli latent (örtük) ve manifest (açık) unsurlar bulunmaktadır.

1.1.2. Toplumu Var Eden Latent ve Manifest Unsurlar

Toplumu var eden ve toplum deneni mefhumu anlamamıza vesile olan görünen ve görünmeyen unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlardan latent unsurlar toplumu oluşturan bireylerin hissettiği ve farkında olduğu; fakat gözle göremediği unsurlardır ki toplumsal zihniyet bunun en bariz örneğidir. Manifest unsurlar ise toplumu oluşturan müntesiplerin yaşamlarını yönlendiren ve hayatlarına sirayet eden toplumun direkleridir. Bu anlamda toplumsal norm ve yasalar bireyler üzerinde etkisi bulunan ve bizzat muhataplarınca görülen toplumsal var edicilerdir.

1.1.2.1.Toplumsal Zihniyet

Zihin kelimesi Arapça *dihn* kelimesinden türemiş olup “akıl, anlama yeteneği” olarak tarif edilmektedir (www.nisanyansozluk.com). Kelimenin İngilizce karşılığı, “mind” sözcüğüne denk gelmektedir. İngilizce “mind” sözcüğü; “hafıza (memory), hatırlanma (state of being remembered), düşünce (thought), bilinç (conscious) ve niyet (intention)” gibi anlamları muhteva etmektedir (www.etymonline.com). Görülebileceği üzere zihin dendiğinde kavramsal karşılık olarak insani nitelikler dile getirilmektedir. Buradan hareketle zihnin insani bir olgu olduğunu görmek hiç de zor değildir. Ancak her ne kadar bireyde mündemiç olan bir nitelik olsa da zihnin toplumsal bir karşılığı da bulunmaktadır (Sorokin, 2008, s.229). Zihnin toplumsal tekabüliyeti olarak da ifade edebileceğimiz o kavram, zihniyettir.

Zihniyet, bilimsel olarak ispat edilmesi pek mümkün olmayan; fakat topluma yön verme gücü son derece yüksek olan toplumsal bir unsurdur (Apalı, 2015, s.212). Toplumdaki hakim zihniyeti doğrudan ölçümlemek pek mümkün değildir ki bu durum zihniyetin bilimsel olarak ispat edilmesini zorlaştırmaktadır. Belli bir toplumun zihniyetini görebilmek için o toplumun müntesiplerinin tavır ve davranışlarını incelemek gerekmektedir (Anık, 2014, s.21). Çünkü zihniyet dışı vurulan ve açıklanan hislerle, tavırlarla, davranışlarla görünür kılınmaktadır. Diğer türlü zihniyetten söz edebilmemiz oldukça zordur (Nişancı, 2002, s.26). Zihniyet başka bir ifadeyle, toplumsal öznenin “dünya ve dünya işlerine karşı içten dışı doğru tavır alışıdır” (Ülgener, 2006, s.14).

Anlaşılabileceği üzere zihniyet, toplumsal öznelerle sirayet ederek onların tavır ve davranışlarını yönlendirici bir etkide bulunmaktadır. İnsan varlığı, içerisinde bulunduğu toplumun zihniyet dünyasındaki bilgilerden beslenerek tavır ve davranışlarını organize etmektedir. Ancak zihniyeti bilgi ile denk tutmamak gerekmektedir. Zira zihniyet, bilgiden ziyade toplumsal öznenin bilme halini tarif etmektedir (Apalı, 2015, s.205). Toplumsal her türlü etkinlik bir biçimde toplumsal zihniyet tarafından şekillendirilmektedir (Açıkgöz, 2011, s.121). Bu anlamda; “*Toplumsal hemen her ilişki biçiminin şu veya bu biçimde toplumsal zihniyetle bağlantısının bulunduğu aksiyom olarak rahatlıkla kabul edilebilir*” (Anık, 2011, s.107) demek pek de yanlış değildir. Toplumsal zihniyet, “*belli bir kanaat üzerindeki toplumsal mutabakata*” (Açıkgöz, 2011,

s.93) karşılık geldiği için toplumsal her öznenin tavır ve davranışlarını ortaya koyarken farkında olmadan yansıttığı bir niteliktir.

Bir topluma ait zihni dünyanın oluşumunda kültür, ahlak, din, değerler, çeşitli inanışlar, gelenekler, görenekler ve kural olarak benimsetilen birçok yapay (artefact) unsurun (ideoloji ve doktrinler de buna dahildir) etkisi bulunmaktadır (Anık, 2014, s. 21). Bunların yanı sıra iklim ve coğrafya gibi fiziki unsurların da toplumsal zihniyet üzerinde nispi etkileri vardır (Açıkgöz, 2011, s.93; Anık, 2014, s.21; Apalı, 2015, s.192). Ancak zihniyet dendiğinde akla gelen anahtar kavram değerdir (Anık, 2011, s.108). Daha önceki satırlarda da dile getirdiğimiz üzere değer, insanın aksiyolojik kimliği sayesinde ortaya çıkan bir niteliktir. Değer; toplumu var eden ve ilerleyen sayfalarda değineceğimiz yasa, norm gibi manifest unsurlardan farklı olarak, bizzat toplumsal özneler tarafından var edilen, içselleştirilen, dışsallaştırılan ve inisiyatifi bireylerde bulunan bir tür denetim mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır (Anık, 2011, s.108). Buradan hareketle, değerın görelı bir nitelik olduğu düşünölebilir; fakat değır aynı zamanda her birey için kesin ve zorlayıcıdır. Bu yönüyle değırler toplumsal öznelerin ideal oluşturmalarına, bu ideal ekseninde de toplumu var etmelerine imkan tanımaktadır (Tolan 1996, s.245).

Zihniyetle ilişkilendirilmesi gereken ikinci anahtar kavram ise “din” olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinin toplumsal zihniyetin oluşmasında değır gibi ciddi etkileri bulunmaktadır. Gerçi değır ve din arasında da sıkı diyalektik bir ilişki bulunmaktadır; ancak bu tezin kapsamında olmadığı için bu konuda çok fazla detaya girilmeyecektir. Daha çok iktisat tarihi alanındaki çalışmaları ve zihniyetin iktisadi davranışı ne ölçüde etkilediğini, yapmış olduğu çalışmalarla gözler önüne seren Ülgener’in (2006, s.187) “*aynı mabuda tapmayan iki kavim toprağı aynı şekilde ekmez*” ifadelerinden de anlaşılabilirceği üzere din toplumun zihni dünyasına şekil vermektedir. Ayrıca dinin inananlarına birtakım sembol ve değırler sunması bir tür zihniyet kazandırma işlevine karşılık gelmektedir (Taş, 2003, s.199). Böylece toplumsal özneler, inandıkları dinin kendilerine sunmuş olduğu zihniyet dünyası dahilinde, toplumsal yaşamı tecrübe ve tatbik etmektedirler.

Zihniyetin büyük ölçüde değırler ve din dolayımıyla şekillendiğini iddia etmek de toplumsal zihniyetin her bireye ayrı ayrı sirayet etmesi, toplumsal özneler tarafından

paylaşılması, etkileşim ve iletişim ile mümkün olmaktadır. Toplumsal özneler, toplumdaki mevcudiyetlerini sürdürmek için yaşamları boyunca sınırsız etkileşime girerler. Bu etkileşimler bireyin hayatta kalması için zaruri bir ilişki biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim her bir toplumsal özne, hayatı bu etkileşimler neticesinde algılar ve anlam alanları oluşturur (Apalı, 2015, s.195). Bireyler bu etkileşimler ve karşılaşmalar sonrasında tatbik ettikleri yaşamın çoklu gerçekliklerden meydana geldiğinin farkına varırlar (Berger ve Luckmann, 2008, s.52). Böylelikle toplumsal zihniyet diyalektik bir biçimde; bireylerin dışsallaştırma (externalization) ve içselleştirme (internalization) işlemlerinden mülhem olarak gelişmektedir (Berger ve Luckmann, 2008, s.92). Başka bir ifadeyle, toplumun zihni dünyasının oluşumu “*gerçekliğin sosyal inşası*”na tabi olarak gerçekleşmektedir (Berger ve Luckmann, 2008). Bunun yanı sıra toplumsal zihniyetin oluşumunda; karmaşık anlamları sadeleştiren simgelerin, yaşamı hikayeletiren mitosların ve toplumsal kurumlar vasıtasıyla taşınan kültürel kodların önemli rolü bulunmaktadır (Mardin, 2003, s.88).

Toplumsal zihniyet oluştuktan sonra (ki bu süreç bitmeyen diyalektik ve değişime açık bir süreçtir), toplumsal özneler farkında olmadıkları bir bilgi stoğuna sahip olurlar. Bu bilgi stoğunu sunan büyük ölçüde toplumsal zihniyetin önemli unsurları olan değerler ve dindir. Bilgi stokları toplumsal öznelerin neyi yapmaları, neyi yapmamaları gerektiğine dair ideal davranış tiplerini meşrulaştırıcı özellikler taşır (Berger & Luckmann, 2008, s.135-186). Birey bu meşrulaştırma sürecine tabi olmaya başladıktan sonra, ideal olanı içselleştirmekte; başka bir deyişle toplumsallaşmaya başlamaktadır (Berger ve Luckmann, 2008, s.190). Toplumsallaşma sürecinde her birey toplumda var edilmiş, “*düzenlenmiş (ordered) ve kalıplaşmış (patterned)*” davranış biçimlerini edinir (Anık, 2011, s.109). Toplumsal zihniyetin bu manada toplumsallaşma sürecinde edinildiğini iddia etmek yanlış olmaz.

Bireyler tarafından sosyalleşme (içselleştirme) sonucunda elde edilen toplumsal zihniyet, ahlaktan farklı olarak, bireyde herhangi bir çelişki yaratmadığı için iç huzur yaratır. Çünkü birey tavır ve davranışlarını ortaya koyarken, toplumsal zihniyetin vaaz ettiklerine riayet etmektedir. Bunun aksine ahlak, olması gerekene ve idealize edilene karşılık geldiği için toplumsal öznenin zaman zaman iç huzursuzluk ve çelişkiler

yaşamasına sebep olabilmektedir (Ülgener, 2006, s.21). Görülebileceği üzere toplumsal zihniyet, olması gerekenden ziyade olanı tarif etmektedir. Dolayısıyla zihniyetten söz ederken standart olanı değil; var olanı, farklı olanı düşünmemiz gerekmektedir. Nitekim zihniyet, dünyayı farklı pencerelerden görmeyi, yaşamı farklı perspektiflerden algılamayı anlatmaktadır (Muccihelli, 1991, s.18). Bu durumun en net örneğini dünyadaki toplumsal farklılaşmalardan ve hatta bir toplumdaki farklı grupların varlığından görebiliriz. Bilhassa Doğu-Batı arasındaki ayrım genellikle zihniyet üzerinden izah edilmeye çalışılmaktadır. Batı toplumlarını “*bilim zihniyeti*” karakterize ederken (Turhan, 1961, s.55), Doğu toplumlarını farklı kılan “*maneviyat*”tır (Turhan, 1961, s.104). Ancak bu farklılaşmanın temelinde de maddi şartlar yatmaktadır. Ülgener’in (2006, s.506) ifadeleriyle “*Maddi şartlar zihniyeti, zihniyet de maddi şartları değiştirmektedir.*”

Anlaşılabileceği üzere maddi şartlar ile zihniyet arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Bu diyalektik ilişki, bir toplumun zihni dünyasının hem değişebilmesine hem de sabit kalmasına imkan vermektedir. Her ne kadar maddi şartlar iktisadi anlamda dile getirilse de göç de toplumsal zihniyetin değişmesine etki eden maddi bir durum olarak göze çarpmaktadır. Daha önce de değinildiği üzere her toplum farklı zihni dünyalara sahiptir. Bu farklı dünyalar göç sonrasında karşı karşıya gelmekte ve zihinsel anlamda bir mücadele alanı ortaya çıkmaktadır. Sözgelimi; içerisinde doğup büyüdüğü ve zihni dünyasını inşa eden toplumu terk etmek zorunda kalan göçmenlerin varış ülkelerindeki zihniyet dünyasıyla yüz yüze gelmeleri, göçmenler üzerinde bir nevi şok etkisi yaratmaktadır. Aynı biçimde varış ülkesinde bulunan insanların da daha önce alışık olmadıkları bir zihniyet dünyasının izlerini taşıyan göçmenlerle karşılaşmaları, tepkisel sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü toplumsal zihniyet, aynı zamanda toplum ve topluluklar arasında sınırlar çizen bir olgudur.

Toplumsal zihniyetten temin edilen farklılaşmalar, simgesel düzeneklere yüklenerek görünür hale getirilmektedir (Cohen, 1999, s.7-12; Anık, 2011, s.109). Göçmenlerin beraberinde getirdikleri, içerisinde doğup büyüdüğü toplumun simgesel unsurları, zihniyet farklılaşmalarını belirgin hale getirmektedir. Ya da göçmenlerin şehrin belli bir bölgesini gettolaştırmaları yine zihniyet farklılıklarından mülhem ayrışmaları karakterize eden durumlardır. Bu ayrışmalar zaman içerisinde politikleşerek toplumsal

bütünlüğü tehdit eder hale dönüşebilme kapasitesine sahiptir. Çünkü gettolar toplumsal bütünlük içerisinde ayrı bir yaşam alanı (genellikle yaşam kalitesi düşük yaşam alanları) yarattıkları için gettolarda yaşayan bireyler de hissiyat olarak toplumun geri kalanına karşı kin ve öfke duyma eğilimine girebilmektedir.

Netice itibariyle göç, farklı zihni dünyalara sahip aktörlerin karşılaşmalarına sahne olduğu için aynı zamanda bir çatışma ve ayrışma alanı yaratmaktadır. Bu çatışma ve ayrışma da toplumsal bütünlüğün olumsuz yönde etkilenmesini beraberinde getirmektedir. Bu anlamda göç, zihniyet dünyalarındaki farklılaşmalardan mülhem olumsuzlukların ortaya çıktığı bir olgu olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla toplumu var eden en önemli latent unsur olarak toplumsal zihniyetin göç sonrası formatlanması ve uyumlulaştırılması gerekmektedir. Fakat tabii ki sadece toplumsal zihniyetin uyumlu hale getirilmesi yeterli değildir. Toplumun varlığını sürdürmesinde önemli bir işleve sahip olan toplumsal normların da topluma yeni dahil olan göçmenlere benimsetilmesi elzemdir.

1.1.2.2. Toplumsal Norm ve Yasalar

Norm sözcüğü Latince açı ölçer anlamına gelen “norma” kelimesinden türetilmiştir. Bu anlamda norm kelimesi, somut karşılığı bulunan bir sözcükten türetilerek sosyal alana uyarlanmış bir kavramdır (Çeçen, 1975, s.75). Norm aynı zamanda normal karşılanana tarif etmektedir. Bir davranış toplumsal normlar çerçevesinde ifa edilirse, hoş karşılanmakta, toplumun diğer müntesipleri tarafından rıza gösterilmektedir. Ancak normları sıradan kurallarla eşdeğer olarak değerlendirmemek gerekmektedir; çünkü normlar ölçüyü tarif eden kurallardır (Çeçen, 1975, s.76). Toplumsal normlar, toplumsal öznelerin davranışlarını ortaya koyarken kıyaslama, değerlendirme ve yargılama yapmasına imkan tanıyan bir tür hareket noktası olarak işlev görmektedirler (Can, 2003, s. 88-89).

Toplumsal norm olgusu multidisipliner bir nitelik taşıdığı için sosyolojiden psikolojiye, antropolojiden iletişim bilimlerine ve bunun gibi daha birçok alana inceleme konusu olmuştur (Legros & Cislighi, 2019, s. 63). Toplumsal norm dendiğinde genellikle akla belli bir grup, topluluk ya da toplum tarafından paylaşılan, yazılı olmayan kurallar

gelmektedir (Hecter & Opp, 2001). Ancak toplumsal norm konusu, bu tanımla sınırlı değildir. Zira normların kaynağını nereden aldığına, ne gibi işlevlere sahip olduğuna ve ne anlam ifade ettiklerine yönelik birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır.

Literatürde toplumsal normların ne olduğuna dair iki temel görüş yer almaktadır. Bunlardan ilki, normları bireysel inisiyatiflere dayandırmaktadır. İkincisi ise normların kolektif bir niteliğe sahip olduğunu dile getirmektedir. Normları bireysel inisiyatiflerle açıklamaya çalışan yaklaşıma göre toplumsal normlar; bireyin inanç, beklenti ve algılarından (Chung & Rimal, 2016), bir eyleme yönelik duygu ve hissiyatlarından (Andersen & Dunning, 2014), genel kabul göreni tahminlerinden (Lapinski & Rimal, 2005) ya da eyleme yönelik motivasyonlarından (Burke & Young, 2011) ibarettir.

Normları kolektif var oluşa bağlayan bir diğer yaklaşıma göreyse toplumsal normlar; verili bir toplumsal grupta gözlemlenen düzenleyici davranış örüntüleri (Chung & Rimal, 2016), belli bir gruba ait inanç ve değer yargıları (Andersen & Dunning, 2014), cezaya ve ödüle dayalı yaptırımlar (Popitz, 2017), belli bir toplum tarafından kabul edilmiş kural ve standartlar (Lapinski & Rimal, 2005) ya da toplumsal kararlılığı tarif eden bir nitelik (Burke & Young, 2011) olarak açıklanmaktadır.

Tanım ve yaklaşım ne olursa olsun her toplumsal düzenin yapı taşı normlardır ve normların standardı bulunmamaktadır; çünkü toplumsal koşullar değiştikçe ihtiyaç duyulan normlar da farklılık göstermektedir. Bu sebeple toplumlar farklılaştıkça normlar da farklılık göstermektedir. Buna benzer biçimde tek tür bir normdan söz etmek de mümkün değildir. Toplumdaki örf, adet, gelenek, görenek, din ve hukuk (yasalar) hepsi birer normdur (Çeçen, 1975, s.79). Normlar aynı zamanda toplumun dil bilgisi (grammar) olma özelliğini taşımaktadırlar (Bicchieri, 2006). Toplumsal normların birçok toplumsal sürece sirayet ettiğini görmek mümkündür. Örneğin sosyalleşmeden bahsederken bir toplumdaki verili normları içselleştirme ve öğrenme süreci (Jensen Arnett, 2015) olarak tarif etmemiz ya da kültürlenmeden (acculturation) bahsederken bireyin farklı bir kültürün normlarına uyum sağlaması (Ward & Geeraert, 2016) şeklinde izahta bulunmamız normların toplumsal süreçlerle ne derece ilişkili olduğunu göstermektedir.

Normatif değere haiz olan durumlar, toplumsal süreç içerisinde üç aşamadan geçmektedir. Bunlardan ilki normun ortaya çıkışı olarak tarif edebileceğimiz doğma (emergence) anıdır. Bir eylemin ya da toplumsal pratiğin toplumsal norma dönüştüğü an normun doğumunu tarif etmektedir (Anderson, 2000). Örneğin; salgın sürecinde tokalaşmanın yerine yumruk tokuşturmanın yaygın hale gelmesi toplumsal normun doğuşunu tarif etmektedir. İkinci aşama; normun yerleştiği ve kuşaktan kuşağa varlığını koruduğu idame (maintenance) sürecidir. Bu aşamada normlar içerisinde ortaya çıktığı grup ortadan kalksa bile varlığını sürdürebilme kapasitesine sahip olmaktadır. Son aşama ise normun değiştiği ya da ortadan kalktığı süreçtir (Legros & Cislighi, 2019, s.74). Sözgelimi; makineleşme ile birlikte köylük yerlerdeki imece usulünün normatif değerini kaybetmesi, normun ortadan kalkmasına örnek teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra, farklı cinsiyete sahip kişilerin evliliğinin meşru olduğu bir toplumda aynı cinsiyete sahip kişilerin de evlenebileceğine dair oluşacak mutabakat var olan normun değişimini ortaya koymaktadır (Anderson & Dunning, 2014). Bir toplumsal normun ortaya çıkışı rastgele olabileceği gibi belli bir ihtiyaca cevap verme niyetinden de kaynaklanabilir. Normun sürekliliğiye normu takip edenlerin normu içselleştirme derecelerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Yine normatif anlamdaki bir değişim ya da yok oluş, yeni ihtiyaçların ve eğilimlerin hasıl olmasıyla ya da mevcut normun toplum tarafından yetersiz görülmeye başlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Ancak ortaya çıkan, varlığını sürdüren veya yok olup değişen normlar, toplumun bütün üyelerini aynı derecede etkilememektedir.

Toplumsal normların üç farklı aktörü bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; normun hedefindeki kişiler (norm targets), normun kalıcılığını ya da değişimini etkileyen kişiler (norm drivers) ve son olarak normdan yararlanan ve normdan olumsuz etkilenen kişilerdir (norm beneficiaries and victims) (Legros & Cislighi, 2019, s.76). Burada normun hedefindeki kişiler, normun vaaz ettiklerini bizzat uygulamakla yükümlü olanlardır (Coleman, 1990, s.244). Örneğin; çocuk evliliğinin normatif bir değere sahip olduğu toplumlarda normun hedefindeki kişiler ergenlik çağına girmek üzere olan çocuklardır (Vaitla vd., 2017, s.37). Normun kalıcılığını ya da değişimini etkileyen kişiler ise belli bir normun uygulanmasına öncülük edenler olarak tarif edilebilir. Bu kişiler normun uygulanması açısından zorlayıcılık (enforcers), öncülük (leaders) ya da takipçilik (followers) işlevlerini yükümlenebilirler (Anderson & Dunning, 2014). Son olarak

normların yararlanıcı ve kurbanları ise normun sonucundan olumlu ya da olumsuz etkilenen kişileri tarif etmektedir. Sözgelimi; okullaşma oranının normatif bir değere sahip olduğu toplumlarda çocuklar normun yararlanıcıları olmaktadır. Aynı şekilde yukarıda verdiğimiz örneğe binaen çocuk evliliğinin yaygın olduğu toplumlarda çocuklar normdan zarar görmektedirler. Ancak tabii ki normun sonucundan etkilenenleri kesin bir biçimde faydalanıcı ya da zarar gören olarak ayırmak kolay değildir. Çünkü bakış açısına göre normdan faydalanan ya da zarar görenler değişim gösterebilmektedir (Legros & Cislighi, 2019, s.78).

Normlar nasıl ortaya çıktıklarına ya da en çok kimi nasıl etkilediklerine bakılmaksızın genel itibariyle toplumsal mutabakat ve düzenin sağlanması açısından fayda sağlamaktadırlar (Anderson & Dunning, 2014). Bu manada normlar çok önemli işleve sahiptirler. Normların toplumsal olmasının kaynağı insanlar arasındaki etkileşimdir (Chung & Rimal, 2016). Çünkü toplumsal normlar büyük ölçüde diğer insanların tavır, davranış ve inançları ile ilgili beklentilerinden ortaya çıkmaktadır (Mackie vd., 2015). Tavır, davranış ve inançlar üzerinde sağlanan ortaklaşma, toplumsal normların ne olduğunu özetlemektedir. Bu ortaklaşma, toplumsal düzen ve süreklilik açısından önemli katkılar sağlamaktadır; fakat toplumun bütün üyelerinin normları tamamıyla onadığını ya da normlara riayet ettiğini söylemek pek doğru olmaz. Bu durum toplumdaki bütün normların yaptırım gücüne sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Gelenek, görenek, örf ve adet gibi toplumsal normlar cezai işlem doğurmadığı için her ne kadar emredici nitelik taşısa da toplumun bütün üyelerince uygulanmayabilir. Ancak yine bir tür norm olan yasalar için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

Yasaların toplumdaki diğer normlara nazaran buyuruculuk ve yaptırım özelliği bulunmaktadır (Çeçen, 1975, s.80-81). Yasalar Weber'in (1986, s.176) de belirttiği üzere bir emrin uygulanmasının ve korunmasının garanti altına alınmasını sağlamaktadır. Devlet yasalarla garanti altına alınan emirlere riayet edilmesi hususunda fiili şiddetini her an kullanmaya hazır biçimde teyakkuzda beklemektedir. Yasaların yaptırım gücü de devletin sahip olduğu bu fiili şiddet kullanma meşruiyetinden kaynaklanmaktadır.

Yasalar diğer toplumsal normlardan farklı olarak toplumsal düzen ve istikrarın sağlanması açısından resmi bir nitelik taşımaktadır ve daha çok mekanik bir özelliğe

sahiptir. Bir toplumda varlığını sürdürmek isteyen her toplumsal özne o toplumda bulunan yasalara uymakla yükümlüdür; aksi türlü toplumdan, bizzat devlet eliyle, soyutlanma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Daha çok topluluklar tarafından başvuru hakemlik (arbitration), aracılık (mediation), müzakere (negotiation) ya da uzlaştırma (conciliation) gibi alternatif sorun çözüm yöntemlerinden (Yaylalı, 2018, s.74-75) farklı olarak yasalar, bir toplumda varlığını sürdüren bütün kişi, grup, kurum ve toplulukları bağlayıcı niteliktedir.

Ancak hukuku ve yasaları toplumdan soyutlayarak ele almak pek mümkün değildir; çünkü hukuk tarihsel süreç içerisinde toplumun geçirdiği değişim ve dönüşümlere uygun olarak gelişmiş ve bugünkü halini almıştır (Çeçen, 1975, s.110). Devletin yasaları kendi başına var ettiğini iddia etmek oldukça yanlıştır; çünkü yasalar bizzat içerisinde bulunduğu çevrenin ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulurlar. Yasaların toplumsal süreçte gömülü olduğunu gösteren de budur (Yaylalı, 2018, s. 67).

Bütün bunlardan hareketle farklı biçimlerde ortaya çıkmış bütün toplumsal normlar ve yaptırım gücü en yüksek bir toplumsal düzenleyici olarak yasalar, toplumların mevcudiyeti açısından önemli işlevlere sahiptir. Fakat daha önce de belirtildiği üzere norm ve yasaların bir standardı bulunmamaktadır. Toplumsal değiştikçe norm ve yasalar da değişmektedir. Muhakkak uluslararası hukuk ya da evrensel etik gibi bütün insanlığı bağlayıcı normatif değerler mevcuttur. Ancak genel itibariyle aynı toplumsal zihniyette olduğu gibi norm ve yasaların da hem toplumsal harç olma hem de toplumsal sınırlar oluşturma gücü kendisinde mündemiştir. Her toplumun kendisine özgü normları ve yasaları bulunmaktadır. Bu yönüyle göç sonrası uyum sürecinde toplumsal norm ve yasaların geliştirilecek uyum politikaları açısından önemle göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Uyum sürecini zihniyet ve normatif uyumlaştırma süreci olarak ele almak bu anlamda gerçekleştirilecek çalışmaların başarıya ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

1.1. TOPLUMSAL DÜZENE DAİR YAKLAŞIMLAR

1.2.1.İşlevselcilik (Toplumsal İstikrar)

İşlevselcilik, tarihi 19. yüzyıla dayanan sosyolojik bir analiz yöntemini tarif etmektedir. İşlevselci analiz yönteminin kökeni biyoloji bilimine dayanmaktadır. Daha

çok biyoloji biliminde başvurulmuş analiz, kavram ve tekniklerin toplumsal çözümlemeye uyarlanması tarif etmektedir (Münch, 2001, s.5838). İşlevselciliğin biyolojiden feyz aldığına delil teşkil eden üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki işlevselciliğin toplumu bir organizma olarak ele alma gerçeğidir. İkincisi; toplumun gelişiminin toplumsal evrim olarak nitelendirilmesidir. Son olarak da toplum parçalardan oluşan bir bütünlük olarak ele alınmakta ve parçaların bütünü var etmek, bütünün devamlılığını sağlamak üzere işlevler yükümlendiği iddia edilmektedir (Münch, 2001, s.5838-5839).

İşlevselcilik yaklaşımı nezdinde toplum; genellikle kendisini var eden üyelerden bağımsız olarak varlığını sürdüren, bulunduğu çevre koşullarına uyum sağlamak amacıyla sürekli evrimleşen ve dengesini koruyarak kendisini meydana getiren alt sistemlerin doğru bir biçimde çalışmasına odaklanmış bir tür organizma olarak tasvir edilmektedir (Slattery, 2017, s.376). Bu tarz bir izahı, işlevselci olarak tarif edilen Comte, Spencer, Durkheim gibi düşünürlerin (Slattery, 2017, s.376; Münch, 2001, s.5839) eserlerinde görmek de mümkündür.

Örneğin Comte (1979) “Social Static and Social Dynamics” adlı eserinin “social static” bölümünde toplumu; kendini oluşturan parçaların mükemmel derecede uyum sergilediği bir bütün olarak tasvir etmiştir. Comte’a göre toplumu meydana getiren parçalar toplumun mevcudiyeti için çalışmaktadır. “Social Dynamics” adlı bölümde de toplumsal değişimi gelişimle neticelenen bir evrim süreci olarak dile getirmiştir. Durkheim ise yine işlev-sistem yaklaşımını dikkate alarak Rules of the Sociological Method (1982) adlı çalışmasında işlevsel ve nedensel analiz arasında net bir ayrım ortaya konulmasını ve bütün işlevlerin nedenlerle analiz edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Çünkü Durkheim’a göre toplumsal bir işlevin varlığını yararlılığı ya da neye hizmet ettiği üzerinden izaha kalkışmak yetersizdir. Bunun yanı sıra Durkheim, The Elementary Forms of Religious Life (2020) ve The Division of Labour (1984) adlı çalışmalarıyla dinin ve işgücündeki farklılaşmaların toplumun varlığını sürdürebilmesi açısından ne tür işlevler yükümlendiğini açıklamıştır.

Görülebileceği üzere Comte ve Durkheim gibi düşünürler ortaya koydukları eserlerle işlevselciliğin temellerini atmışlardır. Ancak işlevselciliğin moda hale gelmesini sağlayan asıl düşünür Talcott Parsons’tır. Parsons’ın sosyolojik çalışmalarında sorduğu

temel soru; “*Nasıl olup da milyonlarca farklı isteğe ve arzuya sahip olan bireyler toplumsal bir bütüne kendilerini feda etmektedir?*” sorusudur (Slaterry, 2017, s.377). Eserleriyle sormuş olduğu bu temel soruya yanıtlar üretmeye çalışmaktadır. Çalışma kapsamı itibariyle düşündüğümüzde Parsons’ın sormuş olduğu soruyu izlek olarak takip edebiliriz. Hatta bu soruyu diğer sosyolojik yaklaşımlara ait izahları rafine etmek için de kullanmamız mümkündür. Çünkü çalışma kapsamında bizim de izah etmeye kalkıştığımız şey, nasıl olup da binlerce hatta milyonlarca göçmenin vardıkları topluma uyum sağlayabileceği, bir nevi önceden inşa ettikleri kimliklerini vardıkları toplumla nasıl bütünleştirebilecekleri hususudur.

Parsons sormuş olduğu bu temel sorunun cevabını sosyalleşme, sosyal kontrol ve rollerin gerektiği gibi oynanması olarak vermektedir (Slaterry, 2017, s.377). Parsons’a göre birey, toplum denen çarkın dişlisi gibi hareket etmektedir (Slaterry, 2017, s.379). Parsons çocukları davranışçılık ve Freudian görüşün de etkisiyle boş birer levha olarak tasarlamakta; toplumsallaşma vesilesiyle çocukların toplumsal kimlik edindiğine değinmektedir. Sosyalleşme sürecini etkin ve sağlıklı bir biçimde geçiren çocuk, toplumun üyesi olarak (aktör) kendini gerçekleştirir. Sapkın davranış sosyalleşme esnasında yaşanan bir aksaklıktan meydana gelmektedir (Slaterry, 2017, s.377-378). Ancak sosyalleşme tek başına yeterli değildir. Sosyalleşmenin artık kurumlaşmış olan sosyal kontrolle desteklenmesi gerekmektedir. Kültürel olarak kodlanmış roller de gerektiği gibi oynanarak toplumsal bütünleşme başka bir ifadeyle toplumsal düzen sağlanmaktadır (Moore, 2014, s.394).

Toplumsal düzenin sağlanmasında ve toplumun bekasını sürdürmesinde sosyalleşme, sosyal kontrol ve rollerin gerektiği gibi oynanması sonucu ortaya çıkan toplumsal mutabakatın yanı sıra toplumu meydana getiren ve toplum için işlevsel yükümlülükleri olan alt sistemler arasındaki ağırlık da sağlam olması gerekmektedir. Parsons’a göre toplum dediğimiz sosyal sistem, bir tür kolektif birlikteliği tarif eder gibi görünmekle birlikte bundan daha fazlasıdır. Bir sosyal sistemden söz ederken aslında onu var eden bütünlükler (collectivity) arasındaki ağırlık söz edilmektedir (Parson, 1964, s.101).

Toplumsal sistem denilen şey esasında birbirinden farklılaşmış parçaların bir arada var olmasını tanımlar. Birbirinden farklı olan bu parçalar sistemin işleyebilmesi için entegre biçimde çalışırlar (Parsons, 1964, s.114). Toplum, sabit ve değişmez değildir (Parsons, 1964, s.167). Toplum, varlığını uzun vadede sürdürebilmek için ihtiyaç duyulan bütün gerekli fonksiyonları kendi içerisinde barındıran bir tür sosyal sistemdir (Parsons, 1964, s.19). Birey de toplumsal sistem de toplumsal eylem sayesinde inşa olmakta ve varlığını sürdürmektedir (Parsons, 1964, s.18).

Ayrıca toplumu oluşturan alt sistemlerin bireyin toplumsal manada kendini konumlandırması açısından önemli işlevleri bulunmaktadır. Örneğin inanç sistemi olan ideoloji kolektif bir bütünlüğe üye olan herkesin kendisini toplumsal açıdan konumlandırmasına ve yeniden üretmesine imkan tanımaktadır (Parsons, 1964, s.349). Bunun yanı sıra iletişim sistemi, bireylerin ortaklaşmalarına ve aidiyet geliştirmelerine imkan tanımaktadır. İletişim sisteminde ortaya çıkabilecek bir aksaklık anomi doğurma tehlikesine gebe dir. Bu da toplumsal düzenin ortadan kalkması kadar tehlikeli bir durumdur (Parsons, 1964, s.33). Aynı şekilde birçok farklı etnik ve kültürel topluluğa ait bireyin toplumsal içerilmesini kolaylaştırdığı için vatandaşlık nosyonu da Parsons için oldukça önemlidir (Münch, 2001, s.5842).

Görülebileceği üzere Parsons ve diğer öncüler nezdinde toplum makro bir bakış açısıyla izah edilmektedir (Münch, 2001, s.5841). Toplum, her şeyin üzerinde tutulmakta; bireysellik, kişisel arzu ve istekler göz ardı edilmektedir. Çatışma toplumsal manada zenginleştirici bir olgu olmaktan ziyade bir tür anomi ve istenmeyen durum olarak tasvir edilmektedir (Slatte ry, 2017, s.380-381). Bilhassa Parsons nezdinde toplumsal mutabakata aşırı hassasiyet söz konusudur. Toplumsal mutabakat her şeyin üzerinde tutulmaktadır.

Çalışmanın kapsamı doğrultusunda bir özet geçmek gerekirse, işlevselciler; göçü bir tür bozunum olarak görürler. Bu bozulmanın ortadan kaldırılması adına da sosyalleşme sürecinin topluma yeni katılanlar adına yeniden başlatılmasını, eğer göç eden kişilerle ortak taraflar bulunuyorsa (din, dil, ortak kültürel değerler vb.) bunların aktive edilmesini, göçmenler üzerinde sosyal kontrolün sağlanması gerektiğini ve toplumsal rollerin uygun bir biçimde göçmen kesime benimsetilmesi gerektiğini vaaz etmektedirler.

İşlevselcilere göre göç, sistemin işleyişini sekteye uğratan bir olgu olarak ele alınmakta; sistemin tekrar homeostatis durumuna gelebilmesi için sistemi var eden alt sistemlerin göçmenlere benimsetilmesine yönelik uyum politikalarının hayata geçirilmesi öngörülmektedir.

1.2.2. Yeni İşlevselcilik

Yeni işlevselcilik yaklaşımı, adından da anlaşılacağı üzere işlevselciliğin yeniden yorumlanmasını temsil eden bir yaklaşımdır. İşlevselciliğin eksik yönlerini telafi etmeye yönelik bir girişimdir. Merton, Alexander, Luhmann ve Habermas gibi düşünürler yeni işlevselcilik içerisinde anılmaktadır. Yeni işlevselciler, ortodoks bir yönelimle işlevselciliğin makro izahını mikro açıklamalarla birleştirmeye gayret etmiştir. Bu anlamda yeni işlevselciliği Parsonsvari işlevselciliğin yumuşatılmış hali olarak da tanımlamak yanlış değildir.

Örneğin Merton’a göre işlevselciliğin iddia ettiği gibi tek bir toplumsal ögenin belli bir fonksiyona sahip olduğunu söylemek yanlıştır; çünkü bir toplumsal öge birden fazla işleve sahip olabileceği gibi birden fazla toplumsal öge de ortaklaşa tek bir işlevi yerine getirebilir. Hatta bir toplumsal öge işlev bozucu olarak da açığa çıkabilir. Bu sebeple yalınkat bir biçimde toplumsal ögeleri toplumsal işlevlerle ilişkilendirmek doğru değildir (Merton, 1968, s.105).

Merton “Social Theory And Social Structure” (1968) adlı eserinde toplumsal işlev konusunu derinlemesine irdelemektedir. Toplumsal işlevler bozuk, açık ve örtük olabilirler. Açık işlevler toplumsal manada sonuçları belli ve amaçlanan durumları tarif ederken; gizli işlevler ise tam tersi olarak hesapta olmayan, beklenmeyen ve bilinmeyen toplumsal davranışlardır (Moore, 2017, s.350). Bunların yanında bozuk işlev (dysfunction), toplumsal uyumu azaltabilme potansiyeline sahip ve bakış açısına göre değişebilen toplumsal davranışları temsil etmektedir (Wallace ve Wolf, 2012, s.58).

Yeni işlevselciliğin başka bir temsilcisi olan Alexander ise makro ve mikro ayrımını bir kenara bırakarak ve herhangi bir tarafı seçmeyerek toplumsal gerçekliğin makro ve mikro unsurlarla inşa olduğunu dile getirmiştir. Alexander’a göre toplum,

sistem ve toplumsal eylem etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Alexander, 2006, s.31).

Alexander'a göre toplumsal eyleme sadece sistem karar vermemektedir. Birey toplumsal eyleme girerken belli bir strateji kullanmakta ve yorumda bulunmaktadır. Strateji sistem tarafından verilmekte; yorum ise toplumsal eylemde bireyin inisiyatifi doğrultusunda gerçekleşmektedir. Başka bir ifadeyle birey toplumsal bir davranış ortaya koyarken, sistemin direktiflerini de kendi imzasını da taşımaktadır. Kendi imzasını taşıırken de standardize olmuş davranışlara ve bizzat kendisi tarafından geliştirilmiş davranış biçimlerine yaslanmaktadır (Richter, 2012, s.121). Böylelikle Alexander'ın yorumuyla işlevselcilik nezdinde yok sayılan bireye, özne olma hakkı verilmektedir. Ancak bunu sınırsız bir özgürlük olarak düşünmemek gerekir; çünkü bireyin aktiflik alanı sistem ve toplumsal gerçeklik tarafından sınırlandırılmaktadır. Tam da bu sebepten ötürü birey davranışlarını ortaya koyarken strateji ve yorumu dengeli bir biçimde ortaya koymalıdır.

Yeni işlevselci olarak tarif edebileceğimiz bir başka isim olarak Niklas Luhmann sistemler teorisini ortaya koymuştur. Luhmann'ın sormuş olduğu temel soru nasıl olup da karmakarışık bir durumda olan ve iç içe geçmiş ilişkilerle örülmüş toplumun düzen oluşturabildiğidir. Sistem çevresine nazaran düzen içerir. Çevre karmakarışıktır ve sistem düzeni ile çevresine sınır oluşturur (Cuff, Sharrock & Francis, 2013, s.346). Luhmann sormuş olduğu bu sorunun cevabını autopoiesis kavramı üzerinden vermektedir.

Luhmann'a göre toplum autopoiesis'tir. Yani kendi kendini bağımsız bir biçimde yeniden üretir (Cuff, Sharrock & Francis, 2013, s.123; Richter, 2012, s.123) Autopoiesis: kod, yapı ve süreç bileşenlerinden meydana gelir. Kodlar paylaşılan enformasyonlarla ilgilidir ve standarttır. Yapı; normatif düzenlemeler ve beklentilerle ilgilidir. Süreç ise bizzat etkileşimin kendisidir (Baert, 2006, s.343).

Luhmann bir toplumun varlığını sürdürebilmesini birinci dereceden iletişime bağlamaktadır. Sistem, iletişim sayesinde otonom olarak kendisini var etmektedir. Aynı şekilde sistemin, yani toplumun çevresinden farklılaşması da toplumun kendini var edebilmesi açısından önemlidir. Toplum kendisini oluşturan alt sistemler arasında

kesintisiz bir iletişimin var olmasına bağılı olarak hayatta kalmaktadır (Richter, 2012, s.143). İletişim, düzen için elzemdir. İletişim sayesinde karmaşa ve kargaşa ortadan kalkmaktadır.

Yeni işlevselcilik içerisinde değerlendirebileceğimiz bir başka düşünür Jürgen Habermas, ünlü eseri İletişimsel Eylem Kuramı (2019) adlı eserinde sistem ve yaşantı dünyası arasında bir ayrım olduğunu dile getirmiştir. Habermas'a göre yaşantı dünyası, en basit ifadesiyle sıradan bireylerin toplumsal hayata katılırken kullandıkları davranış müktesabatını tarif etmektedir. Yaşantı dünyasında bireyler, davranışlarını ortaya koyarken, ortaklaşmayı amaçlayan iletişimsel eylemde bulunurlar. Bunun karşısında sistem ise rasyonel ve amaçsal eylemi teşvik eder. Bu da iletişimin rasyonelleşmesini beraberinde getirir. Habermas, toplumlar gelişip çağdaşlaştıkça iletişimsel eylemin yerini iletişimsel rasyonelitenin aldığını dile getirmiştir. İletişimsel eylem değerini yitirdikçe yaşantı dünyası da sömürgeleştirilmektedir. Sonuç itibariyle de toplumsal yaşamın sürdürülmesinde araç olan sistem, amaca dönüşmektedir. Oysa sadece rasyoneliteyi hakim kılıp araçsal akla teşne olmak, iletişimsel aklın göz ardı edilmesine sebep olarak toplumsal yaşamın çeşitli risklere gebe olmasını beraberinde getirmektedir.

Görülebileceği üzere yeni işlevselciler, işlevselciliğin hakim sayılıtlarını revize etmeye ve eksik yönlerini güçlendirmeye yönelik izahlarda bulunmuşlardır. Merton toplumu meydana getiren alt sistemlerin açık ve gizli işlevlere sahip olduğu gibi bozuk işlevlere de sahip olabileceğini ve işlevselliğin görece bir nitelik olduğunu dile getirmiştir. Alexander ise işlevselcilik tarafından yok sayılan bireylere yorum hakkı vererek kendilerini aktive etmelerine fırsat tanımıştır. Luhmann, işlevselcilik nezdinde sistem olarak ifade edilen toplumun var olabilmesi için iletişimin elzem olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Son olarak Habermas, sistemin karşısında iletişimsel eylemin gerçekleştirildiği bir yaşantı dünyası olduğunu hatırlatarak toplumun sürekliliği açısından iletişimsel eylemle rasyonel ve araçsal eylemin dengeli bir biçimde sürdürülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Çalışma kapsamında bir değerlendirme yaptığımızda; Yeni İşlevselciler, göçün beraberinde getirdiği problemlerin aşılmasında etkileşimin esas alınması gerektiğini dolaylı bir biçimde hatırlatmaktadırlar. Yeni işlevselcilere göre etkileşim, sistemin

varlığını sürdürmesi açısından elzemdir; çünkü etkileşim sayesinde toplumsal eylemleri belirleyen yapılar ortaya çıkar. Aynı zamanda toplumsal eylemlerin yönünü tayin eden toplumsal sistem ve toplumsal sistemi niteleyen toplumsal eylem etkileşim sonucunda tebarüz etmektedir (Cuff, Sharrock, Francis, 2013, s.346). Göç sonrasında mevcut sisteme yeni giren bireylerin entegre olup uyum sağlamalarını ve diğerleri tarafından toplumsal kabullerini kolaylaştırmak adına etkileşim temelli politikaların izlenmesi fayda üretebilme kapasitesine sahiptir.

1.2.3. Çatışma Kuramı

Çatışma temelli sosyolojik yaklaşım önceki sayfalarda izah edilmeye çalışılan İşlevselcilik ve Yeni İşlevselcilik yaklaşımlarına nazaran toplumsal alanı çatışma, hakimiyet ve mücadele üzerinden analiz etmeye çalışır (Kinloch, 2014, s.101-102). Çatışma temelli yaklaşımın odağında genellikle Marx gösterilir (Akdağ, 2020, s.5233). Ancak Weber ve Simmel gibi düşünürlerin de çatışmacılık paradigmasına katkılar sundukları bilinmektedir. Örneğin Weber, bürokrasinin toplumsal güç ilişkileri ve meşruiyet biçimleri üzerindeki etkilerini analiz ettiği çalışmalarıyla çatışmayı eksen alan teorisyenlere ilham kaynağı olmuştur. Weber'e göre en barışçı toplumlarda bile çatışma güdüsünü ortadan kaldırmak mümkün değildir. Aynı şekilde Simmel'in çatışmanın her zaman olumsuz etkiler yaratmayacağına yönelik yaklaşımı, çatışmanın otorite merkezileşmesi, grup bütünleşmesi ve dayanışması, toplumsal gelişim gibi olumlu etkiler yarattığına yönelik iddiası çatışma teorisyenleri açısından izlek noktaları oluşturmuştur (Akdağ, 2020: 5235).

Marx ise çatışmayı ekonomi temelli olarak ele almış ve toplumsal maddi eşitsizliğin aşırılığının toplumsal çatışmayı ürettiğini ileri sürmüştür. Bu çatışmanın ortadan kalkmasını da sınıfsal bir devrimin gerçekleşmesine bağlamıştır (Savur, 1975, s.29). Marx'ın bu yaklaşımı oldukça politik görünmektedir ve sonuçları itibarıyla düşünüldüğünde gerçekleşmediği aşıkardır; çünkü Marx'ın iddia ettiği gibi işçi sınıfı ne birleşmiş ne de devrim gerçekleştirecek bir girişimde bulunmuştur (Slattery, 2017, s.183). Hatta Marx'ın misyon yüklediği işçi sınıfının yerine cinsel tercihi farklı olan gruplar, ten renginden ve yaşayış biçimlerinden ötürü dışlanmış insanlar daha fazla direnişte bulunmaktadır (Collins, 2011, s.162).

Dahrendorf, Marx'ın ortaya koyduğu çatışma anlayışını sınıfsal bir ayrıma indirgediği, çatışmanın kapsayıcılığını abarttığı, ilgili grupları zıt kutuplar olarak konumlandığı, çatışmanın devrime gebe olduğunu iddia ettiği, iktisadi indirgemecilik yaptığı ve çatışmanın izah edilmesinde özel mülkiyete aşırı hassasiyet gösterdiği için eksik ve hatalı bulmuştur (Erkilet, 2007, s.161). Dahrendorf'a göre çatışma, ekonomik temelli olmaktan ziyade güç ve otorite ilişkilerinden kaynaklanmaktadır (1959, s.64). Dahrendorf, toplumsal çatışmanın çıkarlar arasındaki farklılaşmadan dolayı meydana geldiğini düşünmektedir (Wallace & Wolf, 2012, s.176; Slattery, 2017, s.183). Toplumsal yaşam içerisinde güç dengeleri değişmeye açıktır. Gücünü otoriteden alarak yönetme erki olma muktedirliğine ulaşanlar ile güçten ve yönetmekten yoksun olanlar arasında sürekli bir çatışma durumu bulunmaktadır. İktidardakiler mevcut konumunu korumaya çalışırken, tabi olanlar da yönetimi elde etmeyi arzu etmektedirler. Böylesi görünmez bir mücadele çatışmayı kaçınılmaz kılmaktadır (Dahrendorf, 1959, s.207; Slattery, 2017, s.182). Ancak toplumsal manada çatışmanın varlığı, konsensüsün yokluğuna delil teşkil etmemelidir. Dahrendorf, çatışma ve konsensüsü toplumun yazı ve turası olarak ele almıştır (Ritzer & Stepnisky, 2013, s.80).

Dahrendorf, toplumsal mutabakatın sağlanmasında önemli işlevleri bulunan ortak değerlerin mutabakata dayalı olduğunu kabul etmemiştir. Ona göre toplumsal ortak değerlerden söz ediyorsak, hakim konumdakilerin pozisyonlarını korumak adına ürettikleri normları düşünmemiz gerekmektedir (Wallace, Wolf, 2012, s.177-178). Dahrendorf bu yaklaşımıyla gücün düzenleyiciliğine vurgu yapmaktadır; fakat bu güç mesnetsiz değildir. Aksine otoriteye ve ehliyete bağlıdır (Dahrendorf, 1959, s.201). Çatışmanın ana sebebi otoritenin nasıl dağıldığıyla ilişkilidir.

Bir başka çatışma teorisyonu olan Coser, çatışmayı olumlamaktadır. Coser'e göre çatışma, Merton'un kavramıyla bozuk (dysfunction) işlev olabileceği gibi toplumun varlığını sürdürebilmesinde ciddi işlevselliklere de sahip olabilmektedir. Çatışmaya konu olan meseleler günceldir. Toplumsal meşruiyet krizleri ciddi çatışmalara gebedir ve sonuç itibarıyla toplumsal değişimi getirebilir (Kinloch, 2014, s.231). Toplumsal çatışma, iç ve dış olmak üzere iki biçimde ortaya çıkabilmektedir. İç çatışma toplumsal değişimi tetiklerken (çünkü normal sapkın olanla ikame etmek üzere girişilen bir mücadeleyi tarif

etmektedir), dış çatışma benzer olanların konsolide olmasını sağlayarak topluluk kurmalarına katkı sağlamaktadır (Wallace & Wolf, 2012, s.191-192). Buradan anlaşılacağı ve daha önce de belirttiğimiz üzere Coser'in çatışmayı olumladığını görmek zor değildir. Ona göre çatışma hem bir toplumun dinamik normlar bağlamında canlı kalmasını sağlamakta hem de diğer toplumlardan kendisini ayırt etmesine imkan vermektedir. Çatışma olmadığında toplumun varlığını sürdürmesi zor hale gelmektedir (Singewood, 1998, s.289-291).

Özü itibariyle çatışma kuramı, çatışmanın toplumsal düzen içerisinde kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir (Güçlü, 2014, s.152). Çatışma, toplumsal düzenin sağlanması ve toplumun dönemin şartlarına uygun hale getirilmesi açısından önemli işlevlere sahiptir. Bu yönüyle düşünüldüğünde çatışma sanıldığı gibi aksine toplumun işleyebilmesi açısından elzemdir. Çatışmayı yaratan da otorite ve gücün elde edilmesine yönelik var olan mevcut istençtir. Toplumsal çatışma otorite ve gücün yer değiştirmesine odaklanan bir olgudur.

Çalışma kapsamında değerlendirdiğimizde çatışma kuramı, toplumsal kabul konusunda yaşanan sorunların anlaşılmasına önemli katkılar sunmaktadır. Bir toplumun yerleşik üyeleri olarak ülke vatandaşlarının göçmenlere yönelik toplumsal kabullerini çatışma kuramı ekseninde izah etmek işimizi kolaylaştırmakta ve analitik bir yaklaşım geliştirmemize imkan tanımaktadır. Zira toplumsal kabulün niçin zor olduğunu ve bu konuda niçin bir çatışma yaşandığını otorite-güç ilişkileri nezdinde açıklamak mümkündür. Bilindiği üzere bir ülkenin vatandaşı olmak büyük ölçüde bulunduğunuz ülkenin kurallarına, yaşam dünyasına (life world) aşina olduğunuzun delili niteliğindedir. Bu aşinalık o ülkenin vatandaşlarını yine o ülkede otoriter kılar ve güçlü hissetmesini sağlar. Bu güçlülük hissiyatı sadece o ülkenin sınırları içerisinde gerçektir. Ülkenin sınırları dışında farklı bir yaşam dünyasına girildiğinde, bir tür güç yitimi gerçekleşir. Bu da yine en başta bahsettiğimiz gidilen yerin kurallarına ve yaşam şartlarına aşina olunmamasından kaynaklanmaktadır. Bu güç kaybı zaman içerisinde varılan yeni yerin kurallarına hakim olundukça telafi edilebilir. Hatta ilerleyen süreçte başından beri güç konumunda olan ülke vatandaşlarıyla çatışmaya girme cesareti bile kazanılabilir. Ancak bunu ülke vatandaşları açısından düşündüğümüzde, göçmen kitlenin ülkeye girişi o

ülkede bulunan yerli halkın (vatandaşların), o ülkenin vatandaşı olmaktan kaynaklı gücünü kaybedeceği korkusu yaratmaktadır. Hakim konumunu kaybedeceği korkusu da varış ülkesindeki vatandaşların göçmenlere yönelik dışlayıcı tavırlar geliştirmesine, onlarla sürekli olarak genellikle tek taraflı bazen de çift taraflı olmak üzere çatışma içerisinde olmalarına sebebiyet verebilmektedir. Bu da toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında engeller ortaya çıkarabilmektedir. Dolayısıyla varış ülkelerinin entegrasyon politikaları oluştururken, kendi vatandaşlarının halet-i ruhiyesini iyi tahlil ederek hareket etmesi, bütünleşmenin başarıya ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

1.2.4. Alışveriş Kuramı

Homans, Blau ve Coleman gibi temsilcileri bulunan alışveriş kuramı, toplumun varlığını iktisadi bir yönelimi esas alarak etkileşim üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Alışveriş kuramına göre bir toplumun istikrarı o toplumun üyeleri arasında gerçekleşen etkileşimlerin (alışverişlerin) belirsiz sonuçlarına bağlıdır (Marshall, 1999, s.515). Alışveriş kuramcıları toplumu izah ederken, iktisat biliminin rasyonel kazanç, arz-talep dengesi, dengeli ödüllendirme ve rekabet gibi kavramlarından faydalanmışlardır (Wallace & Wolf, 2012, s.410).

Örneğin Homans'a göre toplum, kendi çıkarını düşünen (homo-economicus) bireylerin ödül ve cezaya endeksli karşılıklı ilişki ve davranışlarından meydana gelmektedir. Bu nedenle de sosyoloji biliminin bu ilişki ve davranışlara odaklanması gerekmektedir (Ritzer, 2011, s.282). Ona göre insan varlığı; kendi çıkarını gözeten, maksimum faydaya odaklı, pragmatist bir varlıktır. Bu kişilik yapısı onu ödüle yönelmeye, cezadan kaçınmaya itmektedir (Poloma, 2012, s.75-80).

Homans, toplumu; ödüle endeksli etkinlik, alternatif maliyet, dengeli dağıtım, ödül ve cezayı esas alan etkileşim, kişinin ilişkilerini belirleyen yatırım, alışveriş esnasında öğrenilen normlar, davranış sonucu elde edilen ödülün miktar büyüklüğünü tarif eden kar, kişiyi davranışa iten ödül, toplum üyelerinin hissiyatları ve bireylerin davranışın sonucuna atfettiği değer üzerinden açıklamaktadır (Berberoğlu, 2009, s.163). Skinner'dan ilhamla Homans, toplumsal hayatın başarı, uyaran, değer, yoksunluk-doyum, saldırganlık ve rasyonellik tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir

(Berberoğlu, 2009, s.165). Başarı, bireyin toplum tarafından ödüllendirilen davranışı ortaya koymasıyla ilgilidir. Bireyler bir davranış ortaya koyarken toplum tarafından kabul göreni ve ödüllendirileni esas almaktadır (Ritzer & Stepnisky, 2013, s.133-135). Uyarıcı, ödüllendirilen davranışa benzer davranışın gerçekleştirilme ihtimalini artırarak etmektedir. Bireyin geçmiş kayıtları onu daha önceden deneyimlediği ödüllendirilmiş davranışlarına benzer davranışlar ortaya koymaya itmektedir (Ritzer, 2011, s.283). Değer ise bireyin davranış sonucu erişilecek neticeye atfettiği anlamlandırmaları açıklamaktadır. Bu biraz da ödül ve ceza ile ilgilidir. Ödül davranışa yüklenen pozitif, ceza da tam tersi negatif anlamı tarif etmektedir. Birey davranışını ortaya koyarken bu anlamlandırmaları dikkate almaktadır (Ritzer & Stepnisky, 2013, s.133). Doyum ve yoksunluk bireyin bir ödüle ne kadar sıklıkla ulaştığıyla ilgilidir. Bir davranış karşılığında ödül ne kadar sık verilirse, davranışın anlamı ve tekrarlanması o derece azalmaktadır. Bunun yanında birey beklentilerinin dışında bir ödül ya da cezayla karşılaşırse agresif bir tavır takınabilmektedir. Bütün bunlar çerçevesinde birey, rasyonel bir varlık olarak sonuçları itibarıyla kendisine maksimum faydayı sağlayacak davranışa yönelecektir (Ritzer & Stepnisky, 2013, s.134). Görülebileceği üzere Homans, insan varlığını akıllı ve faydacı olarak tarif etmektedir. Toplumsal düzen de bu rasyonel varlıkların pragmatist eylemlerine bağlı alışverişler neticesinde sağlanmaktadır.

Alışveriş teorisi kapsamında ele alabileceğimiz bir başka sosyolog olan Peter Blau, alışveriş kuramını toplumsal yapıları esas alarak yeniden yorumlamaktadır. Blau'ya göre Homans'ın alışveriş kuramı çok fazla psikoloji odaklıdır. Muhakkak Homans'ın haklı tarafları bulunmaktadır. Ancak toplum büyüyüp karmaşık bir hale geldikçe, Homans'ın yaklaşımı yetersiz kalmaktadır; çünkü karmaşık toplumların temeli olan toplumsal yapıların bireylerin davranışları üzerindeki etkilerini analiz etmek için yeterli düzeyi sunamamaktadır (Poloma, 2012, s.95). Blau, toplum karmaşıktıkça bireyler arasındaki eşitliğin de ortadan kalktığını ileri sürmektedir. Bireyler menfaatlerini sağlamak üzere tabi olmaya razıdırlar (Waters, 2008, s.117). Başka bir ifadeyle bireyin menfaati karşılığında tabi olmayı kabul etmesi onun üstlendiği alternatif maliyeti ortaya koymaktadır. Birey tabi oldukça, güç konusunda bir ayrışma yaşanmaktadır. Toplumsal düzen, güce sahip olanlar ve güçten yoksun bulunanlar arasındaki alışveriş neticesinde

tebarüz etmektedir. Blau, bu yaklaşımıyla, alışveriş teorisine hem makro bir izah getirmiş hem de çatışmacı yaklaşımı alışveriş kuramına uyarlamaya çalışmış gibi görünmektedir.

Alışveriş teorisyenlerinden Coleman, Homans'ın iddia ettiği gibi alışveriş ve etkileşimin sadece bireysel faydaya endekslenmesinin doğru olmayacağını dile getirmektedir. Bireyin davranışı onun istencinin dışında sahip olduğu imkanlara ve içerisinde bulunduğu duruma bağlıdır. Davranışı ortaya çıkaran bireyin istenciyle birlikte bu istenci yerine getirmek için bireyin neye sahip olduğudur. Şartlar uygunsa ve birey istenen neticenin gerçekleşmesi açısından ne kadar ehilse, davranış o ölçüde yüksek gerçekleşme potansiyeline sahiptir (Richter, 2012, s.201). Toplum içerisinde ortaya konan davranışların karşılıklılığı, bireylerin inisiyatifinden arındırılmış bir davranış sistemi ortaya çıkarmaktadır (Ritzer & Stepnisky, 2013, s.137). Başka bir deyişle, toplum üyelerinin kendi faydalarına yönelik davranışları ortaya koyarken toplumun diğer üyelerini de düşünmeleri, üyelerin dışında bir gerçeklik alanının ortaya çıkmasına etki etmektedir. Coleman ayrıca toplumsal güven ilişkisine de önem vermiştir. Coleman'a göre toplumsal etkileşimi sağlayan toplumun üyeleri arasındaki güvendir (Wallace & Wolf, 2012, s.482). Güven, aynı zamanda toplum üyelerinin davranışlarına sınırlar getiren bir olgudur. Güven sayesinde toplumsal alışveriş teminat altına alınmaktadır. Geleneksel toplumlarda bu güven ortamı yakın organik ilişkiler sayesinde sağlanırken, modern toplumlarda güven normlar ve yasalar üzerinden tesis edilmektedir.

Alışveriş kuramını özetlemek gerekirse, toplumsal düzen rasyonel varlık olarak insanların birbirleriyle olan etkileşimleri üzerinden sağlanmaktadır. Bu etkileşim bir tür alışveriştir. İnsan varlığı bu yaklaşıma göre bir davranış ortaya koyarken kendi faydasını düşünmekte ve kendisine zarar getirme potansiyeli bulunan bütün eylemlerden uzak durmaktadır. İnsanın başkalarıyla girmiş olduğu ilişkiler de bu yöndedir. İnsan varlığı bütün ilişkilerine alternatif maliyet hesabı yaparak girilmektedir. Toplumsal düzene, kendisine fayda sağlayacağını bildiği ölçüde katkı sağlamaktadır. Bunun garantisini de toplum karmaşıktıkça norm ve yasalardan almaktadır. Böylelikle güven duygusu gelişmekte ve toplumsal düzen sağlanmaktadır.

Bu yaklaşımı çalışma kapsamında yeniden ele aldığımızda, alışveriş kuramı göçmenlerin topluma uyumunu kolaylaştırmak adına neler yapılması gerektiğine dair

önemli işaretler sunmaktadır. İnsanların pragmatist ve rasyonel varlıklar olduğunu hatırlatan alışveriş kuramı, toplumsal uyum politikalarında göçmenlerin faydasına olabilecek noktalara ağırlık verilmesinin göç sonrası toplumun sağlıklı bir biçimde revize olmasına olumlu katkılar sağlayabileceğini hatırlatmaktadır. Aynı şekilde toplumsal kabul adına göçmenlerin ülkeye sağlayacağı faydaların gündeme getirilmesi, ülke vatandaşlarının göçmenlere olan yaklaşımını olumlu yönde etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Sonuç itibarıyla de göçmenler ve varış ülkesindeki vatandaşlar arasında etkileşim sağlanarak, toplumsal düzen adına olumlu neticeler açığa çıkabilme potansiyeline sahiptir.

1.2.5. Sembolik Etkileşimcilik

Sembolik Etkileşimcilik yaklaşımı, daha önceki sayfalarda özetlemeye çalıştığımız İşlevselcilik ve Çatışmacılık gibi yaklaşımlardan farklı olarak toplumu toplumsal özneler üzerinden açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır. Bu sebeple çok genel bir tabir olarak kullanılan makro ve mikro ayrımı nezdinde bir tür mikro sosyoloji yaklaşımıdır. Sembolik Etkileşimciliğin ilham perileri Simmel ve Cooley olarak kabul edilmektedir (Morva, 2013). Dönemindeki birçok sosyologdan farklı olarak Simmel'in toplumun kuruluşunu insanlar arasındaki etkileşime atfetmesi, onu sembolik etkileşimciliğin önemli ilham kaynaklarından biri haline getirmektedir. Simmel'e göre toplumsallaşma olarak adlandırdığımız süreç, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin her seferinde yeniden üretildiği bir sürece tekabül etmektedir. İnsanlar toplumsallaşma esnasında diğer insanlarla etkileşime girmekte, bu etkileşimin kaynağını ise bireyin toplumla olan ilişkisi belirlemektedir. Yine toplumsal etkileşimlerin sonucunu belirleyen şey de bireyin toplum ile olan ilişkisidir (Simmel, 2009, s.40-42).

Cooley ise sembolik etkileşimciliğe birincil grup ve ayna benlik kavramları ile katkılar sağlamıştır. Cooley'e göre birincil gruplar bireylerin benliklerini oluşturmaya başladıkları ve toplumdaki karmaşık ilişkilerin önceden tatbik edildiği küçük organizasyonlardır. Benlik burada evrim geçirmektedir. Ayrıca bireyler birincil gruplar dolayısıyla toplumsal gerçekliğe kanalize olmaktadır (Berberoğlu, 2009, s.61). Ayna benlik de bireyin toplumsal ilişkiler geliştirirken muhatap olduğu kişilerin kendisi hakkındaki geribildirim ve tepkilerine bağlı olarak benliğini geliştirdiğini anlatmaktadır

(Bilgin, 2003, s.40-41). Ayna benlik, çocukluktan yetişkinliğe kadar devam eden ve hayatın her safhasında gelişen bir benlik oluşturma sürecidir. Ayna benlik sayesinde kişi hem aktör hem de kendisini izleyen bir seyirci olabilmektedir (Akın, 2011, s.34).

Simmel ve Cooley'in bu yaklaşım ve kavramlarından hareketle sembolik etkileşimcilik de toplumun varlığını bireyler arası etkileşimleri, toplumsallaşma süreçlerini ve gündelik yaşamın toplum üzerindeki etkilerini esas alarak izah etmeye çalışmıştır.

Sembolik etkileşimciliğe göre;

- Bireyler, hiçbir zaman boş eylemler ya da davranışlar sergilemezler. Her davranış ve eylem bireylerin anlamlandırma süreçlerine tabidir.
- Bireyler, anlamlandırmalarını girmiş oldukları toplumsal etkileşimlere bağlı olarak gerçekleştirirler.
- Toplumsal etkileşim süreci, yine bireylerin yorumlarını etkileyerek anlamlandırmaları üzerinde değişiklikler yaratabilir.
- İnsanlar, diğer canlı varlıklardan farklı olarak semboller üretebilme kapasitesine sahiptir.
- Bireyin insan olması, toplumsallaşma sürecinin bir neticesidir. Toplumsallaşma da etkileşime bağlı olduğu için bireylerin insan olma potansiyelleri etkileşimle gerçekleşir.
- İnsanlar bilinçli varlıklardır ve bu bilinçleri sayesinde diğerleriyle etkileşime girmeden önce kendilerini tartarlar.
- Amaçsız hiçbir eylem ve davranış yoktur.
- Toplum denen mefhum, makro yapılardan ziyade insani bir oluşumdur. Toplumu var eden insanlar arasındaki etkileşimdir (Blumer, 1986, s.2; Ritzer & Stepnisky, 2013, s.116-117).

Sembolik Etkileşimciliğe önemli katkıları bulunan George Herbert Mead özne ben (I), nesne ben (me), genelleştirilmiş öteki (generalized other), oyun (game) ve taklit (play) gibi kavramlarla var olan izahı zenginleştirmiştir. Mead'e göre zihin; toplumsal süreçte, toplumsal düzen ve bütün içerisinde gelişmektedir. Toplum olmadan bugünkü

anladığımız anlamda bir insandan söz etmek mümkün değildir (Ritzer, 2011, s.213-216). Buradan anlaşılabileceği üzere benlik toplumsal süreçte gelişen bir olgudur. Ancak bu benliğin tamamen toplum tarafından inşa edildiği anlamına gelmemelidir. İnsanın benliği, kendisini ortaya koyabildiği özne ben'i (I) ile toplum tarafından inşa edilen nesne ben'i (me) arasındaki dengeden meydana gelmektedir. Başka bir ifadeyle insan benliği, hareketli ve canlıdır (Wallace & Wolf, 2012, s.276).

Özne ben, bireyin toplumsal etkileşimler esnasında kendi yorumunu katabildiği benliğini anlatmaktadır. Kişi, özne ben'i sayesinde eyleyen olabilmektedir. Ancak benliğin sadece böylesi bir aktif alandan meydana geldiğini söylemek doğru değildir (Mead, 1913, s.375). Benliğin bir tarafında da kendisini toplumun diğer üyelerinin bakış açısıyla gözlemleyebildiği nesne ben'i bulunmaktadır. Bireyler toplumsal davranışlarını ortaya koymadan önce özne ben'i ile nesne ben'i arasında bir muhasebe yapmakta, ölçüp tartarak eyleme girişmektedir. Davranış, özne ben ile nesne ben arasındaki hesaplaşmanın sonunda ortaya çıkan tasarlanmış bir eylemdir (Richter, 2012, s.172).

Nesne ve özne ben'i dolayısıyla kendisini inşa eden bireyin toplumsal bir varlık haline gelmesi, üç aşama sonunda gerçekleşir. Bu aşamalardan ilki taklittir. Taklit aşamasında çocuk, gerçekleştirdiği davranışlara çok da anlam vermeden çevresindekileri kopyalamaya çalışmaktadır (Wallace & Wolf, 2012, s.283). İkinci aşama, oyun dönemidir. Bu dönemde çocuklar, basit kuralları idrak etmeye başlayarak rolleri öğrenirler. Bu roller üzerinden de etkileşim kurabilir hale gelirler. Son aşama ise genelleştirilmiş öteki (generalized other) aşamasıdır. Bu aşama, toplumsal varlığın olgunlaşma aşaması olarak tarif edilebilir. Toplumda standart hale gelmiş bütün tavır ve davranışlar genelleştirilmiş öteki'yi tarif etmektedir (Wallace & Wolf, 2012, s.284). Toplumsallaşma süreci genelleştirilmiş öteki'ye yani özne ben'in nesne ben'e teslim olması sonucunda gerçekleşmektedir (Akin, 2011, s.78).

Mead'in dışında Blumer'in de sembolik etkileşimciliğe önemli katkıları olmuştur. Blumer'e göre etkileşim sürecinde bireylerin birbirinin yerine geçmesi elzemdir (Wallace & Wolf, 2012, s.290). Bireylerin birbirlerinin yerine geçmesi, nesne ve özne benleri sayesinde gerçekleştirdikleri iç konuşmalar dolayısıyla sağlanmaktadır (Layder, 2010, s.82). Her etkileşim, iç konuşmayı beraberinde getirmektedir. Bu sayede

bireyler her etkileşime girdiğinde, kendilerini yeniden analiz etmekte ve kendi tepkilerini de diğerlerinin tepkilerini de anlayabilmektedirler. Blumer'e göre toplumsal varlığın oluşumu, başkalarını referansla bireyin kendi iç sesini dinlemesi sonucunda gerçekleşmektedir. Toplum, müntesiplerinin iç seslerini dinlemeleri ve kendilerini birbirilerinin yerine koymaları sayesinde var olmaktadır.

Özü itibariyle sembolik etkileşimcilik, daha önceki sayfalarda değindiğimiz topluma yönelik diğer yaklaşımlardan farklı olarak etkileşimin ve etkileşim esnasında gerçekleştirilen anlamlandırmaların toplumu var ettiğini iddia etmektedir. Sembolik etkileşimcilere göre toplumu izah edebilmemiz için önce insana ve insanların birbirleriyle olan ilişkilerine bakmak gerekmektedir. İnsanlar benlikleri olan varlıklardır ve bu benlik kişinin hem kendisinden bir şeyler kattığı hem de toplumdan feyz aldığı bir benliktir. Birey toplumun bir parçası olurken, toplumun kurumsallaşmış kimliğinden beslendiği gibi, mevcut kurumsallaşmış kimliğe de katkılar sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle birey, toplumsallaşma sürecinde hem aktif hem de pasiftir. Bu aktif pasif denge, bireyin topluma aidiyeti ve toplumun sürekliliği açısından önemlidir. Diğer yaklaşımların ileri sürdüğü gibi sadece toplumsal yapı, bireyin toplumdaki yerini belirlememekte, birey toplumsallaşma sürecine kendi yorumunu da katarak, toplumun hem etkin hem de edilgin aktörü olarak konumlanabilmektedir.

Çalışma kapsamında bir değerlendirme yaptığımızda sembolik etkileşimcilik, toplumun inşasında toplumun müntesiplerinin de rolleri olduğunu hatırlatmaktadır. Etkileşimlerin aynı zamanda birer anlamlandırma süreci olması ve toplumun bu anlamlandırmaların karşılıklılığı üzerine temellenmesi, göçle gelen kitlelerin topluma uyumu açısından anlamlandırma süreçlerine dahil edilmelerini gerekli kılmaktadır. Uyum politikaları geliştirirken göçmenlerin de benlikleri olduğunu göz önünde bulundurmak başarıya ulaşılması açısından katkı sağlayacaktır. Göçmenlerin varış ülkelerinde uyum politikalarıyla yeniden toplumsallaşma sürecine tabi olduklarını ve geldikleri toplumun izlerini taşıdıklarını düşünürsek, ortaya koyulacak çalışmaların bu hususlara dikkat edilerek hazırlanması gerekmektedir. Özetle, göçmenlerin varış ülkelerine uyum sağlamalarını kolaylaştırmak ve toplumsal kabulleri açısından toplumsal süreçlere kendi

yorumlarını da katabilecekleri politikaların geliştirilmesi toplumun sağlıklı bir revizyon geçirmesi açısından önemlidir.

1.2.6. Toplumsal İnşacılık Yaklaşımı

Toplumsal inşacılık yaklaşımı, makro ve mikro teorilerin ortasında bulunan bir izah biçimini tarif etmektedir. Toplumsal inşacılığa göre toplum da birey de birbiri üzerinde tesirlere sahiptir. Toplumsal gerçeklik, toplum ve birey arasındaki ilişkinin meşru çocuğu olarak doğmaktadır. Toplumun sahip olduğu bilgi birikimi, onun aynı zamanda gerçekliğini oluşturmaktadır ve bu bilgi birikimi bireyler arasındaki etkileşim sonucunda olduğu gibi yine bu etkileşim sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Toplumsal gerçeklik, bütün toplumun geneline yaygın değildir. Toplumu meydana getiren bütün kesimler birbirinden farklı özellikler taşımakta ve bu özelliklerine bağlı olarak bilgi üretmektedirler. Dolayısıyla bir toplumda her kesime göre değişen farklı bilgi birikimleri bulunmaktadır. İşte toplumsal inşacılar da bu bilgi birikiminin nasıl geliştiğini, toplum ve birey diyalektiği üzerinden toplumsal gerçekliğin nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışmaktadırlar.

Toplumsal inşacılara göre toplumsal gerçeklik, üç aşamada ortaya çıkmaktadır. Bunlar sırasıyla; dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirmedir (Wallace & Wolf, 2012, s.385-387). Dışsallaştırma, bireyin inhisarında gerçekleşen bir süreçtir. Birey bu esnada bizatiği kendi eylemleriyle kendi sosyal alanını var etmektedir. Ancak birey bunu gerçekleştirirken toplumsal gerçekliğin sürekliliğine de katkıda bulunmaktadır (Wallace & Wolf, 2012, s.382). Ayrıca bireyin kendisini dışsallaştırması, onun toplumsal gerçekliğin üretimine etki ettiğinin göstergesidir (Berger & Luckmann, 2008, s.151).

Bir diğer aşama olan nesnelleştirme, bireylerin katkılarıyla ortaya çıkmış toplumsal gerçekliğin kurumsallaşarak bireylerin inisiyatifinden kurtulduğunu anlatmaktadır. Artık toplumsal gerçeklik onu var edenlerden bağımsız hale gelmiştir. Başka bir ifadeyle, birey olsa da olmasa da toplumsal gerçekliğin var olması nesnelleşmenin bir sonucudur (Berger & Luckmann, 2008, s.89-91). Bireyin dışsallaştırma ile yapmış olduğu katkıların herkesçe paylaşılabir düzeye ulaşması nesnelleştirmedir (Berger & Luckmann, 2008, s.91). Toplumsal iki öznenin girmiş olduğu

basit bir etkileşim, belli bir süre sonra onları aşarak “biz” gerçekliği haline gelir. Nesnelleştirme tam da burada başlamaktadır. Nesnelleşen ve toplumsal gerçekliğe dönüşen bilgi birikimi pratiğe döküldükçe daha da kesinleşmekte; değişime karşı dirençli hale gelmektedir.

Son aşama olan içselleştirme, toplumda doğan ya da sonradan o topluma katılan her bir bireyin toplumsal gerçekliği özümlediği ve mevcut bilgi birikimini doğaçlama olarak kullanmaya başladığı sürece tekabül etmektedir. İçselleştirme süreci toplumsallaşmanın da bir parçasıdır. İçselleştirme, Mead’ın “genelleştirilmiş öteki”sinde olduğu gibi toplumsallaşma sürecinin olgunlaşma evresidir. Toplumsal özne ve onu aşan toplumun diyalektik ilişkisinden mülhem bilgilenme süreci olarak tarif edilen toplumsallaşma (Akın, 2011, s.76), hayat boyu devam eden, bitmeyen bir süreçtir. Bu süreç, çocukluk çağlarından itibaren bireyin anlamlı ötekilerle (signified others) olan karşılaşmalarını kapsamaktadır. Birey çocukluk yıllarından itibaren kendisine empoze edilen, nesnelleşmiş anlamlı ötekiler (signified others) sayesinde toplumsallaşır. Bu esnada birey “*toplumun belli bir kesitinin nesnel dünyasına kapsamlı ve tutarlı bir biçimde girmektedir*” (Berger & Luckmann, 2008, s.191). Ancak toplumsallaşma tek çocukluk çağlarına özgü bir durum değildir. Asli ve tali toplumsallaşma olarak iki zaman diliminde gerçekleşmektedir (Berger & Luckmann, 2008, s.189-213). Asli toplumsallaşma, bireyin toplumsallaşmayı deneyimlediği ilk zamanları tarif etmektedir. Bunun yanında tali toplumsallaşma ise halihazırda toplumsallaşmış bireyin farklı kesimlerin sosyal dünyasına adapte olma ve onların gerçekliklerini içselleştirme sürecini anlatmaktadır (Berger & Luckmann, 2008, s.191). Bireyin yeni girmiş olduğu ortamlar ve bu ortamlarda girmiş olduğu etkileşimler, tali toplumsallaşmanın bir parçasıdır (Akın, 2011, s.136).

Toplumun farklı ve çoklu gerçeklik kümelerinden ibaret oluşu (Poloma, 2012, s.270) bireylerin toplumsallaşma süreçlerinin hiç bitmemesini beraberinde getirmektedir. Her yeni gerçeklikle karşılaşmasında birey, asli toplumsallaşma esnasında edindiği bilgilere dayanarak yeni ortamın vaaz ettiği nesnel gerçeklikleri içselleştirmeye, yani toplumsallaşmaya tali yoldan devam etmektedir.

Görülebileceği üzere Berger ve Luckmann nezdinde toplumsal inşacılar, toplumun varlığını birey-toplum arasındaki diyalektik ilişki neticesinde ortaya çıkan toplumsal gerçeklik temelinde analiz etmektedirler. Bu yaklaşıma göre toplumsal gerçeklik toplum üyelerinin kendilerini dışsallaştırmaları ile başlamakta; dışsallaştırılan bireysel etkinliklerin nesnelleşmesiyle devam etmekte ve içselleştirme ile sonsuz bir devrim kazanmaktadır. İçselleştirilen toplumsal gerçeklik tekrar birey tarafından pratiğe dökülerek dışsallaştırılmakta; böylelikle toplumsal gerçeklik kurumsallaşmakta, her seferinde yeniden üretilmekte ve kesiksiz olarak devam etmektedir. Ayrıca toplumdaki müntesiplerin dünyayı algılayış biçimi (Layder, 2010, s.118-120) olarak tarif edebileceğimiz toplumsal gerçekliğin, kuşaktan kuşağa tevarüs ettirilmesi toplumsal gerçekliğin devamlılığı açısından mühim bir süreçtir. Sonuç itibariyle toplum, bireyin eylemleriyle kurulmakta; fakat zaman içerisinde bireyin dışında bir gerçekliğe dönüşerek onu aşmaktadır.

Çalışma kapsamında ele aldığımızda, toplumsal inşacılık yaklaşımı bizlere, göçle gelen kitlelerin topluma uyumu açısından toplumsallaşma sürecinin devam ettiğini hatırlatmaktadır. Tali toplumsallaşma kavramsallaştırmasıyla toplumsal inşacılık anlayışı, göçmenlerin mevcut toplumsal gerçekliklerinin revize edilebileceğini, yeniden toplumsallaşarak vardıkları topluma uyum ve aidiyet gösterebileceklerini anlatmaktadır. Toplumsal inşacılık aynı zamanda, toplumsal gerçekliğin diyalektik bir biçimde toplum ve birey arasında inşa edildiğini iddia ederek, entegrasyon politikaları oluşturulurken göçmenlerin pasif bir konumda değerlendirilmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Göçle gelen kitlelerin daha önceden toplumsal gerçekliklere sahip olduğunu göz önünde bulundurmak ve uyum politikalarını bu yönde hazırlamak, göçmenlerin topluma aidiyetini ve uyumunu olumlu yönde etkileme potansiyeline sahiptir.

1.3. TOPLUM, İLETİŞİM ve GÖÇ İLİŞKİSİ

Daha önceki sayfalarda yer verdiğimiz toplumun izahına yönelik kuramsal yaklaşımlar, aralarındaki farklılıklara rağmen ortak bir noktada buluşmaktadırlar. İster işlevselcilik olsun ister çatışmacılık, bütün kuramsal yaklaşımlar bir biçimde izahlarında iletişime yer vermektedirler. Örneğin İşlevselciliğin temelini oluşturan sistem benzetmesinde, alt sistemler arasındaki iletişimin sağlıklı bir biçimde yürütmesine bağlı

olarak toplumun var olabileceği iddia edilmektedir. Ya da çatışmacılık yaklaşımının temsilcileri, toplumun varlığını güç farklılığına bağlı iletişim kopukluğu üzerinden analiz etmektedir. Bunların dışında alışveriş kuramı, rasyonel varlık olarak insanların fayda zarar hesabına dayalı edimlerini gerçekleştirmek üzere girdikleri etkileşimleri; sembolik etkileşimcilik, gündelik yaşamlarında insanların girdiği her ilişkide gerçekleştirdiği anlamlandırmaları ve toplumsal inşacılık, toplum-birey arasındaki etkileşimi toplumun temeli olarak ele almaktadırlar. Görülebileceği üzere iletişim ve iletişime dair bütün edimler, toplumun izahında mutabık kalınan bir noktadır.

İletişim, özellikle bu alanın temelini atan ulular tarafından her ne kadar mekanik bir biçimde tanımlansa da insan varlığının ayırt edici organik bir özelliğidir. İnsanın yaşamını idame ettirebilmesi ve bu süreçteki değişimlere ayak uydurabilmesi için iletişim mühim bir olgudur (Oskay, 2001, s.1). Literatürü taradığımızda ise genellikle, alanın uluları olarak kabul edilen kişilerin mekanik tanımlarından, çok fazla uzaklaşılmadığı görülmektedir. Bu mekanik yaklaşıma göre iletişim; alıcı ve verici arasındaki mesaj alışverişi gibi kısır bir tanımla açıklanmaktadır. Fakat iletişim bundan daha fazlasıdır. İletişim, uyuşma ve uzlaşma gösterdiğimiz bir tür ortaklaşmadır (Anık, 2014, s.29). İnsan varlığının toplumsal yaşayış tarzına geçtiği andan itibaren iletişimden söz etmemiz gerekmektedir (Anık, 2014, s.10). İnsan varlıklarının birbirleriyle münasebet kurmaları, bu münasebet sayesinde toplumu var etmeleri ve hatta bu sayede diğer toplumsal kümelerle sınırlar çizmeleri iletişimin kapsamında yer almaktadır. Uyuşma ve uzlaşma gösterilen bütün toplumsal ilişkiler iletişim olarak değerlendirilmektedir (Anık, 2014, s.30).

Ancak şunu gözden kaçırmamak gerekir ki “her etkileşim bir iletişim değildir” (Anık, 2014, s.19). Bu durumun gerçekliğini toplumsal süreçlerde gözlemlemek mümkündür. Çalışmanın kapsamına da girecek bir biçimde, göçmenlerin varış ülkelerindeki insanlarla olan ilişkilerini düşündüğümüzde, her karşılaşmanın bir biçimde etkileşim olduğunu söyleyebiliriz; fakat göçmenlerle yerel halk uyuşup uzlaşmadıkları, ortaklaşmadıkları sürece aralarında bir iletişimin olduğunu iddia etmek doğru değildir. Bu durum göçmenler ve varış ülkesindeki yerel halkın her zaman için etkileşim temelli bir ilişki kuracağı anlamına da gelmemektedir. Zaman içerisinde göçmenler ve yerel halk

arasında iletişim temelli ilişkiler gelişebilir ki gerçek bir entegrasyondan söz edebilmek için bunun gerçekleşmesi elzemdir.

Toplumun varlığını sürdürebilmesi, mevcut düzenini koruyabilmesi açısından iletişim, zorunlu bir gerekliliktir (Oskay, 2001, s.2) ve bu gerekliliğin yerine getirilebilmesi adına çeşitli medyatik mekanizmalar geliştirilmiştir (Anık, 2014, s.22). Dil, normlar, hukuk, din, eğitim sistemi gibi toplumsal unsurlar, insanların belli bir düzen etrafında ortaklaşmalarını sağlayan ve toplumsal iletişimi dolayımlayan medyatik mekanizmalardır (Anık, 2014, s.22-23). İnsan varlığının teleolojik ve aksiyolojik nitelikler taşıması, bu tür medyatik mekanizmaların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Zihninde sınırsız sayıda görüntü üretebilme özelliğine haiz olan insan varlığının, aynı özelliğe sahip türdeşleriyle bir araya gelebilmesi için bu türden medyatik mekanizmalar zaruridir. Aslına bakılırsa toplumu var eden, netice olarak iletişimin sağlanmasına imkan verdikleri için medyatik mekanizmalardır.

Medyatik mekanizmalar, toplumsal düzen içerisinde öyle bir ağ örmüşlerdir ki onlar olmadan ne bir şey görmek ne de bir şey bilmek mümkün değildir (Postman, 2004, s.19). Dil, toplumun müntesipleri arasındaki paylaşımı; normlar, toplum üyelerinin benzer davranışlar sergilemelerini; hukuk kuralları ortak bir özgürlük alanının gelişimini; din ve eğitim sistemi ise ortak bir ahlaki sistemle toplumsallaşma standardının oluşumunu sağlamaktadır. Netice itibariyle de herkesin etrafında ortaklaştığı toplumsal bir düzen ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal düzenin varlığını salt dil, normlar, hukuk, din ve eğitim sistemi gibi medyatik mekanizmalar üzerinden açıklamak oldukça mekanik bir bakış açısı yaratmaktadır. Oysa bu tarz mekanizmaların yanı sıra toplumsallaşma süreci de toplumsal düzenin sağlanması açısından bir gereklilik olan iletişimin gerçekleşmesi için önemli bir işlevselliğe sahiptir. Toplumsallaşma sayesinde, medyatik mekanizmaların toplumsal düzen açısından yarattığı etkiler içselleştirilmektedir. Toplumun bir üyesi olmak, toplumsallaşma esnasında topluma ait bütün değerlerin, yaşam dünyalarının ve davranış biçimlerinin öğrenilmesi ile sağlanmaktadır. Çocukluk döneminde başlayan toplumsallaşma süreci, yaşam boyu sürmekte; bireyler her yeni ortama toplumsallaşma sayesinde uyum göstermektedir. Nasıl ki medyatik mekanizmalar toplumsal düzen

açısından iletişimin gerçekleşmesine imkan tanıyorsa, toplumsallaşma süreci de medyatik mekanizmaların vaaz ettiklerinin idrak edilmesine yardımcı olmaktadır. Başka bir ifadeyle medyatik mekanizmalar ve toplumsallaşma süreci, bireyler arasındaki ortaklaşmanın gerçekleşmesi, düzenin tesis edilip sürdürülmesi için birbirini tamamlayan işlevlere sahiptirler.

Toplumsal medyatik mekanizmalar ve toplumsallaşma süreci nasıl ki toplumu ve toplumsal düzeni var edebiliyorsa, Durkheimvari bir üslupla göçün yarattığı anominin ortadan kaldırılması adına da işlevler yükümlenebilmektedir. Göç ile gelen farklı toplumsal medyatik mekanizmalara aşina ve farklı toplumsallaşma süreçlerinden geçmiş kitlelerin yerel halk ile uyumlu hale getirilmesi, toplumdaki mevcut medyatik mekanizmaların göçmenlere tanıtılması, öğretilmesi ve belletilmesi ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Böylelikle göçmen kitleler varış ülkesindeki insanlarla ortaklaşmakta ve bozulan toplumsal düzen yeniden inşa edilebilmektedir. Başka bir ifadeyle göç alan ülkeler, kaynak ülkeden gelenlerle iletişim kurabilmek için toplumsal medyatik mekanizmaları öğretmeye yönelik uyum politikaları üretmektedirler.

İletişimin başka bir boyutu anlaşmanın sağlanmasıdır (Önür, 2002, s.9). Göç sonrasında toplumsal bir değişim süreci ortaya çıktığından, mevcut anlaşmanın yenilenme ihtiyacı doğmaktadır. Anlaşmanın yenilenmesi de gelen kitlenin uyumuna, varış ülkesindekilerin yeni gelenleri kabulüne ve netice itibarıyla toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesine bağlıdır. Uyum, kabul ve netice olarak bütünleşmenin gerçekleşmesi intisap etmek, münasip görülmek, tensip edilmek ve sonuç olarak mensup olma süreçlerinin olumlu bir biçimde gerçekleşmesine bağlıdır. İntisap etmek; kişinin mensubu olmak istediği şeyin gerekliliklerini yerine getirmesi ile ilgili bir durumu tarif etmektedir. Münasip görülmek; kısaca intisabın takdir edilmesidir. Tensip edilmek ise özünde, münasip görülenin resmiyet kazanmasıdır ve son olarak mensup olmak, kabul görmektir (Anık, 2014, s.24). Bütün bunları uyum, kabul ve bütünleşme ile eşleştirmek gerekirse kabul, münasip görülmekle ilgidir. Yani bir göçmenin varış ülkesinde yaşamasına, varış ülkesindeki halk tarafından rıza gösterilmesi, tam olarak münasip görülmeyi, toplumsal kabulü açıklamaktadır. Uyum, intisap etmenin tezahürüdür. Başka bir biçimde izah etmek gerekirse, göçmenlerin varış ülkesinin toplumsal şartlarına riayet

ederek hayatını sürdürmesi, varış ülkesinin mensubu olmaya gayret göstermesi, toplumsal uyumun birer kanıtıdır. Aidiyet ise tensip edilmenin ve mensubiyetin göstergesidir. Bütünleşmenin bir netice olduğunu düşünürsek, göçmenlerin varış ülkesinin şartlarını kusursuzca tatbik ediyor oluşu, toplumsal medyatik mekanizmaları tanınması ve yerel halkla ortaklaşması, bütün bunlara binaen varış ülkesinin yetkili mercilerinin bunu onaması ve aynı zamanda yerel halkın da göçmenlerin varlığından şikayet etmemesi, göçmenlerin vardıkları ülkenin mensubu olduklarına delil teşkil etmektedir.

Anlaşılabacağı üzere, göç sonrasında toplumsal manada yeni bir iletişim süreci gelişmektedir ve bu süreç ne ölçüde olumlu neticelenirse, toplumsal düzen de o ölçüde devam etmektedir. Çünkü iletişimsizlik toplumsal süreçler açısından imkansızdır. Toplumsal düzeni var eden her şey, iletişim bağlamında bir değere sahiptir (Anık, 2014, s.16). Toplum, iletişim ve etkileşim sayesinde meydana gelmektedir. Toplumsal varlık olarak bireyler de bu etkileşim ve iletişim süreçlerine belirli ölçüde etkide bulunabilmektedir (Anık, 2014, s.19). Dolayısıyla uyum politikaları hazırlanırken iletişim odak noktasına konulmalı; göçmenlerin de iletişim ve etkileşim süreçlerine etki edebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu doğrultuda bir politikanın hayata geçirilmesi, zaman içerisinde çalışmanın da iddia ettiği üzere, göçmenler ve yerel halk arasındaki ilişki biçimini iletişime dönüştürerek, toplumsal düzenin devamı, uyum ve kabulün gerçekleşmesi açısından önemli katkılar sağlayacaktır. Ancak böylesi bir politikanın hayata geçirilebilmesi için göçe dair bütün detayların, göçün gerekçelerinin ve göçmenlerin potansiyelinin bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca göçmenlerin ve varış ülkesindeki yerel halkın ortak medyatik mekanizmaları mevcutsa, bunların da göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Bu gerekçelerle çalışmanın ikinci bölümü “Göç Olgusu; Nedenleri, Sonuçları ve Toplumsal Alana Etkileri” olarak tasarlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM: GÖÇ OLGUSU; NEDENLERİ, SONUÇLARI ve TOPLUMSAL ALANA ETKİLERİ

2.1. GÖÇ OLGUSU

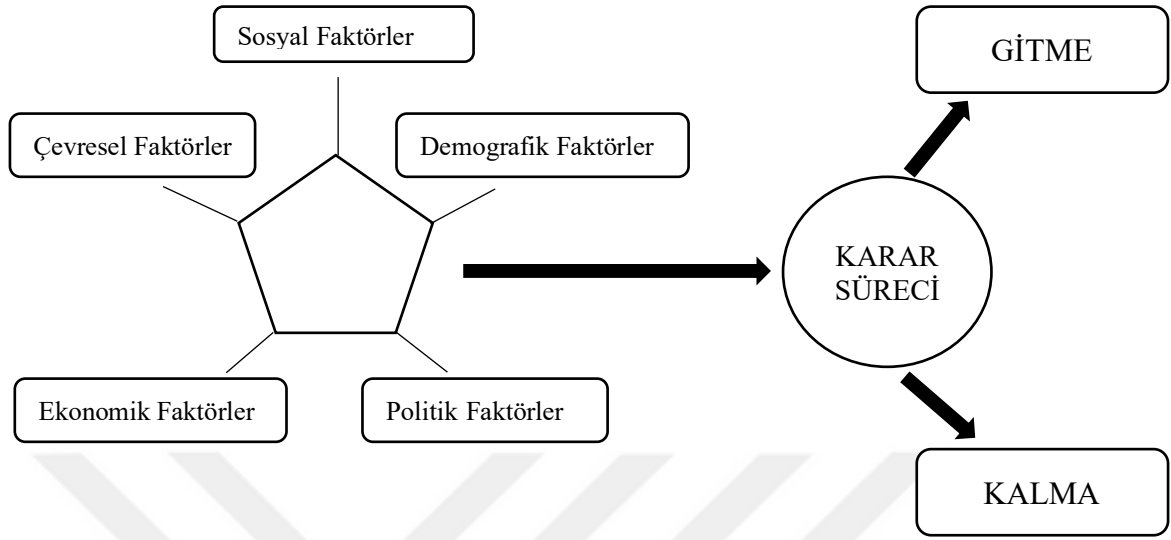
Göç, en basit ve üzerinde ortaklaşılmış tanımıyla “*asıl yerden ulaşılmak istenen yere doğru gerçekleşen*” (Karpat, 2003, s.3) bir nüfus hareketini tarif etmektedir. Uluslararası Göç Örgütü de göçü, uluslararası ya da ülke içi gerçekleşen bir nüfus hareketi olarak değerlendirmektedir. Bu nüfus hareketi, coğrafi sınırları belirli mekanlar arasında gerçekleştiği takdirde göç olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla göç; kişilerin ya da grupların mevcut bulundukları yerden başka bir yere süreli ya da süresiz olarak yerleşmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır (Bartram vd., 2017, s.13). Bu yönüyle düşündüğümüzde göç, binlerce yıldır süregelen bir gerçekliktir. Ancak göç konusundaki böylesi bir sınırlandırma, olgunun anlaşılması açısından da sınırlılık yaratmaktadır. Esasında göç, coğrafi bir hareketten öte, mühim bir sosyal olgudur (Bartram vd., 2017, s.47).

Göçü sadece fiziki sınırların aşılmasıyla gerçekleşen bir hareketlilik olarak değerlendirmek, göçün yarattığı neticelerin anlaşılmasını ve bu konuda derinlik kazanılmasını engelleyen bir yaklaşımdır. Zira fiziksel sınırların aşılması, göçün bittiği anlamına gelmemektedir. Göç sonrası yaşanan toplumsal geçiş süreci ve göçmenlerin kendini vardıkları topluma konumlandırımları ve varış ülkesindeki vatandaşların yeni gelenleri toplumsal kabulleri de göç gerçekliğinin bir parçasıdır. Göç bu yönüyle, genişletilmiş ve bitmeyen bir süreç (Castle & Miller, 2009) olarak gerçeklik kazanmaktadır.

Bu süreç; algısal olarak başlayan, mekânsal değişimle süren ve uyum ile tamamlanan bir olaylar silsilesidir (Demirel, 2004, s.7). Uyum gerçekleşmeden göçün sona erdiğinden söz etmek mümkün değildir; çünkü vardığı mekana uyum sağlayamayan kişiler, karşılırlarına çıkacak yeni bir fırsatta göç etmeye teşnedirler (Çakır, 2011, s.131). Göç sürecinin sona ermesi, uyumun tam anlamıyla gerçekleşmesiyle mümkün hale gelmektedir.

Göç aynı zamanda bir tür “protesto et ya da kaç”, “sesini çıkar ya da çık” hareketi (Hirschman, 1970), “bireysel bir tepki” (Rodriguez, 1996) ya da “yoksullukla mücadelenin en köklü yöntemi” (Galbraith, 1979) olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler göçün, bir tür iç huzursuzluğun sonucu olduğunu anlatmaktadır. Dolayısıyla göç kararının, maddi ya da manevi bireysel iç huzura kavuşma arzusu barındırdığını söylemek yanlış değildir.

İnsanların göç edip etmemeleri, başka bir ifadeyle insanları göç etmeye teşvik eden beş farklı parametre olduğu dile getirilmektedir. Bu parametreler sırasıyla; sosyal, çevresel, ekonomik, politik ve demografik faktörlerdir. Sosyal faktörler daha çok eğitim ve ailevi nedenler gibi göçü teşvik eden unsurlardır. Çevresel faktörler, toprakların verimsizliği, yaşanabilirliğin düşmesi ya da ortadan kalkması ya da yiyecek, enerji ve su güvenliğinin olmaması gibi nedenleri muhteva etmektedir. Bunun yanında ekonomik faktörler iş olanaklarının yetersizliği, gelir ve ücretlerin düşüklüğü, üretici ve tüketici fiyatlarının yüksekliği gibi sebeplerin göç kararı üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Politik faktörler ise baskı, ayrımcılık, güvensizlik ve özgürlüğün yeterli düzeyde sağlanamaması şeklinde sıralanmaktadır. Son olarak demografik faktörler, aşırı nüfus artışı, nüfus yapısı ve hastalık yayılımının kolay olması gibi etmenleri içermektedir. Bu faktörler bireyleri bir karar sürecine itmekte; faktörlerin bireyler üzerinde yarattığı strese bağlı olarak bireyler gitmeye ya da kalmaya meyil etmektedirler. Göç kararının faktörler nezdinde oluşumunu daha iyi görebilmek açısından, Black ve arkadaşları (2011) tarafından kaleme alınan “Migration as Adaptation” adlı çalışmadaki şekilsel tabloyu incelemek iyi olacaktır.

Şekil 1. Göç Karar Süreci (Black vd., 2011, s.448)¹

Şekilden de görülebileceği üzere, toplumda ortaya çıkan ve bireyler üzerinde iç huzursuzluk yaratan faktörler, bireyi karar vermek üzere düşünmeye sevk etmekte ve birey göç etme ya da kalma kararı almaktadır. Ancak, toplumsal yaşamda deneyimlediğimiz iç huzursuzlukları düşündüğümüzde, toplumsal olumsuzlukların göç kararının alınmasında tek başına yeterli olmadığını görebiliriz. Göçün gerçekleşebilmesi için dört farklı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlar sırasıyla; 1) fiziki sermaye, 2) mali sermaye, 3) beşeri sermaye ve 4) toplumsal sermayedir. Burada fiziki sermaye, göç edecek kişinin başka bir yere gidebilecek fiziksel yeterliliğe sahip olup olmamasını tarif etmektedir. Mali sermaye, kişinin yer değiştirmek için gerek duyduğu maddi imkanların varlığını anlatmaktadır. Beşeri sermaye ise göç etmeye niyetlenmiş kişinin eğitim düzeyi, kişisel donanımları ve becerilerini göstermektedir. Son olarak toplumsal sermaye de göçü mümkün kılıp kolaylaştıracak bağlantılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Sirkeci, 2018). Bu dört sermayeye sahip olmayan kişilerin, iç huzursuzluk yaşasalar bile göç etmeye muktedir olduklarını söylemek pek mümkün değildir.

Belirli bir iç huzursuzluğun ve bireyde birikmiş farklı sermaye biçimlerinin sonucu olan göç olgusu, temelde itici ve çekici faktörler üzerinden analiz edilmeye çalışılmaktadır. Burada bahsi geçen itici faktörler, kaynak ülkedeki rahatsız edici durumları; çekici faktörler ise hedef ülkedeki cezbedici fırsatları tarif etmektedir. Göç

kararının alınmasında bu iki faktörün aynı anda ya da tek başına etkili olduğu düşünülmektedir. Göçün nedenlerini açıklamaya çalışan teoriler, hipotezlerini bu eksen etrafında ortaya koymaktadırlar. Sözelimi Adam Smith “Wealth of Nations” (2007) adlı eserinde ekonomideki itici ve çekici unsurları dikkate alarak uluslararası göçü analiz etmeye çalışmaktadır. Smith’e göre ekonomik şartların insanlar üzerinde yarattığı olumsuzluklar, insanları göç etmeye iten faktörler olarak varlık göstermektedir. Bunun yanında başka bir yerin ekonomik refah seviyesindeki yükseklik, o yere göç etmek üzere insanları çeken farklı bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Smith, 2007, s.265). Bir diğer örnek olarak İkili İşgücü Piyasası Teorisi de göçe sebep olan faktörleri sadece çekici unsurlar üzerinden analiz etmektedir (Sert, 2018, s.3). Ya da sosyal sistemler kuramı göçün sebeplerini itici faktörler üzerinden açıklamaya çalışmaktadır.

Görülebileceği üzere itici ve çekici faktörler göçün izah edilmesinde bir tür paradigma işlevi görmektedir. Bu izah biçimi daha çok proaktif göçün analizinde kullanılmaktadır ve bu izah biçimine birçok teori tarafından başvurulmaktadır. Reaktif ve zorlayıcı göçün analizinde ise stres ve memnuniyetsizlik eşiği gibi kavramlar üzerinden bir değerlendirme gerçekleştirilmektedir (Bknz. Wolpert, 1966; Speare, 1974). Göç, zorlayıcı faktörlerin ortaya çıkardığı stresin kişiler tarafından tolare edilip edilememesine ya da memnuniyetsizlik seviyesindeki kritik artışa bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Göçün sebeplerine dair oluşan bu paradigmlar her ne kadar yol gösterici olsa da göçü mevcut paradigmların sunduğu kavramlar nezdinde analiz etmek, tek veya sınırları çizilmiş amir nedenler üzerinden açıklamaya çalışmak bir o kadar yetersiz ve eksik olacaktır. Çünkü göç (bilhassa uluslararası göç); eyleyenlerin birbirinden farklı olması, bağlamın değişkenlik göstermesi ve nedenlerin çeşitlenmesi sebebiyle etraflıca düşünülmesi gereken bir olgudur (Kümbetoğlu, 2018, s.49).

Göç, sebebi ne olursa olsun hem toplumu hem de bireyi derinden etkileyen bir olgudur. Göçün ortaya çıkardığı neticeler itibariyle ne göç alan ne de göç veren toplum, göçün gerçekleşmesinden önceki mevcut durumunu koruyabilir. Aynı şekilde göç eden kişiler başta olmak üzere, göçün muhatabı olan herkes, bir biçimde psikolojik değişime maruz kalmaktadır. Örneğin kişilerin göç sonrasında yaşadıkları psikolojik değişim

“...onları incinebilir, hassas ve tepkisel” (Kümbetoğlu, 2018, s.65) yapabilmektedir. Bu sebeple göç, üzerinde politikalar üretilen bir olgu olmaktadır.

Göçün olgusal tekabül yetini düşündüğümüzde, çok geniş bir alana etki ettiğini ve çok geniş bir alandan etkilendiğini görmek mümkündür. Ekonomiden siyasete, hukuktan mimariye kadar birçok alanda yaşanan değişimler, göçün nedenlerini oluşturmakta ve göçün sonuçlarından etkilenmektedir. Bu sebepten ötürü her bilim dalı kendi dinamikleri doğrultusunda göç olgusunu araştırma konusu haline getirmektedir (Şimşek, 2018, s.15). Dolayısıyla konu göç olduğunda epistemolojik zemin, göçü araştırma nesnesi haline getiren alana göre değişmektedir.

Göç her ne kadar ilgi konusu haline geldiği alana bağlı olarak zemin değişirse de hem çalışmanın kapsamını hem de insan varlığının nasıl bir mevcudiyete sahip olduğunu düşündüğümüzde, göçün aslında bir iletişim problemini tarif ettiğini söylemek yanlış bir iddia değildir. Göç bir nevi ortaklaşmadan kopma ve yeniden ortaklaşma sürecidir.

Toplumu bir arada tutma işlevi gören iletişim, toplum üyeleri arasında bir ortaklaşma sağlayarak bu işlevini yerine getirmektedir. Toplumsal ortaklaşma da toplumu var eden medyatik mekanizmalar üzerinde sağlanan mutabakata bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu mutabakata duyulan güvensizlik, medyatik mekanizmaların meşruiyeti konusunda duyulan şüphe ya da medyatik mekanizmaların bireyler tarafından yetersiz görülmesi, göç kararının alınmasını büyük ölçüde etkilemektedir.

Bunun yanı sıra savaş, baskı, kıtlık, iklim değişikliği, deprem gibi zorlayıcı nedenler de toplumsal medyatik mekanizmaların zarar görmesine sebep olarak toplumsal ortaklaşmadan kopuşu etkileyebilmektedir. Böylesi durumlarda bireyler, kalmak yerine hareketi tercih ederek, toplumsal manada yeni bir ortaklaşma arayışına girilmektedir.

Yeni ortaklaşma arayışının göç literatüründeki karşılığı entegrasyon olarak anılmaktadır. Entegrasyon;

“göçmenlere sosyal üyelik kazandıran ve onların hedef ülkede temel kurumlara katılım kabiliyetini geliştiren süreçtir. Genel olarak ifade edilirse, entegrasyon

göçmenlerin hedef ülkeye vardıklarında yaşadıkları değişimi nitelendirmektedir.”
(Bartram vd., 2017, s.181).

Tanımdan anlaşılabileceği üzere entegrasyon süreci, göçmenlerin uyumuna odaklanmakla birlikte, toplumsal bütünlüğün sağlanmasında elzem olan iletişimin yeniden tesis edilmesini konu edinmektedir. Entegrasyon politikaları ile göçmenler, vardıkları yerin medyatik mekanizmalarına aşına olmakta; medyatik mekanizmaları içselleştirmeleri sağlanmakta ve sonuç itibarıyla vardıkları yeni toplumla ortaklaşmaları hedeflenmektedir.

Hem göç sürecini sona erdiren uyumun sağlanması hem de toplumsal mutabakatın yeniden tesis edilmesi açısından ortaya konulan entegrasyon politikaları değişim göstermektedir. Ancak hepsinin ortak hedefi, göçmenleri varış ülkesinin vatandaşları ile kaynaştıracak iletişim ortamını sağlamaktır.

Toplumdaki iletişimin temel medyatik mekanizması olan dil yeterliliğinin kazandırılması, ekonomik anlamda işgücü piyasasındaki mobilitenin garanti altına alınması, eğitim alanında fırsat eşitliğinin yaratılması, politik anlamda oy hakkının tanınması; kısacası göçmenlerin göçmenlik statülerinden ötürü hissettikleri ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik girişimler (Bartram vd., 2017, s.183-184) göçmenler ve varış ülkesindeki vatandaşlar arasındaki iletişimin tesis edilmesi açısından entegrasyon politikalarının neleri içerdiğini göstermektedir.

Ancak bu girişimler her zaman sabit değildir. Birçok neden entegrasyon politikalarının yönünü belirleme gücüne sahiptir. Dolayısıyla bütün entegrasyon politikalarının aynı düzlemde ilerlediğini söylemek mümkün değildir. Ülkelerin kendileri için belirledikleri kimlikler, o ülkede yaşayan vatandaşların ilgi ve istekleri, politik çıkarlar vb. birçok neden ülkelerin göçmenlerin uyumuna yönelik izlediği entegrasyon politikalarının yönünü tayin etmektedir. Fakat bir ülke belli bir entegrasyon politikasına kanalize olduğunda, göçün sebebi ne olursa olsun, o entegrasyon politikasını uygulamaktadır.

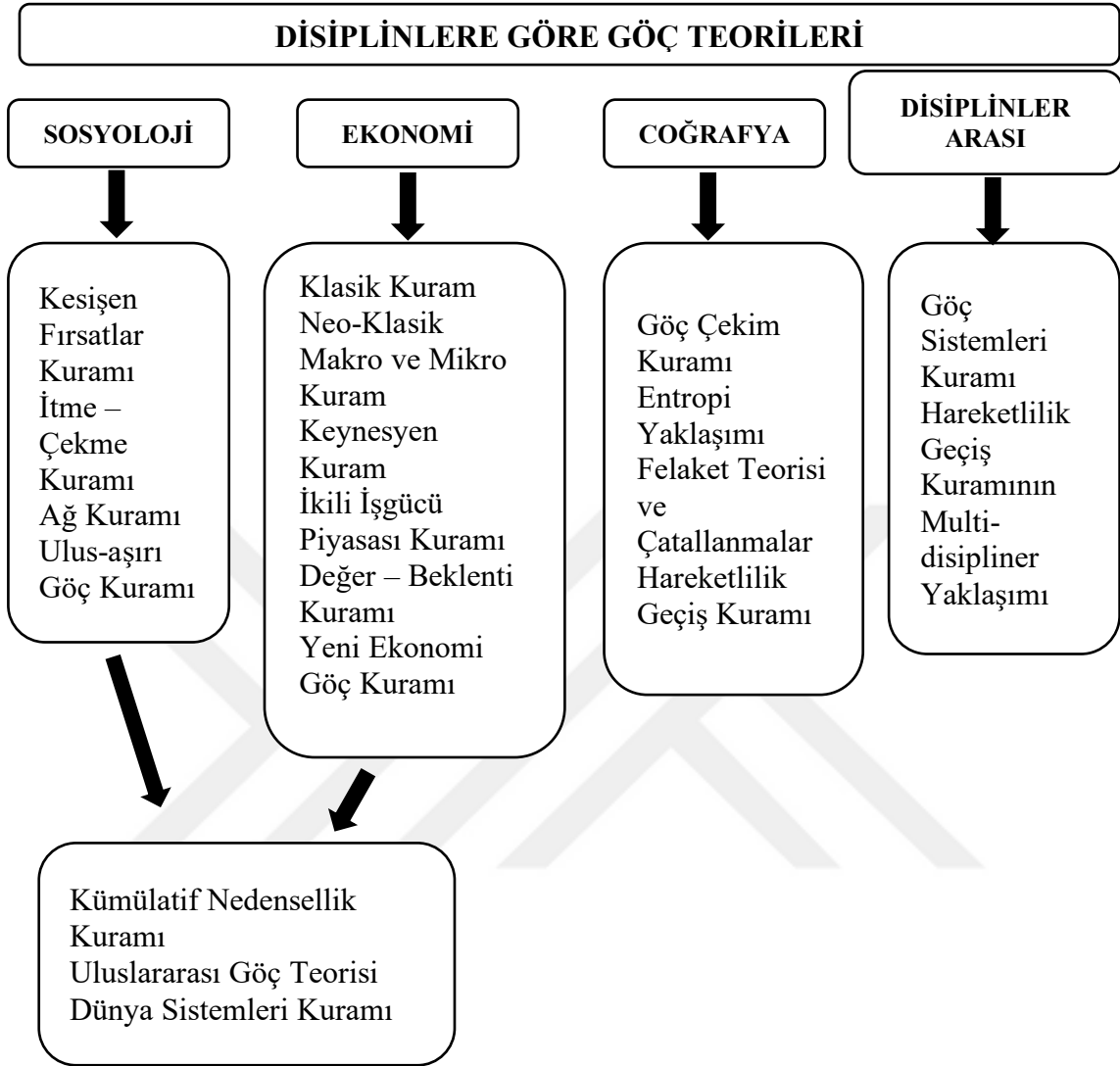
Böylece tek yönlü bir uygulama, entegrasyon politikalarının başarısını büyük ölçüde etkilemektedir. Nitekim göçün zorunlu nedenlerden ötürü mü gerçekleştiği ya da

bireyin isteğine bağı bir biçimde mi olduğı, göç eden bireylerin yeni bir ortama hazırlık düzeylerini etkilemektedir. Bu da netice itibariyle entegrasyon politikalarının işlevselliğine etkide bulunmaktadır.

Bu başlık nezdinde özetlemek gerekirse göç, her ne kadar bir nüfus hareketi olarak da anılsa, farklı dinamikleri olan sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, öncesi ve sonrası olan bir süreçtir ve bu sebepten ötürü yönetilmesi gerekmektedir. Buna bağı olarak göçün öncesi ve sonrasına yönelik politikalar üretilmektedir. Bu politikalar göçün önlenmesini ya da göçün sonuçlarının olumluya çevrilmesini hedeflemektedir. Entegrasyon politikaları bu anlamda göçün sonuçlarını olumluya çevirmeyi, göçmen ve yerleşiklerin huzur içerisinde yaşamasını amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle, göçmenlerin varış ülkesindeki toplumla yeniden ortaklaşmalarını temin ederek toplumsal mutabakatın oluşturulması, entegrasyon politikalarıyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu politikalar ise aynı amacı taşıyalar da ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Fakat her ülke entegrasyon politikasını bir kez belirledi mi bütün göçmenler için aynı politikayı uygulamaktadır. Oysa göçün nedenlerinin yeniden ortaklaşma ve uyumun sağlanmasında önemli etkilere sahip olduğı düşünülmektedir. Dolayısıyla entegrasyon politikalarının sabit bir biçimde bütün göçmenlere uygulanmasının yerine göçün nedenlerinin düşünülerek bir uyum politikası geliştirilmesi, göç sonrası sürecin yönetilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

2.2. GÖÇÜN NEDENLERİNİ AÇIKLAYAN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Göçü ortaya çıkaran nedenler, çok farklı ve çeşitli olduğundan, tek ve evrensel bir göç kanunundan söz etmek mümkün değildir. Bu durum, göç ile ilgili ortaya konulan açıklamaların farklılık göstermesine, çeşitli kuramsal yaklaşımların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Göçün aynı zamanda çok geniş bir etki alanına sahip olması, göçün birçok disiplin tarafından ilgiye mazhar olmasını sağlamıştır. Ortaya konulan açıklamaların çeşitli ve birbirinden farklı olmasında göçün insan yaşamına dair birçok alandan etkilenmesinin ve bu alanları etkilemesinin etkisi büyüktür. Bu anlamda Bijak (2006, s.5) bir taksonomi hazırlamıştır. İlgili taksonomide göç alanındaki belli bazı kuram, teori ve modeller disiplinlere ayrılarak kategorize edilmiştir.

Şekil 2. Disiplinlere Göre Göç Kuramlarının Kategorizasyonu

Şekilden görülebileceği üzere, göç temelli teori ve yaklaşımlar, disiplinlere ayrılarak tasnif edilmeye çalışılmıştır. Bu disiplin ayrıştırması aynı zamanda göçe hangi pencerelerden bakıldığını da göstermektedir. Göçü ortaya çıkaran durumlar ekonomi temelli mi? sosyolojik bir mesele mi? yoksa coğrafyanın bir sonucu mu? gibi sorular ilgili taksonominin oluşturulmasında faydalanan sorular olarak göze çarpmaktadır. Fakat hangi pencereden bakılırsa bakılsın göç, temeli değişken olmakla birlikte insan yaşamında önemli bir süreçtir.

Daha önceki sayfalarda dile getirdiğimiz üzere göçün, öncesi ve sonrası olan bir süreç olması, bu konuda gerçekleştirilen açıklamaları tasnif etme konusunda bizlere

kolaylık sağlamaktadır. Göçün öncesini tarife girişmiş açıklamalar daha çok göçün nedenlerine odaklanmaktadır. Göçün sonrasını ele alan yaklaşımlar ise uyum politikaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yine daha önceden belirttiğimiz gibi göçün nedenlerinin genellikle göçün sonuçlarıyla bir ilişkisi bulunmaktadır. Göç eden kişilerin hangi saiklerle göç ettiği bilinirse, göçün neticesi olarak ortaya çıkan entegrasyon politikalarının daha etkin bir biçimde uygulanması da kolaylaşacaktır. Bu nedenle göçün nedenlerini izah eden kuramsal yaklaşımlar, bu çalışmanın amacında yer alan etkin bir entegrasyon politikasının oluşturulabilmesi açısından önemli veriler sunmaktadır.

Şimşek (2018, s.17) göçün nedenlerini açıklamaya yönelik birer girişim olma özelliği gösteren kuramları birçok kaynaktan olduğu gibi temelde üçe ayırmaktadır. Makro, mezo ve mikro olarak tasnif edilen ve göç teorileri olarak ifade edilen bu yaklaşımlar, farklı alanların göçün nedenlerine ilişkin değerlendirmelerini muhteva etmektedir.

Tablo 1. Şimşek’in Göç Kuramları Taksonomisi

GÖÇ TEORİLERİ		
MİKRO DÜZEY KURAMLAR	MEZO DÜZEY KURAMLAR	MAKRO DÜZEY KURAMLAR
• <i>Ravenstein’in Göç Kanunları</i> • <i>Kesişen Fırsatlar Kuramı</i> • <i>Göç Çekim Kuramı</i> • <i>İtme-Çekme Kuramı</i> • <i>Neo-Klasik Mikro Göç Kuramı</i> • <i>Davranışsal Kuram</i> • <i>Yaşam Döngüsü Kuramı</i>	• <i>Yeni Ekonomi Göç Kuramı</i> • <i>Ağ (Network) Kuramı</i> • <i>Sosyal Sermaye Kuramı</i> • <i>Kurumsal Kuram</i> • <i>Kümülatif Nedensellik Kuramı</i> • <i>Petersen’in Göç Türleri</i>	• <i>Hareketlilik Geçiş Kuramı</i> • <i>Neo-Klasik Makro Göç Kuramı</i> • <i>Denge Kuramı</i> • <i>Dünya Sistemi Kuramı</i> • <i>Göç Sistemleri Kuramı</i> • <i>Parekh’in Göç Kuramı</i> • <i>İkili Emek Piyasası Kuramı</i> • <i>Uluslararası Göç Kuramı</i>¹

¹ İlgili taksonomide “Toplumsal Uyum Kuramları” başlıklı yaklaşıma da yer verilmektedir. Ancak bizler yaptığımız ayırım doğrultusunda ilgili başlığı göç sonrası süreç içerisinde ele aldığımızdan dolayı bu tabloda “Toplumsal Uyum Kuramları” başlıklı maddeye yer verilmemiştir.

Yukarıdaki tabloda esas alınan ayrımın yanı sıra göçün nedenlerine ilişkin yaklaşımlar, Sert’in “Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru” (2018, s.29-47) adlı çalışmasında proaktif, reaktif ve sürekli göç başlıkları altında incelenerek tasnif edilmektedir.

Tablo 2. Sert’in Göçün Nedenlerine Dair Taksonomisi

SERT’in GÖÇÜN NEDENLERİNE DAİR TAKSONOMİSİ		
PROAKTİF GÖÇE DAİR YAKLAŞIMLAR	REAKTİF GÖÇE DAİR YAKLAŞIMLAR	SÜREKLİ GÖÇE DAİR YAKLAŞIMLAR
• <i>Müdahil Fırsatlar Modeli</i> • <i>İtme Çekme Modeli</i> • <i>Klasik Göç Kuramı</i> • <i>Neo-Klasik Makro/Mikro Göç Teorileri</i> • <i>İkili İşgücü Piyasası Teorisi</i> • <i>İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi</i> • <i>Göç Çekim Teorisi</i> • <i>Hareketlilik Geçiş Teorisi</i> • <i>Dünya Sistemi Teorisi</i> • <i>Tarihsel Yapısal Yaklaşım</i>	• <i>Çevre Mültecileri Yaklaşımı</i> • <i>Wolpert’in Stres Eşiği Modeli</i> • <i>Speare’ın Memnuniyetsizlik Eşiği Modeli</i> • <i>Değer-Beklenti Modeli</i>	• <i>Sosyal Ağ (Network) Teorisi</i> • <i>Ulus-Ötesi Sosyal Alanlar (Uluslararası Göç) Teorisi</i> • <i>Kurumsal Teori</i> • <i>Kümülatif Neden – Sonuç Teorisi²</i>

Sert ilgili eserinde proaktif göçlere ilişkin yaklaşımları da kendi içerisinde ayırma tabi tutmaktadır. Sert’e göre (2018, s.31-32) Müdahil Fırsatlar ve İtme-Çekme Kuramı, proaktif göçe ilişkin sosyolojik teorilerdir. Klasik, Neo-liberal makro/mikro, ikili işgücü piyasası ve işgücü göçünün yeni ekonomisi teorileri ise proaktif göçte ekonomi temelli yaklaşımlar olarak değerlendirilmektedir (2018, s.32-34). Bunun yanı sıra Göç

² İlgili tablo Deniz Şenol Sert’in “Küreselleşme Çağı’nda Göç” adlı eserdeki “Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru” adlı çalışmasından faydalanılarak oluşturulmuştur.

Çekim Teorisi ve Hareketlilik Geçiş Teorisi proaktif göçe yönelik coğrafi kuramlar olarak ele alınmaktadır (2018, s.34-36). Son olarak Dünya Sistemi ve Tarihsel Yapısal Yaklaşım proaktif göçün sosyo-ekonomik teorileri olarak kategorize edilmektedir (2018, s.36-37).

Görülebileceği üzere göçün nedenlerine ilişkin ayrımlar, ya göçün nedenlerine ilişkin ortaya koyulan çalışmaların kapsama alanına göre ya göçün nedenlerinin temel özelliklerine uygun olarak ya da göçün nedenlerini izaha girişmiş disiplinlere bağlı bir biçimde gerçekleştirilmektedir. İlgili kuramlar, küçük nüanslarla farklı isimlendirmelere sahip olsalar da muhteva olarak aynı şeyleri ifade etmektedirler.

Muhakkak göçün nedenlerini ortaya koyan yaklaşım ve teorileri tanıtmaya, kapsamını açıklamaya yönelik başka taksonomi çalışmaları da vardır (bknz. Çağlayan, 2006; Faist & Faist, 2000; Hagen-Zanker, 2008; Hammar vd., 1997; Massey vd., 1993). Ancak bu başlık altında; kapsayıcılık açısından Şimşek'in, detaylı ve farklı bir taksonomi açısından da Sert'in ortaya koyduğu çalışmalar dikkate alınmıştır. Bundan sonraki sayfalarda da göçün nedenlerini konu edinen kuram ve yaklaşımların temel hipotezleri ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Ravenstein, göç araştırmalarının öncüsü olarak kabul edilir. Kendisi, William Farr'ın göçün sabit kurallara bağlanamayacağına ve dolayısıyla teorik bir çerçeveye oturtulamayacağına dair iddialarını yanıtlamak üzere 1885 yılında "The Laws of Migration" adlı eserini yayınlamıştır. Farr'ın iddia ettiğinin aksine, göçün belli kanunları olduğunu dile getirerek, bu kanunları yedi maddede sıralamaya çalışmıştır. Ravenstein'in ilgili eseri kapsayıcılıktan yoksundur; fakat literatürde göç olgusu üzerine yazılan ilk eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla göç üzerine yazılan ilk akademik çalışmalardan biri olması hasebiyle Ravenstein'in ortaya koyduğu kanunları dikkate almak gerekmektedir.

Ravenstein'in göçe ilişkin ortaya koyduğu yedi belirleyici unsurdan ziyade temelde ileri sürdüğü "fırsatları yakalama ve sahip olunan mevcut fırsatları maksimize etme hırısı" (Oberai, 1990, s.37), Ravenstein'in insanların göç etme nedenini açıklarken

başvurduğu temel hipotezdir demek pek de yanlış değildir. Bu hipotez de Ravenstein'ı aynı zamanda İtme – Çekme Kuramı'nın öncüsü olarak konumlandırmamıza vesile olmaktadır. Bunun yanı sıra Ravenstein'ın İngiltere nüfus sayım verilerinden hareketle ortaya koyduğu 81 sayfalık çalışma, göçün nedenlerini daha çok ekonomi temelli izah etmektedir. Zira insanları göçe sevk eden en önemli unsur maddi kazançta bir artış yaratmaktır. Dolayısıyla insanları göçe iten sebep mevcut, sahip olunan işe nazaran kazancı yüksek daha iyi bir işe erişmektir (Ravenstein, 1885, s.181).

Ravenstein'ın göçün belli bazı kanunları vardır dediği eserinde ileri sürdüğü ilk kanun, göçlerin kısa mesafeli olarak gerçekleştiği yönündedir. Endüstrileşmenin bir neticesi olarak işgücüne duyulan ihtiyaç miktarı ile (başka bir ifade ile göçmen nüfusun emilme miktarı) göç veren bölgenin nüfus yeterliliği göçü teşvik etmekte, netice itibariyle de bu göç kısa mesafede gerçekleşmektedir.

Ravenstein tarafından ileri sürülen ikinci kanun ise göçün basamaklı bir yapıya sahip oluşudur. Kentler sanayileştikçe, en yakınındaki kırsal bölgelerden göç almaktadır. Fakat yakın kırsal bölgeler, kendilerine yakın diğer kırsal bölgelerden göç alarak, gidenlerin yeri doldurulmaktadır. Böylesi bir durumun ortaya çıkmasında, gelişen kentin dışarıya taşmasının etkileri de büyüktür. Zaman içerisinde bu taşma durumundan ötürü, yakın kırsal bölgeler de kentin sınırları içerisine dahil olmaktadır.

Göçe dair ileri sürülen üçüncü kanun, göçün emilme durumu ile yayılma durumu arasında ters bir ilişki olduğu yönündedir. Sözelimi; yayılmanın yüksek olduğu kırsal kesimlerde nüfus artış oranı oldukça düşükken, emilmenin yüksek olduğu kentsel mekanlarda nüfusun artış oranı oldukça yüksektir. Başka bir ifadeyle yayılma ve emilme belli bir amir neden şeklinde göçün sebebi olarak ortaya çıksalar da nüfus üzerindeki sonuçları birbirinin tersi etkiye sahiptir.

Dördüncü kanun, her ana göç akımının peşinden telafi edici başka bir göç akımını başlattığı yönündedir. Burada Ravenstein, esasında ikinci kanun olarak ileri sürdüğü zincirleme göç olgusunu tekrar etmektedir.

Beşinci kanun, insanların genellikle uzak mesafelere göç ederken büyük ticaret merkezlerini tercih ettiklerini açıklamaktadır. Fakat Ravenstein, bu göç türü üzerinde oldukça cüzi bir vurgu yapmaktadır. Ana vurgu kısa mesafe göçler üzerinedir.

Altıncı kanun, şehirlerde yaşayan kişilerin kırsal kesimde yaşayan kişilere nazaran göç etmeye daha az eğilimli olduğunu söylemektedir. Ravenstein'ın ilgili eserinde ileri sürdüğü son kanun ise kadınların erkeklere göre daha fazla göç etme eğilimine sahip olduğu yönündedir (Ravenstein, 1885, s.198-199).

Fakat Ravenstein ilgili eserinden 4 yıl sonra yine aynı isimle ikinci makalesini yayınlamış ve burada göçün nedenlerine dair daha detaylı bilgiler vermiştir. Göçün ana sebebini iktisadi nedensellik üzerinden açıklasa da vergilendirme, ağır iklim koşulları, köle ticareti gibi zorlayıcı nedenlerin de göçe sebep olabileceğini dile getirmiştir. Bunun yanı sıra, ilk eserinde eksik aldığı İngiltere örneğini, diğer ülkeleri de işin içine katarak bu konuda tek örnek olmaktan çıkarmıştır. Ayrıca ileri sürdüğü yedinci kanun olan kadınların erkeklere nazaran daha fazla göç etme eğilimine sahip olduğu iddiasını, kısa mesafede kadınların, uzun mesafede ise erkeklerin göçe daha eğilimli olduğu iddiasıyla revize etmiştir (Ravenstein, 1889, s.241-288).

Görülebileceği üzere Ravenstein, ilk olarak İngiltere'deki istatistiki bilgileri referans alarak ve temele ekonomik gerekçeleri oturtarak, daha sonra ise yaklaşımını biraz daha zenginleştirerek insanların neden ve nasıl göç ettiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Muhakkak göç literatürünü değerlendirdiğimizde, Ravenstein'ın ortaya koyduğu çalışma büyük ölçüde yetersizdir; fakat göç olgusu üzerine yazılmış ilk akademik eser olmasının hatrına, dikkate alınması gereken bir metindir. Ravenstein "The Laws of Migration" adlı eseriyle esasında, göçün ontolojik zemininden hareketle epistemolojik bir gerçeklik oluşturulabileceğini hatırlatmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma açısından da Ravenstein'ın göçü epistemolojik zemine taşımaktaki öncülüğü önem arz etmektedir. Aynı zamanda diğer göç kuramlarına öncülük etmesi açısından da Ravenstein'ın göç olgusuna dair prematüre çalışması (Lee, 1966, s.47), bir tetikleyici olarak göze çarpmaktadır (Grigg, 1977, s.41).

2.2.2. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Kesişen Fırsatlar Kuramı göç literatüründe, Stouffer'in Göç Teorisi olarak da bilinmektedir. Çünkü ilgili göç kuramı, ilk kez 1940 yılında Samuel Stouffer tarafından ortaya atılmıştır. Stouffer'in "Intervening Oppurtunities: A Theory Relating Mobility and Distance" adlı çalışması Kesişen Fırsatlar Kuramı'nın ana kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili eserde Stouffer, daha önceki çalışmalarda iddia edildiği gibi mesafe ve hareketlilik arasında anlamlı bir ilişki olmadığını dile getirmektedir. Bunun yerine "belli bir yere göç eden kişilerin miktarı ile gidilecek yerdeki fırsatlar arasında doğru orantı, kesişen fırsatlarla ise ters orantı bulunmaktadır" (Stouffer, 1940, s.846) diyerek, göç ve mesafe ilişkisinden ziyade göç edilecek yer ile menşei yerin fırsatları arasında yapılan muhakemenin önem arz ettiğini ileri sürmektedir.

Stouffer'e göre mesafe ve göç arasındaki ilişki, ancak kesişen fırsatlar çoğaldığı müddetçe önem kazanmaktadır. Fakat fırsatların herkes için aynı anlamı ifade ettiğini söylemek pek mümkün de değildir. Sözelimi, mesleki açıdan farklılık gösteren kişiler için gidecekleri yerdeki fırsatların dağılımı, mesleki durumlarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu durumu biraz daha açmak gerekirse, kalifiye bir eleman ile herhangi eğitimi olmayan biri için gidilecek yerdeki fırsatlar değişiklik göstermektedir (Stouffer, 1940, s.847). Buradan anlaşılabacağı üzere, göçün gerçekleşmesinde kişilerin beşeri sermayeleri ile gidilecek yerdeki fırsatlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra Stouffer, fırsatlar hakkında sahip olunan bilgi ile mesafe arasında da ilişki olduğunu dile getirmektedir. Zira kısa mesafelerdeki fırsatlar hakkındaki bilgi akışını edinmek uzak mesafelere göre daha kolaydır (Stouffer, 1940, s.848). Dolayısıyla insanların kısa mesafelere daha fazla göç etme eğiliminde olması, uzak mesafelere nazaran kısa mesafelerden daha hızlı bilgi akışı sağlamasıyla ilgilidir. Başka bir ifadeyle, kısa mesafelere olan göç, yine fırsatlardan haberdar olmaya endekslenmektedir.

Fakat aradan geçen 20 yıl sonra Stouffer, ilgili kuramına katkı sağlamak amacıyla rekabetçi göçmenler (competing migrants) kavramını ileri sürmüştür (Stouffer, 1960). Rekabetçi göçmenler, özü itibarıyla, göç etmeye hazırlanılan bölgedeki fırsatlar

için yarışan diğer göçmenleri tarif etmektedir (Jansen, 1970, s.12). Stouffer'e göre bir bölgedeki göçmen stoğu ile kesişen fırsatlar, göç etme eğilimi bulunan bir kişinin kararı üzerinde aynı yönde etkiye sahiptir. Nasıl ki varış yeri ile menşei yer arasındaki kesişen fırsatlar çoğaldığında göç etme kararı olumsuz etkileniyorsa, varış ülkesindeki göçmen stoğu arttıkça göç etme kararı yine olumsuz etkilenmektedir.

Anlaşılabileceği üzere Stouffer, göç kararı üzerinde hangi etkenlerin etkili olduğunu formüleştirmeye çalışmıştır. Fakat bunu yaparken sadece ekonomik temelli bir yaklaşım sergilememiş, sosyolojik bir perspektifle analize girişmiştir. Çünkü ilgili eserinin başında, göç etme kararının, ekonomik gerekçelerin yanı sıra rahatça suç işleyebilmek ya da evlenebilmek için de alınabileceğine vurgu yapmıştır (Stouffer, 1940, s.845).

Kesişen Fırsatlar Kuramının bir başka yönü ise, bireyleri kar zarar hesabı yaparak hareket eden, rasyonel varlıklar olarak konumlandırmasıdır (Kapu, 2012, s.15). Fakat kuramda göç edecek kişilerin kararlarını etkileyen fırsatların neler olduğuna dair sınırlayıcı bir yaklaşım sergilemediği için kuramın test edilmesi, oldukça güç hale gelmektedir (Jansen, 1970, s.11). Fırsat tanımı net olmadığı için Stouffer'in umduğu gibi, Kesişen Fırsatlar Kuramının, göçü etkileyen etmenler konusunda sosyolojik bir kanun haline gelmesi de oldukça zorlaşmaktadır.

Her ne kadar göçün yönünü, nedenlerini ve nasıl gerçekleştiğini kanunlaştırmak mümkün olmasa da Stouffer göç ve mesafe üzerine gerçekleştirilen daha önceki çalışmalara yeni bir boyut kazandırarak, göç kararının alınmasında fırsat eşitliği ve fırsat farklılığının etkili olduğunu ileri sürmüştür. Bu yönüyle, hem bireyleri rasyonel varlıklar olarak konumlandırmış hem de ardından gelen yaklaşım ve kuramlara ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışma kapsamında Stouffer'in Kesişen Fırsatlar Kuramı ise Suriyelilerin çevre ülkelere göçerken hangi fırsatları dikkate aldığını, kesişen fırsatların Suriyeli göçmenlerin hangi ülkeleri tercih etmesinde etkili olduğunu açıklaması açısından önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra fırsatlar hakkındaki bilgi akışının sağlanmasında kısa ve uzun mesafenin önemini vurgulayarak, göçmen ağlarını kuran iletişim boyutunu göz ardı etmesi Stouffer'in kuramının açıklamalarını, göçü iletişim açısından ele alan bu çalışma adına etkisiz hale getirmektedir.

2.2.3. Göç Çekim Modeli

Göç Çekim Modeli, Newton'un çekim yasasının göç olgusuna uyarlanması ile ortaya çıkmış bir izah modelidir. Modele göre; göç alan ve göç veren bölgeler arasındaki itici ve çekici faktörler çarpılarak, mesafenin bu çarpım üzerindeki etkisi gözlemlenmeye çalışılmaktadır. Başka bir deyişle model, göç kararının alınmasında itici ve çekici faktörlerle birlikte, mesafenin de etkili olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu ilişkiyi ortaya koymak üzere çeşitli matematiksel modeller bulunmaktadır (Keskin, 2019, s.48-49). Ancak özü itibariyle, bölgeler arasındaki göç, iki bölgenin itici ve çekici faktörleriyle iki bölge arasındaki mesafe kadar gerçekleşmektedir (Molho, 1986).

Göç Çekim Modelini farklı biçimde formüllestiren kişiler de bulunmaktadır. Söz gelimi Bauer ve Zimmerman ile Karamera, Oguledo ve Davis göç çekim modelini arz-talep denklemi üzerine kurgulamaktadır (Keskin, 2019, s.49). Buna göre göçü, göç veren bölgedeki itici faktörler ile göç edilen bölgedeki çekici faktörlerin iki bölge arasında gerçekleşen göçteki maliyetin çarpımı belirlemektedir. Başka bir ifadeyle göç kararı, göç veren bölgede arza yetersizlik ve göç alan bölgedeki talep fazlalığına bağlı olarak şekillenmekte, netice itibariyle göç maliyeti kararın alınmasına etki etmektedir.

Göç Çekim Modeli daha çok ticaret hacmi ve göç arasındaki ilişkiyi doğrulamak üzere kullanılmaktadır ve bu anlamda birçok çalışma bulunmaktadır (Karagöz, 2011). Bunun yanı sıra Göç Çekimi Modeli, daha çok gerçekleşmiş göçün analiz edilmesinde kullanılan posteriori bir model olarak göze çarpmaktadır. Nitekim Helliwell, Karemera vd., Lewer ve Van den Berg, Kim ve Colen, Pietrzak vd., Dinçer ve Muratoğlu, Ramos ve Surinach gibi araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen Çekim Modeli merkezli çalışmalar, göçmen stoğunu bağımlı değişken, varış ülkesindeki imkanları bağımsız değişken olarak kurgulamışlardır (Koç & Solmaz, 2019, s.405-406). Böylelikle, mevcut göçün nedenlerini doğrulamaya yönelmişlerdir.

Göç Çekim Modelinin ileri sürdüğü bazı sayıltılar bulunmaktadır. Bu sayıltılardan ilki, bölgeler arası uzaklığın göçü azalttığı yönündedir; çünkü mesafe arttıkça maliyet artmakta, bu da göç kararını negatif yönlü olarak etkilemektedir (Greenwood: 1975). Diğer sayıltı ise nüfusu yüksek olan bölgelerden nüfusu az olan

bölgelere göç akımı gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu anlamda düşük nüfuslu ülkeler, yüksek nüfuslu ülkelere nazaran daha fazla göçmeni çekmektedir (Kim & Cohen, 2010, s.902-903).

Buradan anlaşılacağı üzere ilgili model, gerçekleşmiş göçün nedenlerini çeşitli matematiksel formüller uygulayarak açıklamaya ve açıklamaları kanıtlamaya çalışmaktadır. Ancak daha önceki sayfalarda değindiğimiz diğer kuramlar gibi, bu model de göçün nedenlerini sınırlı bir perspektif üzerinden analiz etmektedir. Göç kararının, önceki sayfalarda yer verilen kuramlarda olduğu gibi, fayda-maliyet hesabı eksene oturtularak etkilendiği anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşım, ekonomik nedenlerden ötürü gerçekleştirilen göçlerin analiz edilmesinde fayda sağlayabileceği gibi çatışma, iklim koşulları, savaş gibi zorunlu göçe neden olan etmenlerin yol açtığı hareketliliği açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ancak modelin mesafeyi de fayda-maliyet hesabına dahil etmesi, zorunlu göçlerde yakın-uzak ülke tercihlerini açıklamakta kullanılabilecek bir model olarak göze çarpmaktadır.

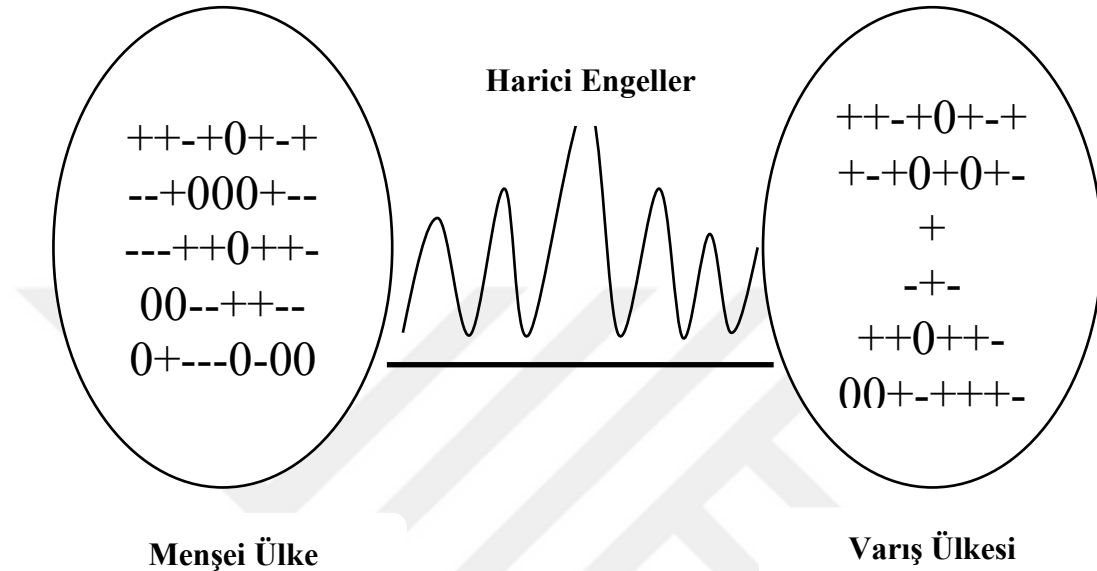
2.2.4. İtme – Çekme Kuramı

İtme – Çekme Kuramı ilk kez 1966 yılında, Everett Lee tarafından yazılan “A Theory of Migration” adlı eserde ortaya konulmuştur (Çağlayan, 2006, s.72). Lee’ye göre o vakte kadar göçle ilişkili olarak gerçekleştirilen çalışmalar, nüfus hareketliliğine dair verileri eksen olarak ortaya konulmuştur. Göçün sebeplerine dair gerçekleştirilen çalışmalar ise oldukça azdır (Lee, 1966, s.48). Oysa asıl odaklanılması gereken, insanları göç davranışına iten sebeplerin analiz edilmesi ve bu konuda bir izah geliştirilmesidir.

Lee, buna yönelik olarak ilgili eserini şekillendirmiş ve insanları göç etmeye iten faktörleri açıklamaya girişmiştir. Lee’ye göre insanları göç etmeye iten dört faktör bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla;

- Menşei ülkedeki itici ve çekici faktörler
- Varış ülkesindeki itici ve çekici faktörler
- Göç etmenin önündeki harici engeller
- Bireysel faktörlerdir (Lee, 1966, s.49-50).

Menşei ya da varış ülkesindeki çekici faktörler pozitif (+), itici faktörler ise negatif (-) bir etki yaratarak, göç kararına etki etmektedir. Bunun yanı sıra nötr (0) olan faktörler de mevcuttur. Lee bu konuda bir diyagram da sunmaktadır (1966, s.50).

Şekil 3. Göç Kararını Etkileyen İtici ve Çekici Faktörler ile Harici Engeller³

Yukarıdaki şekilden anlaşılacağı üzere, göç kararının oluşmasında gidilecek yer ile mevcut yaşanan yer arasındaki itici ve çekici faktörlerin karşılaştırılması yapılmakta; eğer göç edilecek ülkedeki çekici faktörler, mevcut bulunulan yerdeki çekici ve itici faktörlerin farkından fazlaysa, göç etme eğilimi artmaktadır. Fakat her ne kadar göç etme eğilimi ortaya çıksa da mesafenin uzaklığı, göç yasaları, ulaşım maliyeti vb. etmenler dikkate alınmakta ve hesaplama tekrar yapılmaktadır. Eğer göç edilecek varış ülkesindeki çekici faktörler hala baskın geliyorsa göç kararı alınmaktadır. Ancak burada da kişisel faktörler devreye girmektedir. Göç edecek bireylerin kişilik yapıları, ailevi ilişkileri, medeni durumları gibi birçok etmen, yine göç etme kararı üzerinde etkili olmaktadır.

Bu açıklamaların dışında Lee (1966, s.52-57) göç hacmine, göç akımlarına ve göçün karakteristiğine dair çeşitli hipotezler de sunmaktadır. Lee'ye göre;

³ İlgili tablo Everett Lee'nin makalesinde yer verilen göç kararında itici ve çekici faktörler diyagramından faydalanılarak Türkçeleştirilmiştir.

- bir bölge ne kadar çok çeşitlilik içeriyorsa,
- bir bölgedeki insan çeşitliliği ne kadar çok heterojense
- bölgeye hareket ederken ortaya çıkan harici engellerin zorluğu ne kadar

azsa

- bölgedeki ekonomi ne kadar kararlı bir yapıya sahipse
- bölgede ağır denetimler söz konusu değilse ve
- bölge finansal alanda ciddi ilerlemeler kaydediyorsa o bölgeye olan göç

hacmi oldukça yüksektir.

Bunun yanında;

- Göçler genellikle belli rotalar üzerinde gerçekleşmektedir.
- Her göç akımı beraberinde er ya da geç karşıt göç akımını doğurmaktadır.

Görülebileceği üzere İtme-Çekme Kuramı, göçün nasıl ortaya çıkabileceğini sadece yapısal unsurlara bakarak değil, aynı zamanda bireyselliği ve üzerinde kontrol bulunmayan etmenleri de göz önüne alarak izah etmeye çalışmaktadır. Bu yönüyle kuram, dönemi itibariyle geniş kapsamlı bir açıklama sunmaktadır.

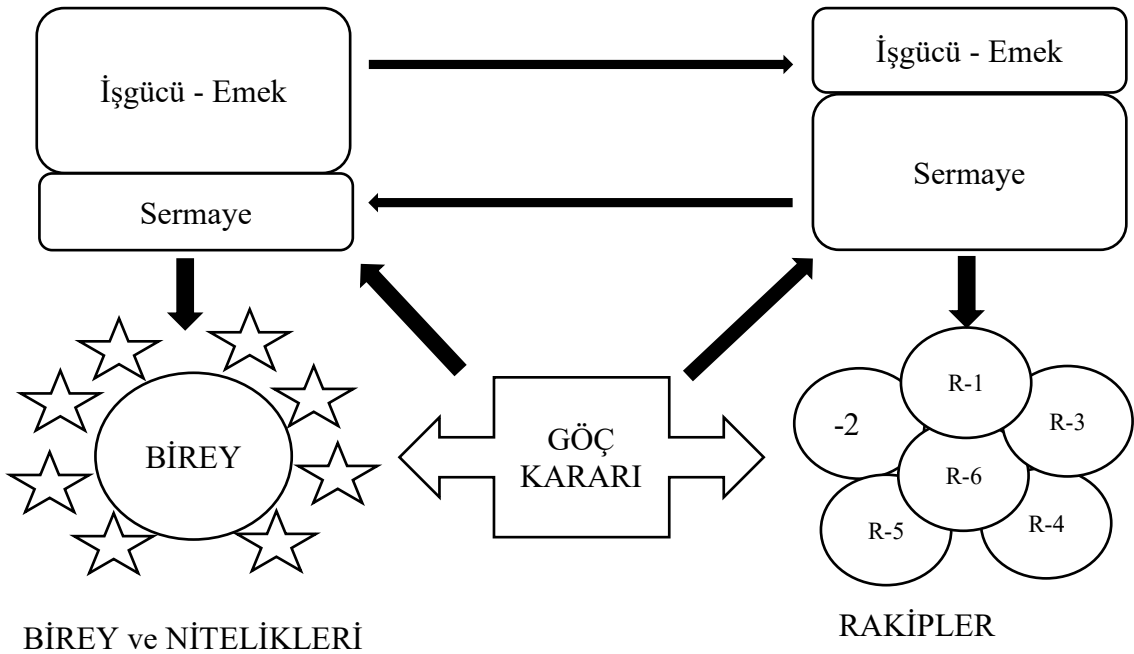
2.2.5. Neo-Klasik Mikro Göç Kuramı

Neo-Klasik yaklaşım, genel itibariyle, göçün nedenlerini emeğe verilen değer in farklılaşmasına bağlamaktadır. Bu farklılaşma ise genç nüfus düşük sermaye – yaşlı nüfus yüksek sermaye ikileminden kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, neo-klasik yaklaşımın hipotezi; “göç, emek ücretlerinin az olduğu ülkelere, emek ücretlerinin yüksek olduğu ülkelere doğru gerçekleşmektedir” şeklinde ifade edilebilir. Bu yaklaşımın bireysel inisiyatiflere indirgenmiş hali ise “Neo-Klasik Mikro Göç Kuramı” ya da “İnsan Sermayesi Teorisi” olarak anılmaktadır (Kurekova, 2010, s.3).

Neo-Klasik Mikro Göç Kuramı, düşük – yüksek ücret dengesizliği arasında kalmış bireyleri rasyonel varlıklar olarak ele almaktadır. Emeğe verilen değerin düşük olduğu ülkelere hayatlarını sürdüren bireyler, emeğin daha değerli olduğu bir ülkeye göç etmeden önce kişisel potansiyelini dikkate alarak fayda – zarar hesabı yapmaktadır. Başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, dünyadaki emek – değer dengesizliğinden rahatsızlık

duyan bireyler, sahip oldukları potansiyellerin kendilerine başka bir ülkede iş bulma konusunda ne ölçüde katkı sağlayabileceğini dikkate alarak göç kararı vermektedir (Bonin vd., 2008). Sözelimi; bir bilgisayar mühendisi, yaşadığı ülkede beşeri sermayesinin karşılığını tam alamadığını düşünüyor ve beşeri sermayesine, yeteneklerine, bilgi birikimine, mesleğine daha yüksek ödeme yapılan bir ülkeye gitmek istiyorsa, öncelikle gideceği ülkenin bilgisayar mühendislerine ihtiyaç duyup duymadığını, kendisinden daha nitelikli bilgisayar mühendislerinin o ülkede kendisine rakip olup olmayacağını dikkate almaktadır. Eğer beşeri sermayesi, başkalarının beşeri sermayeleri ile çok fazla rekabete girmeyecekse ve dolayısıyla rahatlıkla iş bulabileceğine inanıyorsa göç etmektedir. Aksi türlü, her ne kadar düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalsa da göç kararını askıya almakta, iptal etmekte ya da içinde bulunduğu mevcut duruma razı gelmektedir.

Bunun yanı sıra yaş ve eğitim düzeyiyle göç kararı alma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu dile getirilmektedir. Buna göre yaşın yükselmesiyle göçün ters, eğitimin artışıyla da doğru orantılı olduğu (Bauer & Zimmerman, 1999) aktarılmaktadır.

Şekil 4. Neo-Klasik Kurama Göre Göç Karar Şeması

Şekilden de görülebileceği üzere, makro neo-klasik kuramdan etkilenen insan sermayesi kuramı (neo-klasik mikro göç kuramı), bireyin de göç üzerinde inisiyatife sahip olduğunu gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Neo-Klasik Makro Kuramın iddia ettiği gibi sermaye ve işgücü – emek arzından ziyade göç kararının alınmasında bireyin rasyonel muhasebesi ve alternatif maliyet değerlendirmesinin etkili olduğunu hatırlatmaktadır.

Makro ve mikro neo-klasik kuramlar arasındaki temel fark, makro kuramın hem göç hem de sermaye akışına diyalektik bir bakış açısıyla yaklaşması, mikro kuramın ise sadece göç akışına odaklanmasıdır. Makro kuram, göçteki neden ve sonuç ilişkisini izah etmekte; mikro kuram ise göçteki nedenselliği, yapısal unsurları temel varsayarak, bireyselliğe indirgemektedir. Özü itibarıyla, her iki kuram da farklı perspektiflere sahip olsalar da aynı noktaya bakmakta, göçü ekonomi temelli izah etmektedirler.

2.2.6. Davranışsal Kuram

Davranışsal Kuram, adından da anlaşılacağı üzere, göçü bir davranış biçimi olarak izah etmektedir. Büyük ölçüde Julian Wolpert'in (1964) “Göç Kararının Davranışsal Tarafları” adlı eserinden mülhem davranışsal kuram, göç kararının ortaya çıkmasını, bireylerin geleceklerini düşünerek ve mekanlar arasındaki yarar, fayda farkını gözetererek gerçekleştirdikleri bir davranış biçimi olarak açıklamaktadır. Wolpert'e göre bireyler, genel itibarıyla kendilerini diğer mekanlara nazaran en fazla fayda sağlayacakları yere ait hissetmektedirler. Bu anlamda göç, bireylerin sübjektif değerlendirmelerini içermektedir. Bu sübjektif değerlendirmeye yön veren ise mekanın birey için üretebileceği fayda miktarıdır (Wolpert, 1964, s.162). Başka bir ifadeyle, bireylerin göç kararı almalarını ve hangi yöne göç edeceklerini belirleyen, gidilecek yerin sağladığı yararlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Hagen-Zanker, 2008).

Wolpert'e göre (1964, s.163), insanın yaşam alanı ihtiyaç, istenç ve sahip olduğu yeteneklere göre hareket ettiği yüzey alanıdır. Göç kararı, bireyin o andaki çevresel algısına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, bireyin göç etmeden önce gideceği yere yönelik bir tahayyülü bulunmaktadır. Bu tahayyül ise bireyin mevcut beklentilerinden beslenmektedir. Birey sahip olmak istediklerini gideceği yere yönelik

sahip olduğu tahayyüle gömmektedir. Bireyin sahip olduğu tahayyüller göç kararında karşılaştırma yapabilmesi için ona belli bir rota çizmektedir. Nitekim birey, tahayyüllerinden hareketle yaptığı karşılaştırmalar sonucunda, göç edeceği yönü belirlemektedir (Tekeli, 2008, s.28).

Wolpert, bireylerin aldığı mobilitate kararını psikolojik açıdan değerlendirmekte (Michelson, 1977) ve davranışa odaklanmaktadır. Davranış ise yaşam alanının bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşam alanı ise insan ve çevrenin etkileşimli dönüşümüne sahne olan ve her iki unsurun da işlevselliğini ortaya koyduğu geçirgen zemindir (Lewin, 1951). Göç davranışını meydana getiren durumlar ya da nedenler silsilesi ise Wolpert tarafından stres eşiğini meydana getirmektedir. Bu stres eşiği, bir rahatlama isteği doğurmakta; birey bu isteğe bağlı olarak harekete geçmektedir. Fakat bireyin içerisinde bulunduğu stres yüklü halet-i ruhiye, onu göç konusunda yanlış kararlar almaya da itebilmektedir (Wolfel, 2005, s.10-11).

Fakat doğru ya da yanlış, her ne olursa olsun göç; gidilecek yerden elde edilmesi umulan faydanın mevcut ikamet edilen yerin birey açısından ürettiği ve üreteceği faydalara tercih edildiği bir davranış biçimi olarak açığa çıkmaktadır (Hagen-Zanker, 2008, s.10). Özü itibariyle davranışsal göç kuramı göçü, bireyin menşei ülkede yeterince yarar sağlayamayacağı ya da hedef ülkelerdeki yararlılık düzeyinin birey açısından yüksek bulunduğu anlarda ortaya çıkan bir olgu olarak izah etmektedir. Bu anlamda göç, bir tür değer-beklenti davranışı olarak ortaya çıkmaktadır.

2.2.7. Yaşam Döngüsü Yaklaşımı

Yaşam Döngüsü Yaklaşımı, göçün ortaya çıkış nedenlerini ailenin yaşam döngüsü ile ilişkilendirmektedir. Ailenin yaşam döngüsü ise konut parametresi üzerinden açıklanmaktadır. Daha çok Peter H. Rossi'nin "Why Families Move: A Study of the Social Psychology of Urban Residential Mobility" (1955) adlı eserinden hareketle ortaya çıkmış olan Yaşam Döngüsü Yaklaşımı, ailenin yaşam döngüsündeki evreleri merkeze alarak, özellikle ikamet göçünün nedenlerini izah etmektedir. Rossi'ye göre ailelerin bir yaşam döngüsü bulunmaktadır ve bu yaşam döngüsü değişim ve dönüşümlere gebedir.

Zaman içerisinde yaşam döngüsüne bağlı olarak ihtiyaçlar farklılaşmaktadır. Bu da aileyi hareket etme konusunda teşvik etmektedir (Rossi, 1955, s.122).

Ailenin yaşam döngüsünde farklılaşan barınma ihtiyaçları, bireyleri farklı arayışlara itmektedir. Bu konuda sahip olunan ile ihtiyaç duyulan arasındaki uyumsuzluk, bireyleri göç etmeye zorlamaktadır. Örneğin, ailenin ilk kurulduğu ve genişlemeye başladığı dönemde daha büyük bir eve ihtiyaç duyulmakta; eğer hane halkı böylesi bir eve sahip değilse, ihtiyaç duyulanı bulmak üzere hareket kararı alabilmektedir (Rossi, 1955, s.178). Ya da yaşam döngüsünün sonuna doğru hane halkı azaldığı ya da eksildiği için daha küçük bir eve ihtiyaç duyulabilmekte; yine bu da göç kararını teşvik etmektedir. Fakat yaşam döngüsü yaklaşımı bağlamında göç kararını sadece konut ihtiyacı üzerinden açıklamaya çalışmak, eksik bir değerlendirme yapmamıza neden olabilmektedir. İnsan yaşamının bir parçası olan eğitim, iş, evlilik, boşanma, hastalık, çocuk sahibi olma, emeklilik, yaşlılık vb. gibi etkenler bireyleri göçe zorlayabilmektedir. Bireyler, sayılan bu etmenlerin herhangi birinin yaşam döngüleri üzerinde yaratacağı etkilerden ötürü göç etmeye yönelebilir.

Emeklilik insanın yaşam döngüsünün bir parçası olduğundan, emekli göçü, yaşam döngüsü yaklaşımı üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır. Emeklilik yaşına gelmiş bireyler, yaşamlarında meydana gelen belli bazı ihtiyaçlardan ötürü göç etmektedirler. Bu konuda üç farklı tipoloji bulunmaktadır. Emekliliğin erken evresinde olanlar, yaşamlarını sürdürecektikleri yetilerini kaybetmeye başlayanlar ve yaşlılığın getirdiği diğer sorunları derinden yaşayanlar, emekli göçünün aktörleri olarak göze çarpmaktadır. Genç emekliler daha çok konfor alanını genişletmek üzere göç etmektedirler. Yaşamlarını sürdürmek için gerekli yetilerde kayıp yaşayan emekliler ise genellikle çocuklarının ya da yakınlarının yardımından faydalanabilmek için göçe yönelmektedirler. Yaşlılığın getirdiği sorunları derinden yaşayanlar da tedavileri, bakımı üstlenen kişilerin karşılayamayacağı kadar zor durumlarda mecburi olarak hareketliliğin muhatabı olmaktadır (Hays & Longino, 2002).

Esasında emekli göçü bir yönüyle “tersine göç (migration reversal)” ya da ters kentleşme olarak da ifade edilmektedir (O'Reilly, 2007). Özellikle emekli göçünün birinci tipolojisinde yer alan emekliliğinin erken dönemlerini yaşayan kişilerin gerçekleştirdiği

huzur/konfor göçü (amenity migration), nüfusun yoğun olduğu bölgelerden görece nüfus yoğunluğunun az olduğu tatil bölgelerine doğru gerçekleşmektedir. Bu da gençlik dönemlerindeki göçün tersine dönmüş hali olarak kabul edilmektedir. Ancak böylesi bir göçün sadece konfor maksadıyla değil, aynı zamanda ekonomik nedenlerden ötürü de gerçekleşebileceği ileri sürülmektedir. Emeklilerin çalışma hayatından uzaklaştıkları andan itibaren yaşadıkları gelir kaybı, onları daha ucuz yerlere doğru sevk etmektedir. Dolayısıyla emekli göçü, yaşam döngüsüne bağlı olmanın dışında, iktisadi bir boyutu da olan hareketlilik biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Fournier, Rasmussen & Serow, 1988, s.196).

Ancak her ne kadar iktisadi kaygılarla da gerçekleşse, yaşamın belli bir dönemindeki ekonomik durumu içerdiği için emekli göçü, yaşam döngüsü yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde daha anlamlı hale gelmektedir. Zira yaşam döngüsü değiştikçe, insanların ihtiyaçları da değişmekte ve bu değişim bireyleri göç kararı almaya itmektedir (Rossi, 1955, s.179). Özü itibarıyla yaşam döngüsü yaklaşımı; göç kararını yapısal unsurların dışında bireysel durumlara indirgemekte, göçün nedenlerine yönelik mikro bir bakış açısı sunmaktadır. Bunun yanı sıra göç, yaşam döngüsü perspektifinden her zaman için yaşamın bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

2.2.8. Yeni Ekonomi Göç Kuramı

Yeni Ekonomi Göç Kuramı, Stark ve Bloom tarafından yazılan “The New Economics of Labor Migration” (1985) adlı eserde ileri sürülen varsayım ve hipotezlerden hareketle ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Bu kuram, göçü neo-klasik makro ve mikro kuramlar gibi göçün nedenlerini iktisadi açıdan izah etmeye çalışan yaklaşımlara alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Kuramın temel varsayımı; göç kararının bireylerden ziyade, kolektif bir biçimde aile ve hane halkının tümü tarafından alındığı yönündedir. Bu anlamda Yeni Ekonomi Göç Kuramı, göç kararının oluşmasında tek başına bireysel inisiyatifin etkili olamayacağını ileri sürmektedir (Stark, 1991).

Bunun yanı sıra yeni ekonomi kuramı, göçün belli bir zorunluluğun sonucu olarak değil, bir tür finansal güvence sağlama çabası olarak geliştiğini iddia etmektedir. Başka bir ifadeyle göç, hane halkından birkaç kişinin göç yollarını deneyerek olası

finansal riskler karşısında hane gelirlerini stabilize etme çabasıdan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla göç, sadece gelirleri maksimize etme amacının bir sonucu değil; aynı zamanda bir tür güvencedir. Bu yönüyle yeni ekonomi göç kuramı, gelir düzeyi yüksek kişilerin niçin göç ettiklerini açıklama noktasında da yardımcı olmaktadır (Stark & Bloom, 1985, s.174-176).

Hane halkı göç kararı alırken görelî yoksulluklarını hesap etmektedirler. Bu hesap, göçün gerçekleşmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Fakat görece yoksulluk hesabının net bir formülü bulunmamakta; bu konudaki süreç algısal olarak ilerlemektedir. Esasında göç kararını etkileyen hane halkının kendi iktisadi durumları hakkındaki algılarıdır (Stark, 1991). Buradan hareketle göç, eylemsel nitelik kazanmaktadır.

Yeni Ekonomi Göç Kuramına göre göç kararı, bir nevi riskleri minimize etme girişimidir (Taylor, 1999, s.64-65). Göçün bu manada bir tür risk yönetimi olarak ortaya çıktığını söylemek de yanlış görünmemektedir. Göç sonrası gidilen yerde elde edilen kazanç, hanenin gelir havuzuna girmektedir. Burada biriken gelirler, olası bir finansal sarsıntıda hane halkının ekonomik açıdan dengelenmesine katkıda bulunmaktadır. Veyahut, finansal anlamda bir sıkıntı söz konusu değilse, göç sonucu gelen işçi dövizleri yatırım aracı olarak biriktirmektedir (Abadan-Unat, 2006, s.56-58).

Yeni Ekonomi Göç Kuramının göçe dair iddialarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Göç, bireyin tek başına aldığı bir karardan ziyade hane halkı ve bazen toplulukça alınan kolektif bir karardır.
- Göç, sadece ücret farklılıklarından ötürü değil; hane halkının kendisini güvenceye almak için gerçekleştirdiği bir eylemdir.
- Göç, yerel üretime katılım gerçekleşirken, finansal alternatifler üretmek üzere bir tür mekanizma olarak kullanılmaktadır.
- Göç veren bölgedeki ekonomik gelişmişlik düzeyinin ne olduğu, göçü çok fazla etkileyebilir.
- Eğer bir ülkede hükümet politikaları hane halkı için iyi değilse, göç etme eğilimi artış göstermektedir. Bunun tersi biçimde yine hükümet politikaları hane halkının

görelî yoksulluğunu azaltacak düzeydeyse, göç etmeye yönelim eğilim azalmaktadır (Abadan-Unat, 2006, s.26).

Yeni Ekonomi Göç Kuramının göç konusunda ileri sürdüğü varsayım ve hipotezler, göçün üç temel faktöre göre gerçekleştiğini göstermektedir. Bunlardan ilki, hane halkından bazılarının alturist tavrıdır. Nitekim, hane halkından bazıları ailenin çıkarları için fedakarlıkta bulunmakta ve göçün eyleyenî olmaktadır. İkincisi; göç, finansal riskleri azaltmak ve iktisadî dengelenmeyi sağlamak üzere girişilen bir eylemdir. Zira hane halkından göç edenler, gönderdikleri dövizler sayesinde hane gelirinin olası finansal zorluklar karşısında ayakta kalmasına yardımcı olmaktadır. Son olarak göç edilen yerden gelen dövizler, hane halkının yatırım kaynağı olarak kullanılmaktadır (Bozdağ & Atan, 2009, s.165; Budnik, 2011, s.11). Dolayısıyla göç, tek bir amir neden ve bireyin kendi başına aldığı kararın ötesinde, etraflıca düşünülen, rasyonel bir hareketlilik olarak varlığını korumaktadır. Göçün, Yeni Ekonomi Göç Kuramı perspektifinden karşılığı, tam olarak bu şekilde ifade edilmektedir.

2.2.9. Ağ (Network) Kuramı

Ağ Kuramı literatürde, “İlişkiler Ağ Kuramı”, “Göçmen Ağları Kuramı” gibi isimlerle de anılmaktadır. Fakat kuram, içeriği itibarıyla insanlar arasındaki ilişkilere odaklandığı ve bu ilişkilerin belli bir iletişim ağı oluşturması sebebiyle bu çalışmada, “Ağ Kuramı” nosyonunu kullanmak tercih edilmiştir. Ağ kuramı, şimdiye kadar ele alınan göç kuramlarından farklı olarak, göçün nedenlerini, çalışmanın ilk bölümünde de derinlemesine ele aldığımız üzere, sadece insan varlığına özgü olan iletişim pratiği üzerinden açıklamaktadır. İnsanları göç etmeye sevk eden iktisadî unsurlar gibi yapısal bazı nedenler, muhakkak varlığını korumaktadır; fakat insanlar arasındaki ilişkiler, göçün gerçekleşmesini hem hızlandırmakta hem de kolaylaştırmaktadır. Zira, her ne kadar ülkeler arasındaki gelir farklılıkları olsa da göçün ekonomik ve sosyal maliyetleri bireylerin göç kararını büyük ölçüde etkilemektedir. Oysa göç etmiş olan kişilerin oluşturdukları ağlar, göçün önündeki ekonomik ve sosyal maliyetleri minimize ederek, göç etmek isteyen kişilerin daha fazla cesaretli davranmalarına vesile olmaktadır (Massey vd., 1993, s.448; Olejarova, 2007, s.17-18).

Abadan Unat (2006, s.18-20), göçmenlerin oluşturduğu ağları, iş bulma ya da zorluk anında bir tür sığınma imkanı sağlayan sosyal sermaye olarak ifade etmektedir. Bu sosyal sermaye sayesinde göç etmenin ve göçmenliğin birey üzerinde yarattığı baskı azalmakta; göç kararının sonucunda oluşan alternatif maliyetler düşmektedir. Yeni göç etmiş olanlar, daha önceden göç etmiş olan kişilerle sahip oldukları ilişkiler sayesinde kolayca iş bulabilmekte, barınma ihtiyacını giderebilmekte ve ihtiyaç duyduğu duygusal tatmini sağlayabilmektedir. Böylelikle göçmenlerin başta ekonomik olmak üzere, sosyal entegrasyonları da büyük ölçüde kolaylaşmaktadır (Kindler vd., 2015, s.6-8).

Göçmenler ve göç etmemiş olanlar arasında oluşan ağ, zaman içerisinde genişlemekte, hükümetler tarafından kontrol edilemez hale gelerek otonom bir göç sürecini beraberinde getirmektedir (Castles, 2009, s.38; De Haas, 2008, s.20). Bu anlamda Castles ve Miller'ın da (2009, s.37) belirttiği üzere ağ kuramı; göç etmiş ve yerinde bekleyen bireyler arasındaki bilgi alışverişinde yaşanan artışın, göçü başlatıp sürekli hale getirdiğini temel hipotez olarak ileri sürmektedir. Göçü tetikleyen birçok yapısal ve kişisel sebep bulunmaktadır; fakat göçmenlerin oluşturduğu ağlar, göçün gerçekleşmesinde büyük bir etkiye sahiptir.

Göçmen ağları, ilk olarak öncü göçmenlerin belli bir hedef ülkeye yerleşerek, burada bir altyapı kurmaları ile başlamaktadır. Bu altyapı, diğer göç etmek isteyenlere de bir tür teminat oluşturmaktadır. Göç etmek isteyenler, bu altyapı sayesinde cesaretlenmekte ve belli bir güzergahta göç akımı oluşturmaktadırlar. Öncü göçmenler, sonradan gelenlere rehberlik etmekte, zaman içerisinde de göç akımı kendi kendini devam ettiren bir hale dönüşmektedir (Wilpert, 1992). Ağ kuramına göre, göçmenlerin oluşturduğu ilişki ağı, göç etme niyeti olanlar için belli bazı olanaklar sağlamaktadır. Bunlardan ilki bilgidir. Göç etme niyeti olanlar daha önceden göç etmiş olanların bilgi ve tecrübelerinden istifade ederek, göç edecekleri yer hakkında malumat edinmektedirler. Kurulan ağ ikinci olarak, göç etme niyeti olanların daha kolay iş bulmalarına imkan tanıyarak, ekonomik anlamda göçün maliyetini azaltmaktadır. Ağın üçüncü katkısı ise yeni göç edeceklerin sosyal olarak deneyimleyecekleri olumsuzlukları, minimum seviyeye indirmesidir. Yeni göç edenler, içerisinde bulundukları ağ sayesinde yalnızlık hissetmemekte, yeni yerin yaşam koşullarına karşı duyulan kaygıyı göçmen ağları

sayesinde büyük ölçüde aşmaktadırlar. Göçmen ağları, göç etme niyeti olanlar için bu tarz olanaklar sağladığı gibi, kaçak göçmenlik ve insan kaçakçılığı gibi yöntemlerin gelişmesine de neden olabilmektedir (Crisp, 2006, s.6-7).

Göçmenler arasındaki ağlar, varış ülkesindeki sosyal ve ekonomik uyumun gerçekleşmesine katkı sağladığı gibi izole edilmiş bir toplumsal mevcudiyetin ortaya çıkmasına da sebep olabilmektedir (Yalçın, 2004, s.53). Bu anlamda göçmen ağları, toplumsal uyum ya da literatürde bilinen adıyla entegrasyon politikaları açısından engel oluşturma potansiyeline sahiptir. Ağ kuramı bu yönüyle, bu çalışma açısından farklı bir öneme haiz olmaktadır. Bu çalışma kapsamında kabul ettiğimiz göçmen ve yerel halk birlikteliğinin toplumsal uyumu kolaylaştıracağına dair varsayım, kapalı bir göçmen ağının toplumsal uyum üzerindeki etkileriyle karşılıklı ilişkisi içerisinde bulunmaktadır.

2.2.10. Sosyal Sermaye Kuramı

Sosyal sermaye kuramı, ağ kuramıyla benzer iddiaları ileri sürmektedir. Göçmenlerin sahip olduğu sosyal sermaye, genel anlamda öncü göçmenlerle aralarında olan ilişkilere bağlı olarak bilgi ve destek görmeleri anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle sosyal sermaye, potansiyel göçmenlerin göç sürecindeki risk ve maliyetlerini azaltmakta ve göç sürecini kolaylaştırmaktadır (Massey & Espinosa, 1997: Massey & Zenteno, 1999).

Göçmenler açısından sosyal sermaye özünde, göç etme potansiyeli olan bireylerin sahip oldukları sosyal bağlar sayesinde öncü göçmenlerden edindikleri her türden bilgi ve yardıma tekabül etmektedir (Portes, 1998). Bu bilgi ve yardımlar akrabalık, arkadaşlık, hemşerilik gibi yakın bağlardan kaynaklı kurulan ilişki ağları sayesinde elde edilmektedir (Massey vd., 1993). Sahip olunan bu sosyal sermaye sayesinde göç süreci, daha kolay bir biçimde gerçekleşmektedir. Sosyal sermaye aynı zamanda, diğer sermaye türlerine de çevrilebilmektedir (Coleman, 1988, s.118-119). Sözgelimi, sahip olduğu akrabalık ilişkileri sayesinde göç ettiği yerde iş bulan kişi, sosyal sermayesini aynı zamanda ekonomik sermayeye dönüştürmüş olmaktadır.

İlk kez Bourdieu (1986) tarafından ortaya atılan sosyal sermaye kavramının göçteki karşılığı, tam olarak daha önceki sayfalarda açıklamaya çalıştığımız ağ kuramının sağladığı faydaların kaynağı gibi görünmektedir. Nitekim Lin'in (2000, s.786) de ifade ettiği üzere sosyal sermaye, içerisinde bulunduğu sosyal ağ ya da yaşadığı ortamdan ötürü, bireylerin sahip olduğu niteliksel ya da niceliksel faydaların tümüdür. Sahip olduğu bu faydalar sayesinde, bireylerin göç etme ihtimalleri artış göstermektedir. Nitekim yapılan birçok araştırma, göçe yönelik temayülün öncü göçmenlerin menşei ülkelerindeki bağlantılarına deneyimlerini anlatmaları ve göç yolunda onlara yardımcı olacaklarının işaretlerini vermeleri dolayısıyla arttığını göstermiştir (Curran & Rivero-Fuentes, 2003; Massey & Zenteno, 1999).

Göçmenlerin sahip olduğu sosyal sermaye, Bourdieu'nun bu konuda ifade ettiği üzere, bir güvenlik alanı oluşturmakta ve kredibilite sağlamaktadır (1983, s.191). Bireyler bu güvenlik alanına ya da kredibiliteye sahip oldukları ilişkiler sayesinde erişmektedirler. Bunun başka bir ifadesi, bireyin sosyal sermayenin sunduğu faydalardan mahrum kalmaması için kendisini başka birilerine, guruba ya da topluluğa bağlı kılmasıdır. Zira birey, bağlı kaldığı kişi, grup ya da topluluğun avantajından faydalanmaktadır (Portes, 1998, s.7).

Ancak bireyin, kendisini sosyal sermayenin faydalarından yararlanmak üzere belli bir aidiyete sürüklemesinin, bazı olumsuz sonuçları da olabilmektedir. Portes (1998) bu olumsuz sonuçları dışarıdan soyutlanma, bireysel özgürlüğün sınırlanması, düşük normlarla muhatap olma ve grup tarafından aşırı taleplere maruz kalma olarak sıralamaktadır. Ağ kuramının sahip olunan ilişkilerin toplumsal entegrasyonu engelleyebilme potansiyeli taşıması gibi sosyal sermaye kuramı da göçmenin benliğinde bazı kayıpların yaşanabileceğine dikkat çekmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, göçmenlerin sahip olduğu sosyal sermaye, göç etme kararında ihtiyaç duyulan bilginin temin edilmesine gerekli desteğin sağlanmasına vesile olabildiği gibi, grup ve topluluk normları gereği bazı yaptırımların da var olabileceğini hatırlatmaktadır. Bu grup normları, toplumsal uyumun kolaylaşmasını sağlayabileceği gibi, varış ülkesindeki yerel halkla kaynaşmanın önüne geçerek toplumsal uyumun engellenmesine de neden olabilmektedir.

Özü itibariyle sosyal sermaye kuramı; göçmenlerin sahip oldukları sosyal üyelikler sayesinde, göçün maliyetlerini düşürme açısından maksimum faydayı elde edebilmek üzere ihtiyaç duydukları yetkinliği kazandıklarını iddia etmektedir (Portes, 1998, s.6). Bu yönüyle göçmenlerin sahip olduğu sosyal sermaye, göç edecek olanları cesaretlendirerek, göçü kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır. Bunun yanında toplumsal uyum, sosyal sermayenin sağlandığı grup ya da topluluğun normlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir.

2.2.11. Kurumsal Kuram

Göçün izahına yönelik oluşturulmuş kurumsal kuram, Guilmoto ve Sandron'un "The Internal Dynamics of Migration Networks in Developing Countries" (2001) adlı eserinden hareketle ortaya çıkmıştır. İlgili eserde Guilmoto ve Sandron (2001, s.135-136) iktisat alanında kullanılan kurumsal kuramın, göçün analizinde yeniden formüle edilerek, nasıl kullanılabileceğine dair bir kanal açmaktadırlar ve bu formülasyona dair sekiz önerme ileri sürmektedirler. Bu önermeler şu şekildedir:

- Gelişmekte olan dünya ülkelerine ait piyasalar, belirsizliğin ve bilgi maliyetinin yüksek olduğu, pazar yapısı henüz oturmamış bir ekonomik düzene sahiptirler. Böylesi bir dünyada insanlar, gelirlerini artırmaktan ziyade kendilerini risklerden koruyucu tedbirleri hedeflemekte ve buna göre hareket etmektedirler. Göç de bu anlamda insanların riski minimize etmek üzere başvurduğu stratejilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Emek göçü; emeğin sınırlar ya da mesafeler arası yeniden organize olmasının ötesinde, bitmeyen ve oldukça karmaşık bir hareketi tarif etmektedir.

- Gelişmekte olan ülkeler, üretimden ziyade değişim işlemlerinin gerçekleştirildiği ekonomik bir düzene sahiptirler. Gerçekte göç, bilginin yokluğunda gerçekleşebilecek bir durum değildir. Zira göçün bir yatırım değeri bulunmaktadır.

- Kurum, belirsizlik ortamında belli bir güzergah oluşturarak, yapılması gerekenler konusunda muhataplarına yardımcı olmaktadır. Göçün kurumsallaşmış olmasının böyle bir yönü bulunmaktadır. Göç ağları, göç yolları kurumsallaştıkça, göçün sonucunda ortaya çıkacak belirsizlik ortadan kalkmakta, bireyler göç etme konusunda daha istekli olmaktadır.

- Göçün kurumsallaşması her kurumun; kurallar, rutinler, değerler üreterek kendi içerisinde bir sosyal sistem oluşturması gibi bir göç sistemi oluşturmaktadır.
- Göç konusundaki kurumsallaşma, demografik değişimlerin sıklığını da belirlemektedir.
- Göç konusunda yaşanan kurumsallaşma optimal bir düzeni tarif etmez.
- Göçün kurumsallaşarak evrilmesi, hem içsel hem de dışsaldır (Guilmoto & Sandron, 2001, s.137-157).

Yazarlar, göçe yönelik geliştirdikleri bu yaklaşımla, göç gibi bir konunun teorik bir zemine kavuştuğunu ve gerçekleştirdikleri çalışmanın en önemli özelliğinin bu olduğunu ileri sürmektedirler (Guilmoto & Sandron, 2001, s.160). Ayrıca kurumsal kuram, göçün sadece demografik hareketlere bakılarak değil, tarihi bir bakış açısıyla da ele alınması gerektiğini hatırlatarak, mevcut ve muhtemel göç hareketlerinin daha iyi anlaşılabilceğini ileri sürmektedir.

Kurumsal kuramın göçe yönelik yapmış olduğu bir diğer katkı ise göç hareketlerini teşvik eden kurumsal yapılanmalara dikkat çekmesidir. Göçün gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerden, gelişmiş ülke ve bölgelere akışını engellemek üzere büyük çabalar sarf edilmektedir. Fakat göçmenlerin organize olmasını sağlayan kurumsal yapılaşmalar, bu çabaların bertaraf edilmesini sağlayarak göç akışının sürmesine vesile olmaktadır (Massey vd., s.451). Özellikle kar amacı gütmeyen kurumların varlığı, göçmenlerin ihtiyaç duyduğu her türden bilgi ve sermayenin temin edilmesinde önemli imkanlar sunmakta ve göçmenlere teminat yaratmaktadır. Bunun aksi biçimde kar amacı güden kurumsal yapılanmalar, göçmenlerin mevcut durumundan faydalanmaya çalışarak, göçü bir gelir kaynağı haline getirmektedir. Bunun yanı sıra göçün hukuki boyutları, kar amacı güden kurumsal yapılar tarafından farklı biçimlerde manipüle edilmektedir.

Özü itibarıyla kurumsal kuram, özellikle kar amacı güden kurumsal yapılanmalar temelinde hukuksuz uygulamaların da görünür kılınmasına yardımcı olmaktadır. Bunun dışında, göçün basit demografik hareketten mülhem bir olgu olmadığını hatırlatarak, göç yollarının kurumsallaşmasını, göçe yönelik kurumsal yapıların varlığını, göçün sürekliliği açısından odak noktasına yerleştirmektedir.

2.2.12. Kümülatif Nedensellik Kuramı

Kümülatif nedensellik kuramı, genel kapsamı ve basitleştirilmiş varsayımı ile tek bir amir nedenin belli bir neticeyi doğurmak için yeterli olamayacağını iddia etmektedir. Tek bir amir nedenden ziyade zaman içerisinde olgunlaşan bazı şartlar birleşerek, sonucun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kümülatif Nedensellik Kuramının iddiasını göç olgusuna uyarladığımızda, insanları göç etmeye sevk eden tek bir nedenin olamayacağını, birçok nedenin bir araya gelerek göç sonucunu doğurduğunu söylemek hiç de yanlış değildir. Nitekim Kümülatif Nedensellik Kuramını göçün nedenlerini izah etmeye yönelik kuramlar arasında değerlendirenler, ilgili iddiayı teyit eder açıklamalarda bulunmaktadır (Massey vd., 1993).

İnsanları göç etmeye iten temelde altı farklı neden bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; gelir dağılımı, toprak dağılımı, göçün kültürleşmesi, beşeri sermayedeki bölgesel dağılım, göçmen etiketi ve tarımsal dönüşümdür. İnsanları göç etmeye sevk eden ilk neden olarak gelir dağılımındaki eşitsizlikler ya da farklılıklar, yine göçün gelir dağılımı üzerindeki etkileri üzerinden izah edilmektedir. Buna göre, göç veren bir topluluktaki bireyler arasında gelir dağılımı yönünden genellikle çok büyük farklar bulunmamaktadır. Fakat topluluk göç vermeye başladıkça, göç eden ailelerin gelirleri, işçi dövizleriyle artmakta ve sonuç itibarıyla topluluktaki gelir dağılımında farklılıklar ve eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. Böylesi bir durum, topluluğun geri kalanını da göç etmeye teşvik etmektedir. Zaman içerisinde topluluktaki herkes göç etmekte ve gelir dağılımındaki fark azalarak tekrar dengeye ulaşmaktadır (Taylor, 1992, s.189).

Göçün kümülatif nedenleri arasında gösterilen bir diğer durum ise toprak dağılımındaki farklılaşma olarak değerlendirilmektedir. Çünkü, belli bir topluluktaki insanlar göç edip döviz kazandıkça, genellikle hem yatırım hem de emeklilik sonrası bir teminat olarak toprak satın almaktadırlar. Fakat bu kişiler başka bir bölge ya da ülkede çalıştıkları için toprakları işleyememektedirler. Dolayısıyla alınan topraklar atıl kalmakta, işlenmediği için tarıma dayalı işgücü ihtiyacı azalmaktadır. Bu durum zaman içerisinde, geride kalanları da göç etmeye sevk etmektedir. Başka bir ifadeyle, öncü göçmenler toprakları satın alıp nadasa bıraktıkça, geride kalanlar için göç baskısı artmaktadır (Wiest, 1984).

Üçüncü neden olarak göçün kültürleşmesi ise göçün topluluk değerleri üzerinde baskı ve değişim yarattığını anlatmaktadır. İnsanlar göç deneyimini yaşadktan sonra temel motivasyonları olan ekonomik kazanç elde etme ülkülerinin dışında çok farklı deneyimler edinmekte (Piore, 1979, s.61) ve göç hayatlarının bir parçası haline gelmektedir (Massey, 1986, s.671). Göçmenlik, aynı zamanda toplumsal açıdan bir kültür haline geldiğinde, toplumun bütün fertleri için baskı yaratmaktadır. Çünkü göç etmek, bir prestij ve çalışkanlık meselesi haline gelmekte, göç etmeyenler tembel olarak addedilerek toplum tarafından yetersiz kabul edilebilmektedir (Reichert, 1982, s.413). Böylesi bir algı, toplumun müntesiplerini göçe teşvik etmekte, göçmenlik kültürel anlamda değer haline gelerek, toplumun ya da topluluğun tabanına yayılmaktadır.

Beşeri sermayedeki bölgesel dağılım, göçün farklı bir nedeni olarak ülkeler arası insan kaynağının göçle nasıl değiştiğini açıklamaktadır. Göç veren ve göç alan ülkeler arasında göçe bağımlı bir biçimde beşeri sermaye dengesizlikleri ortaya çıkmaktadır. Sözgelimi, göç veren ülkelerdeki beşeri sermaye gerek niteliğe gerekse göçmen ağılarına bağlı olarak azalırken, göç alan ülkelerde tam tersi biçimde yükselmektedir. Böylesi bir durum ise göç veren ülke ve bölgeleri durgunluğa sürüklemekte, göç alan ülkeleri ise ekonomik manada canlandırmaktadır (Greenwood vd., 1987, s.233-234). Bunun yanı sıra göç veren ülke ve bölgelere gerçekleştirilen eğitim destekleri sayesinde kalanlar, nitelik olarak gelişmekte ve bu nitelikleri onları yine göç etmeye sevk etmektedir.

Bir başka neden olarak göçmen etiketinin göçü doğurma potansiyeli, işgücü piyasasındaki kodifikasyonlarla ilgilidir. Göç alan ülkelerde bazı meslekler zaman içerisinde göçmen işi olarak kodlanmakta ve bu kodlar yerellerin ilgili işlere ilgi göstermemesine neden olmaktadır (Piore, 1979, s.57). Dolayısıyla zaman içerisinde, bu işleri yapmak üzere ihtiyaç duyulan işgücü ihtiyacı, sadece göçmenler tarafından karşılanmaya başlanmakta ve göç akışları bu anlamda sürekli hale gelmektedir.

Son olarak tarımsal dönüşüm, aynı tarımsal alanların dağılımında yaşanan değişimde olduğu gibi, tarımsal işgücüne duyulan ihtiyacı azaltarak, göç baskını artıran başka bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Yatırım aracı olarak göç ettikleri bölgelerden toprak alan göçmenler, nadasa bıraktıkları toprakları işlemeye karar verdikleri zaman, bölgedeki diğer insanlara göre daha teknolojik ve sermaye gerektiren

yöntemlere başvurmakta, bundan ötürü işgücüne duyulan ihtiyaç azalmakta ve bu durum göç etmemiş olanlar üzerinde bir baskı yaratarak göçü teşvik etmektedir (Massey vd., 1987).

Özetlemek gerekirse kümülatif nedensellik kuramı, göçün, başlangıcını ve sürekliliğini etkileyen tek bir nedene dayalı olamayacağını ileri sürerek; göçmen işi tanımının yerleşmesi, gücün kültürel bir değer haline gelmesi, gelir ve toprak dağılımındaki negatif değişimin varlığı, beşeri sermayenin değiş-tokuşu ve dönüşümü, tarımsal üretimde kullanılan metotların göçmenlik sonucu elde edilen sermayenin değişimine bağlı olarak farklılaşması gibi nedenlerin bireyleri göç etmeye teşvik ettiğini ileri sürmektedir. Bu anlamda kuram, göçün nedenlerinin çok boyutlu olduğunu hatırlatarak, göç araştırmalarında daha derinlikli analizlerin yapılması gerektiğini vaaz etmektedir.

2.2.13. Petersen'in Göç Türleri

Petersen tarafından ilk kez “A General Typology of Migration” (1958) adlı eserde ortaya koyulan göç tipolojisi, göç alanında yapılan ve yapılacak çalışmalara teorik bir çerçeve oluşturmak üzere tasarlanmıştır. Petersen, daha önceki göç çalışmalarının daha çok istatistiki veriler üzerinden ilerlediğini ve itme-çekme ikileminden kurtulamadığını dile getirerek, göç alanında kapsayıcı bir kuramsal yaklaşımın eksikliğini “İnsanların göç üzerindeki etkililik düzeyi nedir?” sorusunu sorarak gidermeye çalışmıştır. Petersen, bu sorunun cevabını verirken, göç eden kişilerin isteklilik düzeylerini dikkate almıştır. Çünkü ona göre kapsamlı bir göç kuramı oluşturmak için yapısal unsurların dışında, bireylerin inisiyatif gücüne bakmak gerekmektedir (Petersen, 1958, s.256).

Petersen, bunun yanı sıra, bir toplumdaki göçü teşvik eden nedenlerin bütün bireyleri aynı ölçüde etkilemediğini, işte tam da bu nedenle aynı toplumda yaşayan bazı kişilerin göç ettiğini, bazılarının ise yerlerinde kaldıklarını açıklamaktadır. Dolayısıyla göç baskısı söz konusu olduğunda, bütün bireylerin aynı davranışı sergileyeceğini söylemek mümkün görünmemektedir.

Petersen'e göre (1958, s. 259) insanların söz sahibi olup olmamasına, inisiyatif alıp almamasına bağılı olarak, beş göç tipi bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; ilkel, zorunlu/zoraki, yönlendirilmiş, serbest ve kitlesel göçlerdir.

İlkel göçler; insanın çok fazla müdahale edip engelleyemediğı ekolojik baskılar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Doğal afetlerin yarattığı yıkımlar, geçmişte insanların kuraklık ve insani fiziksel engeller nedeniyle hissettiğı yaşamsal baskıların sonucunda gerçekleştirdiğı göçler, bu kategori altında sınıflandırılabilir.

Zorunlu ya da zoraki göçler ise ilk tipolojiden farklı olarak, doğal olumsuzlukların yarattığı baskıların dışında, sosyal nedenli olumsuzlukların yarattığı baskılardan kaynaklanmaktadır. Bu anlamda savaşlar, soykırım, siyasi yoğun baskılar zorunlu göçü doğuran nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle zorunlu/zoraki göçler, insanların inisiyatif almasına mahal vermeyen sosyal nedenlerin sonucunda ortaya çıkan göç tipolojisini tarif etmektedir.

Zorunlu/zoraki göçten farklı olarak yönlendirilmiş göçler, yine sosyal baskıların meydana getirdiğı göçler olmakla birlikte, bireylerin inisiyatif alma alanının bulunduğu hareketlilik tipolojisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer bireyler sosyal bir baskıya rağmen hala göç edip etmeme konusunda belli bir inisiyatife sahiplerse, bu durum göç edenler için yönlendirilmiş göç olarak addedilmektedir.

Doğal ya da sosyal herhangi bir zorunluluğun sonucu olarak ortaya çıkan göç tipolojilerine alternatif olarak, bireylerin oldukça özgür hareket ederek gerçekleştirdikleri göç biçimleri de bulunmaktadır. Bu tarz göçler, Petersen tarafından serbest göç olarak isimlendirilmektedir. Bu tipoloji kapsamında göç eden kişiler, herhangi bir baskı hissetmeden, tamamen kendi öz iradeleriyle göç etmektedirler. Dolayısıyla, bu tarz göçün boyutu da oldukça mikro bir yapıda ve bireysel olarak gerçekleşmektedir.

Son olarak kitlesel göçler ise Petersen'in göçe dair oluşturduğu taksonominin son tipolojisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göç biçiminin dünyada yaşanan ulaşım ve haberleşme sistemlerindeki gelişimle yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Nitekim, serbest göçün aktörleri olarak da ifade edebileceğimiz öncü göçmenler, varış ülkelerinden gelişen haberleşme araçlarını kullanarak deneyimlerini aktarmış ve menşei ülkede kalanları da

göçe özendirmiştir. Bunun yanında gerek kara gerek hava gerekse deniz yollarında yaşanan gelişmeler, insanların seyahat etmelerini kolaylaştırarak, mekanlar arası yer değiştirmelerini hızlandırmıştır. Bu da yine kitlesel göçlerin ortaya çıkmasına imkan vermiştir (Petersen, 1958, s.259-263).

Özü itibariyle Petersen, böylesi bir tipoloji ortaya çıkartarak, dönemindeki çalışmalara farklı bir bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır. Bunu gerçekleştirirken daha önceki mevcut çalışmaların eksikliği olarak, bireysel farklılıkları ihmal ettiğini göz önünde bulundurmıştır. Ortaya koyduğu tipolojilerde ise genel itibariyle bireysel inisiyatifin var olup olmamasına ve göçün nicelik açısından farklılığına odaklanmıştır. Petersen'in göç tipleri şu an için çok dikkat çekici görünmese de dönemine göre farklı bir bakış açısı ürettiği için değerli görünmektedir. Ayrıca mevcut tipolojilerin hala kullanılabilir olduğunu söylemek yanlış değildir. Ortadoğu'da yaşayan kişilerin gerçekleştirdiği göçü, emeklilik sonrası yapılan göçleri veyahut bundan 15 yıl sonra Maldivler'de gerçekleşmesi beklenen göçü, Petersen'in ortaya koyduğu göç tipolojileri üzerinden açıklamak mümkündür.

2.2.14. Hareketlilik Geçiş Hipotezi

Wilbur Zelinsky'nin "The Hypothesis of the Mobility Transition" (1971) adlı eserinden hareketle ortaya çıkmış olan bu yaklaşım, dünyada yaşanan ekonomik ve demografik gelişmelerin göçler üzerinde evrimsel bazı değişimler yarattığını iddia etmektedir. Bu yaklaşıma göre insanlar, yaşamsal koşulları üzerinde kontrol sahibi olmaya başladığı andan itibaren, hem ölüm hem de doğum oranlarında birtakım değişimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu değişimler demografik olarak bazı gelişmeleri beraberinde getirmiş ve netice olarak da göç evrimleşmiştir. Başka bir ifadeyle, göçün yarattığı hareketlilik boyut değiştirmiştir.

Zelinsky, aynı zamanda modernleşme ile göçün şeklinin de değiştiğini dile getirmektedir. Zira modernleşme, insanın yaşam koşulları üzerinde ciddi değişimler yaratmış, bunun neticesinde de insanların hareketlilik biçimleri etkilenmiştir (Hagen-Zanker, 2008, s.9). İnsanın zaman içerisinde deneyimlediği yaşamsal geçiş, onun aynı

zamanda hareketlilik alanı ve yönünü de belirlemiştir. Yaşamsal geçiş, insani gelişmeye doğru ilerledikçe (De Haas, 2008, s.12) göç de değişime girmiştir.

Bütün bunlardan dolayı göçün (hareketliliğin) dönüşümü, beş aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşama pre-modern geleneksel göçtür. Bu aşamada insanlar, yaşamsal faaliyetleri üzerinde çok az düzeyde etkiye sahiptirler. Doğum oranları yüksektir; fakat bunun yanında ölüm oranları da doğum oranlarına paralel bir biçimde fazladır. Bu da nüfusun çok fazla artmamasına, dolayısıyla da göç konusunda yönlendirici bir etki olarak demografik baskının hissedilmemesine ve hareketliliğin çok az olmasına vesile olmaktadır.

İkinci aşama, erken geçiş dönemidir. Burada insanlar, artık yaşamsal koşulları üzerinde etkili olmaya başlamış ve ölüm oranlarını azaltmıştır. Bu durum demografik artışı beraberinde getirmiş ve nüfusun ciddi anlamda artması insanlar üzerinde göç etmeleri konusunda baskı yaratmış ve uluslararası göç hareketleri de böylelikle başlamıştır.

Üçüncü aşama ise Zelinsky tarafından geç geçiş aşaması olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada insanlar ölüm oranlarını azaltmakla birlikte, doğum oranlarını da azaltmıştır. Dolayısıyla demografik baskı da azalmış, gerek uluslararası gerekse kırdan kente gerçekleşen göçlerde azalma yaşanmaya başlamıştır.

Dördüncü aşama gelişmiş toplum göçü olarak adlandırılmaktadır. Bu aşamada artık kentten kente göç gerçekleşmekte; daha önceden göç veren ülke konumunda olan ülkeler, göç alan ülke konumuna gelmektedir. Göçün bu şekilde değişmesinin en önemli sebebi, hem demografik artışın yavaşlaması hem de gelişen ve gelişmekte olan ülke ayrımının ortaya çıkması olarak gösterilmektedir.

Son aşama olan Süper İleri Toplum Göçü; yine doğum ve ölüm oranlarının az olduğu, hareketliliğin kentten kente ya da gelişmiş ülkelere işçi göçü şeklinde gerçekleştiği dönem olarak karakterize edilmektedir (Zelinsky, 1971, s.230-231).

Görülebileceği üzere Zelinsky, “Hareketlilik Geçiş Hipotezi” ile göç biçimlerinin insan yaşamında ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak nasıl şekillendiğini

ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu yönüyle Zelinsky, göçün toplumsal değişime bağlı olan dinamik bir süreç olduğunu hatırlatmaktadır. Yaklaşım kapsamında, aynı zamanda göçün tarihsel dönüşümü de ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Göçün tarih boyunca nasıl bir dönüşüme uğradığını göstermesi açısından Zelinsky'nin ortaya koyduğu yaklaşım, önem arz etmektedir.

2.2.15. Neo-Klasik Makro Göç Kuramı

Göçe yönelik iktisadi yaklaşımların başka bir boyutu olan Neo-Klasik Makro Göç Kuramı, literatürde göçün ekonomi temelli ilk sistemli kuramsal yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir (Todaro, 1976). Kurama göre göçün temel sebebi, emek gücü ve sermaye arasındaki bölgesel ve coğrafi farklardır. Lewis (1954) bu durumun göçü nasıl beraberinde getirdiğini, marjinal emek verimliliği üzerinden açıklamaktadır. Ona göre bazı ülkeler işgücü yönünden oldukça zengindir. Ancak bu ülkelerde marjinal emek verimliliği oldukça düşüktür. Bunun aksi biçimde bazı ülkelerde (genellikle gelişmiş ülkeler) ise işgücü düşük, marjinal emek verimliliği ise yüksektir. Dolayısıyla marjinal emek verimliliğinin düşük olduğu ülkelere, marjinal emek verimliliğinin yüksek olduğu ülkelere göç hareketleri gerçekleşmektedir.

Göç akışının bu şekilde gerçekleşmesi, zaman içerisinde marjinal emek verimliliği ve işgücü potansiyeli konusunda değişimlere vesile olmaktadır. Sözgelimi, daha önceden işgücü fazlalığı ve marjinal emek verimliliği düşük olan ülkelerin göç sebebiyle işgücü fazlası azaldığından ya da dengelendiğinden ücretler ve marjinal emek verimliliği artmaktadır. Bunun tersi biçimde, göç alan ülkedeki işgücü ihtiyacı doygunluğa ulaştığından, işgücüne yönelik ücretlendirmeler düşük kalacak ve yüksek olan marjinal emek verimliliği düşerek dengelenecektir (Knight, 2010, s.28-29; Wei & Ercolani, 2010, s.6).

Bu anlamda Neo-Klasik makro yaklaşımı esas alanlar, işgücü miktarı ve emeğe verilen değeri dikkate alarak göçü açıklamaktadırlar. Bunun yanı sıra Neo-Klasik makro yaklaşımın beş varsayımı bulunmaktadır. Bunlar;

- 1- Ücret farkı göçün fitilini ateşleyen bir durumdur.

2- Eğer işgücüne verilen değer, bölgeler ve ülkeler arasında eşitlenir ya da dengelenirse, göç bir tercih ve zorunluluk olmaktan çıkmaktadır.

3- Göç, nitelikli ve niteliksiz işgücü açısından farklı anlamlar taşımaktadır.

4- Göç kararındaki amir nedenler, işgücü piyasalarındaki farktan kaynaklanmaktadır, başka piyasaların bu konuda etkisi yok denecek kadar azdır.

5- Göç konusunda yapılacak düzenlemeler, işgücü piyasalarını yönlendirmek üzerine kurgulanmalıdır (Massey vd., 1993, s.433-434) şeklinde sıralanabilir.

Görülebileceği üzere neo-klasik makro kuram göçü, işgücü ve emeğe verilen değer konularındaki yapısal farklılıklara endekslemektedir. Muhakkak işgücü piyasalarındaki farkların göçü beraberinde getirmesi söz konusudur; fakat göçün izahında sadece bunu amir neden olarak kabul etmek, olgunun yanlış değerlendirilmesine sebep olabilmektedir. Ayrıca işgücü konusunda bir dengelenme yaşanmasına rağmen göçün halihazırda bitmeden devam etmesi, kuramın göçü izahındaki yetersizliğini gözler önüne sermektedir. Fakat yine de neo-klasik makro kuram, göçün nedenlerini sistemli hale getirdiği için literatürde önemli bir yere sahiptir.

2.2.16. Denge Kuramı

Bu kurama göre göç, dünya üzerindeki ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında etkili bir fenomendir. Literatürde Modernleşme Okulu olarak bilinen çevrelerce ileri sürülen denge kuramı, kırsal ve gelişmemiş bölgelerde atıl durumda olan işgücünün görece gelişmiş ve sanayileşmiş bölgelere göç etmesi ile işgücüne yönelik arz-talep dengesinin sağlanacağını, zaman içerisinde gelişmiş ve sanayileşmiş bölgelere yaşanan göçlerden dolayı kırsal ve gelişmemiş bölgelerdeki işgücü fazlalığının ihtiyaca dönüşeceğini ileri sürmektedir. Bu vesileyle kırsal ve gelişmemiş bölgelerden gerçekleşen göç akışı da kesilecek ve bu bölgeler gelişecektir (Ersoy, 1985, s.8-9). Bu yönüyle göç, bölgeler arasındaki ekonomik ve toplumsal dengesizleri ortadan kaldıran ve bölgeler arası bütünleşmeyi sağlayan bir yapıya sahiptir (Çakır, 1991, s.135).

Lewis, Lerner ve Todaro gibi göç kuramcıları, göçün bölgeler arası eşitsizlikleri azaltacağına dair iddiaları bulunan denge kuramını doğrulamaya çalışmışlardır (Harris &

Todaro, 1970). Fakat göçün doğurduğu sonuçlar ve şu anki dünya düzeni düşünüldüğünde, göçün böyle bir işleve sahip olmadığı net bir biçimde görülmektedir. Nitekim göç, belli bazı bölgelerde demografik yığılmalara, çarpık kentleşmelere, 3. Dünya ülkelerinin daha da fakirleşerek görece geri kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, denge kuramının iddiaları, geçerliliğini yitirmiş görünmektedir.

Göçün gelişmişlik düzeyi farklı bölge ve ülkeler arasında işgücü akışını sağlayarak (Adıgüzel, 2019, s.31), modernleşme sürecine olumlu katkılar sunabileceğini ileri süren denge kuramının (Özyakışır, 2013, s.52) bu iddiası aynı zamanda göç eden kesimin geri dönmemesine bağlı olarak da haksız çıkmaktadır. Zira gelişmemiş bölgelerdeki modernleşme süreci, büyük ölçüde daha önceden göç eden kesimlerin menşei ülkelere geri dönüşü ve gerekli yatırımları yapmaları ile paralellik göstermektedir. Göç her seferinde böylesi bir işleyişe sahip olmadığı için gelişmemiş ülkelerin modernleşmesi ve kalkınması zorlaşmaktadır. Bunun aksine göç edenler, gittikleri bölgelerde kalıcı olmakta, gelişmiş ülkelerde bile kendi habitatına sahip yoksul mahalle ve varoş olarak adlandırılan bölgeler ortaya çıkmaktadır.

Özü itibariyle denge kuramı, bugünün ontolojik gerçekliğiyle uyuşmayan iddiaları barındırmaktadır. Fakat ilgili kuram, 1960'lı yıllara kadar, muhtemelen 2. Dünya savaşı sonrası göçün işgücü dengesizliklerini ortadan kaldırması hasebiyle haklı görülmüş ve desteklenmiştir. Sonrasındaki süreç ise farklı bir gerçekliğin ortaya çıkmasına vesile olmuş ve göçün dünya üzerindeki dengeleri daha fazla alt üst ettiği görülmüştür. Denge Kuramı, belli bir dönem kabul gören bir kuram olsa da gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelerin kaynaklarından beslenerek gelişmiş konumda bulunmalarını düşündüğümüzde, hiçbir zaman gerçekleşmesi mümkün olmayan eşitliğin sağlanacağına dair naif iddiaları itibariyle, ütöpik bir kuram olarak varlığını korumaktadır.

2.2.17. Dünya Sistemi Kuramı

Dünya Sistemi Kuramı, Immanuel Wallerstein'in "Modern Dünya Sistemi" adlı eserinden hareketle ortaya çıkmıştır. Wallerstein'a göre dünya; merkez, yarı çevre ve çevreden oluşan bir sistemdir. Bu sistem içerisinde merkez, gelişmişliği ve modern olanı

temsil etmektedir. Çevre ise bunun tersi biçimde, gelişmemiş ve modern tanımının içerisinde yer almayan ülkelerdir. Merkez, sahip olduğu imkanlar itibariyle, dünya sistemini yöneten tarafta yer almaktadır ve merkezi merkez haline getiren sermaye akışının zaman içerisinde kendisinde teraküm etmesidir. Bu sermaye sayesinde çevre üzerinde tahakküm kurabilmektedir. Yarı çevre ülkeler ise çevreye göre merkez, merkeze göre çevre olma özelliği taşıyan ülkelerdir ve bu ülkeler sürekli olarak gerçek merkez olmaya çalışmaktadırlar (Wallerstein, 2012).

Dünyadaki ülkeleri birbirinden farklı kılan sermayenin birikiminin dağılımıdır. En çok sermayeye sahip olan ülkeler, diğer ülkelere göre daha fazla söz söyleme hakkına sahip olmaktadır. Bunun temel sebebi, sermayenin merkez için söz söyleme hakkı yaratmasıdır. Nitekim dünya sistemi iktisadi bir düzen etrafında kurulmuştur. Bu sebeple iktisadi anlamda güçlü olan, yönetsel güce de sahip olmaktadır. Bu yönetsel güç, merkez dışında kalan ülkelerin kaderleri, gelecekleri ve ülkeleri hakkında yaptırımlar uygulamaya meşruiyet kazandırmaktadır. Sözgelimi, merkez dışında yaşayan insanların hayatları, merkezdeki ülkeler tarafından tahkim edilebilmektedir. Modernleşme dediğimiz ve dünya sistemindeki bütün ülkelerin aynı düzeye gelebilmesi için uyulması ve yapılması gerekenleri muhteva eden doktrin, böylesi bir tahkimin yönergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Wallerstein, merkez ülkeler tarafından çevre adına her ne kadar böylesi bir ülkü yaratılsa da çevrenin hiçbir zaman merkez olamayacağını, zaten dünyadaki bütün ülkeler için tek tip bir evrim sürecinin gerçekleşemeyeceğini ileri sürmektedir. Bu anlamda merkez ülkelerin modernleşme doktrini, çevre ülkeleri kendine benzeterek jeokültür bir ortam yaratmaktan başka bir amaç taşımamaktadır. Çünkü çevrenin daha rahat kontrol edilebilmesi için modernleşmenin bütün ülke ve toplumlar tarafından benimsenmesi gerekmektedir (Wallerstein, 1993).

Esasında dünya, hiyerarşik farklılaşmaların yaşandığı bir sisteme sahiptir. Merkez ülkeler bu hiyerarşik sistemin en üst basamağında yer alırken, yarı çevre ülkeler ortada ve çevre ülkeler ise en alt basamakta yer almaktadır. Dünya sistemi, bu hiyerarşik yapılanma sayesinde var olmaktadır ve kuralları belirleyen de Batı'da ortaya çıkan ve adını kapitalizm olarak koyduğumuz iktisadi düzendir. Wallerstein, bu gerekçelerden ötürü, ülkeler arası dengelenmenin bir hayalden öteye gidemeyeceğini iddia etmektedir.

Zira merkezin varlığını sürdürmesi, kendisinden görece daha düşük seviyedeki ülkelerin varlığına bağlıdır (Şahin, 2001, s.60)

Bu minvalde dünya sistemi kuramı, göçün varlığını doğal bir olgu olarak izah etmektedir. Çünkü merkez ülkeler ayakta kalabilmek için nasıl ki çevre ülkelerin kaynaklarını sömürmeye ihtiyaç duyuyorlarsa, merkezde yapılacak işlerin icracısı olarak dışarıdan işgücüne de ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu işgücüne genellikle merkezdeki ikinci ve üçüncü sınıf işlerin yapılması için ihtiyaç duyulmaktadır (Tatlıdil, 1984, s.113). Merkezdeki insanlar, bu tarz işleri yapmak istemedikleri ve bu işler zamanla göçmen işi haline geldiği için, çevre ülkelerden merkeze göç akışı doğal hale gelmektedir.

Bunun yanı sıra, merkez ülkelerin çevre ülkelerin mevcut kaynaklarını işleyebilmek için yerinde kurduğu fabrika ve işletmeler, çevre ülkelerdeki iş biçimlerini değiştirip dönüştürmekte, manifaktür üretimin zaman içerisinde ortadan kalkmasına sebep olarak, insanların işsiz kalmasına ve dolayısıyla göç baskısı hissederek yerlerini terk etmelerine neden olmaktadır (Çağlayan, 2006, s.80). Merkez ülkelerin, sadece ikinci ve üçüncü sınıf işleri icra etmeleri için göçmenlere ihtiyaçları yoktur. Kalifiye eleman ihtiyaçlarını da çevre ülkelerin insan kaynaklarından karşılama yoluna gitmektedirler. Bunun için özel politikalar uygulamaktadırlar. Fakat yine burada da merkezde yaşayan insanların ücret taleplerinin yüksek olması nedeniyle çevre ülkelerdeki kalifiye işçileri rekabet gücü yaratmak adına kullanmaktadırlar (Wallerstein, 2009).

Bütün bu yönleriyle göç, dünya sisteminin ayakta kalabilmesi için gerekli bir olgudur ve her ne kadar zaman zaman göç akışını kesmek için politik kararlar alsalar da göç, merkez ülkelerin sermaye artırımını sağlayabilmeleri için işlevseldir. Bu sebepten ötürü göç, dünya sistemleri kuramı perspektifinden merkezin temelini sağlamlaştırması için ihtiyaç duyduğu doğal bir fenomendir (Ersoy, 1985, s.8-9). Çevre ülkelerden merkeze doğru akan göç, aynı zamanda merkezde yaşayan insanların kendi varlıklarını inşa edebilmeleri açısından da önemlidir. Hatta emeklilik yaşına gelmiş ve merkez ülkenin vatandaşı olan kişilerin çevre ülkelere doğru göç etmesi de yine tersine; fakat yine merkezdeki yaşayanların faydasına olacak bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Literatürde emekli, rahatlama göçü (bkz. King, vd., 1998; Day & Barlett, 2000; Karakaya & Turan, 2006) olarak geçen bu göç tipi, merkeze göre daha ucuz olan çevre ülkenin

kaynaklarının dolaylı olarak yine merkez ülke vatandaşları tarafından sömürülmesi anlamına gelmektedir.

Özü itibariyle göç, Dünya Sistemi Kuramı perspektifinden merkez ülkelerin çevre ülkeleri sömürü biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkez ülkeler, hiyerarşik bir düzen olan dünya sisteminin varlığını sürdürebilmesi için göçe ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun yanında çevre ülkeler de merkeze bağımlılıkları itibariyle merkezi, göçle beslemeye teşnedirler. Halihazırda merkezin çevre üzerindeki yaptırımları, yerinde iktisadi teşkilatlanmaları da yine çevrede yaşayan insanların iş yaşamını etkileyerek, göç baskısı yaratmakta ve buradaki insanları göçe teşvik etmektedir. Bütün bu yönleriyle göç, merkezin kendisini var etmesi, çevrenin de hayatta kalabilmesi adına sistemin damarlarında akan kana benzemektedir.

2.2.18. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı hem politik hem de ekonomik boyutları olan bir kuramdır. Genel itibariyle kuram gerek ekonomik gerekse politik ilişkilerinden dolayı iki ülke arasında gerçekleşen sürekli göçü izah etmek üzere oluşturulmuştur. Dolayısıyla söz konusu böyle bir göç ağı olunca, mesafenin uzak ya da yakın olmasının herhangi bir önemi yoktur. Mühim olan göçmenlerin kolay bir biçimde göç etmesini sağlayacak politikaların ve ilişkilerin geliştirilmesidir (Çağlayan, 2006, s.82). Göç sistemleri kuramının içeriğini oluşturan ilk kişinin Mabogunje olduğu söylenmektedir (Özgür vd., 2014). Mabogunje'nin kuram için oluşturmuş olduğu altyapı, daha sonradan uluslararası göçü izah etmek üzere kullanılmıştır (De Haas, 2008, s.21).

Kurama göre göç, iki ülke arasındaki geçmiş ve mevcut ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Kimi zaman bu ilişki, iki ülkenin aynı kültürel genleri taşımasından kimi zaman sömürgeleştirme gerçeğinden kimi zamansa savaş gibi politik nedenlerden ötürü gelişebilmektedir. Sözgelimi; Amerika'nın savaş yürüttüğü Vietnam ve Kore gibi ülkelerden (Castle & Miller, 1998) ya da bugün Afganistan ve Irak'tan Amerika'ya göç akını yaşanabilmektedir. Bunun yanında her ne kadar zorunlu bir göç olsa da Suriyelilerin Türkiye'ye olan göçlerini Osmanlı'nın zamanında Suriye'ye hakim olmasını ve mevcut akrabalık ilişkilerini de yine göç sistemleri kuramı perspektifinden ele almak

mümkündür. Muhakkak Suriyelilerin Türkiye'ye göçü, ağ kuramı çerçevesinde de değerlendirilebilecek bir olaydır. Fakat Göç Sistemleri Kuramı hem göçmenler arasındaki ağı hem de ülkeler arasındaki bağı, göz önünde bulunduran bir yaklaşımı temsil etmektedir. Dolayısıyla Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen göç akışının yoğunluğunu izah etmek açısından, Göç Sistemleri Kuramı önemli bir güzergâh oluşturmaktadır.

Göç Sistemleri Kuramının üç temel hipotezi bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla;

- Göç akışının yoğun olduğu ülkeler arasında daha önceden ya ekonomik ya politik ya da sömürgeye dayalı bir ilişki mevcuttur.
- Göç tek sefere mahsus bir hareketi kapsamamaktadır. Bundan ziyade ilişkisel bir süreçtir.
- İki ülke arasındaki geçmiş ilişkiler, zaman içerisinde bir ağ oluşturmakta ve bu ağ her iki ülke toplumunu oluşturan birimler arasındaki ilişkilerden mülhem bir biçimde gelişmektedir (Faist, 2003, s.82-83) ifadeleriyle aktarılmaktadır.

Bütün bu yönleriyle göç sistemleri De Haas'ın da (2009, s.8) ifadeleriyle *“mekanlar arasında, otonom bir biçimde kendi kendini devam ettirebilen ve düzenli değiş tokuş biçimleri yaratarak göçü de içerecek şekilde insan, mal, hizmet ve bilgi akış ve karşı akışlarıyla birbirine bağlanan bir yerler bütünü”* olarak tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla göç, tek seferlik bir olay değil; sürekliliği olan bir süreçtir (Boyd, 1989, s.641). Bu sürekliliği sağlayan ise geçmiş ilişkilerdir.

Özetlemek gerekirse Göç Sistemleri Kuramı, göçü analiz ederken makro ve mikro yaklaşımları bir araya getirmeye çalışan bir perspektif sunmaktadır. Göç akışının meydana gelmesinde hem göçmenlerin bireysel rolleri hem de makro düzeyde ülkelerin birbirileri arasındaki ilişkiden doğan yapısal düzenlemeler etkili olmaktadır (Castles & Miller, 2009). Belli bir zaman sonra ise bu unsurların bir araya gelmesiyle göç, bağımsız ve sürekliliği olan sistemsal bir duruma dönüşmekte ve otonomlaşmaktadır. Bu anlamda göç sistemleri, göçün sürekliliğini hem yapısal hem de bireysel unsurlar üzerinden açıklayarak, orta yol bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.19. Parekh'in Göç Tipolojisi

Kendisi de bir göçmen olan Parekh, esasında göçün nedenlerini açıklayan bir kuramdan ziyade ülkelerin göçe yönelik almış oldukları tavırların tipolojisini sunduğu bir açıklama geliştirmiştir. Dolayısıyla literatürde her ne kadar teori olarak nitelendirilse de Parekh'in ortaya koymuş olduğu açıklamalar, göç akışının hedefi olan ülkelerin buna yönelik ortaya koyduğu tepkilerin biçimidir. Buna göre ülkeler ya liberal bir çizgide ilerlemekte ya toplumcu bir bakış açısı benimsemekte ya da etnik-milliyetçi bir yönelimle göçmenlere muamele etmektedir (Black, 1995, s.268). Benimsenen her bir yönelim, göçmenlere uygulanacak yaptırımların da şeklini belirlemektedir.

Örneğin göçe ve göçmenliğe yönelik liberal bir bakış açısına sahip olan ülkeler, göç eden bireylere pragmatist bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve ülkede iş görebilme becerilerine göre etnisite ve milliyetine bakmaksızın, herkesi göçmen olarak kabul etmektedirler. Wallerstein'in Dünya Sistemi Kuramı'nda (2012) belirttiği üzere merkez ülkelerin ihtiyaç duyduğu işgücünü karşılamak üzere çevre ve yarı çevre ülkelere sınır kapılarını açık tutması, göçe yönelik liberal bakış açısına örnek olarak kabul edilebilir.

Liberal görüşün tersi biçimde, etnik-milliyetçi bakış açısına sahip ülkeler ise eğer herhangi bir etnik ya da milliyete bağlı benzerlik söz konusu değilse, bütün göçmenleri bir tehdit olarak algılamakta ve göçü engellemek üzere ciddi yaptırımlar uygulamaktadır. Fakat ülkeye göç edecek olan kişiler eğer aynı kökene sahipse, kapılar ardına kadar açılmakta ve bu kişilerin yerleşimini kolaylaştırıcı her türlü yardım yapılmaktadır. Bu konuda İsrail'i örnek göstermek mümkündür. Çünkü İsrail, ülke dışında yaşayan bütün Yahudileri ülke vatandaşı olarak kabul etmekte, ülkeye yerleşmek isteyen Yahudilere maddi manevi her türlü yardımı sağlamaktadır.

Son olarak toplumcu bakış açısına sahip ülkeler, göçe ne liberaller kadar sıcak bakmakta ne de etnik-milliyetçi ülkeler kadar sert yaklaşmaktadır. Bu bakış açısının hakim olduğu ülkeler, göçmenleri sınavlara tabi tutarak mevcut topluma en iyi biçimde uyum sağlayabilecekleri kabul etmektedirler. Bu yönüyle toplumcu bakış açısına sahip ülkeler, liberal ve etnik-milliyetçi davranan ülkelerin ortasında bir tavır takınmaktadırlar (Parekh, 1994, s.91-110).

Özü itibariyle Parekh, tipolojisinde, ülkelerin göçe yönelik bakış açılarını sahip oldukları politik duruş nezdinde izah etmeye çalışmaktadır. Bu yönüyle tipoloji, göç ve politika ilişkisini ortaya koyması açısından değerli bulunmaktadır. Bunun yanı sıra göçün neden ve dinamiklerini açıklamak yerine, ülkelerin göç ve göçmene yönelik bakış açılarını tasnif etmesi açısından da diğer kuram ve yaklaşımlardan farklılaşmaktadır. Ancak ülkelerin politik duruşları ile göçe ve göçmene bakış açıları arasındaki ilişki, ülkelerin uyguladıkları entegrasyon politikalarını da şekillendirdiğinden Parekh, yaklaşımıyla göç kuramlarını farklı bir boyuta taşımaktadır.

2.2.20. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı, adından da anlaşılacağı üzere, göçün nedenlerini işgücü piyasaları üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Kurama göre işgücü piyasaları, sermaye yoğun ve emek yoğun olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sermaye yoğun emek piyasaları, prestijli işlerin olduğu, çalışanların kendi inisiyatiflerini ortaya koyabildikleri, esnek ve yüksek ücretli çalışma biçimlerini muhteva etmektedir. Bunun yanında ikincil piyasalar ise herhangi bir vasıf gerektirmeyen, çalışma koşulları zorlu ve itibarı düşük işlerden oluşmaktadır (Uyanık, 1999, s.1). Dolayısıyla, emek piyasalarını arzulanan ve dahil olunmak istenen ile istenmeyen; fakat mecburi çalışma biçimleri olarak tasnif etmek de yanlış görünmemektedir. Nitekim göç, yerel halkın işgücü piyasasında yer almak isteyip istememesine bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Piore tarafından ortaya atılan kuram, işgücü piyasasında zaman içerisinde oluşan tabakalaşmanın bazı işlerin yerli halk tarafından istenmemesine ve itibarsızlaştırılmasına neden olduğunu ileri sürmektedir (Massey vd., 1993). Böylesi bir durum söz konusu olduğunda o işi yapacak kişiler bulunamamakta, bu sebeple işgücünün dışarıdan temin edilme gereksinimi doğmaktadır. Bir başka deyişle, emek yoğun işleri kendi vatandaşlarına yaptıramayan ülkeler, bu durumdan kurtulabilmek adına sınırlarını açarak göçmen kabul etmektedir.

Diğer tarafta, kendi ülkelerinde görece daha düşük ücretlere çalışan kişiler, işin itibarına ve koşullarına çok dikkat etmeden göç etmekte, ücretlerini artırmaktadırlar. Bu vesileyle hem emek yoğun işlerde çalışacak işgücüne ihtiyaç duyan ülkeler ihtiyaçlarını

karşılama hem de göçmen işçiler ücretlerinde reel bir artış sağlamaktadırlar. Fakat her ne kadar çift yönlü bir isteklilik hali varmış gibi görünse de kuram, göç akışını daha çok işgücü talebi üzerinden analiz etmeye çalışmaktadır. Göçü yönlendiren göçmenlerin önceki sosyo-ekonomik durumları değil, göç alan ülkelerin itibarı düşük işleri yaptıracak vatandaş bulamamasıdır (Piore, 1979).

Sonuç itibariyle İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı, yapmış olduğu analizle göç akışı konusunda ülkelerin söz sahibi olduğunu ileri sürmekte ve göç üzerindeki bireysel inisiyatifleri yok saymaktadır (Hagen-Zanker, 2008, s.7). Bunun yanında zaman içerisinde toplumda ortaya çıkan ikinci sınıf, göçmen işi gibi tabirlerin yerel halkı bu tanımlamaya giren işlerden uzaklaştırdığını, göçü zorunlu hale getirdiğini iddia etmektedir. Ancak kuram, göçün nedenlerini göç alan ülkedeki vatandaşların işgücü piyasasına yönelik algılarının bir sonucu olarak açıklamasından dolayı farklı bir bakış açısı sunmakta; göçün farklı bir yönünü ortaya koymaktadır.

2.2.21. Ulus-aşırı Göç Kuramı

Ulus-aşırı Göç Kuramı, küreselleşmenin göç üzerindeki etkilerini ortaya koymak üzere geliştirilmiş bir yaklaşım olarak konumlanmaktadır. Küreselleşme ile ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkmış, sermaye ve üretim biçimleri geniş bir alana yayılmış, iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler tek tip bir kültürün ortaya çıkmasına neden olmuştur (Atasü Topçuoğlu & Akbaş, 2009). Küreselleşmenin ortaya çıkardığı özellikle kültürel tek tipleşme, devlet sınırlarını aşan bir bütünleşmenin kapılarını aralamıştır. Küreselleşme aynı zamanda bireylerin yaşadıkları topluma yönelik algılarını dönüştürerek, bireyleri yaşadıkları ülkeyle olan bağları ve ilişkileri konusunda sorgulamaya itmiştir (Vertovec, 2001).

Kurama göre, artık sabit bir göçmen kimliğinden söz etmek mümkün değildir; çünkü göç ve göçmenlik sınırların ortadan kalktığı bir dünyada kavramsal olarak bir karşılık bulamamaktadır. Göç ve göçmenlik sınırların geçişiyle ortaya çıkan tanımlamalar olduğundan, sınırlar ortadan kalktığında anlamını yitirmektedir. Çağlar'ın ifadesiyle Ulus-aşırı Göç Kuramına göre dünya, artık insanların geçişken kimliklere sahip olduğu

bir mekandır. İnsanların tek tip bir kültüre sahip olduğunu söylemek bizleri yanıltabilir. Zira bugün insanlar, birçok farklı kültürel kimliğin içerisinde yaşamaktadır (2001, s.607).

Bu durumun ortaya çıkmasında Faist'e göre iki temel neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki, uluslararası göçün küreselleşmeye bağlı olarak ulus-aşırı hale dönüşmesidir. İkinci neden ise teknolojik gelişmelere bağlı olarak, ülkeler arasındaki her türden bilgi, emtia ve kültürel kodun kolay bir biçimde aktarılabilmesidir (2003, s.31). Dolayısıyla insanlar artık gitmedikleri yerleri önceden bilebilmekte, o yerler hakkında malumat edinebilmekte ve göç öncesi gerek duyulan bilgi akışını eskiye nazaran daha kolay bir biçimde sağlayabilmektedir.

Bunun yanı sıra küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkmış ulus-aşırı örgütlenmeler de yine göçmenlerin organize olmalarını sağlayarak kolay bir biçimde hareket etmelerine vesile olmaktadır. Böylelikle göç, ülkelerin kontrol edebileceği bir olgu olmanın ötesine taşınmaktadır. Faist'in ifadeleriyle devlet-aşırı alanın ortaya çıkması, devletlerin sınırlarını aşan ekonomik, kültürel ve siyasal bağların kurulmasını sağlayarak, göçü otonom bir sürece dönüştürmüştür (Faist, 2003). Buradan hareketle göç, farklı bir boyuta taşınmakta ve ülkelerin bu konuda inisiyatifleri azalmaktadır.

Sonuç itibarıyla, küreselleşmeyle birlikte göç, geçmişteki göç kuramlarıyla açıklanabilme kapasitesini bir miktar yitirmektedir. Ulus-aşırı göç kuramı, bu durumun ortaya çıkmasındaki nedenleri ortaya koymakta ve ulus-aşırı ya da Faist'in söylemiyle devlet aşırı örgütlerin göç üzerindeki etkilerini izah etmektedir. Bütün bu yönleriyle ulus-aşırı göç kuramı, günümüzde yaşanan değişimlerin ve küreselleşme mefhumunun göç üzerindeki etkilerini gözler önüne sermeye çalışmaktadır.

2.3. Göç Kuramlarının Genel Değerlendirmesi

Kuram; içerisine doğduğu alanda ortaya çıkmış bir gerçekliğin tanımlanmasına, o alandaki bilinmeyenlerin tahmin edilmesine ve o alanda yeni bir gerçekliğin geçerliliğini test etmeye yardımcı olan genel açıklamalardır (Corvellec, 2013). Kuramın işlevlerine dönük bu tanımlamadan hareketle kuramlar, bir tür apriori bilgi kümesi olma özelliği göstermektedir. Zira kuramlar, araştırmacılara ilgilendikleri alanla ilgili ön

bilgiler sunarak, yapılacak çalışmanın epistemolojik gerçekliğine katkı sağlamaktadır. Yapılacak çalışmanın olgusal tekabülîyeti test edilirken, kuramsal bilgiler araştırmacı için birer izlek oluşturmaktadır.

Göç kuramları da böylesi özellikler muhteva etmektedir. Multidisipliner bir gerçeklik olma özelliği gösteren göç olgusu, olguya yaklaşanların bu konuda geliştirdikleri kuram ve yaklaşımlarla oldukça zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Göçün nedenleri, göçü teşvik eden unsurlar, göçü kalıcı hale getiren etmenler vb. birçok konuda yapılan sorgulamalar, göç olgusu üzerine geliştirilen; fakat farklı alanlardan beslenen açıklamaları beraberinde getirmiştir. Göç konusunda bu kadar fazla kuramsal çeşitliliğin olması, dolayısıyla göçe yönelik tek bir açıklamanın tebarüz etmesini de engellemektedir. Ayrıca insanların göç ederken sahip oldukları motivasyonların farklılaşması, göçü doğuran nedenlerin farklılık göstermesi de göç üzerine yeknesak bir kuramın geliştirilmesine mani olmaktadır. Bu sebeple söz konusu göç olunca, açıklamalar da çoğalmaktadır.

Önceki sayfalarda bir miktar detayına inilen göç kuramlarının bu alt başlıkta özü verilmeye çalışılmaktadır. Bu maksatla en iyi özet ve değerlendirme olacağı düşünülerek, ele alınan kuramlar ve sahip oldukları temel sayıtlar aşağıda tablolştırılmıştır:

Tablo 3. Göç Kuramları ve Sayıtları

Kuram	Sayıtlı
Ravenstein'in Göç Kuramı	İnsanlar fırsatları yakalama ve sahip olunan mevcut fırsatları maksimize etmek üzere göç eder.
Kesişen Fırsatlar Kuramı	Belli bir yere göç eden kişilerin miktarı ile gidilecek yerdeki fırsatlar arasında doğru orantı, kesişen fırsatlarla ise ters orantı bulunmaktadır.
Göç Çekim Modeli	İnsanlar göç etmeden önce itici ve çekici faktörlere dikkat ettiği gibi, gidilecek yerin mesafesini de göz önünde bulundurmaktadır.
İtme-Çekme Kuramı	Göç üzerinde hem menşei hem de varış ülkesindeki itici ve çekici faktörler etkili olmakla birlikte, harici engeller ve bireysel faktörler de etkilidir.
Neo-Klasik Mikro Göç Kuramı	Emek ücretlerinin az olduğu ülkelere emek ücretlerinin yüksek olduğu ülkelere doğru

	gerçekleşen göç, nihai olarak bireyin yapmış olduğu kar zarar hesabından etkilenmektedir.
Neo-Klasik Makro Göç Kuramı	Göç, emek gücü ve sermaye arasındaki bölgesel ve coğrafi farklara bağlı olarak gerçekleşmektedir.
Davranışsal Kuram	Göç kararı, bireyin o andaki çevresel algısına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.
Yaşam Döngüsü Yaklaşımı	Sahip olunan ile ihtiyaç duyulan arasındaki uyumsuzluk, bireyleri göç etmeye zorlamaktadır.
Yeni Ekonomi Göç Kuramı	Göç kararının ortaya çıkmasında, birey dışında hane halkının etkisi de oldukça yüksektir.
Ağ Kuramı	İnsanlar arasındaki ilişkiler hem göçü hızlandırmakta hem de kolaylaştırmaktadır.
Sosyal Sermaye Kuramı	Sosyal sermaye, potansiyel göçmenlerin göç sürecindeki risk ve maliyetlerini azaltarak, göç sürecini kolaylaştırmaktadır.
Kurumsal Kuram	Göç ağları, göç yolları kurumsallaştıkça (bilindik hale geldikçe), göçün sonucunda ortaya çıkacak belirsizlik ortadan kalkmakta, bireyler göç etme konusunda daha istekli olmaktadır.
Kümülatif Nedensellik Kuramı	Göç, tek bir amir nedenden ziyade zaman içerisinde olgunlaşan bazı şartların birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır.
Petersen'in Göç Türleri	Göçler, insanların inisiyatif alıp alamamasına, eylemi üzerinde söz sahibi olup olamamasına bağlı olarak farklılaşmaktadır.
Hareketlilik Geçiş Hipotezi	Göç, toplumsal değişime bağlı olan dinamik bir süreçtir.
Denge Kuramı	Göç, bölgeler arası eşitsizlikleri azaltmaya muktedir bir süreçtir.
Dünya Sistemi Kuramı	Göç, merkez ülkelerin (gelişmiş) kendisini var edebilmesi ve çevre ülkelerin (gelişmekte olan ya da gelişmemiş) hayatta kalabilmesi adına gerekli bir süreçtir.
Göç Sistemleri Kuramı	Göç, iki ülke arasındaki geçmiş ve mevcut ilişkilerden kaynaklanmaktadır.
Parekh'in Göç Tipolojisi	Göç alan ülkelerin sahip olduğu tavır, göçmenlere yönelik uygulanan yaptırımların şeklini belirlemektedir.

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	Göç, işgücü piyasalarının farklılaşmasından ve emek yoğun işlerin varış ülkesi vatandaşları tarafından yapılmak istenmemesinden kaynaklanmaktadır.
Ulus-aşırı Göç Kuramı	Göç, küreselleşmeyle birlikte bireylerin yaşadıkları topluma yönelik algılarının dönüşmesi, bireylerin yaşadıkları ülkeyle olan bağlarının ve ilişkilerinin azalması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablodan da anlaşılabileceği üzere, göç üzerine ortaya çıkmış 21 farklı kuramın birbirinden farklı sayıltıları bulunmaktadır. Bu yönüyle göç kuramları, temelde aynı olguyu açıklamaya yönelik farklı bakış açılarının izdüşümüdür. Göç kuramlarının bu kadar fazla çeşitliliğe sahip olmasının en önemli nedenlerinden biri, bakış açılarındaki farklılık kadar kuramların yanlışlanabilirliğinin pek mümkün olmamasıdır. Çünkü her bir kuram, çok boyutlu olan göç olgusunun bir tarafına odaklanmakta ve göçü açıklamak üzere makro bir girişime soyunmamaktadır. Bu da kuramların az ya da çok birbirileriyle ilgili olmalarını sağlamakta ve birbirinin yerine geçmeye çalışan kuramsal yaklaşımların oluşturduğu bir alan yazından ziyade, birbirini destekleyen kuramsal bir çoğulculuk ortaya çıkarmaktadır. Göç konusunda yapılacak çalışmaların bu kuramsal çeşitliliğe hâkim bir biçimde kurgulanması ise hem çalışmanın sağlığı hem de sonucun doğru değerlendirilmesi açısından gereklidir. Özellikle göç sonucu ortaya çıkan entegrasyon politikalarına ve toplumsal bütünleşmeye yönelik bir çözüm önerisi sunma hedefi bulunan bu çalışma açısından göçün nedenlerini açıklamaya çalışan kuramlar, çalışmanın sağlam bir zemine oturması açısından gerekli görülmektedir.

2.4. Göçün Toplumsal Sonuçları ve Entegrasyon⁴

Göç, daha önceki bölümde de anlatıldığı üzere çok çeşitli nedenleri olabilen, bu sebeple de mutabık bir göç kuramının mevcudiyet kazanamadığı bir olgudur. Fakat göçün toplumsal açıdan sonuçları, genel itibarıyla benzerlikler taşımaktadır. Göç, en başta hem göç veren hem de göç alan ülke ve bölgeler için önemli bir değişim ve dönüşümün kaynağı olmaktadır. Bu yönüyle göç, nüfus hareketi olmasının ötesinde bir anlam taşımaktadır. Göçle birlikte sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel dengeler değişmekte (Tümtaş, 2009, s.113); buna bağlı olarak toplumsal ve mekânsal yapı dönüşüme

⁴ Bu bölümde entegrasyon ve uyum kelimeleri birbirini ikame edecek biçimde kullanılmaktadır.

uğramaktadır. Göç bu yönüyle, Parsons'tan ilhamla, bir tür yeniden yapılaşma sürecini beraberinde getirmektedir.

Yeniden yapılaşma, daha çok sistem kuramı çerçevesinde ele alınan bir konu olup, bunun toplumsal alandaki yansıması ise toplumun bir sistem olarak ele alınması ile karşılık bulmaktadır. Toplumun bir sistem olarak ele alınması onun sisteme özgü nitelikler taşımasından kaynaklanmaktadır. Nasıl ki *“sistem gerek birbirleriyle gerekse değişen çevresiyle devamlı ilişkileri olan ve aralarında kuvvetli bir dayanışma bulunan unsurların birleşmesinden meydana gelen ve belirli bir hüviyeti bulunan bir bütün”* (Dicle & Dicle, 1969'dan akt. Anık, 1997, s.28) olarak addediliyorsa, toplum da aynı sisteme benzer biçimde kendine ait hüviyeti bulunan, diğer toplumlarla iletişimi olan ve birçok farklı topluluğun bir araya gelerek ortak normlar, değerler ve inançlar etrafında birleştiği bir bütündür. Sosyal sistem olarak nitelendirebileceğimiz toplumlar, diğer sistemlere göre daha açıktırlar. Bu yönüyle hem çevrelerini etkileyebilmekte hem de çevrelerinden etkilenebilmektedirler (Anık, 1997, s.28).

Toplumların açık sistemler olmaları, onların kendisini oluşturan alt sistemler, kendileriyle aynı konuma sahip diğer sistemler ve üst sistemleriyle sahip olduğu etkileşim doğrultusunda hayatta kaldığını göstermektedir. Bunun aksi biçimde, yalıtılmış bir sistemin hayatta kalması, pek mümkün değildir. Toplumsal sistemler, fiziksel ve biyolojik sistemlerden farklı olarak açıktırlar ve bu açıklıkları toplumun ilişkisel sistemler olmalarından kaynaklanmaktadır. Toplumlar, varlıklarını sürdürebilmek için hem üretim hem de varlık koruma girdisi almak zorundadırlar (Anık, 1997, s.38).

Bu durum, toplumu sürekli olarak yapısızlaştırmakta ve yeniden yapılaştırmaktadır (Gurvitch, 1985, s.143). Toplumun doğası, genel itibariyle, bitmeyen bir sürece işaret etmektedir. Göç ise bu bitmeyen süreçte, topluma varlık koruma ve üretim girdilerinden farklı olan girdiler sağlamaktadır. Göç ile gelen kitlelerin varış ülkesindeki toplum açısından nasıl bir girdi mahiyetine sahip olduğu, planlı göçlerde belli iken; savaş, kıtlık, doğal afet vb. etmenlerin neden olduğu zorunlu göçler açısından belirsizdir. Bu tarz zorunlu göçlerde, göçmenlerin hem inisiyatifinin bulunmaması hem de göçün ani ve hazırlıksız bir süreç olarak gelişmesi, varış ülkesine yapılan nüfus girdisinin toplum açısından nasıl bir sonuç doğuracağı genel itibariyle karanlıktır. Fakat

bu tarz nüfus hareketlerinin verimli ya da verimsiz bir girdiye dönüştürülmesi, ülkelerin bu konudaki politikalarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ülke yönetiminin göçmenlere dair uygun politikalar üretememesi, göçmenlerin varış ülkesinde sorunlu ve marjinal gruplar olarak yaşamalarına neden olabilmektedir. Aynı şekilde, uygulanacak olumlu bir politika, göçmenlerin toplum için iyi bir üretim girdisi haline gelmesini sağlayabilme potansiyeline sahiptir.

Fakat bütün bunlardan bağımsız olarak, özellikle zorunlu göçler, hem varış hem de geliş ülkeleri açısından önemli toplumsal değişimlerin yaşanmasına mahal vermektedir. Bu göç sonucunda hem bireyler değişip dönüşmekte hem de göç hareketinin yaşandığı toplumlar, alışılmamış bir durumu göğüslemek zorunda kalmaktadırlar. Göçle birlikte bireyler, bütün alışılmışlıklarını bırakmak zorunda kalmakta, ekonomik imkanlarını terk etmekte ve alışlagelmiş sosyal yapılarından uzaklaşmaktadırlar (Toros, 2008, s.9). Bu da bireyleri, varış ülkelerinde yeni arayışlara itmekte; göçmenler geride bıraktıklarını kaybetmemek, unutmamak ve korumak için köken ülkeden gelen insanlarla aynı bölgelerde yaşamayı tercih etmekte ve böylelikle toplumsal bütünleşmeyi zorlaştıracak göçmen gettoları ortaya çıkmaktadır (Erder, 2006, s.39-40).

Göçmenlerin kendi yer kimlikleri ile ördükleri gettolar, bazen öyle boyutlara ulaşmaktadır ki göç, varış ülkelerinde göçmenlerin menşei ülkelerinin küçük versiyonlarının oluşmasına neden olabilmektedir. Bunun Amerika’da Küçük İtalya, Küçük Polonya gibi birçok örneği bulunmaktadır (Alba, 1985). Türkiye’de de bu tarz örnekleri görmek uzak değildir. Zira göçmen nüfus nerede yoğunlaşırsa, oraya yer kimliklerini taşımakta ve geldikleri ülkeye göre vardıkları yeri dizayn etmektedirler.

Fakat göçmenlerin gettolar oluşturarak, varış ülkelerindeki belli alanları kendi yaşam biçimlerin uydurma istekleri, sadece kendilerinden kaynaklanmamaktadır. Göçmenlere yönelik gösterilecek tavır, onları gettolara hapsederek marjinalleşmelerine neden olabilmektedir (Wacquant & Wilson, 1989). Dolayısıyla, göç üzerine politika üretmekle mükellef olan kişilerin bu durumu göz önünde bulundurarak, göçmenleri toplumsal sisteme nasıl dahil edeceklerinin yollarını bulmaları gerekmektedir (Bean and Stevens 2003). Aksi halde göçmen gettoları, toplumdan dışlanmış göçmenlerin kolektif

varoluşlarını sürdürdükleri, toplumsal düzen ve uyuma aykırı yerler olarak tebarüz edebilmektedir (Bedirhan, 2009, s.3).

Göçün yarattığı toplumsal sonuçlar, sadece göçmenlerin getto oluşturmaları ve toplum içerisinde ayrı ve marjinal alanlar yaratmalarından ibaret değildir. Her şeyden önce göç, makro ve mikro düzeyde değişim ve gelişimin gerçekleşmesinde katalizör rolü üstlenmektedir. Göç, farklı kültürel özelliklere sahip kişilerin birbirileri ile diyalog kurmalarına, etkileşim sağlamalarına imkan tanımaktadır. Bu da toplumsal yapıda, kimlikler üzerinde, tutum ve davranışlarda ve hatta normatif değerler üzerinde değişimlerin yaşanmasına vesile olmaktadır. Sonuç itibariyle de göç edilen ülkelerin kültürel yapısı, olumlu ya da olumsuz bir biçimde etkilenerek çeşitlenmektedir.

Göçün yarattığı toplumsal sonuçlar, aynı zamanda göçmen sayısına, göçün sürekliliğine ve göçmen kitlenin kim olduğuna göre farklılık göstermektedir. Sözelimi; göç eden kitlenin miktarı düşükse, toplumsal değişimin yaşanması pek mümkün değildir. Ancak söz konusu sayıca büyük bir kitleyse, hem menşei ülkede hem de varış ülkesinde ciddi sosyal değişimler meydana gelebilmektedir. Bunun yanı sıra göçün kısa süreli olup olmaması da yine göçün toplumsal sonuçlarını değiştirmektedir. Örneğin, işçi göçüyle giden kişilerin zaman içerisinde aile birleşimleriyle göçü sürekli ve devam eden bir olgu haline getirmeleri, toplumsal değişimin hem varış hem de menşei ülkede hissedilmesine etki etmektedir. Son olarak, göç eden kişilerin kim olduğu da yine göçün yarattığı toplumsal etkileri belirleyici bir özelliğe sahiptir. Eğitim seviyesi yüksek kalifiye kişiler, genel itibariyle gittikleri topluma daha kolay uyum sağladıklarından genel itibariyle sorun yaratacak toplumsal değişimler ortaya çıkmamaktadır. Bunun yanında, göç eden kitlenin niteliklerinin düşük olması, hem yerel halkla kaynaşmalarına engel olarak hem de kendilerini yalnızlaştırmalarına etki ederek, toplumsal bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Kalifiye göçmenlerin hem topluma uyumları kolay olmakta hem de varış ülkesindeki vatandaşlar tarafından toplumsal kabulleri daha kolay gerçekleşmektedir (Portes & Rumbaut, 2001, s.2).

Portes, “Migration and Social Change: Some Conceptual Reflections” (2010) adlı çalışmasında, göçün süresine bağlı olarak geliş ve varış ülkesindeki toplumsal sonuçlarını aşağıdaki gibi tablolastırmaktadır.

Tablo 4. Göç Türüne Bağlı olarak Ortaya Çıkması Muhtemel Toplumsal Değişimler (Portes, 2010, s.1556).

	Kısa Dönem (Döngüsel)	Uzun Dönem (Kalıcı)
Geliş (Menşei) Ülkesi	Göçmen işçilerin getirdiği işçi dövizleri ve kazançlarıyla gerçekleştirdikleri yatırımlar, ülke ekonomisinin dengelenmesine yardımcı olur. Fakat burada politik rejimin etkisi de oldukça önemlidir.	- Göç veren bölgenin nüfusu azalır. - Kültürel kimlik, ulus ötesi kültürel kimliklerle ikame olur. - İşçi dövizleri yoksulluğu azaltır; fakat mevcut sınıfsal yapıyı destekleyip derinleştirir. - Göçmenlerin toplu oyları, ulusal seçimlerde politik bir dönüşümün gerçekleşmesine neden olabilir.
Varış Ülkesi	- Ekonomik ve politik kurumlar, büyük ölçüde dönüşüm ihtiyacı hissetmez. - İşgücü ihtiyacı karşılanır ve ekonomik büyüme olumlu yönde etkilenir.	- Göçmenlerin kendi yerelliklerini taşıdıkları gettolar oluşur. - Çalışan kesim ve nadiren de olsa yerel seçkin sınıf arasında etnik çeşitlilik artar. - Kültürel ve etnik çeşitliliğin toplumsal düzeni bozmaması adına kurumsal ve normatif düzenlemeler gerekir.

İlgili tabloya göre kısa süreli göçler olumlu ve hafif toplumsal sonuçlar doğururken, uzun süreli göçler derin ve olumsuz toplumsal neticileri beraberinde getirmektedir. Richerson ve Boyd, “Migration: An Engine for Social Change” (2008) adlı çalışmalarında göçün, toplumsal değişim ve dönüşüm için çatışma ve işgale nazaran daha etkili olduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre göç, önce etkileşimi daha sonra da buna binaen kültürel çeşitliliği artıran bir işleve sahiptir. Kültürel çeşitliliğin toplumsal açıdan artış göstermesi ise toplumsal değişimin ilk işaretleri arasında yer almaktadır. Çünkü bireylerin nasıl olması gerektiğini, bireylerden neler beklendiğini vaaz eden kültür, toplumdan topluma değiştiği ve göç sonrası farklı toplumların müntesipleri birbiriyle etkileşime girdiği için genel itibarıyla çift yönlü bir değişim süreci ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla, bir toplumda kültürel çeşitliliğin artması, toplumsal değişimin başlangıç noktalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göçe olumlu bir bakış açısıyla yaklaştığımızda, göçün kültürel çeşitliliği arttırması, fikir iklimini zenginleştirmekte ve davranış kalıplarında çeşitlenmeye etki etmektedir (Doğan, 2012). Göç sayesinde, birbirinden kültürel olarak farklılaşmış gruplar etkileşime girerek, yeni bir kültürel öğrenme sürecini başlatmaktadırlar (Karpat, 2013, s.82). Ancak bu kültürel değişimin toplum tarafından nasıl algılandığı önemli bir yere sahiptir. Zira toplumsal duruş, içe kapanık ve baskın bir kültüre sahipse, kültürel karşılaşmalar başlamadan bitmektedir. Bunun yanında bütün toplumsal değişimler, bir karşıt duruş içermekte, göçün kültürel etkileşim sonucu ortaya çıkardığı toplumsal değişimler ya da toplumsal değişim korkusu da göçün toplumsal bir olumsuzluk olarak algılanmasına neden olabilmektedir.

Bunun yanında, göçün ortaya çıkardığı konut kiralarındaki artış, gıda fiyatlarındaki yükseliş, işgücünün ucuz hale gelmesi, barınma sorunu ve çarpık kentleşme gibi yapısal olumsuzluklar da göçe yönelik olumsuz algının artış göstermesine etki edebilmektedir. Ayrıca göçmenlere yapılan yardımlar da özellikle gelişmekte olan varış ülkelerindeki halk tarafından zaman zaman olumsuz olarak karşılanabilmektedir. Bir diğer husus ise göçmenlere yapılan yardımların onları toplumdan dışlayarak izole ettiği yönündedir (Bauman, 1999, s.99-101). Bütün bu yönleriyle göç, toplumsal dokuyu, sosyal yapıyı ve asayışı olumsuz yönde etkileyerek, hem göç edenleri hem de göç alan toplumu etkilemektedir.

Göçün etkilendiği tarafları, sadece göç eden kişiler ve göç edilen toplum olarak ifade etmek doğru değildir. En başta da söylediğimiz gibi göçün yarattığı sonuçlardan geliş ülkeleri de etkilenmektedir. Göç, menşei ülke açısından işçi dövizleri sayesinde ekonomik bir gelişmeye zemin hazırlarken (Portes, 2007) aktif işgücünü kaybetmesi açısından da bazı olumsuzlar yaratmaktadır. Ayrıca işçi dövizlerinin menşei ülkedeki gelir dağılımını etkileyerek, yerel çalışanlar ile göç etmiş işçiler arasındaki gelir farkını artırarak, geliş ülkesindeki toplumun geri kalanını göçe özendirilmektedir.

Bu sebeple göç veren ülkelerdeki toplumsal değişimin her zaman için olumlu olduğunu iddia etmek pek mümkün değildir. Çünkü göç akımı, zaman içerisinde ülkedeki belli bir bölgenin tamamen nüfustan arınmasına, ülke kültürünün ulus-ötesi bir kimliğe bürünmesine ve göçün kalıcı hale gelmesi durumunda ülkenin işgücünün zamanla yok olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, göçle birlikte ortaya çıkan olumsuz toplumsal sonuçları olumluya çevirmek için bütün taraflarda iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Ancak göç üzerine geliştirilen politikalar daha çok varış ülkesindeki göçmenlerin toplumsal açıdan uyumlu hale getirilmesine odaklanmaktadır. Göçün her yönü ile hem göç eden hem de göç edilen toplum için olumsuz sonuçlar doğurduğu gerçeği göz ardı edilmektedir. Bu gerçeklik göz ardı edildiği için de entegrasyon genel itibariyle bir grubun belli bir topluluğa karşı aidiyet duygusu beslemesi olarak tarif edilmektedir. Oysa entegrasyon, ekonomik, sosyal ve siyasal yönleri bulunan bir süreçtir. Bölgeler arasındaki ekonomik dengesizliklerin uyumlulaştırılması, toplumun bütün kesimlerinin bir arada yaşamasına imkân verecek ortamın yaratılması, toplumu oluşturan bütün gruplara temsiliyet hakkının sağlanması, uyumun sırasıyla ekonomik, sosyal ve siyasal taraflarını muhteva etmektedir.

Bütün bu yönleriyle başarıya ulaşmış bir uyum politikası, tarafların ortak bir ülkü etrafında birleşmesine, ait hissetmesine ve kabul etmesine imkân tanımaktadır (Sayın, 2016, s.97-98). Sadece göçmenlerden fedakârlık göstererek, kendi öz kimliklerini askıya alarak, topluma uyum göstermelerini beklemek, hem adil bir beklenti değildir hem de böyle kurgulanan bir entegrasyon politikası başarısız olmaya mahkumdur.

Ancak ilerleyen sayfalarda ele alacağımız entegrasyon politikaları, mevcut halleri itibariyle uyuma tek taraflı yaklaşıtlarından, toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. Sözelimi, göçmenlerin uyumunu sağlamak üzere ortaya konulan kültürleşme ve asimilasyon modeli, göçmenlerin kimliklerini yok sayan bir eritme potasından öteye gidememektedir ve bu eritme biçimi genellikle baskıyla gerçekleştirilmektedir (Giddens, 2000, s.251). Bu modelin, göçmenlerin kimliklerini askıya alarak, hakim kültürün eksenine girmelerini sağlamaya yönelik uygulamaları, göçmenleri toplumsal uyumdan ziyade sinik ve kinik tavırlar sergilemeye ve hatta kendi

sınırlarını çizmeye zorlamaktadır. Başka bir ifadeyle ilgili model, göçmenlerin kültürel farklılıklarını zaman içerisinde ortadan kaldırmaya ve onları hakim kültürün bir parçası olmaya sevk etmektedir (Hirschman, 1983, s.401).

Bunun tersi biçimde çok kültürlülük modeli ise toplumu meydana getiren grup ve toplulukların birbirinden bağımsız olarak homojen bir biçimde kendi kültürlerini deneyimleyip yaşayabilecekleri bir toplum yaratmak üzere uygulanmaktadır. Çok kültürlülük modelini benimseyen ülkeler, “birçok farklı topluluğun ilişkileriyle kurulmuş bir toplum” anlayışını desteklemektedirler (Reynolds & Fletcher Jansen, 2008). Başka bir deyişle, çok kültürlülük modeli, grupların kendi kültürlerini rahat bir biçimde sürdürdükleri fakat farklı kültürel gruplaşmalarla da ilişki kurabildikleri bir toplum yaratmak istemektedir. Ancak bunun pratikteki karşılığı tam olarak beklenen ve istenilen şekilde gerçekleşmemekte, toplum birbiriyle iletişimi oldukça kısıtlı kendine özgü topluluklardan ibaret hale gelmektedir. Nitekim İngiltere’nin bir zamanlar uyguladığı çok kültürlülük eksenli entegrasyon politikası, zaman içerisinde İngiltere’de birbiriyle teması olmayan birçok farklı etnik gruplaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Görülebileceği üzere göç sonrası ortaya konulan entegrasyon politikaları bir eksenin iki farklı ucunda yer almaktadır. Biri göçmenlerin teslimiyetlerini isterken, diğeri göçmenlerin özerk bir biçimde yaşamalarını temin etmeye çalışmaktadır. Ancak her iki modelin de göçün yarattığı sorunların bazı ülkelerde hala aşılamamış olması nedeniyle tam anlamıyla işlevsel olduklarını söylemek mümkün değildir. İşlevsel bir uyum politikasının nasıl olması gerektiğine odaklanan “International Dialogue on Migration – Migration and Social Change: Approaches and Options for Policymakers” (2010) adlı çalışma bu konuda olması gerekenleri göç konusundaki gerçekliği ortaya koyarak aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. *Göç, toplumsal değişimi tahrik eden sebeplerden sadece biridir.*
2. *Göç yönetimi, söz konusu olduğunda beklenen göçün yarattığı çeşitlilik ve hareketliliğe rağmen bütünleştirici bir politika ve toplum geliştirebilmektir.*
3. *Ulus ötesi dinamikler çağdaş göç çalışmalarında anahtar role sahiptir.*
4. *Göçmenler ulus ötesi gelişmelerin hem öznesi hem de nesnesidir.*

5. Göç hem göç veren ülkedeki hem de göç alan ülkedeki vatandaşları doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir.

6. Göçmenler hakkındaki özellikle yanlış algıları yönetmek, toplumsal bütünleşme açısından kilit öneme sahiptir.

7. Entegrasyon; değişen göç gerçekliğine, sosyo-ekonomik ve politik göstergelere göre sürekli olarak revize edilmesi gereken dinamik bir kavramdır.

Bu gerçekliklere binaen göç konusunda yasama ve yönetim yetkisine sahip kuruluş ve yetkililerin;

- Kamusal söylemde göç ve göçmenlere dair olumsuz ve yanlış algıların ortadan kaldırılması ve azaltılması adına tedbirler almaları gerekmektedir.
- Yerel halk ve göçmenler arasındaki etkileşimi artırmak ve göçmenlerin toplumsal katılımını teşvik edici çalışmalar gerçekleştirilmelidir.
- Göçmenlerin politik katılımlarını artıracak mekanizmaların kurumsallaştırılmaları gerekmektedir.
- Göçmenlere destek sağlayacak etkili politikalar geliştirilmeli ve bu politikalar bu amaç doğrultusunda birleştirilmelidir.
- Göçmenlerle yerel halkın işbirliğini genişleterek toplumsal bütünleşmeyi artıracak etkililikte politikalar güçlendirilmelidir.
- Göçün aileler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltıcı önlemler alınmalıdır.

İlgili çalışmanın ileri sürdüğü önerilerden hareketle uyum politikalarının göçmen imajı, yerel halk ve göçmen iletişimi, göçmenlerin siyasal katılımları, göçmenlere yönelik destekler ve göçün psikolojik etkilerini azaltıcı tedbirler içermesinin toplumsal bütünleşme açısından olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

Göçün yaratacağı olumsuz sonuçları toplumsal açıdan ortadan kaldırmaya odaklanmış uyum politikalarının, ilgili çalışmada ileri sürüldüğü gibi revize edilmesi, bu çalışma açısından da önem arz etmektedir. Zira bu çalışma uyum politikalarının iletişim ve etkileşimi teşvik eden medyatik mekanizmalarla güçlendirilmesinin, toplumsal bütünleşme açısından olumlu etkiler yaratacağını varsaymaktadır. Göçün yarattığı en büyük açmazlardan biri olan, toplumsal ayrışmanın önlenmesi adına, uyum

politikalarının işlevselliğinin arttırılması, ortaya çıkacak sorunların bertaraf edilmesi adına önemli görülmektedir.

Sonuç itibariyle, göçün meydana getirdiği toplumsal değişim ve sorunlar göç politikalarının her defasında yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır. Toplumsal düzenin ve bütünleşmenin sağlanmasında devlet, varış ülkesindeki baskı grupları, geliş ülkesindeki yetkililer ve bizzat göçmenler de dahil olmak üzere birçok paydaşın üzerine birtakım görevler düşmektedir. Bu konuda politika geliştirenlerin öncelikli olarak göç ve göçmenlere dair medyadaki temsili ve politik söylemi hesaba katmaları gerekmektedir. Göçmenlerin siyasi, kültürel ve ekonomik olarak topluma katılımını artırıcı fırsatların yaratılması da yine göç yönetiminde dikkat edilmesi gereken hususlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Varış ve menşei ülkedeki vatandaşların ihtiyaç ve endişeleri dikkate alınarak göçmenler ve varış ülkesindeki vatandaşlarla diyalog geliştirilmesini sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi elzem görünmektedir. Göçmen aileler üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmesi de yine göçmen aileler arasındaki kuşak çatışmasının önlenmesi açısından önem arz etmektedir. Göçmenlerin entegrasyonunu önleyici her türden yapısal engel ortadan kaldırılmalıdır. Önce lokal düzeyde göçmenlerin yerel halkla bütünleşmesini sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır. Göç konusunda politika yapımcıların düşünmesi gereken bir diğer husus ise göçün ortaya çıkardığı her türden etkiyi ulusal, uluslararası ve devlet ötesi kurumlarla tartışarak etkili politikalar ortaya koymaktır. Bütün bu yönleriyle alınacak tedbirler, göçün ortaya çıkardığı toplumsal sorunların aşılmasında olumlu etkiler yaratacak ve olumsuz gibi görünen göçün olumlanmasına imkan tanıyacaktır.

2.4.1. Asimilasyon Politikası

Asimilasyon, genel itibariyle, insanların ve grupların, diğer insan ve grupların duygu, düşünce, hatıra ve tutumlarını edindikleri ve netice olarak ortak bir kültürel yaşamın inşa edildiği; çoğunluk kültürünün azınlık kültüre nüfuz ettiği bir süreç olarak tarif edilmektedir (Park & Burgess, 1969, s.735). Park, bu tanıma benzer bir biçimde asimilasyonu; “ortak bir ulusal mevcudiyet yaratmak üzere, aynı topraklar üzerinde yaşayan fakat farklı ırka ve farklı kültürel mirasa sahip insanların kültürel bütünlük oluşturmaları için yürütülen süreç” (1930, s.281) olarak tanımlamaktadır. Park, daha

sonraki çalışmalarında ise kişilerarası iletişim ve arkadaşlığın gelişimi için asimilasyonun önemine dikkat çekmektedir. Çünkü asimilasyon gerçekleşmediği takdirde gruplar arası sınırlar belirginleşmekte, bu da toplumdaki birey ve grupların kaynaşmasına mani olmaktadır (Park, 1950, s.150). Park'ın asimilasyon konusundaki bu yaklaşımı, toplumsal uyum açısından asimilasyona fazlaca önem attığını göstermektedir. Ki Park'ın toplumsal uyum konusunda böylesi bir duruş sergilemesi, onun eleştirilmesine neden olmuştur (Stone, 1985).

Park'ın asimilasyon yaklaşımından farklı bir bakış açısına sahip olan Milton Gordon ise “Assimilation in American Life” (1964) adlı eserinde asimilasyon kavramını önce yapı-söküme uğratmış, ardından yeniden tanımlamıştır. Gordon'a göre asimilasyon; kültürleşme, yapısal asimilasyon ve aynileştirici (identificational) olmak üzere üç biçimde gerçekleşmektedir. Bunlardan yapısal asimilasyon, azınlık grubun çoğunluğa sahip grupla birincil ilişkilere girmesi ile gerçekleşmektedir. Kültürleşme ise azınlık grubun varış ülkesindeki kültürel örüntüleri (cultural pattern) edinmesi (adoption) ile ortaya çıkmaktadır (Gordon, 1964, s.79). Gordon bu tanımlamasıyla, kültürleşmenin tek taraflı gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır. Bunun yanında, yapısal asimilasyonun gerçekleşmesi durumunda, diğer bütün asimilasyon biçimlerinin de kendiliğinden gerçekleşeceğini iddia etmektedir (Gordon, 1964, s.80-81). Başka bir ifadeyle, yapısal asimilasyon gerçekleştiği takdirde eğer varsa önyargıların ve ayrımcılığın ortadan kalkacağı, gruplar arası evliliğin normalleşeceği ve toplumsal sınırların zayıflayacağı öngörülmektedir.

Gordon'un bilhassa Amerikan toplumu nezdinde ileri sürdüğü bir diğer asimilasyon biçimi olan aynileştirme modeli, “*kendine özgü bir halkın parçası olmanın birleştiriciliğine dair bir duyarlılık oluşmasını*” (1964, s.71) temin etmeye çalışmaktadır. Bu anlamda bir toplumu oluşturan kişi ve grupların farklı etnik kimliğe sahip olmalarının bir önemi bulunmamaktadır. Paylaşılan ortak kader, toplumsal bütünlüğün sağlanması için yeterlidir. Bu anlamda her ne kadar farklı etnik kimliğe sahip olsalar da toplumu meydana getiren kişi ve grupların birbirine bağlı bir kadere (interdependence of fate) sahip olmaları, toplumun bütünlüklü bir biçimde var olabilmesi için yeterlidir. Bu

anlamda aynileştirici asimilasyon, kişi ve grupların etnik kimliklerini askıya alarak ortak kader bağlamında bir erime potası yaratmaktadır.

Asimilasyon konusunda çalışmaları bulunan Gans'ın (1973) bu konuda ortaya koyduğu bir başka kavramsal yakıştırma olan “düzenli asimilasyon” (straight-line assimilation) yaklaşımı ise asimilasyonun durağan bir süreç olmadığını ve kuşaklar boyu devam edecek bir süreç olduğunu hatırlatmaktadır. İlgili yaklaşıma göre asimilasyon, varış ülkesine ulaşan ilk kuşakla başlamakta ve ardından gelen nesillerde devam etmektedir. Fakat her bir kuşağın aynı asimilasyon sürecine tabi olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü her kuşak, farklı niteliklere sahip olmakta, buna bağlı olarak uygulanan politikalar değişim göstermektedir.

Shibutani ve Kwan tarafından ortaya koyulan yaklaşım ise sosyal mesafe ve asimilasyon arasında ilişki kurmaktadır. Shibutani ve Kwan sosyal mesafeyi “*bireylerin gruplar arasında hissettiği sübjektif yakınlık durumu*” (1965, s.263-271) olarak tanımlamaktadır. Toplumu meydana getiren kişi ve gruplar arasındaki sosyal mesafe azaldıkça, asimilasyonun gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bu anlamda sosyal mesafe ve asimilasyon arasında negatif korelasyon bulunmaktadır. Ayrıca Shibutani ve Kwan, asimilasyon gerçekleştikçe etnik tabakalaşmanın kırıldığını ileri sürmekte, bunun gerçekleşme biçimini ise hakim toplumsal grubun yapıp etmelerinin doğallaşması şeklinde izah etmektedir (Shibutani & Kwan, 1965, s.350).

Asimilasyon, özellikle 1970’li yıllardan sonra etno-merkezci bir bakış açısına sahip olduğu, göç sonrasında ortaya çıkan durumun aşılmasına ideolojik yaklaştığı ve dünyadaki kültürel çeşitliliği yok saydığı için eleştirilmiştir. Yine 1970’lerden sonra asimilasyon politikaları, yavaş yavaş yerini çok kültürlülük politikasına bırakmaya başlamıştır (Casltes, 2004). Asimilasyon politikası, toplumsal bütünleşme için bir çözüm geliştirmeyi hedeflese de sadece göçmenlere odaklanarak toplumsal kabulü dikkate almadığı için gerçek bir başarı yakalayamamıştır.

2.4.2. Çok Kültürlülük Politikası

Çok kültürlülük kavramsal olarak ilk kez 1957 yılında İsviçre’de kullanılsa da ontolojik mahiyeti çok öncelere dayanan bir gerçekliktir. Daha çok göç uyum politikaları ekseninde karşılık bulan çok kültürlülük anlayışını geçmiş zamanlara, Pers İmparatorluğu’na kadar götürmek mümkündür (Menek, 2020). Aynı şekilde Habsburg İmparatorluğu’nun sahip olduğu “yaşa ve yaşat” anlayışı onun çok kültürlü bir yapıda gelişmesine imkan tanımıştır. Bu anlamda bugün çok kültürlülük politikalarında Habsburg İmparatorluğu’nun etkisinin olduğunu söylemek pek de yanlış görünmemektedir (Becker vd., 2016). Daha sonraları özellikle 1. Dünya Savaşı sırasında Habsburg İmparatorluğu’nun sahip olduğu çok kültürlü imparatorluk yapısı son bulsa da çok kültürlülüğün geçmişteki izlerini modern zamanlara kadar taşıdığını söylemek mümkündür. Aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu da sahip olduğu politikalarla çok kültürlü bir imparatorluk olarak yaşamını sürdürmüştür.

Özensel’in ifadeleriyle (2012) çok kültürlülük politika olarak ilk kez, Kuzey Amerika topraklarında yaşayan ve farklı bir dil konuşan belli bir kesimin tanınma talepleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Çok kültürlülük, “farklılık ve çeşitliliği kucaklayan bir göç yönelimidir; Belli açılardan göçmenlerin asimile olmaları gerektiği ve olacakları beklentisinin karşıtıdır” (Bartram vd., 2017, s.221). Başka bir tanımda ise çok kültürlülük; “bir toplumun ulusal ve toplumsal düzeyde kültürel çeşitliliğe onayı” (www.thoughtco.com) şeklinde ifade edilmektedir. Çok kültürlülük aynı zamanda “etnik çoğulculuk (ethnic pluralism)” ya da “kültürel çoğulculuk (cultural pluralism)” kavramlarıyla ikame edilerek de kullanılmaktadır (Renolds & Fletcher-Jansen, 2008).

Çok kültürlülük konusunda izaha girişildiğinde, kavram birçok kaynaktan “insanların kendi kültürel ve etnik kimliklerini feda etmeden mevcut kimlikleriyle belli bir toplum içerisinde yaşayabilmeleri” biçiminde aktarılmaktadır. Bu yönüyle çok kültürlülük hoşgörüyü, farklılığa saygıyı ve özgürlüğü muhteva etmektedir. Fakat çok kültürlülük anlayışı politikaya dönüştüğünde, ideolojik bir içerik kazanabilmektedir. Bu ideolojik içerik, farklı kültürlerden gelen insanların tek bir kültürel formda kendi kültürel ve etnik değerlerini eritmelerini (Condra, 2013) isteyebileceği gibi, insanların sahip

oldukları kültürel özellikleri taşımalarına müsaade ederek toplumsal yaşamlarını sürdürmelerini (Burgess & Burgess, 2005) teşvik edebilmektedir.

Çok kültürlülük siyaset felsefesinde; “kimlik siyaseti”, “farklılık siyaseti” ya da “tanınma siyaseti” ile ilişkilendirilmektedir (www.plato.stanford.edu). Ve bugün birçok Batı toplumunda özü aynı; fakat içeriği farklı olmakla birlikte çok kültürlülük resmi bir politika olarak uygulanmaktadır. Bu da Batı toplumlarındaki büyük şehirlerin kültürel birer mozaik olmalarına vesile olmuştur (Claval, 2010).

Çok kültürlülük politikaları hususunda öncü ülkelerden birisi ise Kanada’dır. Kanada’nın göç ile büyüyen bir ülke olması, çok kültürlülük konusunda hassas olmasında önemli ölçüde etkilidir (Wayland, 1997). Kanada’ninkine benzer bir motivasyonla Avustralya da çok kültürlülüğün resmi politika olarak kabul edildiği bir başka ülke olarak göze çarpmaktadır. Kanada, çok kültürlülük politikasını 1971 yılında uygulamaya koymuşken, Avustralya 1973 yılında çok kültürlülüğü resmi politikası ilan etmiştir (Ronald, 2010, s.480). Her iki ülke de çok kültürlülük politikasını uygulamaya koyarak, çok kültürlülük kavramının içeriğine uygun bir biçimde sınırları içerisinde bulunan bütün vatandaşlarının ya da sonradan gelen göçmenlerin kendi etnik kimliklerini herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan yaşamlarına imkan tanımaktadır. Fakat Kanada ve Avustralya’nın çok kültürlülüğü eksenine oturtmuş politikalarının yanında, resmi politikası daha önceden çok kültürlülük olan Danimarka, Hollanda ve İngiltere gibi ülkeler toplumsal bütünleşmeye mani olması, toplumsal ayrılık ve ayrışmaları teşvik etmesi gerekçesiyle bu politikalarını bugün terk etmişlerdir (Bissoondath, 2002).

Çok kültürlülük politikası, bugün üzerinde tartışmalar yürütülen bir politikadır. Hem destekçileri hem de eleştirenleri bulunmaktadır. Çok kültürlülük anlayışını savunanlar, genellikle çok kültürlülüğü esas alan ülke ve toplumların daha adil olduğunu dile getirerek, bu toplumda yaşayan insanların birbirilerine karşı daha hoşgörülü olduklarını, kendilerini daha iyi bir biçimde ifade edebildiklerini ileri sürmektedirler. Çok kültürlülük politikaları dahilinde farklılıkların tanınmasının ve yasal güvence altına alınmasının toplumsal huzur ve barışa katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çok kültürlülük politikalarının destekçilerinden biri olan Kymlicka (1995) çok kültürlülük politikalarının, birbirinden kültürel manada farklılaşmış azınlık grupların, bir bütün olarak yaşamalarına fırsat tanıdığını dile getirmektedir. Benzer bir biçimde Trotman (2002) da çok kültürlülük politikalarının ezilen ve sesi duyulmayan azınlıkların seslerini duyurmalarına vesile olduğunu belirtmektedir. Kymlicka ve Trotman'ın azınlık grupların haklarına yaptığı vurgunun dışında Parekh, çok kültürlülüğün azınlık haklarından ziyade farklı kültürel toplulukların birbirleriyle ilişkiler geliştirmelerine imkan tanıdığını dile getirmektedir. (Parekh, 2002, s.13).

Taylor ise her kültürün bütün insanlığa söyleyeceği bazı gerçekler olduğundan hareketle, kültürlerin tanınması gerektiğinin altını çizmektedir (1996, s.72).

Çok kültürlülük politikasını destekleyenler nezdinde ilgili politika, azınlık haklarının gelişimine katkı sağlamak ve toplumu oluşturan toplulukların huzur içerisinde yaşamalarına imkan vermektedir. Fakat yapılan araştırmalar, çok kültürlülük politikalarının idealize edildiği gibi sonuçlar doğurmadığını ortaya koymuştur. Bu da çok kültürlülüğün eleştirilmesine zemin hazırlamıştır.

Çok kültürlülük politikasını eleştirenler, temelde çok kültürlülüğün ev sahibi ülkenin öz kültürüne zarar verdiği argümanına sığınmaktadırlar. Bu doğrultuda eleştirileri bulunan Song (2007), kültürün tarihsel süreçte karşılıklı etkileşimler sayesinde inşa olduğunu belirterek, çok kültürlü bir ortamın hakim kültüre zarar verdiğini, bunun da toplumun gücünü kaybetmesine neden olduğunu dile getirmektedir. Yine Putnam da her ne kadar çok kültürlülüğe karşı olmadığını belirtse de yapmış olduğu araştırmalar dahilinde, çok kültürlülüğün eleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Putnam (2007), çok kültürlülüğün toplumsal güvene nasıl etki ettiğini ölçmeye yönelik yaptığı araştırmada, çok kültürlülüğün hakim olduğu toplumlarda insanların toplumsal güvenlerinin düşük olduğunu ortaya koymuştur. Salter ise kültürel anlamda homojen olan toplumlarda yaşayan insanların, bu konuda heterojenlik gösteren toplumlardaki insanlara göre daha fazla alturist tavır geliştirdiğini belirtmektedir. Kültürel olarak homojen olan toplumların toplumsal gelişime daha fazla katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Salter, 2017, s.146). Zizek, çok kültürlülüğü kapitalist ideolojinin hayat bulmuş şekli olarak kabul etmektedir

(2001, s.165). Bahsini ettiğimiz yazarlar dışında çok kültürlülüğe yönelik eleştirileri çoğaltmak mümkündür.

Özetlemek gerekirse çok kültürlülük, destekleyenleri ve eleştirenleri bol bir kavramsallaştırma ve pratikte uygulaması bulunan bir politikadır. Farklı ırk, etnisite ve milliyetlerden gelen kişilerin heterojen bir biçimde bir arada yaşamaları, çok kültürlü toplumların genel karakteristiğini oluşturmaktadır. Çok kültürlü toplumlarda insanlar, farklı biçimlerde kültürel davranışlara sahiptir. Bu durumu kabullenen ülke yönetimleri (Kanada gibi), çok kültürlülük gerçekliğinin farkında olarak okullardaki müfredatları, eğitim dilini ve kamusal alandaki birçok şeyi bu gerçekliğe uygun olarak dizayn etmektedirler.

Genel manada çok kültürlülüğe dair iki farklı perspektifin bulunduğu ifade edilmektedir. Bunlardan biri Amerika’da uygulanan “erime potası” (melting pot) anlayışı; diğeri ise daha çok Kanada’daki “salata kasesi” (salad bowl) politikasıdır. Longley’e göre erime potası, farklı kültürlere sahip kişilerin tek bir kültürel form etrafında bütün kültürel kimliklerini terk ederek birleşmelerini tarif etmektedir. Buna örnek olarak Amerika’nın “Hintlilerin Yeniden Organizasyonu Yasası (U.S. Indian Reorganization Act of 1934)” gösterilmektedir. Yaklaşık 350 bin Hintli ilgili yasayla birlikte bütün kültürel kimliklerini bırakarak asimile olmaya zorlanmıştır. Bunun tersi biçimde, salata kasesi anlayışına uygun bir politika güdüldüğündeyse, toplum küçük kültürel alanlara bölünmektedir. Sözelimi; “Küçük Odesa (Little Odessa)”, “Küçük Hindistan (Little India)”, “Çin Şehri (Chinatown)” gibi belli alanlar ortaya çıkmakta ve toplum büyük ölçüde alt gruplara bölünmektedir (www.thoughtco.com).

Fakat çok kültürlülük politikası daha çok salata kasesi formu ile bilinmekte; erime potası (asimilasyon) ayrı bir politika olarak ele alınmaktadır. Esasında çok kültürlülük politikası da asimilasyon politikası da farklılığa bakışın politik tezahürleri olarak ortaya çıkmaktadır. Farklılığa tolerans düzeyi yüksek toplumlar, çok kültürlülük politikasını kabul etmekte ve toplumdaki her bir kültürel ve etnik farklılığa saygı ve müsamaha göstermektedirler. Bunun yanında çok kültürlülüğün politik olarak karşılık bulmasında ülkelerin ve toplumların kuruluş biçimlerinin de etkisi oldukça yüksektir. Sözelimi, göç ile kurulmuş ülke ve toplumlar, halihazırda farklı etnik kimliklerin bir

araya gelmesi sonucu mevcudiyet kazandığından, çok kültürlülüğü politika olarak kabul etmeye daha fazla teşne olmaktadırlar. Bunun tersi biçimde yerleşik ve hakim bir kültüre sahip bir toplumun, çok kültürlülük yerine asimilasyon politikasını tercih ettiğini görmek mümkündür.

Sonuç itibariyle çok kültürlülük, farklılığa yönelik hoşgörünün bir karşılığı ve politika olarak kabul edildiğinde, kültürel ve etnik çeşitliliği yüksek toplumların varlık sebebi olmaktadır. Söz konusu göç olunca çok kültürlülük; sonradan gelenlerin hoş karşılandığı, kendilerini daha rahat biçimde ifade edebilecekleri ve yer kimliklerini bırakmadan yaşayabilecekleri bir ortam sağlamaktadır. Böylesi bir ortamda göçmenlerin daha rahat uyum sağlayacağı ve toplumla bütünleşeceği ileri sürülmektedir. Fakat göçmenlerle ilgili durumun özellikle toplumsal bütünleşme açısından tam manasıyla böyle olup olmadığını ilerleyen sayfalarda izah etmeye çalışacağız.

2.5. Asimilasyon ve Çok Kültürlülük Politikalarının Genel Değerlendirmesi

Daha önceki sayfalarda asimilasyon ve çok kültürlülük politikalarının mahiyetine dair bulunduğumuz girişimden sonra bu bölümde, ilgili politikaların toplumsal bütünleşme açısından ne gibi sonuçlar ortaya çıkaracakları tartışılmaya çalışılacaktır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki ister asimilasyon ister çok kültürlülük eksenli olsun uyumu esas alan politikalar, toplumsal bütünleşmenin (social cohesion) gerçekleşmesini hedeflemektedirler. Toplumsal bütünleşme, tezin ilerleyen sayfalarında daha detaylı biçimde ele alınacak olup özü itibariyle; dayanışmayı (solidarity), beraberliği (togetherness), hoşgörüyü (tolerance) ve uyumlu birlikte yaşamı (harmonious co-existence) tarif etmektedir (Fonseca vd., 2018; Demireva, 2017).

Toplumsal bütünleşme, sadece göç ve göçmenlikle ilgili bir konu olmamakla birlikte, göçün bir sonucu olarak toplumsal harmoninin zedelendiği düşünülerek, ilgili politikalar, doğrudan ya da dolaylı biçimde toplumsal bütünleşmeyi tekrardan sağlamak niyetiyle hayata geçirilmektedir. Çünkü toplumsal bütünleşmenin önündeki en büyük engellerden birisi, toplumda yaşayan grupların birbirinden ayrışması ya da belli bir grubun toplumun geri kalanından izole hale gelip dışlanmasıdır. Böylesi bir durum ortaya çıktığında, toplumsal bütünleşmeden söz etmek mümkün değildir (Jenson, 1998).

Göçmenlerin topluma sonradan dahil olmaları ve toplumun geri kalanından izole olmamaları için entegrasyon politikalarına başvurulmaktadır.

Entegrasyon politikaları temelde, toplumsal bütünleşmeyi yeniden temin etmeye yönelik girişimler olsalar da ülkelerin sahip oldukları tarihsel birikimden, bakış açılarındaki farklılıklardan ve o toplumu var eden mensupların göçmenlere yönelik algılarından büyük ölçüde etkilenmekte; bu da farklı uygulamaları beraberinde getirmektedir. Nitekim, birbirine zıt olan asimilasyon ve çok kültürlülük politikalarının, göçmenlerin toplumsal uyumlarını sağlamak üzere geliştirilen politikalar olmaları, bakış açılarındaki farklılığın nasıl karşılık bulduğunu net bir biçimde göstermektedir.

Sözgelimi; asimilasyon politikası, göçmenlerin ortaya çıkardığı çeşitliliği toplumsal bütünlük için bir tehlike ve risk olarak kabul ederek hareket etmektedir. Bu gerekçeyle, göçmenlerin orijinal kimliklerini ve aidiyetlerini bir kenara bırakarak, yeni geldikleri toplumun ulusal kimliğini, değerlerini ve kültürünü kabul etmelerini toplumsal bütünleşme için koşullaştırmaktadır (IOM, 2019). Bunun tam tersi biçimde, çok kültürlülük politikasının uygulandığı ülkelerde ise göçmenlerin kültürlerini özgürce yaşamalarına imkan verilmekte, göçmenlerin yeni geldikleri topluma uyumlarına çok fazla dikkat edilmemektedir (Castles vd., 2014). Bu özellikleriyle asimilasyon politikaları erime potası, erime kazanı (melting pot); çok kültürlülük politikaları ise salata kasesi (salad bowl) metaforları kullanılarak açıklanmaya çalışılmaktadır (www.thoughtco.com).

Her iki uyum politikasının da göçmenlerin uyumu konusunda belli noktalarda başarılı olduğu söylenebilir. Ancak toplumsal bütünleşme açısından tam anlamıyla etki yarattıklarını söylemek pek mümkün değildir. Aşağıdaki tabloda da görülebileceği üzere asimilasyon politikaları, göçmenlerin varış ülkesine olan uyumlarını yüksek düzeyde gerçekleştirmekle birlikte, yerellerin göçmenleri kabulü konusunda yeterli düzeyde etki yaratamamaktadır. Diğer taraftan çok kültürlülük politikaları göçmenlerin kabulünü varış ülkesindeki halk nezdinde yüksek tutarken, göçmenlerin toplumsal uyumu düşük düzeyde kalmaktadır.

Tablo 5. Asimilasyon ve Çok Kültürlülük Politikalarının Göçmenler ve Yerel Halk Nezindeki Etkileri⁵

Uyum Politikası	Toplumsal Aidiyet	Toplumsal Kabul	Örnek Politika	Politikanın Mantığı
Asimilasyon Politikası	Yüksek	Düşük	Beyaz Avustralya Yasası 1901-1966	Beyaz olmayanların Avustralya'ya göçü yasaklanmış; beyaz göçmenler de asimile edilmiştir.
Çok Kültürlülük Politikası	Düşük	Yüksek	Kanada Çok Kültürlülük Politikası 1971	Kanada toplumunu oluşturan bireylerin her ne kültürden ya da etnik kökenden gelirse gelsin Kanada Vatandaşlık Bilinci etrafında kimliklerini istedikleri gibi yaşamalarına izin verilmiştir.

Gerek asimilasyon gerekse çok kültürlülük politikalarının, toplumsal bütünleşme açısından misyon yetersizliklerinin bulunmasının temelinde bizce odak noktası olarak sadece göçmenlerin dikkate alınması yatmaktadır. Göçmenlerin toplumsal bütünleşme hususunda yarattığı stresin ortadan kalkması için yine göçmenlerden medet umulmakta, göçmenlerin varış ülkesine uyumlarının toplumsal bütünleşme açısından bütün engelleri ortadan kaldıracağı düşünülmektedir. Ancak toplumsal bütünleşme açısından göçmenlerin uyumu kadar varış ülkesindeki vatandaşların kabulü de bir o kadar önemlidir.

Asimilasyon politikasının da çok kültürlülük politikasının da temelde dikkate almadığı bir diğer konu ise diyalogdur. Oysa toplumun bütünlüğünü devam ettirebilmesi açısından sadece göçmenler açısından değil; topluma mensup olan bütün üyelerin birbirleriyle diyalog içerisinde bulunmaları ve ortaklaşmaları büyük bir öneme sahiptir. Ki göçmenlerin yeniden toplumsallaşarak, yeni vardıkları yerle uyumlu hale gelmeleri de

⁵ İlgili tablo Avrupa Komisyonu'nun 2016 yılındaki raporundan yararlanılarak ve bazı değişiklikler yapılarak oluşturulmuştur.

yerel halk nezdinde kabul görmeleri de diyaloga ve etkileşime endekslidir. Fakat her iki uyum politikası da bu gerçekliği göz ardı etmektedir.

Bunun yanında asimilasyon politikası, göçmenlerin tepkisel olarak; çok kültürlülük politikası ise bizzat göçmenlere kendi öz kimliklerini özgürce yaşamalarına izin verdiği için göçmenlerin toplumdan ayrışmalarına neden olma potansiyelini taşımaktadırlar. Nitekim bazı araştırmalar hem çok kültürlülük politikasının uygulandığı ülkelerde hem de asimilasyon politikalarının uygulandığı ülkelerde göçmenlerin toplumdan ayrıştığını, toplumsal bütünlüğün zedelendiğini göstermektedir.

Sonuç itibariyle, göçmenlerin uyumuna vesile olarak toplumsal bütünleşmenin temin edilmesine katkı sağlaması düşünülen asimilasyon ve çok kültürlülük politikalarının, sadece göçmenlere odaklanmaları, diyalogu göz ardı etmeleri ve gerek tepkisel gerek özgürce göçmenlerin toplumdan ayrışmalarına neden olmaları gerekçesiyle, toplumsal bütünleşme açısından yetersiz oldukları düşünülmektedir. Zira her iki politikanın uygulamaları sorgulanmakta ve toplumsal bütünleşme açısından yeni politikaların arayışı içerisine girilmektedir. Bu çalışma da bu arayışın bir parçası olmaya gayret göstermekte; hem göçmenlerin hem de yerel halkın ortaklaştığı bir toplumsal bütünleşmenin ortaya çıkabilmesi açısından medyatik insanın etkilerine odaklanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TOPLUMUN MEDYATİK İNŞASI

3.1. Toplumun Medyatik İnşası

Toplum daha önceki sayfalarda da aktardığımız üzere, bir bütünü tarif etmektedir ve toplumun uyumlu bir biçimde mevcudiyetini sürdürebilmesi için toplumu oluşturan unsurlar arasında belli bir mutabakatın, anlaşmanın olması elzemdir. Toplumu meydana getiren bireyler, gruplar ve topluluklar gibi unsurların arasındaki mutabakat ve anlaşmanın sağlanması ise iletişim ve etkileşim sistemlerinin işlevselliğine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Medyatik inşa, işte tam olarak iletişim ve etkileşimin sağlanmasına etki eden süreci tarif etmektedir. Başka bir ifadeyle medyatik inşa, toplumsal bütünün medyatik mekanizmalar aracılığı ile temin edilmesidir (Anık, 2014, s.60). Esasında medyatik inşa, toplumun varlığını sürdürebilmesi için doğal ve zorunlu bir süreçtir; çünkü toplumsal bütünlüğün mevcudiyeti, toplumsal unsurların kendi aralarındaki iletişim ve etkileşime endekslidir. İletişim ve etkileşim de medyatik mekanizmalar tarafından dolaymlanarak sürdürülmektedir (Anık, 2014, s.61).

Bütün bu kavramların temelinde bulunan medya ise her ne kadar sözlüklere 20. yüzyılda girmeye başlasa da geçmişi çok eskilere dayanan bir kavramdır (Briggs & Burke, 2011, s.9). Çünkü medya, bugün anladığımız şeklinden ziyade iletişime zemin hazırlayan her türden aracı ve ortamı kapsayan bir niteliğe sahiptir. Bu yüzden retorik, aşk, ticaret merkezleri, ritüeller, tablolar, ikonlar, imgeler ve bunun gibi iletişime olanak tanıyan, akla gelebilecek her türden iletişim ortamı, birer medyatik mekanizma olma özelliği taşımaktadır. Medya, sürekli olarak değişim geçirmekte ve bu sebeple dinamik bir sistem olarak varlık göstermektedir. Fakat medyanın bu dinamik yapısı, medyatik mekanizmaların her seferinde başka bir medyatik mekanizmayı ikame ettiği anlamına gelmemektedir. Nasıl ki televizyon, kitap ve radyo gibi medyatik mekanizmaları ortadan kaldırmadıysa (Briggs & Burke, 2011, s.13) teknolojiye bağlı olarak değişen ve yeni ortaya çıkan medyatik mekanizmalar, bir diğerini yok etmemektedir.

Laughey, “Medya Çalışmaları” adlı kitabında Amerikan ekolünde medya çalışmalarının iletişim çalışmaları olarak ele alındığını dile getirmekte; iletişiminse aracılı

ve kişilerarası olduğunu aktarmaktadır (2010, s.21). Oysa iletişimi aracılı gibi bir ayrıma tabi tutmak büyük bir hatadır; çünkü insanoğlunun bir diğeriyle kurduğu iletişimin, ortaklaşma çabasının halihazırda aracısız olarak gerçekleşmesi imkansızdır. Kişilerarası ya da kitlesel olması fark etmeksizin iletişim, muhakkak dolayımınarak gerçekleşmektedir. Aksi türlü iletişim kurmak mümkün değildir. Bu ortaklaşma kimi zaman dil vasıtasıyla, kimi zaman inançla, kimi zaman ortak bir atanın varlığıyla muhakkak aracılanmaktadır. Zaten bir aracı olmadığı takdirde insanın doğasından ve zihinsel işletim mekanizmasından kaynaklı olarak iletişim kurması da mümkün değildir.

O halde insan varlığının ilk kabilevi yaşamdan itibaren medyatik mekanizmalar kullandığını iddia etmek yanlış görünmemektedir ki iletişim sosyolojisi olarak tanımladığımız alanın inceleme konusu tam olarak budur (Anık, 2014).

Bugün medya denince aklımıza, gördüklerimiz ve elimizin altında olup kullandığımız aracılandırıcılar gelmektedir. Televizyon, radyo, sinema ve en sık kullandıklarımız arasında yer alan dijital medya bugünkü anlamda anladığımız medyanın karşılıklarıdır. Bugünkü insan varlığı, bu medyatik mekanizmalar vasıtasıyla etkileşimlerini sürdürmekte ve iletişim kurmaya çaba sarf etmektedir. Bu köyün görünen yüzüdür. “Peki bunun geçmiş insan topluluklarındaki karşılığı nedir?” diye sorduğumuzda ne yazık ki iki üç kitap dışında bu sorunun üzerinde çok fazla düşünülmediği görülmektedir. Genellikle günümüzdeki çalışmalar güncelle odaklanmaktadır ve günümüz medyasının toplum üzerindeki tesirleri tartışılmaktadır. Hatta Gerçekliğin Medyatik İnşası (Mediated Construction of Reality) (Couldry & Hepp, 2018) gibi kitaplar yazılmış olmakla birlikte, bu eserlerde günümüzdeki medyatik mekanizmaların gerçekliğe olan etkileri tartışılmaktadır.

Muhakkak bizler bu başlık altında geçmişten günümüze medyatik mekanizmaların nasıl değişip dönüştüğünü ele almayacağız. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki başlıktaki “medya” kelimesinden kesinlikle günümüzdeki medyanın anlaşılması gerekmektedir. Bizler bu başlık altında “medya” ibaresini kullanırken insan varlığının toplumsal yaşamını mümkün kılan bütün medyatik mekanizmaları dikkate alıyoruz. Bu yüzden “Toplumsal Medyatik İnşası” gibi büyük bir laf ederken,

insanlar arasındaki etkileşime ve iletişime olanak tanıyan her türden aracı unsur birer medyatik mekanizma olarak kabul edilmektedir.

Böyle bir iddia öncelikle sembolik etkileşimcilerin ileri sürdüğü “toplum; insanlar arasındaki etkileşim ve iletişimlerden meydana gelir” aksiyomunu kabul etmeyi gerekli kılmaktadır. Bu aksiyom, bu çalışma açısından bir ön kabuldür. Bunun yanında insanların anlam üretip, onu dışsallaştırıp nesnelleştirerek, toplumsal alana ilıstırdığıne dair toplumsal inşacıların ileri sürdüğü aksiyom da yine bu çalışma ve bu başlık için bir ön kabul olma özelliğı taşımaktadır. Çünkü insanların iletişim ve etkileşimlerini sağlayan şey, sadece insan varlığının üretebildiğı anlamlardır. Bu anlamlar, her insan varlığına özgü olmakla birlikte, etkileşim ve iletişim sürecinde zamanla toplumun geneline teşmil edilmektedir. İnsan varlığının ürettiğı anlamları, etkileşim ve iletişim süreçlerinde dolaşımda tutan ise medyatik mekanizmalardır (Anık, 2014, s.20).

Bu medyatik mekanizmaların başında ilk olarak dil gelmektedir. Dil, insan varlığının zihinsel süreçlerinde ortaya çıkardığı anlamı dışsallaştırmasına vesile olan insani bir yetidir (Mead, 1972, s.XIV). Dil sayesinde insan varlığı fikirlerini, duygularını, düşüncelerini, dünya görüşünü, ideolojisini vb. daha birçok zihinsel çıktıyı diğer insan varlıklarıyla paylaşıp etkileşime girebilir. Bunun yanında dil gibi din de bir tür medyatik mekanizma olma işlevi göstermektedir. Din sayesinde insan varlığı, ruhani dünyasını dışsallaştırabilme imkanı yakalamaktadır. Başka bir ifadeyle, din vesilesiyle ruhani dünyası birbirine benzer insan varlıkları etkileşime girerek ortaklaşabilmektedir ki cemaatleri ayakta tutan en önemli medyatik mekanizmanın din olması, bu iddiaya delil niteliğı taşımaktadır.

Dil ve din, ciddi birer medyatik mekanizma olmakla birlikte, bireylerin sahip olduğı sessiz dil (jest, mimik vb.) unsurları, mitolojik metinler, içerisinde bulunan ortam, dünya görüşü, eğitim düzeyi ve hatta üst çatı olarak kültür bile insanlar arasındaki etkileşim ve iletişime yön veren medyatik mekanizmalar olarak kabul edilebilir. Bu medyatik mekanizmalar üzerinde ortaklaşmış olmak, başka bir ifadeyle medyatik mekanizmaların ortaklaşa kullanılması, bireyler arasında bir tür adezyon işlevi görerek, bireylerin birbirine yakınlaşmasına ve toplum denen mevcudiyetin ortaya çıkmasına imkan vermektedir. Özü itibariyle medyatik inşa dediğimiz şey de buna tekabül

etmektedir. Bireyler ortak medyatik mekanizmalar sayesinde birbirleriyle diyaloga ve etkileşime girmekte; belli noktalarda temayül göstererek cemiyet, camia ve cemaat gibi birliktelikler oluşturmaktadırlar. Fakat bu durumun bu kadar basit bir biçimde gerçekleştiğini iddia etmek doğru bir yaklaşım değildir. Toplumun medyatik mekanizmalar vasıtasıyla inşa edilmesi, uzun bir süreçtir ve hatta bitmeyen bir süreç olduğunu söylemek daha doğrudur.

Medyatik inşanın bitmeyen bir süreç oluşu, toplumu meydana getiren insan varlığının bizatihi kendisinden kaynaklanmaktadır. İnsan varlığı bilgi üretebilen ve bu bilgiyi kullanarak çevresini kendisine göre uyarlayabilen bir varlıktır (Anık, 2007). İnsanın bilgi üretebilme kapasitesi ise onun zihinsel süreçlerinin diğer canlı varlıklardan farklı olmasına bağlı olarak, temsiller üretebiliyor oluşuyla ilgilidir. Daha açık bir ifadeyle bu vakte kadar insanın bilgi müktesebatı, onun temsil yeteneği sayesinde oluşmuştur (Anık, 2014, s.51).

İnsanın temsil yeteneği, Anık'ın ifadeleriyle;

“en yalın biçimde insan varlığının bulunduğu çevrenin konjonktürel havasını psikolojik oluşuna bağlı olarak soluyup, geçmiş kayıtlarını sorgulaması ve sosyal çevreden edindiği malumatı buna bağlı biçimde tanıdık ve bildik hale getirmesi ile işlemektedir” (2014, s.51).

İnsan varlığının temsil sürecini işletirken, her seferinde farklı konjonktürel bir ortamı soluması ve psikolojik atmosferinin değişmesi sebebiyle, her defasında oluşan bireysel temsiller değişecektir. İnsan varlığı, aynı durumu daha önceden deneyimlemiş olsa dahi dış çevreden edindiği veriyi, daha önceden tanıdık ve bildik hale getirmesine rağmen içerisinde bulunduğu ortam değişip dönüştüğünden aynı algısal ortam ortaya çıkmayacaktır. Muhakkak algısal benzerlik olacak; fakat tam manasıyla denk düşmeyecektir.

Bu durum insan varlığının diğer canlı varlıklardan farklılaşmasını sağlayan bir özelliktir. Diğer birçok canlıda aralarındaki etkileşim genetik olarak tevarüs ederken, insan varlığının kurmuş olduğu etkileşimler, durum aynı olsa bile farklı bir içerik kazanmaktadır. Bu içerik, insan tarafından temsiliyet mekanizmalarına aktarılmaktadır;

fakat temsiliyet mekanizması, kendisine yüklenen anlamı diğer canlıların kurduğu etkileşime benzer bir biçimde kusursuzca taşıyamaz. Bu durum temsiliyet mekanizmasının önemli bir özelliğidir. Böylelikle anlamın yeniden üretilme imkanı doğmaktadır ki bu diğer canlılardan farklı olarak, insan toplumunun sürekli bir biçimde yeniden kurulmasına imkan tanıdığı gibi farklı toplum ve topluluklardan gelen bireylerin de toplumsal kabul ve toplumsal uyumuna olumlu yönde etki etmektedir. Nasıl ki bir karınca kolonisine başka bir koloni karışmıyorsa, insan toplumu bundan farklı olarak kendisinden farklı toplum ve topluluklarla temsiliyet mekanizmalarının anlamı esnekleştirilmesi sebebiyle karışıp kaynaşabilmektedir.

Medyatik mekanizmalar, bireyin zihninde oluşup temsiliyet mekanizmasına yüklenmiş temsillerin zaman içerisinde toplumu oluşturan bütün unsurlara yayılmasına vesile olmaktadır (Anık, 2014). Böylelikle toplumda dolaşan enformasyon, herkes tarafından tanındık ve bildik hale gelmektedir. Enformasyonun tanındık ve bildik hale getirilmesi belli bir standartlaşmanın sonucudur ve medyatik mekanizmalar bahsini ettiğimiz bu standartlaşmanın sağlanmasında etkili birer araçtır. İnsan varlığının zihinsel sürecini diğer bütün canlı varlıklardan farklı bir biçimde işlettiğini düşünersek (çünkü insan varlığı karmaşık bir zihinsel sürece sahip olup sınırsız bir biçimde anlam ve temsil üretme yetisine sahiptir), medyatik mekanizmalar insan zihninde oluşan sayısız anlam ve temsilin herkes tarafından paylaşılr ve anlaşılır bir şekle bürünmesine imkan tanımaktadır. Tanındık ve bildik hale getirmenin özeti niteliği taşıyan bu durum, toplumsal unsurları bir arada tutmaktadır (Anık, 2014).

Bir başka boyutuyla toplum, birbirini anlamlar ve temsiller aracılığıyla sürekli olarak inşa eden bireylerden, gruplardan ve topluluklardan meydana gelmektedir (Blumer, 1969). Dolayısıyla toplumsal düzen, medyatik mekanizmalar aracılığıyla ortaya çıkmaktadır (Anık, 2014). Fakat bireyin toplumsallaşmasını sadece medyatik mekanizmaların onun üzerindeki tesiri üzerinden açıklamaya girişmek eksik ve yanlış bir kanının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Her ne kadar toplumu oluşturan unsurlar arasındaki iletişim ve etkileşim bireyin inhisar ve etkisinden muaf medyatik mekanizmalar aracılığıyla sağlanıyor gibi görünse de bireyin kendi zihnindeki temsilleri, toplumda sirküle olan anlamlara dönüştürmesi medyatik mekanizmalar sayesinde

gerçekleşmektedir. Bunun yanında hiçbir medyatik mekanizma, anlam ve temsili tam manasıyla taşıyamadığı için bireyin medyatik mekanizmalar aracılığıyla taşınan temsil ve anlamları kendi süzgecinde yeniden yorumlaması ve düzenlemesi oldukça doğaldır (Anık, 2014).

Mead'in özne ve nesne ben kavramsallaştırmaları, bu durumu gerekçeleriyle izah eden bir yaklaşımdır. Özne ben; özü itibarıyla bireyin toplumun diğer üyelerinin davranış ve tutumlarına karşı geliştirdiği tutum, davranış ve anlamları açıklamaktadır. Bunun yanında nesne ben; bireyin kendi dışına çıkarak, başkaları nezdinde kendisini görerek değerlendirmesi ve kurgulamasıdır. Bu iki benlik biçimi de bireyin toplumsal süreçte kendisini nasıl inşa ettiğini gözler önüne sermektedir. Birey “özne ben”i ile kendisine çeki düzen vermekte ve toplumsal süreçlerde edindiği malumatları gözden geçirerek hareket etmektedir. Bireyin “nesne ben”i ise bireyin kendisinden toplumun ne beklediğini göz önünde bulundurarak hareket etmesini sağlamaktadır. Sözelimi bir bireyin diğer bireylerin ne yaptığına bakarak tutum ve davranışlarını düzenlemesi “özne ben” kavramsallaştırması üzerinden açıklanırken, bireyin sahip olduğu statü ve kimlik bağlamında tutum ve davranışlarına çeki düzen vermesi, onun “nesne ben”i ile topluma adapte olduğunu göstermektedir (Mead, 1972, s.173-178).

Bu doğrultuda gerek özne ben gerek nesne ben bireyi toplumun bir parçası olmaya sevk etmektedir. Ancak birey bu süreçte “özne ben”i ile etkin bir tavır sergilerken, “nesne ben”i ile edilgen bir konuma gelmektedir. Bu da bireyin “özne ben”i ile toplumu inşa edebilmesine, “nesne ben”i ile de toplum tarafından inşa edilmesine olanak sağlamaktadır (Coser, 1990, s.323). Bu anlamda bireyin toplumsal süreçlerde sabit bir anlam alanına sıkışmadığı görülmektedir. Birey, topluma olan etkileri ve toplumun onun üzerindeki etkilerine binaen toplumsal varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla etkileşim ve iletişimden mülbem toplumsal varlığı sabit bir mevcudiyet olarak algılamak bizleri yanılgıya uğratma potansiyeline sahiptir.

Toplum, diyalektik bir biçimde sürekli kurulan bir yapıdır. Bu diyalektik süreç ise medyatik mekanizmalar sayesinde işlemektedir. Bireyin “özne ben”i de “nesne ben”i de medyatik mekanizmalara yüklenen anlam ve temsillerle inşa olmaktadır. Toplumun diyalektik bir yapıda varlık göstermesi, aynı zamanda toplumsal anlamların özsel bir

nitelik taşımadığını da ortaya çıkarmaktadır. Çünkü toplumsal her etkileşim, anlamsal ve temsili değişimlere gebedir (Blumer, 1969, s.18-19). Toplumsal anlam ve temsiller, ontolojik olmaktan ziyade epistemolojik bir nitelik taşımaktadır. Bu durum aynı zamanda, topluma sonradan dahil olan grup ve toplulukların da toplumun bir parçası haline gelmesine imkan vermektedir.

İçerilme (inclusion) ve dışlanma (exclusion) belli bir sınırın var olmasını gerekli kılmaktadır. Neyin içinde ya da neyin dışında olduğumuz, referans aldığımız bir sınırın bizim için takdir ettiği alana giriş ve çıkışları içermektedir ki insan varlığı ve insan toplulukları için bu sınırlar simgesel unsurlar tarafından tayin edilmektedir (Cohen, 1999). Cemiyet, camia ve cemaat gibi oluşumlar bu şekilde, ortaklaşa kullanılan ve sadece onlara özgü olan medyatik mekanizmalar tarafından özgün birer kimlik kazanmaktadır (Anık, 2014, s.21-22). Bu özgünlüğün içerisinde bulunmayanlar dışlanmakta (exclusion), benzerlik gösterenler ise kabul (inclusion) edilmektedir.

Bu durum cemiyet, camia ve cemaat gibi unsurların hiçbir zaman kesinkes, yıkılması mümkün olmayan sınırlara sahip olmadığını göstermektedir. Bu tür oluşumlara dahil olmak da bu tür oluşumlardan aforoz edilmek de olağan ve doğal bir süreçtir. Bireyin dahil olmak istediği toplumsal oluşumun gerekli medyatik mekanizmalarını içselleştirerek kullanmaya ve yaşamını bu medyatik mekanizmalara bağlı olarak tayin etmeye başlaması, onun o toplumsal oluşuma girmesini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında halihazırda toplumsal herhangi bir oluşum içerisinde bulunan birisinin o oluşumu bir arada tutan medyatik mekanizmaların dışına çıkması, onun oluşumdan dışarı atılmasına neden olabilmektedir. Bu durumu biraz daha açmamız gerekirse Ortaçağ'da yaşanan engizisyon olaylarını örnek verebiliriz. O dönem dini kaidelere riayet etmeyen kişiler, engizisyon mahkemelerinde yargılanıp dinden çıkartılarak, fiili olarak da idam edilmişlerdir. Bu bir tür sınırdan dışarı atılma durumudur. Bunun yanında farklı bir inanca sahip olan; fakat Hristiyanlık inancına katılan birisi belli bazı ritüellerle takdis edilerek, bir zamanlar dışarısında bulunduğu toplumsal bir sınırı aşmakta, o toplumsal oluşumun müntesibi haline gelebilmektedir. Dolayısıyla, insan varlığının bu tür simgesel ve medyatik mekanizmalarla sınırlarını tayin etmesi, onun yaşamı boyunca birçok toplumsal oluşuma girip çıkmasına imkan verebilmektedir. Bunun en mühim şartı, sınırı çizen

medyatik mekanizmayı kabul edip kullanmaya başlamak ya da onun bir parçası haline gelmektir.

İnsan varlığı dışında diğer hiçbir varlığın böylesi bir geçiş göstermesi mümkün değildir. Çünkü diğer canlı varlıklar güdüsel olarak kodlanmış ve değiştirilemez bir etkileşim sistemine doğmaktadırlar. Bunu siyah karıncaların sarı karıncalara karışamamasından ve birlikte yaşayamamalarından görebiliriz. Ya da aynı familyadan gelmelerine rağmen çitalarla aslanların bir arada yaşayamaması, buna örnek olarak gösterilebilir. Veyahut bal arıları ile eşek arılarının mütemediyen birbirilerine düşman olmaları, bu canlılar arasındaki sınırların ne derece kesif ve net olduğunu göstermektedir. Fakat insan varlığı böyle değildir. Fiziksel özellikleri ne olursa olsun, ortak medyatik mekanizmaları kullanabildiği ölçüde insan varlıkları bir arada yaşayabilmektedirler. Bu aynı zamanda toplumsal unsurların kuruluşunda medyatik insanın da özeti.

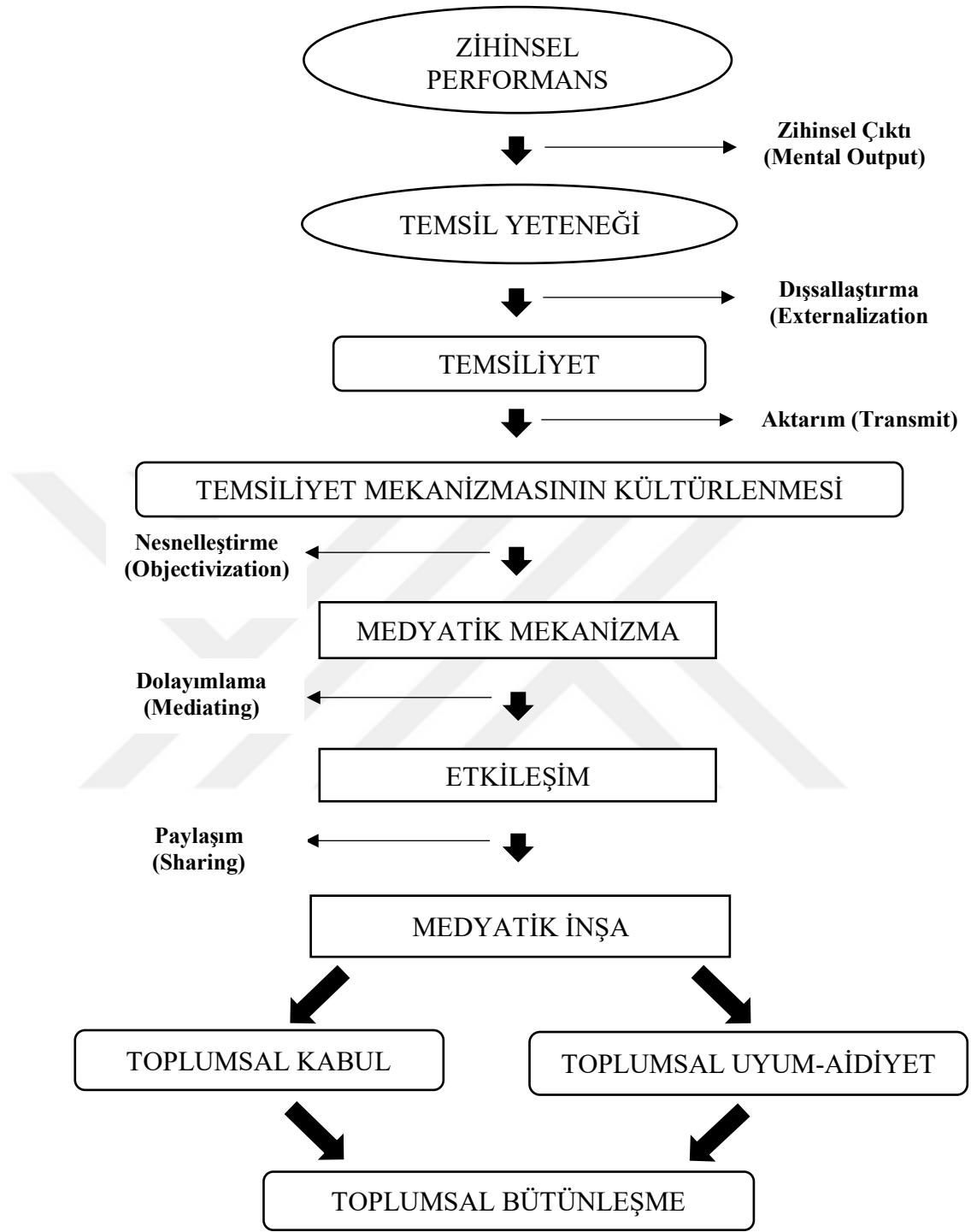
Medyatik inşa, toplumun var olabilmesi için gerekli “communicative anlam” ve “ideolojik formatlama”nın (Anık, 2014, s.79) gerçekleştiği süreci anlatmaktadır. “Communicative anlam”, bir toplumun simgesel etkileşimleri sonucunda oluşan ortak paydalarını meydana getirmektedir. Böylelikle bir toplum ya da topluluk, diğer toplum ve topluluklardan ayrışabilmektedir. İdeolojik format ise bir toplumun zihinsel düzeyini oluşturmakta, zihinsel düzeyle çevrenin etkileşimi, toplum ya da topluluğun yaşam tarzını inşa etmektedir. İdeolojik formatlamanın gerçekleşmesi için önce “communicative anlam”ın oluşturulması gerekmektedir” (Anık, 2014, s.79-80).

“Communicative anlam”ın oluşum süreci, ilk olarak insanın zihinsel performansı ile başlamaktadır. İnsan varlığı, zihinsel performansını zeka, akıl, mantık ve bilinç gibi sadece kendisinde mündemiç yetileriyle işletmekte; bu işlem sonucunda da geçmiş deneyimlerine, önceki kayıtlarına binaen temsiller oluşturmaktadır (Anık, 2009). Bunun yanı sıra hiç var olmayan temsiller de yine insan varlığının zihinsel performansının bir çıktısı olabilmektedir (Anık, 2014). Daha sonra bu temsiller diğerleriyle paylaşılacak üzere ikon, işaret ve simge gibi temsiliyet mekanizmalarına yüklenmekte ve medyatik mekanizmalar tarafından değer görülen temsiliyet mekanizmaları toplumda sirküle edilmeye başlamaktadır. Bu temsiliyet mekanizmaları, medyatik mekanizmalar tarafından toplumsal alanda sirküle oldukça, üreticisinin inisiyatifinden kurtularak

topluma teŖmil edilmektedir. EtkileŖim ve nihai olarak iletiŖim, bu sũrecin bir sonucudur ki etkileŖim ve iletiŖimin toplumu var etmesi buradan kaynaklanmaktadır.

Bu sũrecin detayları bu baŖlıktan sonra gelen diğerk baŖlıklarda açıklanmaya çalıŖılacaktır. Ancak özetlemek gerekirse medyatik inŖa; insanın zihinsel performansıylab baŖlamakta, temsillerin üretimiyle devam etmekte, temsiliyet mekanizmalarına yüklenen temsiller medyatik mekanizmalarla toplumsal alanda dolaŖıma sokulmaktadır. Bu dolaŖım esnasında insan varlıkları etkileŖime girebilmekte ve netice olarak iletiŖim kurabilme imkanı elde etmektedirler. Özünde toplumun bir bũtũn olarak varlığını sũrdũrebilmesi, bu sũrecin ne ölçũde sağlıklı geliŖtiđine bağlı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Hem medyatik inŖa sũrecini hem de medyatik inŖanın toplumsal bũtũnleŖme üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu görebilmek için aŖađıdaki modelleme takip edilebilir.

Şekil 5. Toplumsal Medyatik İnşa Süreci

Bu modelleme medyatik inşanın, sonradan gelen birey, grup ve topluluklarca paylaşılması, içselleştirilmesi ve kullanılması sonucunda yeni anlam alanlarının ortaya çıkmasına vesile olarak, toplumsal bütünlüğün yeniden tesis edilmesinde etkili olabilme kapasitesini serimlemektedir. Sözelimi; ortak medyatik mekanizmalara sahip olmak ya

da bu medyatik mekanizmaları edinmek, sonradan gelenlerin mevcut toplumun üyeleriyle olan etkileşim düzeylerini arttırarak, toplumsal uyumun artmasına etki edebileceği gibi toplumun halihazırdaki üyeleri nezdinde de sonradan topluma katılanların kabulünü arttırabilmektedir. Ortak bir dil konuşmak, ortak bir dine sahip olmak, ortak dünya görüşüne sahip olmak, aynı tedrisattan geçmek, aynı kültürü paylaşmak ve aynı mekan diline sahip olmak, bu konuda ortaklığı bulunmayan ve sonradan topluma dahil olanlara nazaran uyum ve kabulün daha kısa sürede gerçekleşmesine bağlı olarak, toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına imkan tanımaktadır. Muhakkak bu iddia test edilmesi gereken bir iddiadır ve bu çalışma bu iddiayı test etmeyi hedeflemektedir.

Ancak şunu şerh düşmek gerekir ki ortak medyatik mekanizmaları kullanmak ya da etkileşime girmek, toplumsal bütünleşme açısından tek başına yeterli değildir. Sadece toplumsal bütünleşme için olması ve gerçekleşmesi gereken birer ön gerekliliktir. Buradan hareketle bir göçmenin vardığı yerin dilini biliyor oluşu ya da gittiği bölgedeki halkla aynı dine mensup oluşu, onun toplumsal uyumunu olumlu yönde etkilediği ölçüde toplumsal kabul düzeyini olumlu yönde etkileyebilmektedir. “Toplum, bazı müşterek ülkülerin bir araya getirdiği insanların oluşturduğu, belirli bir sürekliliği olan, belirli bir mekan ve kültürü bulunan, az veya çok kurumlaşmış, örgütlenmiş, karmaşık ilişki ve iletişim ağlarıyla örülü bir bütün” (Anık, 2014, s.159) olduğundan, topluma sonradan dahil olan kişilerin kabulünü ve uyumunu birçok unsur etkileyebilmektedir.

Dolayısıyla medyatik insanın toplumu ve toplumsal bütünleşmeyi başlı başına var eden bir süreç olduğunu söylemek, kabul ve uyumu etkileme potansiyeli bulunan etmenleri göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın böyle bir iddiası yoktur. Sadece, toplumun kuruluşu açısından bir gereklilik olan medyatik insanın, yeni gelenlerin uyumları ve var olanların yeni gelenleri kabulleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı merak edilmektedir.

3.1.1. İnsanın Zihinsel Performansı

İnsan zihni, diğer bütün canlı varlıklarından farklı olarak işleyen bir yapıya sahiptir. Bu aksiyom, bilhassa iletişim alanında çalışanlar için genel kabul görmektedir. İnsan zihni bu aksiyoma göre, diğer bütün canlı varlıklardan farklı olarak, insanoğluna

bilgiyi işleyebilme yetisi kazandırmaktadır. Nitekim Ebbinghaus tarafından zihin üzerine yapılan ilk çalışmadan (Ohta, 2002, s.4) itibaren bu konuda çalışmaları bulunan pek çok araştırmacı, insan zihnini bilgiyi işleme performans ve kapasitesi üzerinden keşfetmeye çalışmıştır (bknz. Baddeley, 1999; Lieberman, 2012; Norman, 1970; Norman & Rumelhart, 1970; Atkinson & Shiffrin, 1977; Howes & Geoffrey, 2014; Mandler, 1977).

Esasında insan zihninin işleme kapasitesi ile öğrenme arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır ve bu konuda birçok kitap yazılmıştır. Bu anlamda Lieberman'ın yazmış olduğu ve insanın öğrenirken, bilgiyi zihninde nasıl işlediğini anlatan “Human Learning and Memory” (2012) adlı eserde, daha kitabın başında sorulan “Eğer bir zihnimiz olmasaydı ne olurdu?” sorusu üzerinden insan zihninin insanın yaşamsal mücadelesi açısından ne ölçüde önemli olduğu aktarılmaya çalışılmaktadır. Lieberman'a göre insanın bir zihne sahip olmaması, onun ne yürüyebilmesine ne de konuşabilmesine olanak tanırdı. Çünkü insan varlığı, zihni sayesinde öğrenmektedir. İnsan, yaşamını idame ettirebilmek adına ömrü boyunca sayısız bilgi edinmekte ve bu bilgilerin tamamını muhakkak zihinsel bir sürece tabi tutmaktadır. İnsan varlığı, zihni olmadığında, büyük bir kayıp olarak kabul edilmektedir (Lieberman, 2012, s.1-2).

Buradan bir kez daha anlaşılacağı üzere, insanı insan yapan ve onun hayatta kalmasını sağlayan zihnidir. İnsan, zihni sayesinde öğrenmekte ve bu onun yaşam koşullarına ayak uydurmasına imkan tanımaktadır. İnsan, zihinsel performansına bağlı olarak öğrenirken, aynı zamanda beyninde önemli ölçüde elektrofizik ve nörokimyasal değişimlere maruz kalmaktadır. Ancak bu değişimi tam anlamıyla ölçmek pek mümkün değildir. Bunun yanında beyin, bu tür değişimlere maruz kalırken, insan zihni de fizyolojik çevreden ve biyokimyasal etkilerden nasibini almaktadır (Baddeley, 1999, s.3-4).

İnsan, zihni dolayısıyla öğrenirken, daha doğru bir ifadeyle dışarıdan aldığı veriyi işlerken, kendinde mündemiç dört farklı yetiyle performans göstermektedir. Bunlar sırasıyla; zeka, akıl, mantık ve bilinçtir. Bahsi geçen bu kavramların literatürde çok ciddi bir ayrıma tabi tutulmadığı gerekçesiyle ve bilim insanına yol tayin etme maksadıyla Anık, “Bilgi İşleme Mekanizması Olarak Zihinsel Performans” (2017) adlı makalesinde ilgili kavramları kristalize hale getirmeye çalışmaktadır. Zeka, akıl, mantık ve bilinç

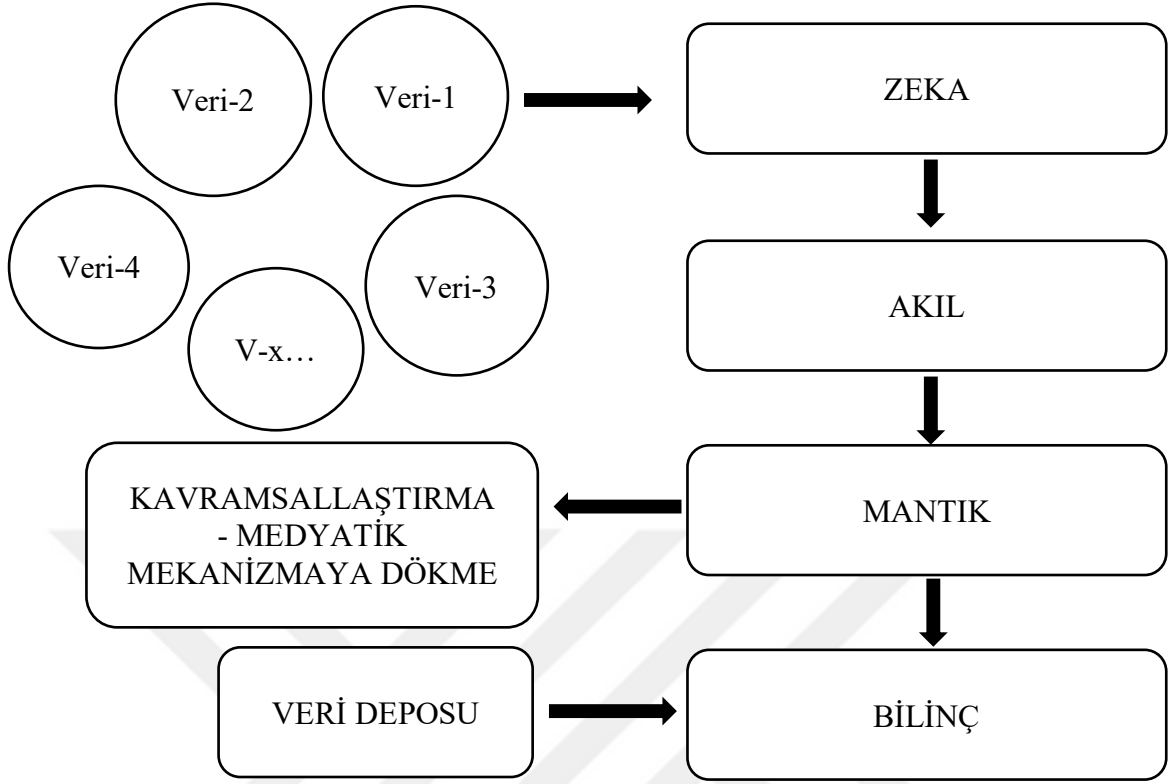
kavramları, literatürde tam manasıyla yerli yerine oturtulamadığı için, dolayısıyla, bu hususta ortaya konulan eserler boşlukta kalmaktadır.

Bu kelimelerin etimolojik kökenine bakıldığında, farklı manaları muhteva ettiklerini görmek daha mümkün hale gelmektedir. Bu anlamda İngilizce karşılığı “intelligence” olan zeka; “insan zihninin en yüksek yetisi, genel doğruları anlama kapasitesi” olarak tarif edilmektedir. Bunun yanında “reason” kelimesine karşılık gelen akıl; “sorgulama, tartışma, tartma ve meydan okuma” gibi manalara gelmektedir. Mantığın karşılığı olan “logic” ise; “düşünme işlemi belli bir forma sokan, ona belli bir güzergah tayin eden meleke, doğru ile yanlış muhakemeyi birbirinden ayıran felsefe dalı, bilim” olarak anılmaktadır. Son olarak “conscious” kavramıyla karşılanan bilinç; “farkında olmak, bilmek” gibi anlamlar taşımaktadır (www.etymonline.com).

Tanımlardan anlaşılacağı gibi ve Anık’ın belirttiği üzere;

“Algı, tercih, beğeni, seçme gibi zihinsel işlemlerden zeka; zihinsel kayıtlardan oluşan değişkenlerle, algılanmış varlıklara ilişkin değişkenler arasında ilişkiler kuran işlemlerden akıl; her iki işleme ilişkin kavramsallaştırmalardan, simgesel düzeneklere dönüştürmelerden mantık sorumludur. Bilinç, hem ileriye dönük amaç, hedef, beklenti gibi ideoloji ve ütopya adı verilen yapının oluşması ve düzenlenmesinden hem de geriye dönük değer, sosyal şema, tutum, kalıp yargı gibi yapılardan oluşan ve adına genel anlamıyla önyargı adı verilen kayıtların oluşması, organizasyonu ve yeniden organize edilmesinden sorumludur” (Anık, 2017, s.317).

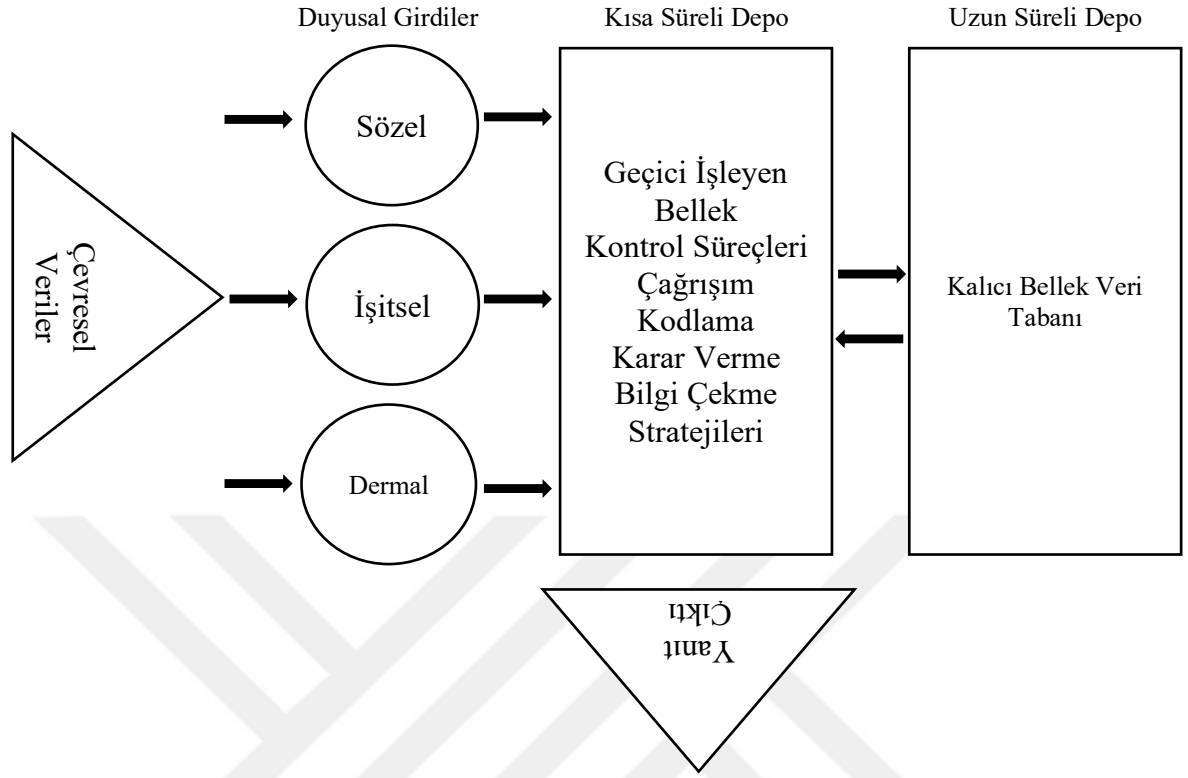
Bu sorumluluklar nezdinde, ilgili kavramları zihinsel süreç içerisinde şemalaştırmak gerekirse, aşağıdaki gibi bir model ortaya çıkmaktadır:

Şekil 6. İnsani Melekelerin Zihinsel Performanstaki Yerini Gösteren Şema

Modele göre zeka; çevrede bulunan verileri algılamakta, bunu yaparken büyük ölçüde seçici davranmaktadır. Bu seçiciliği sağlayan ise bireyin müktesebatı ve ilgi alanlarıdır. Zira insanın çevresindeki bütün verileri algılayıp işlemesi mümkün değildir. Daha sonradan zeka yoluyla dışarıdan edinilen veriler, akıl yoluyla oranlanmaktadır ki aklın başka bir tanımı aklın bu özelliğini öne çıkarmaktadır. Akıl zekanın önüne getirdiği malumatı oranlarken, bu kıyaslamayı geçmiş kayıtlara bakarak gerçekleştirmektedir. Bu geçmiş kayıtlar, insanın bilinci sayesinde ortaya çıkartılmaktadır. Çünkü daha önceki deneyim, tecrübe ve karşılaşmalardan mülhem veri dağarcığı, bilincin denetimindedir. İnsanın işlediği veriyi dışavurumu ise sahip olduğu mantık sayesinde gerçekleşmektedir. Mantık bir nevi zihnin sözcülüğünü yapmaktadır. Verinin yeniden adlandırılıp kavramsallaştırılması, mantığın zihinsel süreçteki işlevini tarif etmektedir.

Fakat insan zihninin işleyişini bir süreç olarak ele aldığımız daha farklı kaynaklar da önümüzü aydınlatmaktadır. Sözelimi Atkinson ve Shiffin, zihninin işleyişini süreç olarak aşağıdaki gibi şemalaştırmaktadır (Baddeley, 1999: 9):

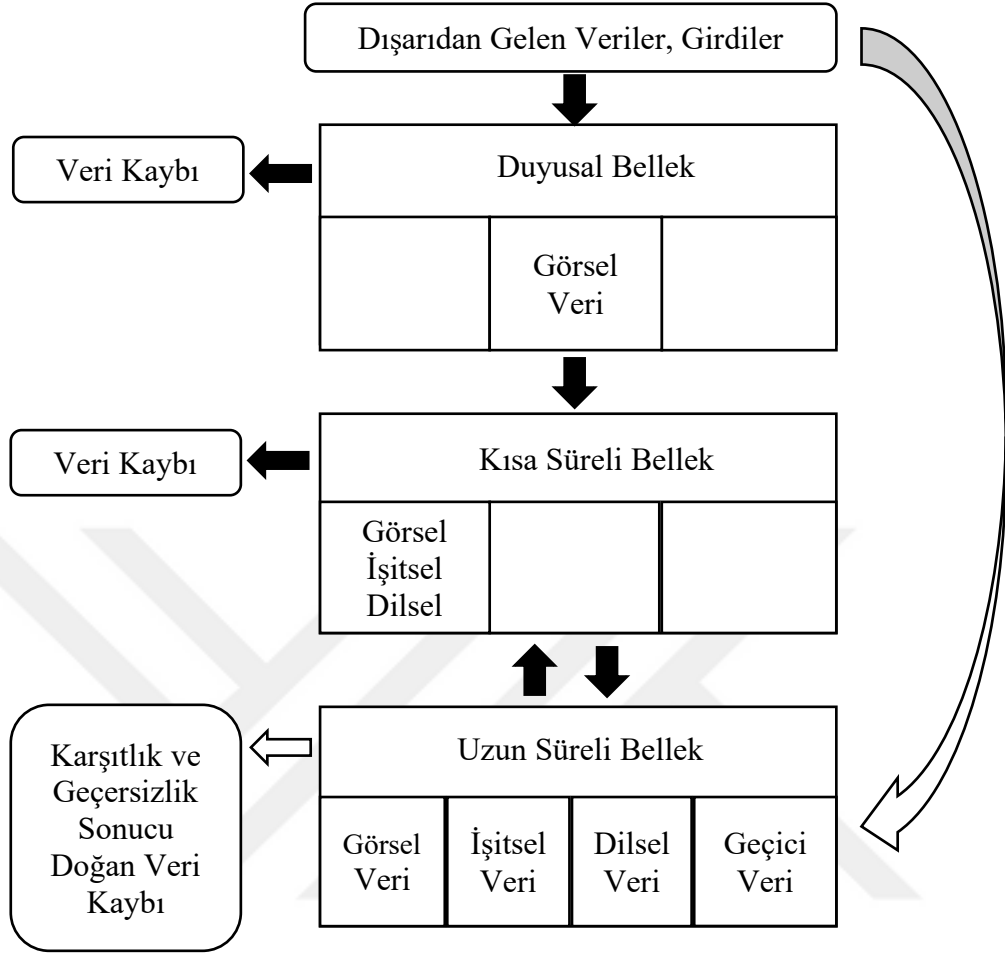
Şekil 7. Atkinson ve Shiffrin'in Zihnin İşleyiş Şeması

Şekil; zeka, akıl, mantık ve bilincin işlevlerine değinmemekle birlikte, çevresel verilerin sınıflandırılmasını insan zihninin sahip olduğu bellek türlerine ve edindiği verilerden nasıl yanıt ürettiğini göstermektedir. Bununla birlikte zihinsel geçmiş kayıtların nasıl depolandığını ve aynı şekilde depodan nasıl çekildiğini de izah etmektedir. Bunun yanında Atkinson ve Shiffrin, insan zihnini ve belleğini belli bazı bölümlere ayırmaktadır.

İnsan belleğinin duysal (sensory), kısa dönem (short-term) ve uzun dönem (long-term) (Baddeley, 1999, s.17) olarak ayrıştırılması, zihnin bilgiyi nasıl işlediğini anlamamız konusunda bizlere daha fazla yardımcı olmaktadır. Bu bölümlemeyi ve kavramları biraz daha açmak gerekirse, duysal bellek; ikonik ve yankı belleği olarak anılmakta, burada zekanın ilk algılama ve farkında olma durumu gerçekleşmektedir. Geçici bellek ise adından da anlaşılacağı üzere dışarıdan edinilen malumatın daha kısa sürelerde hafızada tutulduğu ve daha çok aklın devreye girdiği alandır. Burada duysal belleğe alınan veriler, geçmişteki deneyim ve yaşanmışlıklardan öğrenilen ve depolanan

verilerle mukayese edilerek anlık çıktılar sağlanmakta ve yanıtlar üretilmektedir. Dilin işletilmesinde ve aritmetik işlemlerde insanın bu kısa belleği kullanılmaktadır. Bunun yanında insanın uzun belleği, kısa bellekten farklı olarak, yararlı bilgilerin kalıcı hale getirildiği ve mukayese yapabilmek için gerekli verilerin depolandığı alana tekabül etmektedir (Baddeley, 1999, s.14-15). Uzun süreli bellek, Anık'ın da bilinç kavramını izah ettiği ölçüde doğrudan doğruya insanın farkındalığına ve bilmesine imkan vermektedir. Bu anlamda uzun bellek, insan bilinciyle doğrudan doğruya ilişkilidir.

İnsan zihni bütün bu bölümlendirmelere binaen tek bir ünite olmasının ötesinde duyusal, kısa dönem ve uzun dönem bellekler arasındaki etkileşime bağlı olarak performans göstermektedir (Baddeley, 1999, s.17). Bu etkileşimin sürdürülmesi de zeka, akıl, mantık ve bilinç gibi insan melekelerinin işlevselliğine bağlıdır (Anık, 2017). Fakat bu etkileşim sürecinde edinilen veriler değişip dönüşmekte ve gerçekleşen işlemler sonrasında büyük ölçüde yok olup gitmektedir. Bu durumu ortaya koyan şema aşağıdaki gibidir (Atkinson & Shiffin, 1977, s.11).

Şekil 8. Atkinson ve Shiffrin'in Zihinsel Performans Sonrası Verinin Durumunu Gösteren Şema

Şekilden anlaşılacağı üzere, dışarıdan zeka yoluyla duyuşal belleğe alınan veriler kısa süreli belleğe gönderilmekte, buraya gelen veriler uzun süreli bellekteki veri deposunu kullanan akıl yoluyla mukayese edilerek işlenmekte ve her işlemde zihinden farklı bir veri silinmektedir. Bunları artık veri olarak adlandırmakta bir sakınca görülmemektedir. Zihin, gerekli olan veriyi işledikten sonra arta kalanı duyuşal ve kısa süreli bellekten silmekte, uzun süreli bellekte de kimi zaman depolanan verileri yenileriyle ikame ederek, geçmiştekileri silip atabilmektedir (Atkinson & Shiffrin, 1977, s.11). Bu süreç esasında bir tür kontrol mekanizmasının işleyişini göstermektedir. Çünkü kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe gönderilen veriler, aynı zamanda kontrole tabi tutulmaktadır (Atkinson & Shiffrin, 1977, s.21).

Zihnin işleyiş ve veriyi, malumatı işleyip depolama sürecini aktaran daha birçok model bulunmaktadır ve bu modeller genel itibariyle aynı süreci farklı şekillerde; fakat benzer kavramlarla izah etmektedirler (bkz. Glanzer, 1977, s.115-122; Bower, 1977, s.438). Yine Norman ve Rumelhart (1970, s.19-21) duyuşal belleğe gelen verilerin kısa süreli belleğe geçişini ve alınan verilerin nasıl işlendiğini anlatan bir model üzerinden zihni, algısal ve bellek sistemi ayırımına giderek açıklamaktadır. Norman ve Rumelhart'ın ileri sürdüğü bu tasarım, büyük ölçüde iletişim sürecini tarif eden şema ile benzerlik göstermektedir.

İlgili tasarımda veriler, öncelikle duyuşal veri deposuna girmekte, orada dışsallaştırılarak algısal vektörlere dönüştürölmekte, daha sonraki süreçte ise duyuşal ve kısa süreli bellekteki veriler kavramsal düzeneğe çekilmektedir. Bundan sonraki süreçte ise uzun süreli bellekteki verilerle karşılaştırma yapılarak karar verilmekte, yine kavramsallaştırılarak bir çıktı üretilmektedir (Norman & Rumelhart, 1970, s.21). Bu süreç, daha önce de belirttiğimiz üzere, kaynağın girdiyi işleyerek mesaja dönüştürüp alıcıya ulaştırdığı iletişim modeliyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu da esasında iletişim ve zihin çalışmalarının benzer nitelikler gösterdiğine delil niteliği taşımaktadır. Halihazırda zihin teorilerinin çoğu iletişim alanından gelmektedir (Norman, 1970, s.4).

Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere zihin, insanın dışarıdan edindiğı malumatı işlemedeki en mühim aparat olarak işlev görmektedir. Zihnin işleyiş biçimine yön veren ise zeka, akıl, mantık ve bilinç gibi insani yetilerdir. Her bir yetinin zihin çalışırken ayrı bir işlevi bulunmaktadır ve bu işlevler ilgili kavramların açıklanmasında önemli bir yere sahiptir.

Anık, “Meşruiyetin Sosyal Psikolojisi” (2015, s.33) ve “Dedem Korkut Der Ki” (2021) adlı eserlerinde akıl, zeka, mantık ve bilincin zihinsel süreçteki işlevlerini aşağıdaki gibi tablollaştırıp özetlemektedir.

Tablo 6. Anık'ın İnsani Yetilerin Zihinsel Süreçteki İşlevlerine Yönelik Görev Tanımları

Zeka	Akıl	Mantık	Bilinç
Algılama	Tahkikat	Tasavvur	Arşivleme - Bellek
Fark Etme	Muhakeme	Tanımalama - Betimleme	Geri Çağırma
Ayırt Etme	Muhayyile	Göstergesel Kavrama	Geleceği ve Geçmiş Kayıtlama
Vukufiyet	İlişkilendirme	Kavramsallaştırma	Kategorilere Göre Depolama

Zeka, akıl, mantık ve bilincin zihinsel süreçlerdeki işlevlerine yönelik bu taksonomi, insan varlığının içerisinde bulunduğu çevreden veriyi nasıl çektiğini, o veriyi nasıl oranladığını, geçmişte edindiği verileri nasıl tuttuğunu ve netice itibariyle nasıl bir çıktı ürettiğini izah etmektedir. Bu, zihinsel sürecin, insanın iletişim ve etkileşim kurmak üzere ürettiği temsillerin nasıl meydana geldiğini açıklama muktedirliği olduğunu da göstermektedir. İlerleyen sayfalarda değineceğimiz insanın temsil yeteneği, büyük ölçüde insanın zihinsel mekanizmasını nasıl işlettiğiyle yakından ilişkilidir.

İnsan, zekası sayesinde bir nevi çevresiyle etkileşime girmekte, bu etkileşim sonucu edinilen malumat, aklın zihninin bölümleri arasında kurduğu etkileşim yoluyla malumatı tasniflenmekte ve mantık bu tasnife uygun bir anlam üretmektedir. Bilinç ise anlamlandırma için gerek duyulan depolanmış verileri seçip aklın hizmetine sunmaktadır (Anık, 2017, s.320). Böylelikle insan varlığı, diğer canlı varlıklardan farklılaşarak özel bir varlık haline gelmektedir; çünkü diğer hiçbir canlı varlık, zihinsel sürecini insan varlığı gibi işletmemektedir.

Özü itibariyle insan varlığı, sahip olduğu zihinsel mekanizmayla veriyi diğer bütün canlı varlıklardan farklı bir biçimde işleyerek, kendine özgü bir canlı varlık olmaktadır. Nitekim bu farklılığı sayesinde de insan olarak tanımlanmakta ve temsil yeteneğini açığa çıkarabilmektedir. İnsanın sahip olduğu bu yeteneğin ne anlama geldiği

ve insanın yaşamında ne tür bir ehemmiyete sahip olduğu ise ilerleyen sayfalarda açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1.2. İnsanın Temsil Yeteneği

İngilizce karşılığı “representation” olan temsil kavramına yönelik iki farklı kuram bulunmaktadır. Bu iki kuram, esasında aynı şeyi anlatmaktadır. Fakat farklı alanların ürünüdür. “Representation Theory” olarak bilinen kuramların ilki, matematik alanındadır ve en basitleştirilmiş haliyle, matematiksel soyut ifadelerin nasıl somutlaştırıldığını açıklamaktadır⁶. Bir diğer kuram ise “Social Representations Theory” adıyla geçmekte ve temsiliyetin toplumu nasıl değiştirip dönüştürebildiğine vurgu yapmaktadır. Hatta kuramı formüle eden Moscovici’nin “The Invention of Society: Psychological Explanations to Social Phenomena” (1993) adlı bir kitabı bulunmakta ve toplumun kuruluşunu insanın temsil gücü ve temsiliyet mekanizmaları üzerinden açıklamaktadır.

Temsil kavramı, bu iki kuramın vaaz ettiklerini dikkate aldığımızda bize iki ipucu vermektedir. Bunlardan ilki, temsilin bir tür ikame süreci olduğudur. İkinci ipucumuz ise temsilin yapıcı ve yıkıcı etkilerinin bulunduğudır. Bu iki ipucundan farklı olarak temsil kavramının kökenine inildiğindeyse, özellikle İngilizce karşılığı olan “representation” kavramının “bir şeyden önce getirilen, gösterilen ve ifşa edilen” (www.etymonline.com) gibi manalar taşıdığı görülmektedir. Türkçe karşılığıyla temsil, Arapça “mal” kökünden gelmekte ve “benzetme, benzerini yapma, örnek verme, benzetme” (www.etimolojiturkce.com) gibi anlamlar taşımaktadır.

Buradan hareketle, temsilin etimolojik kökeni itibariyle bir şeyi tanımlamak, ortaya çıkarmak ve bunu yaparken bir şeyin yerine geçmek gibi manalar taşıdığı söylenebilir. Bunun matematikteki karşılığı; soyut kavramları, üzerinde mutabık kalınmış matematiksel ifadelere dökmektir (Fulton & Harris, 1991). Temsilin toplumsal karşılığı ise toplumsal hafızanın, sosyal bilincin oluşturulma süreciyle denk düşmektedir. Bu

⁶ Detaylı Bilgi için bakınız: Fulton W. & Harris, J. (1991). Representation Theory: A First Course. Graduate Text in Mathematics. Readings in Mathematics, Vol: 129. New York: Springer – Verlag.

ifadeyi biraz daha açmak gerekirse, temsillerin toplumsallaşması, toplumsal manaların üretimini sağlamakta ve kolektif bilinci inşa etmektedir (Höijer, 2011, s.3). Dolayısıyla, belli bir toplumda kullanılan temsiliyet mekanizmalarının “toplumsal kurumları, yapıları ve bireysel davranışları tayin ve tespit etme” (Anık, 2014, s.50) gibi özellikleri bulunmaktadır.

Fakat temsiliyet mekanizmaları her ne kadar toplumun yönünü tayin etse de insanın bizatihi kendi tasarrufunda üretilmektedir. İster matematik alanında olsun ister sosyal yaşamda, temsil; insan varlığının şahsına münhasır bir edim ve eylemdir (Anık, 2014, s.50). Başka hiçbir canlı, insan gibi temsiller üretemez. Sözelimi; hiçbir tavşan en sevdiği yiyecek olan havucu temsil edecek bir görüntü yaratamaz. Yaratırsa bile bunu söze döküp diğer tavşanlara aktaramaz ki tavşanların ne ideolojilerinin ne de havuç tarlalarının olmaması buna delil niteliği taşımaktadır. Temsil yeteneği, sadece insana özgüdür ve bu yetenek insanın zihinsel kapasite ve performansından mülhemdir (Childe, 2018).

Daha önceki bölümde ele aldığımız insanın zihinsel işlem süreci ve zeka, akıl, mantık, bilinç gibi insani yetilerle insanın temsil yeteneği arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. İnsan zihni çeşitli bölümlere ayrılmıştır (Atkinson & Shiffrin, 1977, s.10-11). Bu bölümler arasında insana özgü yetilerle bir etkileşim sağlanarak, zihinsel bir çıktı üretilmektedir. Bu çıktının nasıl ortaya çıktığını Atkinson ve Shiffrin’in ortaya koyduğu modelde görebilmek mümkündür (Baddeley, 1999, s.9). İnsan zihni, zeka yoluyla çevreden edindiği malumatı zihinsel mekanizmasında akıl yoluyla muhakeme ve mukayese etmekte, bunu gerçekleştirirken de büyük ölçüde bilincinde yer edinmiş geçmiş malumatlara bakmaktadır. Fakat zihinsel mekanizmanın çalışma prensibini sadece geçmişte edinilmiş malumatların, yeni edinilmiş malumatlarla mukayese edilmesi usulü üzerinden anlatmak mümkün değildir. Zira insan varlığı, aynı zamanda geleceğe dönük hayalleri ve tasarıları da olan bir varlık olduğundan, hiç var olmayan bir şeyi de zihninde oluşturup, olgunlaştırabilmektedir (Anık, 2014, s.31). Sözelimi; sanatsal eserlerin büyük bir kısmı bu şekilde oluşmaktadır. Dolayısıyla insan zihni, bilincindeki geçmiş veri ve malumatlardan hareketle zihinsel sürecini işletebildiği gibi hiç var olmayan bir şeyi de zihinsel mekanizmasının ona sağlamış olduğu yetkinlikle üretebilmektedir.

İnsan zihninin somut verilerden ve soyut tasarımlardan ürettiği bilgi, veri, anlam (adına her ne konulursa konulsun) birey tarafından dışsallaştırılmaya karar verildiğinde, işte tam da bu noktada insanın temsil yeteneği ve temsil gücü devreye girmektedir.

İnsan varlığı, kafasında sayısız görüntü üretebilen bir canlıdır. Hatta insan varlığı karşılaştığı aynı durumlar olsa bile her defasında farklı anlamlar üretmektedir. Bu durum, zihinde oluşan anlamların hiçbir zaman net bir biçimde aktarılamayacağına delil niteliği taşımaktadır. (Anık, 2014, s.53). Bu sebeple insan varlığı, zihinsel performans sürecinde ürettiklerini, bu üretimi en benzer biçimde dışsallaştırabilecek temsiller yoluyla somutlamaktadır. Bu somutlama işleminin nasıl gerçekleştiği “Social Representation Theory: A New Theory for Media Research” (2011) adlı çalışmada, “sabitleme (anchoring)” ve nesneleştirme (objectification)” başlıkları altında aktarılmaya çalışılmaktadır.

İlgili makalede sabitleme (anchoring) kavramıyla; toplumsal tabana yayılmamış temsillerin nasıl bilindik ve tanıdık hale geldiği anlatılmaktadır ve sabitleme sürecinin bir tür kültürel asimilasyon süreci olduğu yönünde izahta bulunmaktadır. Çok fazla bilinmeyen ve alışık olunmayan temsiller, bu süreçte mevcut temsillerle benzerlikleri üzerinden bir nevi toplumsal bilince ve zihniyete sabitlenmektedir (Höijer, 2011, s.7). Yeni bir temsilin toplumsal bilince işlenmesinin ve sabitlenmesinin farklı yolları bulunmaktadır. Bunlardan ilki adlandırma, isimlendirme (naming) olarak ifade edebileceğimiz yeni temsillerin bilinen kavramlarla açıklanmasıdır. İkinci yol ise duygusal sabitleme olarak tarif edilen, bilinmeyen temsillerin toplumda yaygın olan duygularla toplumsal bilince işlenmesidir. Makalede de geçtiği üzere sözgelimi; küresel ısınmanın korku, endişe, tehlike ve tehdit içeren duygularla ilişkilendirilmesi küresel ısınma temsiliinin toplumsal bilince sabitlenmesine etki etmektedir. Bunların dışında diğer bir güzergah, tematik sabitleme olarak aktarılmaktadır. Tematik sabitleme; toplumsal süreçlerde toplumsal hafızada yer etmiş temalar kullanılarak yeni temsillerin toplumsal bilince işlenmesini tarif etmektedir. Yine makaleden bir örnekle, küresel ısınma ve iklim değişikliğinden kurtulmanın milliyetçi bir söyleme dönüştürülerek İsveç halkına mal edilmesi ve bu konuda bir temsil oluşturulması, tematik sabitlemenin bir göstergesi olarak sunulmaktadır. Ayrıca toplumsal alanda sirkülasyona yeni sokulacak

temsillerin zıtlıklar (antinomies) ve metaforlar (metaphors) üzerinden toplumsal hafızaya işlenmesi de sabitlemenin diğer türleri olarak aktarılmaktadır. Yeni temsiller ölüm-yaşam, iyi-kötü, tehdit-fırsat vb. kavramlar üzerinden toplumsal bilince kazınmakta, temsili en iyi ifade edebilecek metaforlarla temsil, toplumun müntesipleri arasında tanındık ve bildik hale getirilmektedir (Höijer, 2011, s.7-12).

Temsillerin toplumsal hafızaya işlenmesinde bir diğer yol olan nesneleştirme (objectification) ise “bilinmeyen temsillerin duyularımız aracılığıyla deneyimleyip algılayabileceğimiz somut bilinenlere dönüştürülmesi” (Moscovici, 2000) biçiminde tarif edilmektedir. Yine nesneleştirme de iki güzergah üzerinden açıklanmaktadır. Bunlardan ilki olan duygusal nesneleştirme, yeni temsillerin toplumsal hafızada yer edinmiş görseller üzerinden dolaşıma sokulmasıdır. Nesneleştirmenin ikinci güzergahı, topluma mal olmuş kişiler üzerinden temsillerin görünür kılınmasıdır. Bu anlamda küresel ısınmaya yönelik bir temsil oluşturmak üzere büyük bir orman felaketinin görsellerini kullanmak, duygusal nesneleştirmeye; politik duruşa yönelik bir temsili devreye sokmak için Gandhi gibi politik duruşu kesif birinin imajından faydalanmak, temsillerin kişiselleştirilmesine (personafication) örnek teşkil etmektedir (Höijer, 2011, s.13).

Sözü edilen somutlama biçimleriyle insan varlığı, zihninde olanları başkaları nezdinde de tanındık ve bildik hale getirmektedir. Böylelikle iletişimin ilk zemini oluşmakta, etkileşime kapı aralanmaktadır. Fakat bunun tam manasıyla gerçekleşebilmesi için insanın ürettiği temsillerin toplumun diğer müntesiplerince de paylaşılması gerekmektedir ki bu konu bu çalışmanın bir sonraki bölümü olan medyatik mekanizma başlığı altında detaylandırılacaktır.

İnsanın zihninde olanları tam manasıyla ifade edememesi ve temsiller kullanması, bir bakıma onu toplumsal bir varlık haline getiren de bir durumdur. Çünkü anlamın tam manasıyla aktarılamaması, insan varlığına yorumsal bir güç kazandırmakta; insan varlığı, bu yorumlama gücü sayesinde topluma bağlanmaktadır (Anık, 2014, s.56). Nitekim Mead ve ardından gelenler, toplumun kuruluşunu bu gerçeklik üzerinden açıklama gayreti göstermişlerdir.

Çok daha derinliği olmakla birlikte özünde Mead, toplumun meydana geliş biçimini iletişim ve etkileşime endeksleyerek, toplum ve bireyin uyumunu insanın benliği üzerinden izah etmektedir. Mead'e göre birey, nesne ve özne olmak üzere iki benliğe sahiptir. Nesne ben; bireyin toplumdaki diğerlerinin gözüyle kendisini gördüğü pencere olarak tarif edilebilir. Nesne ben'i sayesinde insan varlığı, toplumun diğer müntesiplerinin onu nasıl gördüğünü referans alarak kendisine çeki düzen vermekte ve toplumsal yaşamdaki yerini tayin etmektedir. Bunun yanında özne ben ise insanın toplumun diğer müntesiplerinin tavır ve davranışlarına yönelik doğrudan aldığı vaziyettir. Özne ben'i sayesinde birey, toplumu etkileyebilme muktedirliğine erişmektedir (Anık, 2014, s.57).

Bireyin iki yüzü bulunan benliği, onun toplumsal gerçekliği farklı perspektiflerden edinmesine yardımcı olarak, hem toplumdaki temsiliyet biçimlerini algılamasına hem de topluma yeni temsiliyet tarzları kazandırmasına olanak tanımaktadır (Anık, 2014, s.56). Anlamlandırma boşluğu olarak tarif edebileceğimiz yorumlama gücüyle de birey, toplumun kendisi için var ettiği gerçekliğe adapte olmaktadır.

Bu durum, insan toplumunu aynı zamanda hem açık bir sisteme dönüştürmekte hem de onun sınırlarını belirlemektedir. Cohen "Topluluğun Simgesel Kuruluşu" (1999) adlı eserinde bahsi geçen bu durumu, daha çok simgesel düzeneklerin toplum ve topluluklar arasında nasıl sınırlar çizdiğine odaklanarak ortaya koymaya çalışmaktadır.

İnsan, temsil yeteneğini belli bazı simge, ikon ve işaretlerle açığa çıkarmaktadır. Bu simge, ikon ve işaretler toplumun geneline yayılarak toplumsal gerçekliğin bir parçası haline geldiğinde, toplum kendine özgü bir temsiliyet sistemine sahip olmakta; dolayısıyla diğer toplumlarla arasına sınır çizebilmekte ve diğer toplumlardan ayrışabilmektedir (Cohen, 1999, s.7-11). Bunun yanı sıra temsiliyetin benzerlikle oluşturmak gibi bir özelliği olmasına rağmen aynı zamanda insan varlığının içinde doğup büyümediği toplumlarda yaşamasına da vesile olabilmektedir. Çünkü anlam, köşesiz ve elastik kalmaktadır. Sözgelimi; hiçbir karınca kolonisi farklı bir karınca kolonisiyle bir arada yaşayamazken (çünkü etkileşimleri doğuştan kodlanmıştır), toplum ve topluluklar temsiller dolayımıyla etkileşime girdiği ve bu temsiller anlamın esnek kalmasına izin verdiği için bir arada yaşayabilmektedir. Başka bir deyişle, insanların temsiliyet yeteneği

toplumlar arası geçişe imkan tanımaktadır. G bu durumun dikkate değer bir örneğidir. Hiçbir karınca bir koloniden diğerine ya da hiçbir arı bir kovandan başka bir kovana g edemezken, insan varlığı istediği yere imkanlar el verdiği ölçüde gidip yerleşebilmektedir. Zaman içerisinde sınırları belirli olan o toplumun temsiliyet düzenine ayak uydurarak, kendi anlamlarını da vardığı topluma kazandırmakta, toplumun yenilenmesine vesile olmaktadır (Cohen, 1999, s.12-17).

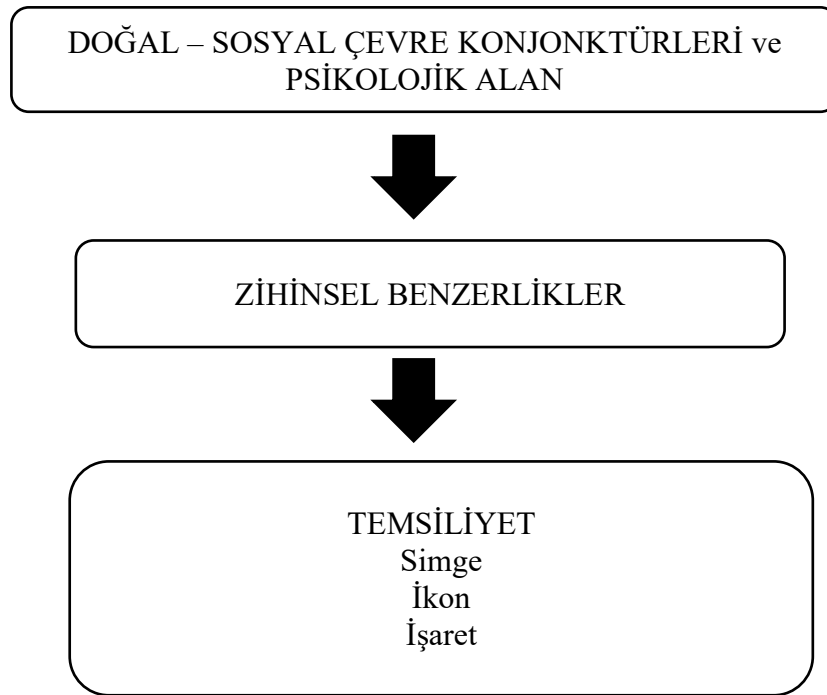
İnsan varlığının temsil yeteneği, bütün bu anlatılanlardan hareketle insana, zihinsel performansının ürünlerini ifşa etme imkanı tanımaktadır. Fakat insan varlığı, zihninde ürettiği anlamları hiçbir zaman tam manasıyla birebir aktaramamaktadır ki bu durum insan varlığının etkileşimini açık bir anlamlandırma sistemine dönüştürmektedir. Böylelikle etkileşim esnasında insanlar kendi anlamlarını da toplumsal gerçekliğe iliştirebilmekte ve yorumsal glerini aktive etmektedirler. Bu da insanların topluma katılmalarını kolaylaştırmaktadır. Ancak bu katılma doğrudan insanın temsil yeteneğinden mülhem değildir. İnsanın temsil yeteneği topluma katılımın başlangıcıdır. Bundan sonra temsillerin, bir temsiliyet mekanizmasına ve o temsiliyet mekanizmasının da medyatik mekanizmaya dönüşmesi gerekmektedir.

3.1.3. Temsiliyet Mekanizması

Bir nceki bölümde insanın temsil yeteneği üzerine odaklanılmış, temsil yeteneğinin insan etkileşimini nasıl farklılaştırdığı izah edilmeye çalışılmıştır. Bu başlık altında ise daha çok insanın temsil yeteneğinin somut çıktılara nasıl dönüştüğü üzerinde durulacaktır.

Temsiliyet mekanizması, Anık'ın ifadeleriyle oldukça basit işleyen bir süreçtir (2014, s.51). İnsan, yetileriyle malumatı edinmekte, sonra o malumatı zihinsel olarak işleyerek yeni bir çıktı üretmektedir (Baddeley, 1999, s.9). Bu ıktı, büyük ölçüde bireyin geçmişte edinip uzun süreli belleğine kaydettiği malumatlarla ilişkilidir. Başka bir ifadeyle, insanın bilincinde yer edinmiş temsiller, yeni edinilen malumatın çıktıya dönüştürülmesinde önemli bir yere sahiptir.

Esasında insanın temsil yeteneği, büyük ölçüde onun anlam üretebilme kapasitesiyle yakından ilişkilidir. İnsanın zihninde ürettiği her temsil, aynı zamanda bir anlama tekabül etmektedir. Anlam ise çağrışımla ilişkilendirilerek, “dildeki bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım, düşünce, içerik” (Vardar, 2002) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre anlam, aktarılabilen ve insanın zihninde uyanan temsilleri ifade etmektedir. Burada “uyandırma”dan kasıt, anlamın yorumsal bir karaktere sahip olduğu gerçeğidir. Nitekim dil vasıtasıyla ya da sözsüz olarak jest ve mimiklerle aktarılan bir anlamın her kişi tarafından ve her defasında farklı bir biçimde yorumlanabilmesi muhtemeldir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en temel sebep, kişinin bir çevreye bağımlı olarak yaşamasıdır. Hiçbir canlının, özellikle söz konusu insan varlığı olduğunda, bulunduğu çevreden arıtılmış bir yaşam sürmesi mümkün değildir. İnsanın içerisinde bulunduğu çevre, konjonktürel değişikliklere sahne olmakta ve insanın halet-i ruhiyesi buna bağlı olarak değişmektedir. Bütün bu değişimlerin bireyde meydana getirdiği etki ise anlamın her defasında farklı bir biçimde yorumlanıp, yeniden üretilmesidir. Bu gerçekliği Anık (2014, s.52), aşağıdaki gibi modelleyerek, temsiliyet mekanizmasının oluşum sürecini görselleştirmektedir.

Şekil 9. Temsiliyet Mekanizmasının İşleyiş Biçimi

Bu modele göre; bireyin oluşturduğu temsiliyet mekanizmaları, toplumsal gerçekliklerin olduğu çevresel faktörlere bağlı olarak farklılaşan halet-i ruhiyesinden etkilenmektedir. Başka bir deyişle, insan varlığının doğal ve sosyal çevredeki konjontürel değişikliklerden hareketle psikolojik alanında deneyimledikleri, anlamı yorumlama ve yeni bir anlam üretmesinde etkilidir. Sözelimi; normal bir zaman diliminde (konjontürde) gülüp geçilen bir esprinin anlamlandırılmasıyla bir cenazede ya da üzücü bir olayın yaşandığı zaman diliminde aynı esprinin anlamlandırılması birbirinden farklı olmaktadır. İlk başta gülüp geçilen espri ilgili konjontürde ayıplanmakta, bu espriyi yapan kişi tenkite tutularak ortamdan dışlanabilmektedir. Dolayısıyla anlamın zamandan ve mekandan etkilenen konjontürden müstağni olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir.

Konjontüre ve psikolojik alanda deneyimlenenlere bağlı bir biçimde ortaya çıkan anlam, daha sonra ya bir simgeye ya bir ikona ya da bir işarete yüklenmektedir (Anık, 2014, s.53). Anlamı görünür kılan da esasında bu düzeneklerdir ve bu düzenekleri temsiliyet mekanizması olarak ifade etmek yanlış görünmemektedir; çünkü anlamın temsille olan ilişkisi, bize bunu söylemeyi meşru hale getirmektedir. Bahsi geçen bu temsiliyet mekanizmaları, genellikle birbirini ikame edecek biçimde kullanılmaktadır. Fakat aralarında belli nüans farklılıkları bulunmaktadır. Simge; denk düştüğü varlık ile kendi arasındaki bir ilişkiyi tanımlamaktadır. İkon; denk düştüğü varlıkla benzerliği ve işaret de denk düştüğü varlıkla özdeş bağ kuran bir temsiliyeti tarif etmektedir (Lazar’dan akt. Anık, 2014, s.54).

Bütün bu temsiliyet mekanizmaları esasında birer “artefact”tır. Bu “artefact”lar aracılığıyla insanoğlu, zihninde oluşturduğu anlamları taşınabilir hale getirmekte, anlamları göstergesel bir sisteme dönüştürmektedir. Böylelikle insan varlığı, gözlenmesi ve incelenmesi oldukça zor zihinsel mekanizmanın anlaşılır bir hale gelmesini de temin etmiş olmaktadır; çünkü anlamı taşıyan her bir “artefact”, taşıdığı anlam itibariyle zihne ilişkin ip uçları barındırmaktadır (Anık, 2021, s.31).

Birer artefact olan temsiliyet mekanizmaları, anlamın hareketli kalmasını sağlayan iletişim düzenekleri (Markova, 2003, s.21) olarak tarif edilmektedir. Bu tarif, daha önceki satırlarda da ifade edilen anlamın elastikiyetine vurgu yapmaktadır.

Temsiliyet mekanizmaları böyle bir işleve sahiptir. Onu kullananlara ve onunla karşılaşanlara, anlamı kendilerine göre tanımlamalarına imkan vererek, toplumsal gerçekliği kendine göre uyarlamasına vesile olmaktadır (Cohen, 1999, s.11). Bu yönüyle temsiliyet mekanizmaları, hem anlamı sabitlemekte hem de anlamı kişinin inisiyatifine bırakarak açık hale getirmektedir.

Bunun yanında, temsiliyet mekanizmalarının ontolojik bir gerçekliği epistemolojik bir düzeleme taşıma gibi de bir özelliği bulunmaktadır. Çünkü ontolojik gerçeklikler kendisini anlatmak için kullanılan temsiliyet biçimlerinin taşıdığı içerikle tam manasıyla denk düşmemekte, bu da ontolojik gerçekliğin ancak yakıştırmalardan ibaret kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla simgeler aracılığıyla aktarılan ontolojik gerçeklikler, simgenin tasarrufunda yeni bir gerçeklik kazanarak epistemolojik bir gerçekliğe dönüşmektedir (Anık, 2021, s.73).

Diğer taraftan ontolojik gerçekliğe yapılan yakıştırmalar, keyfi özellikler taşımaktadır. Bu durumu göstergesel bir sistem olan dil nezdinde görmek mümkündür. Doğada kanlı canlı var olan bir nesneye, canlıya ya da olaya yakıştırılan kavramın neden o şekilde yakıştırıldığı dil felsefecileri tarafından tartışılan bir sorunsaldır. Bu konuda mantıklı bir argüman getirilemediği için de “keyfilik” dildeki kavramların ortaya çıkmasının açıklaması olarak kabul görmektedir (Sassure, 2014). Buradan hareketle bir pipo görselinin pipo olma gerçekliği kadar o görselin pipo olmama gerçekliği de içkin bir durumdur. Bu da Foucault’nun “Bu bir pipo değildir” adlı eseri referans alarak ortaya koyduğu tartışmayı (Foucault, 2016) haklı kılmaktadır.

Ancak şöyle bir durum daha bulunmaktadır: Bir şey başka bir şeyle aktarılmaya başlandığı andan itibaren ki bu aynı zamanda temsiliyet mekanizmasının tanımıdır, aktarılan şeyle aktaran şey arasında farklı biçimlerde bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Aktarılan şey ikonla aktarıldığında benzerlik, simgeyle aktarıldığında ikame, işaretle aktarıldığıdaysa özdeş bir bağıdır (Anık, 2014, s.53-54). Aktarılan şeyle aktaran şey arasında kurulan ilişki, üretilen anlamı temsiliyet mekanizmasına endeksleyerek, ontolojik gerçekliğinin dışına taşımakta ve onun yerini almaktadır. Bu da zaman geçtikçe ontolojik gerçekliğin kendi gerçekliğinin dışında tanımlanmasına ve hatta üretilen epistemolojik gerçekliğin ontolojik gerçekliğin yerini almasına neden olmaktadır.

William James'in ortaya koyduğu ayrım, bu durumu net bir biçimde ortaya çıkarmaktadır. William James'e göre bilginin ya da anlamın "knowledge of" ve "knowledge about" olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır (Anık, 2014, s.207). "Knowledge of" bilgi kişinin bizzatı ontolojik gerçeklikle yüzleşmesinden ve karşılaşmasından sonra ortaya çıkmaktadır ve dolayısıyla tanımsızdır (Buck, 1990, s.612-613). Sözgelimi muz tatlıdır; ama muz yiyen kişinin yaşadığı hissiyatı tam manasıyla aktarması mümkün değildir. "Knowledge about" bilgi ise ontolojik gerçekliğin epistemolojik gerçekliğe dönüştürüldüğü bilgidir. Artık ortaya konulan bilginin ontolojik gerçeklikle organik bir bağı yoktur ve bireyi telkin etmekten başka bir işlevi bulunmamaktadır (Buck, 1990, s.613). Muzu yiyenin muzun tatlı olduğuna dair sahip olduğu inanç, işte tam olarak "knowledge about" bilginin birey üzerindeki tesiridir.

Ontolojik gerçekliklere yakıştırılan epistemolojik temsillerin hepsi birer "knowledge about" bilgidir (Anık, 2011; 2021). Dolayısıyla temsiliyet mekanizmalarının da tümünü epistemolojik gerçeklikler olarak kodlamak yanlış görünmemektedir; çünkü temsiller de bir şeyi aracılarken onu epistemolojik olarak var etmektedir. Ancak temsiliyet mekanizmaları onunla karşılaşana, yeniden yorumlama ve deneyimleme imkanı verdiğinden, bireye ontolojik gerçekliğe yaklaşma imkanı da tanımaktadır. Böylelikle birey, epistemolojik gerçekliği yapı bozuma (deconstruction) uğratarak yeniden yaratmakta, bireye ontolojik gerçeği yakalama fırsatı vermektedir.

Bu durum, bireyin temsiliyet mekanizmasının farklı işlediğine delil teşkil etmektedir. Her bireyin zihninde ürettiği temsiller, birbirinden farklıdır (Cohen, 1999; Anık, 2014, s.54). Fakat diğer bütün canlı varlıklardan farklı bir biçimde etkileşim sistemine sahip olan insan varlığının bu praksisini yerine getirebilmesi için şahsına münhasır temsilleri diğerleriyle ortaklaştırması ve toplumda bilinir ve tanıdık bir hale sokması gerekir. Bu da bireyin anlam alanını sınırlandırarak, belli bir temsiliyet mekanizmasına sığınmasını gerekli kılmaktadır. Bireyin toplumsal olarak varlığını sürdürebilmesi adına bu zorunlu bir süreçtir.

Bütün bunlardan hareketle temsiliyet mekanizması bireyin "soyutlama ve tahayyül yetisine müstenit işleyen" (Anık, 2014, s.55) ve sadece ona özgü bir çıktıdır. İnsanlar etkileşimlerini temsiliyet mekanizmalarını kullanarak sürdürmektedirler.

Dolayısıyla temsiliyet mekanizmaları, insanın temsil yeteneğiyle attığı etkileşimin temellerinin üzerinde yükselen duvarları olma özelliğini göstermektedir. Temsiliyet mekanizmaları kültürel olarak kodlandıkça, toplumsal etkileşimi belirleme muktedirlikleri artmakta, toplumun kuruluşunda etkin birer mekanizmaya dönüşmektedirler.

3.1.4. Temsiliyet Mekanizmalarının Kültürlenerek Kutsanması

Bu başlık bir miktar kafa karıştırıcı bir nitelik arz edebilmektedir. Fakat ilerleyen satırlarda kavramlara açılım kazandırılarak kastın ne olduğu izah edilmeye çalışılacaktır. Başlamadan önce şunu belirtmek gerekir ki bu çalışma, özellikle bu bölümde tezlerde alışlagelmiş formatın bir miktar dışında hareket edilerek kaleme alınmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada ileri sürülen model sonuç yerine üçüncü bölümün başında verilmektedir. Bu genellikle çok aşına olunmayan bir durumdur. Ancak bir akademik çalışmada olması gereken kriterler de hiçbir zaman göz ardı edilmemiş, akademik disipline fazlasıyla riayet edilmiştir. Bunu belirttikten sonra bölümün muhtevasına geri döndüğümüzde, öncelikle bu başlığın iskeletini oluşturan kültür ve kültürlenme başlığını açıklayarak başlamakta fayda görülmektedir.

Kültür kavramının literatürde birçok tanımı bulunmaktadır (Spencer-Oatey, 2012, s.1). Dolayısıyla kültür kavramını kristalize etmek oldukça zordur. Bu sebeple literatürdeki tanımların ortaklaştığı belli bazı noktalar dikkate alınarak ve kelimenin etimolojik kökenine inilerek kültürün kavramsal olarak ne ifade ettiği açıklanmaya çalışılacaktır. Bu anlamda kültür kavramının literatürdeki karşılıklarını inceleyerek nasıl bir mahiyet kazandığını ortaya koyan Spencer-Oatey’in “What is Culture: A Compilation of Quotations” (2012) adlı çalışması önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Spencer-Oatey ilgili çalışmasında kültüre ilişkin önemli bir tartışma yürütmekte, kavramın ilk kullanımından itibaren neler muhteva edip neler içermediğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çalışmanın kapsamı ve özellikle bu başlık başlı başına kültürün anlamsal alanıyla ilgili olmadığı için Spencer-Oatey’in kültür hakkında ortaya koyduğu çalışmanın ileri sürdükleri ile yetinilecektir. Bu anlamda Spencer-Oatey’in ilgili çalışmada ortaya koyduğu üzere kültür;

- Kendisini “artefact”, “değerler” ve “temel taahhütler” üzerinden belirginleştirmektedir.
- Hem davranışın algılanmasında hem de davranış biçimlerinin bizatihi üzerinde etkiye sahiptir.
- Hem bireylerin kişiliklerinden hem de evrensel insan doğasından bağımsız bir biçimde gelişmektedir.
- Biyolojik süreçleri belirlemektedir.
- Sosyal gruplara ilişkindir.
- Hem bireysel tanzimatın hem de toplumsal insanın bir parçasıdır.
- Bireye toplumsal ve psikolojik olarak sirayet eder.
- Hem evrensel hem de ayrıştırıcı unsurlara sahiptir.
- Öğrenilir.
- Zaman içerisinde değişmeye müsaittir.
- Kendisini var eden unsurların birbiriyle ilişkili ya da birbirine ilişkin olduğu bir sistemdir.
- Değerlendirici değil, tanımlayıcı bir kavramdır (Spencer-Oatey, 2012, s.3-15).

Buradan hareketle kültürün, bireyleri toplumsal müntesibe dönüştüren, bunun yanında toplumu da var eden bir işleve sahip olduğunu (Anık & Soncu, 2010, s.55-58) söylemek yanlış görünmemektedir. Fakat kültürün de aynı zihinde olduğu gibi doğrudan anlaşılması ve incelenmesi pek mümkün değildir. Daha önceki bölümde tartışmaya açılan, anlamların kavramsallaştırılması hususundaki soru, kültür için de geçerlidir. Nasıl ki zihnin işleyişi kavramsal çıktılar üzerinden idrak edilmeye çalışılıyorsa, kültür de kendisini belirginleştirdiği “artefact” ve “değerler” üzerinden anlaşılmaya çalışılmaktadır ki bu artefact’ların nasıl ortaya çıktığı bu bölüm için bizi doğrudan ilgilendirmektedir. Buraya gelmeden önce tekrar kültüre dönüp kavramın etimolojik kökenine bakılacak olursa, 15. yüzyıl itibarıyla kullanılmaya başlayan cultura kavramı; “toprağın pullukla sürülmesi, toprağın tohumlar için hazırlanması” gibi manalarda kullanılmaktadır (www.tureng.com). Anlaşılacağı üzere kültür, tarımsal üretimle ilişkilendirilmekte, bir şeyi ekmek için yapılan hazırlığı anlatmaktadır (Anık & Soncu, 2010, s.53).

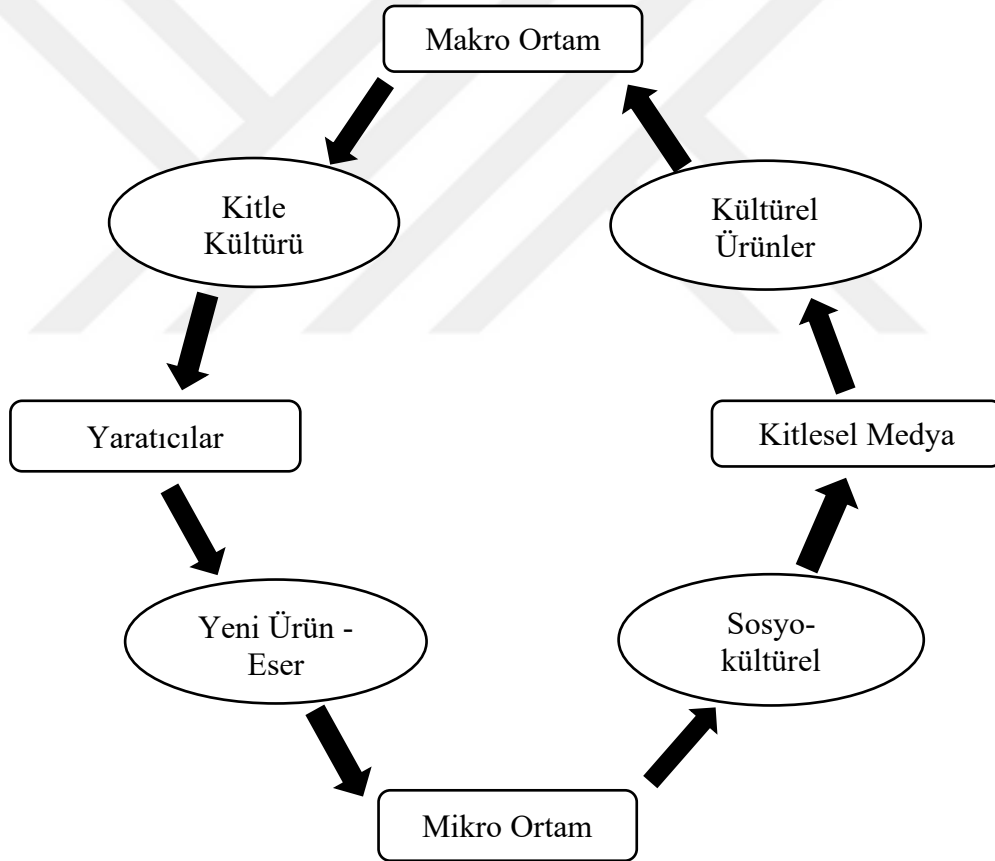
Kültürün etimolojik kökeninde yatan bu anlama binaen kültürlenim ve kültürleşme kavramları, toplumsal müntesiplerin ve toplumun genelinin ehil hale getirilmesi olarak tarif edilebilir; çünkü bir şeyi belli sınırlar içerisine hapsedip bakımını, sorumluluğunu üstlenmek, o şeyi üzerinde kurulan nüfuz itibariyle ehil hale getirmektedir.

Bu yaklaşımın dışında kültürleşme kavramı, daha çok göç ve uyum ile ilişkilendirilmektedir (bkz. Şahin, 2010; Gülnar, 2011; Zafer, 2016; Kabataş & Baloğlu, 2018; Saygın & Hasta, 2018). Kağıtçıbaşı tarafından ortaya konulan “Kültürleşme ve Aile İlişkileri” (2014, s.121) adlı çalışmada “kültürleşme; gruplar ve insanlar arası ilişkilerle oluşan psikolojik ve sosyo-kültürel uyumu içeren bir süreç” olarak tarif edilmektedir. Bu kavramdan farklı olarak kültürlenim ise daha çok toplumda sirküle olan “artefact”lara ilişkin bir kavramdır. Anık ve Soncu’nun Moles’ten aktardığı şekliyle kültürlenim; “entelektüel-artistik, edebi ya da teknokrat yaratıcıların kendilerinin de içinde bulunduğu bir mikro ortamda ilk yayın olarak eserlerini tedavüle bıraktıktan sonra medyatik tercih ve kararlara göre yeniden işlenen ve makro ortama sunulan çıktıların toplumun geneline yayılması”dır (2010, s.69). Bu izah, bizlere aynı zamanda başlıkta dile getirdiğimiz temsiliyet mekanizmalarının nasıl kültürlendiğinin şifrelerini de vermektedir.

Bireylerin temsiliyet mekanizmalarına yüklediği anlamlar, mikro çevrelerinden makro çevreye doğru yayılıp kabul gördükçe, toplumda hakim olmaya başlamaktadır. Dolayısıyla anlamları taşıyan temsiliyet mekanizmaları da kültürel bir bağlam kazanmaktadır. Bir temsiliyet mekanizmasının toplumsal alanda hakimiyetini artırarak kültürel bir bağlama girmesi, aynı zamanda o anlamın ve anlamı taşıyan temsiliyet mekanizmasının üreticisinin inhisarından çıkarak toplumun kümülatif uygarlığının (Güvenç’ten akt. Anık & Soncu, 2010, s.53) bir parçası haline gelmekte ve dolayısıyla toplumun sınırlarında sirküle olmasına vesile olmaktadır. Artık temsiliyet mekanizması, onu üretenin özgür alanından kopmaktadır (Anık & Soncu, 2010). Bu durum, doğada özgürce yetişen bir bitkinin kültürlenip belli bir alanın sınırları içerisinde yetiştirilmesi sonucu, o bitkinin özgürlüğünü kaybetmesiyle birebir benzerlik göstermektedir. Nasıl ki bitki özgürlüğünü kaybediyorsa, anlamı üretilen temsiliyet mekanizmasına yükleyen üretici kimse de anlam üzerindeki tasarrufunu kaybetmekte, temsiliyet mekanizması taşıdığı

anlamla toplumsal gerçekliğe ram olmaktadır. Ancak bu durumu olumsuz bir gelişme olarak nitelememek gerekmektedir. Zira bitkinin özgürlüğü yok olmaktadır ama, ünsiyeti de garanti altına alınmaktadır. Topluma yayılmış ve bireyin inisiyatifinden arınmış temsiliyet mekanizmaları da üreticisinden bağımsız olarak toplumda sirküle olmaya devam etmektedirler. Sözelimi Aşık Veysel ölmüştür; fakat onun Türk Halk Müziğine kazandırdığı türküler radyolarda çalmaya devam etmektedir.

Bu anlatılanlar özetle temsiliyet mekanizmalarının kültürlenimini gözler önüne sermektedir. Daha anlaşılır kılmak adına, Moles'in sosyo-kültürel devresine (Moles'ten akt. Anık & Soncu, 2010, s.68) bakmakta fayda vardır:

Şekil 10. Moles'ün Sadeleştirilmiş Kültürlenim Modeli

Modelde görülebileceği üzere bireyin yaratıcılığı kabul edilmekte; fakat her yaratıcının üretimlerinin toplumsal alanda yaygınlık kazanamadığı da hatırlatılmaktadır. Yaratıcıların mikro ortamdaki üretimleri, sosyo-kültürel tablonun el verdiği ölçüde medyatik mekanizmalar tarafından seçilerek kültürel bağlam kazanmakta ve makro

ortama aktarılmaktadır. Bu süreçte bireyin inhisarında bulunan ilk yaratı, makro ortama taşındıkça yaratıcının inisiyatifinden arınarak toplumun bir parçası olması hasebiyle yine yaratıcının kendisine dönmektedir. Temsillerini mikro ortamlarından makro ortama taşıyabilenler, fikirlerini ve anlamlarını yaygınlaştırmaktadırlar. Üreticilerin bu anlam ve fikirleri makro ortama taşımaları ise medyatik mekanizmalarla aracılendirilmaları ile mümkün hale gelmektedir (Anık & Soncu, 2010, s.69).

Özü itibariyle temsiliyet mekanizmalarının kültürlenmesi, metaforik bir üslupla, medyatik mekanizma ve teçhizatlarla kutsanmasına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bir temsiliyet mekanizmasının toplumun geneline yayılması ve o toplumun kültürünün bir parçası haline gelmesi, o temsiliyet mekanizmasının medyatik mekanizmalarla taşınmaya değer görülmesiyle ilişkilidir. Aksi türlü temsiliyet mekanizmaları bireyin inhisarında kalmakta ve mikro ortamdan çıkamamaktadır. Bu da bireyin toplum üzerindeki etkilerini sınırlandırmakta ve toplumsal düzen içerisinde edilgin bir konumda yaşamasına neden olmaktadır. Temsiliyet mekanizmalarına yükledikleri anlamların kültürlendiği bireyler ise etkin konumlarıyla toplumsal varoluşlarını kutsayabilme potansiyeli yakalamaktadırlar. Ancak bunu yapmak için de medyatik mekanizmaların radarına girecek yeterlilikte anlam üretmeleri şart koşulmaktadır.

3.1.5. İnsan Etkileşimini Farklılaştıran “Medyatik Mekanizma”

Medya kavramı “medium” kelimesinin çoğul hali olup, toplumsal özneler arasındaki ilişkileri dolayımlayan aracıyı tarif etmektedir. Bu yönüyle medya, iletişim kurma niyeti bulunan bireyler arasındaki ilişkinin mimarıdır (Anık, 2009, s.4). Mekanizma ise doğal güçlerin kontrol edilip kullanılmasını sağlamak üzere başvuru olan teçhizat, düzenek anlamında kullanılmaktadır (www.etymonline.com). Bu iki kelime yan yana gelip medyatik mekanizma gibi yeni bir kavram ortaya çıktığında anlaşılması gereken en basit haliyle; iletişim kurmaya niyetlenmiş kişilerin ilişki geliştirmek üzere ortaklaşa kullandıkları düzenek ve tertibatlar anlaşılmalıdır. Bu düzenek ve tertibatlar, göstergesel sistem başta olmak üzere, bütün kültürel formlar ile diğer somut ve sosyal gerçeklikler, zihinsel bir işlem sonucu üretilmiş “artefact”lardır (Anık, 2014).

Medyatik mekanizmaların “artefact” olması, onların birer epistemolojik gerçeklik olduğunu ortaya çıkarmaktadır. İletişim ve etkileşim gibi ontolojik ve organik süreçler, medyatik mekanizmalara dolayısıyla somutlaşmaktadır (Anık, 2014, s.32). Wittgenstein’den örnekle bir düşüncenin harfler kullanılarak kağıda dökülmesi gibi durumlar (Sayın, 2003, s.59) özü itibariyle medyatik mekanizmaların ontolojik insan düşüncesini nasıl bir forma sokarak somutlaştırdığına delil niteliği taşımaktadır. Bu durum insan iletişimi ve etkileşimi için olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Aksi türlü söz konusu olduğunda, yani medyatik mekanizmaların dolayımından geçmeyen fikirlerle iletişim kurulmaya çalışılırdı, muhtemelen bugün toplum diye bir mefhum var olamazdı (Lundby, 2009). Çünkü toplum bir ortaklaşmanın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır ve bu ortaklaşma da medyatik mekanizmaların birbirinden farklı düşünceleri yakınsaması⁷ ile sağlanmaktadır. Başka bir ifadeyle toplumdaki müntesiplerin yarattıkları anlamların birbirine yakınlaştırılması ve her biri için anlaşılır hale getirilmesi, medyatik mekanizmaların sorumluluğunda gerçekleşmektedir.

Buradan anlaşılacağı üzere medyatik mekanizmaların insan ilişkileri ve iletişiminin başlangıcı olan etkileşim üzerinde oldukça mühim bir rolü bulunmaktadır. Bu etkiyi Anık şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Etkileşim süreci, zorunlu olarak medyatik bir mekanizma ile işletilmektedir. Onun çoğulu olan “medya” gündelik dilde bilinen medyum kavramı ile hemen hemen aynı anlamı taşımaktadır. Medyatik mekanizma, vehicle gibi, sıradan bir taşıma aracı değildir. Instrumentality anlamındaki, belirli bir sonuca aracılık eden ara amaç gibi bir anlama da sahip değildir. Medyatik mekanizmalar inisiyatiflerin emanet edildiği, kendi içinde bir süreç içeren bir taşıma aracıdır. Bu yüzden de, yani medya ile dolayımlanmış olması nedeniyle etkileşim, sadece insan varlıklarına özgü bir ilişki (relation) biçimidir” (Anık, 2014, s.22).

Bu izahtan hareketle medyatik mekanizmalar, sadece insan varlığının kullandığı ve dolayısıyla onun kurduğu etkileşimi diğer bütün canlı varlıklarından farklılaştıran

⁷ Yakınsama kavramı birçok alanda kullanılan bir kavram olmakla birlikte bu başlık altında TDK’deki kullanımına uygun olarak “birbirine sonsuz sayıda yaklaşan fakat hiçbir zaman kesişmeyen” manasında kullanılmıştır. Zira insan zihni ürettiği çıktıları, karşı tarafa birebir aktarabilecek bir medyatik mekanizmaya sahip değildir ancak zihinsel çıktıları medyatik mekanizmalar dolayısıyla başkası için anlaşılabilir düzeye getirmektedir.

aracılarıdır. Nitekim insan dışında hiçbir canlı varlığın bir dine sahip olmaması, herhangi bir ideolojisinin bulunmaması ya da kültürel olarak herhangi bir kodifikasyon üretememesi bu duruma kanıt niteliği taşımaktadır.

Medya ve medyatik mekanizmalar, McLuhan'ın (2002) ifadeleriyle “insan varlığının uzantısı” olarak varlık göstermektedir. Nasıl ki insan varlığı yemek yemek için ağzını kullanıyor, o yemeği midede depolayıp sonra çeşitli organlarla enerjiye dönüştürüyor ve gereksiz olanları da boşaltım yoluyla vücuttan atıyorsa, medyatik mekanizmaları kullanarak da toplumsal yaşamını sürdürmektedir. Medyatik mekanizmalar, Schutz'un (1967, s.163-207) “umwelt” ve “mitwelt” kavramları üzerinden açıkladığı doğrudan deneyimlenebilen (umwelt) toplumsal gerçekliğin dolaylı bir biçimde edinilmesine (mitwelt) olanak tanımaktadır. Bu yönüyle medyatik mekanizmalar, toplumsal gerçekliği birey için hazır hale getirmekte ve bireyin doğrudan her şeyi deneyimlemesine gerek kalmamaktadır. Bu cümleyi biraz daha açmak gerekirse, bir bireyin deneme yanılma yöntemine başvurmaksızın yapması gerekenleri kültürel kodifikasyonlar haline getirilmiş adab-ı muaşeret kurallarından öğrenmesi, bireyin medyatik mekanizmalar yoluyla toplumsal gerçekliği algılamasına örnek olarak verilebilir.

Dolayısıyla medyatik mekanizmaların bir tür bilgi işleviyle teçhiz olduğu yönünde bir iddia ileri sürülebilir. Medya, taşıdığı içerikte (mesaj, anlam, fikir vb.) onu kullananlara yaşamlarını kolaylaştıracak bilgiler sunar. Bu bilgiler yukarıdaki satırlarda dile getirdiğimiz Schutz'un yaptığı ayrımda olduğu gibi bireylerin her şeyi deneyimlemesine gerek kalmadan toplumsal yaşamını sorunsuz bir biçimde geçirmesinde kılavuzluk etmektedir. Nasıl davranması gerektiğini birey, medyatik mekanizmaların ona sunmuş olduğu içerikten anlamaya çalışmaktadır. Anık (2014, s.72), medyatik mekanizmaların bilgilendirici işlevinin, sanayi devrimiyle birlikte birtakım değişikliklere uğradığını ve bu değişikliklerin sanayileşme sonucu artan kentlilik ve kentte yalnız yaşayan bireylerin bilgi edinmek için özellikle kitle iletişim araçları gibi medyatik mekanizmalara bağımlılığı artırdığını belirtmektedir. Fakat bireyin medyatik mekanizmalar dolayısıyla bilgilenmesi, sadece sanayi toplumuyla ortaya çıkan teknolojik gelişmelerden ibaret bir durum değildir. Her ne kadar göz ardı edilse de insan

varlığı, bilgilenme ihtiyacını ilkel çağlardan beri mitolojik metinler gibi medyatik mekanizmalar üzerinden temin etmiştir (Anık, 2014, s.73).

Bunun yanında medyatik mekanizmaların meşruiyet aracı olmak gibi bir işlevi de bulunmaktadır. Meşruiyetin birçok tanımı olmakla birlikte meşruiyet; Giddens’a (2005) göre yapılaşmayı sağlayan şey; Habermas’a (1988) göre sosyal sistemin kendisini haklı hale getirme durumudur. Bunlardan bağımsız olarak meşruiyet kavramı; uygunluğu, geçerliliği ve yasallığı tarif etmektedir. Bir şey kamuoyu nezdinde uygun görülüyorsa geçerliliği artmakta, bu şey daha sonra yasalara bağlanarak meşruiyeti tasdik edilmektedir. Fakat bu uygunluk ve geçerliliğin tespiti de bazı kriterlere bağlanmaktadır. Bu anlamda meşruiyet ve otorite arasında bir ilişki var olmakta, bir şey üzerinde otorite konumunda (o işi hakkaniyetle, liyakatle yerine getiren) olan meşruiyetini doğal olarak kazanmaktadır.

Medyatik mekanizmaların meşruiyetine dönecek olursak, bireyin toplumsallaşma sürecine atıfta bulunmamız gerekmektedir. Toplumsallaşma, bireyin, içerisinde bulunduğu çevrenin onun için çizdiği sınırları öğrenmesi ile ilgili bir kavramdır. Birey toplumsallaşarak, içerisinde bulunduğu toplumun bir müntesibi haline gelir. Fakat bunun bireyin bizatihi kendisinin istemiyle gerçekleşmesi gerekmektedir ki burada medyatik mekanizmalar devreye girmektedir. Toplumun kuruluşu için gerekli olan “communicative anlam” ve “ideolojik format” medyatik mekanizmalar tarafından bireye aktarılmakta, böylece toplumun meşruiyeti bireyin zihnine sindirilmektedir. Bu ifadeyi biraz daha açmak gerekirse; toplumun müntesipleri arasındaki ilişkilerin (kadın-erkek, zengin-fakir, yönetici-tebaa vb.) meşru bir zemine oturtulması, medyatik mekanizmaların bu konuda bireylerin zihnini formatlaması ve ilişkileri normalleştirilip anlamlı kılması ile sağlanmaktadır (Anık, 2014, s.79-81).

Bütün bunlara ek olarak, medyatik mekanizmaların bireye davranış kalıpları sunan bir işlevi de bulunmaktadır. Bireyler medyatik mekanizmaların içeriğindeki tedrisattan geçerek, toplumsal yaşam için uygun davranışlar sergileyen bireylere dönüştürülebilmektedir. Medyatik mekanizmalar, bireylere hayatlarında olan zıtlıkları göstererek, onları doğruya yöneltmekte ve bunu da bireyler üzerinde sembolik şiddet uygulayarak gerçekleştirmektedirler (Anık, 2014, s.98).

Son olarak medyatik mekanizmaların bireylerin psikolojik olarak tatmin olmasında da işlevselliği bulunmaktadır. Kullanımlar ve Doyumlar yaklaşımından hareketle Anık'ın aktardığı üzere, medyatik mekanizmalar sayesinde bireyler;

“Psikolojik tatmin amacıyla medyayı izlemektedirler. Medyatik ürünlerin tüketicileri ilk olarak eğlence programlarını izleyerek duygusal rahatlık ve gündelik gerginliklerden arınma hazzı elde etmektedirler. İkincisi ona uygun programlar (genellikle drama) izleyerek; kişisel ilişkilerini geliştirme, dost arkadaş edinme ve yalnızlığını giderme yollarını medyadan öğrenmekte ya da bazı özdeşlikler kurarak, buna yönelik ihtiyaçlarını sanal olarak karşılamaktadırlar. Üçüncüsü izleyenler; başkalarını etkilemeyi ve onların görüş alanına girmeyi, prestij elde etmeyi, takdir-itibar görmeyi, estetik ve edebi beceriler kazanmayı, başarıya kendini motive etmeyi, medyayı kullanarak elde etmektedir. Nihayet insanlar, inandıklarının teyit edildiğini görmek, doğru yolda olduklarından emin olmak, kendisinin ve başkalarının kişiliğini çözümleyerek, kendini ve başkalarını konumlandırmak amaçlarıyla medya tüketicisi haline gelmektedirler. Medyatik ürünler ayrıca, başkalarıyla beraber etkinlikte bulunmuş olmak için de insanlar tarafından tüketilmekte, aynı işi birlikte yapıyor olmaktan insanlar psikolojik tatmin sağlamaktadırlar” (Anık, 2014, s.101-102).

Buradan hareketle medyatik mekanizmaların; bireylerin toplumsal bilgiyi edinmelerinde, toplumsal düzen açısından bir meşruiyet tesis edilmesinde, toplumun üyelerinin davranış kalıplarını öğrenmesinde ve bireylerin psikolojik tatmin sağlamasında işlevsel oldukları yönünde bir özet getirilebilir.

Bu sayılan işlevler medyatik mekanizmaların bireyler üzerindeki etkilerine yoğunlaşmaktadır. Medyatik mekanizmaların toplumsal açıdan sahip olduğu en önemli işlev ise toplumsal gerçekliğin inşasıdır (Couldry & Hepp, 2017). Bu yaklaşım toplumsal gerçekliğin temelden medyatik mekanizmalarla örüldüğü (Couldry & Hepp, 2017, s.16) aksiyomunu dikkate alarak;

- Toplumsal yaşamın özneler arası olduğunu,
- Günlük yaşamdaki gerçekliğin toplumsal yaşamın temellerini attığını,

- Toplumsal yaşamın da kendi içerisinde farklı alanlara (domains) sirayet ettiğini hatırlatmaktadır (Couldry & Hepp, 2017, s.18-19).

Bu doğrultuda medyatik mekanizmaların bizzat insanın yaşamının içerisinde olduğunu söylemek, insanın onlar vasıtasıyla etkileşim kurup iletişime geçtiğini söylemekten daha doğru görünmektedir (Deuze, 2011). Çünkü McLuhan'ın da belirttiği üzere medyatik mekanizmalar, kendilerine yüklenen anlamın taşıyıcısı olmaktan öte kendinde mündemiç anlamlar taşımaktadırlar. Bu sebeple medyatik mekanizmaların bizzat mesaj olması (McLuhan & Quentin, 1967) yanlış bir yaklaşım değildir.

Medyatik mekanizmalar bütün bunların yanında, toplumdaki hegemonik, özgür ve polemik temsillerin (Moscovici, 1988, s.221) taşınmasına imkan vererek toplumsal gerçekliğin örülmesine yardımcı olmaktadır. Böylelikle sadece baskın temsiller değil, karşıt ya da uzlaşmacı temsiller de toplumsal alanda karşılık bulabilmektedir. Muhakkak buna yönelik itirazlar vardır. Özellikle Marxist yaklaşımı benimsemiş düşünürler, medyatik mekanizmaların iktidar tarafından bir tür sembolik şiddet unsuru olarak kodlandığını dile getirmektedirler (bkzn. Althusser, 2016). Ancak medyatik mekanizmalar içeriğini kimin doldurduğuna bakmaksızın, bireyler tarafından oluşturulan anlamların taşınmasına ve paylaşılmasına olanak tanımaktadırlar.

İnsanlar medyatik mekanizmalar vasıtasıyla bir arada yaşamakta ve medyatik mekanizmalar cemiyet, cemaat ve camia gibi toplumsal birlikteliklerin kendine özgü bir varoluş kazanmasına vesile olmaktadır (Anık, 2014). Kültürel kodifikasyonlar (mitolojik metinler, tabu ve totem vb.), din (inanç), sesli ve sessiz dil, ortam (mekan dili), dünya görüşü ve eğitim hepsi birer medyatik mekanizma olarak, toplumu oluşturan bireylerin bir arada yaşamasında önemli ölçüde etkiye sahip olmaktadır.

Bugün yapılan çalışmalar, daha çok Sanayi Devrimi sonrasındaki teknolojik gelişmelere paralel olarak varlık gösteren medyatik mekanizmalar üzerinden toplumun inşa olduğunu iddia etmektedir (bkzn. Couldry & Hepp, 2017; Deuze, 2011). Fakat, “İnsan toplumlarının olduğu her koşulda, bu oluşumu inşa eden medyatik işin var olması kaçınılmaz” (Anık, 2014, s.67) olduğundan, sanayi toplumu öncesindeki toplumların da farklı medyatik mekanizmalarla teçhiz olduğunu gözden kaçırmamak

gerekmektedir. Bu çalışmada bu yaklaşım benimsenmiş olup, medyatik inşadan kasıt günümüz medyatik mekanizmalarının toplum üzerindeki etkilerinden ziyade insanlık tarihi boyunca var olmuş medyatik mekanizmaların toplumu inşa ettiği gerçekliğine odaklanmaktadır.

Çalışma kapsamında dilin, dinin, mitolojik metinler gibi ortak hikayelerin, aynı ortamı paylaşmanın, benzer tedrisattan geçmenin ve benzer dünya görüşüne sahip olmanın göç sonrası ortaya çıkacak toplumsal uyum ve kabul üzerindeki etkileri ve nihayetinde toplumsal bütünleşme ve iletişim üzerindeki katkıları tartışmaya açılarak, test edilmeye çalışılacaktır. Çünkü “medyatik mekanizmaların toplumsal unsurlar arasındaki ilişkileri, davranışları, tutumları ve en genel tabirle yaşamsal alanı tayin ve takdir etmekte” (Anık, 2014, s.50) olduğuna inanılmaktadır.

Bu başlık altında yazılanları özetlemek ve medyatik mekanizmaların ne olup, hangi işlevleri yerine getirdiğini basit bir biçimde anlatmak gerekirse, medyatik mekanizmalar; bireylerin zihinlerinde ürettikleri temsillerin temsiliyet mekanizmalarına aktararak toplumun geneline yayılmasını sağlayan göstergesel sistemlerdir. Medyatik mekanizmalar, bireyin ürettiği anlamları diğer bireylerin hem görmesini sağlamakta hem de anlamı edinen bireylerin kendi anlamlarını sürkülasyona sokmalarına olanak tanımaktadırlar. Medyatik mekanizmalar, bireyin toplumsal olarak üretilen gerçekliğe erişmesini sağladığı gibi bireyin bilgilenmesine, toplumdaki meşruiyetin tesis edilmesine, bireyin davranışlarının düzenlenmesine ve bireyin psikolojik olarak rahatlamasına vesile olmaktadır. İnsanın doğası gereği kurduğu etkileşim, medyatik mekanizmalarla aracılıdırılarak iletişime dönüştürülmektedir. Bu yönüyle medyatik mekanizmalar, insanın diğer canlı varlıklardan farklı olarak geliştirdiği iletişim yeteneğine basamak oluşturmaktadır.

3.1.6. İletişimin “Apriori”si Etkileşim

Etkileşim sözcüğü Chandler ve Munday tarafından yazılan “A Dictionary of Media and Communication” adlı çalışmada “karşılıklı tesir (action) ve etki (influence)” olarak tanımlanmakta ve etkileşimin insanlar dışında hayvanlar ve makineler arasında da gerçekleşebileceği dile getirilmektedir (Chanler & Munday, 2011, s.216). Buna ek olarak

Cambridge sözlüğü etkileşimi; “iki veya daha fazla insanın birbiriyle iletişime geçerek ya da birbirine tepkisel olarak yaklaştığı münasebet (occasion)” (www.dictionary.cambridge.org) olarak tanımlamaktadır. İlk tanımdan hareketle, etkileşimin sadece insan varlığına özgü bir eylemlilik olmadığı anlaşılmaktadır. İkinci tanım ise etkileşimi gerçekleştiren özneyi insan olarak konumlandırmaktadır. Her iki tanımın ortak noktası, etkileşimin karşılıklı bir eylem olduğu yönündedir. Dolayısıyla etkileşimin gerçekleşmesi için en az iki insanın, iki hayvanın ya da iki aygıtın var olması zorunlu bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu; hayvanla insan, insanla makine ve makineyle hayvan arasındaki bir etkileşim de olabilir. Nitekim bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik hazırlanmış bir sözlükte de etkileşimin karşılıklı bir eylem olduğuna yönelik vurgu, “iki şeyin birbiri üzerindeki tesiri” şeklindeki tanımlamayla teyit edilmektedir (Gregory, 2004, s.128).

Etkileşimin ikinci belirtici ise tesirdir. Burada tesirden kasıt, etkileşime giren herhangi iki varlığın birbirini değiştirip dönüştürülebilecek bir etki yaratmasıdır. Hegel’in “negativite negatrise” (bkz. Anık, 2018) kavramında anlatıldığı gibi, etkileşime giren her iki varlığın birbirini olumsuzlayarak yenilenmesi, etkileşimin bir neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu tesirin çift yönlü mü yoksa taraflardan sadece birini etkileyebilecek bir düzeyde mi olacağı, tartışılması gereken bir konudur. Ancak şu nettir ki etkileşim, tek taraflı ya da karşılıklı muhakkak bir etki yaratmaktadır.

İnsan varlığının makineyle, hayvanla ya da hayvanın başka bir hayvanla veyahut makinenin başka bir makineyle girmiş olduğu etkileşimlerde sonuç, her seferinde tesirin yaratmış olduğu değişimdir. Bu değişim biyolojide altı farklı etkileşim biçimi üzerinden açıklanmaktadır. Bunlar sırasıyla; rekabet (competition), parazitlik (parasitism), yırtıcılık (predation), karşılıklılık (mutualism), tek yönlü yararlanma (commensalism) ve tek yönlü yararsızlık (amensalism) olarak ifade edilmektedir (Abrams, 1987, s.273). Yapılan bu sınıflamada etkileşime giren iki canlının bir diğeri üzerinde yaratmış olduğu etkiye bakılmakta ve etkinin negatif (-), nötr (0) ve pozitif (+) olup olmadığına göre sınıflandırma şekillenmektedir. Eğer bir canlı bir diğere herhangi bir etkide bulunmuyorsa, bunun nötr bir ilişki yarattığı; bir canlı diğereinden faydalanıyorsa, bunun pozitif bir ilişki doğurduğu ve eğer bir canlı diğereini tersi biçimde zarara uğratiyorsa,

bunun da negatif bir ilişki biçimi oluşturduğu kabul edilmekte ve sınıflandırma bu şekilde bina edilmektedir (Odum, 1983, s.368).

Sözelimi; iki canlının negatif biçimde etkilendiği bir etkileşim rekabet (competition) olarak sınıflandırılmaktadır. Bunun yanında eğer canlılardan birisi diğerinden faydalıyor ve kendisinden faydalanan canlı zarara uğruyorsa, bu etkileşime parazitlik (parasitism) ya da yırtıcılık (predation) üzerine kurulu bir etkileşim denilmektedir. Kurulan etkileşimden her iki canlı da istifade ediyorsa, bu karşılıklık (mutualism) olarak kabul edilmekte, eğer canlılardan biri istifade ederken diğeri bundan hiçbir biçimde etkilenmiyorsa tek yönlü yararlanma (commensalism) sınıflandırması yapılmakta, bunun tam tersi biçimde bir canlı hiçbir etkiye maruz kalmazken, diğeri zarara uğruyorsa buna da tek yönlü yararsızlık (amensalism) adlandırması yapılmaktadır (Abrams, 1987, s.273).

Bu yakıştırma ve tasnifleme işlemi, biyoloji ve ekoloji biliminin odağından geçmekte; canlıların birbirleriyle olan ilişkilerindeki (etkileşimlerindeki) yararlılık-yararsızlık ve zararlılık-faydalılık eksen alınmaktadır. Söz konusu insan varlığı olunca, yapılan sınıflandırma da farklılaşmaktadır. Her şeyden önce işin içerisine insan varlığı girince, etkileşimin adı sosyal etkileşim (social interaction) (bkz. Argyle, 2017; Hare & Davies, 1994; Turner, 1988; Smith-Lovin & Heise, 1988) olarak değişmektedir. Sosyal etkileşim, sosyolojinin en temel inceleme konusu (Turner, 1988, s.3) olarak değerlendirilmektedir. “Sosyal etkileşim; bir bireyin (aktörün) davranışını organize ettiği ve başka bireylerin (aktörlerin) davranışlarını etkilediği durumlardır” (Turner, 1988, s.13-14). Bu ifadeyi biraz açmak gerekirse sosyal, yani insan varlığının kurmuş olduğu etkileşim, etkileşime giren insan varlıklarının kendilerine çeki düzen verdikleri ve davranışsal olarak birbirlerini karşılıklı olarak değiştirip dönüştürdükleri bir süreçtir. Böylelikle insanlar yönelimlerini uzlaştırebilmektedirler. Bu da toplumun kuruluşu açısından önemli bir ilerleme sağlamaktadır. Çünkü bir sosyal sistemin var olabilmesi için bir toplumda yaşayan bireylerin farklı yönelimlerini uzlaştırmaları gerekmektedir. Eğer böylesi bir uzlaştırma söz konusuysa sosyal bir sistemin varlığından söz edilmektedir (Turner, 1988, s.9).

İnsan varlığının kurduğu etkileşim farklı şekillerde anlaşılmaktadır. Sözelimi Homans, insanlar arasındaki alışverişe bakarak; Garfinkel, etnomedolojik bir bakış açısıyla; sembolik etkileşimciler, insanların kullandığı semboller üzerinden; Collins, etkileşim ritüellerinden ve Goffman, günlük yaşamdaki dramaturjinin izlenmesiyle insanlar arasındaki etkileşimlerin anlaşılabilirliğini dile getirmektedir. Bu yöntemlerin tümü mikro sosyolojinin bir parçası olarak, toplumun kuruluşunun etkileşimle sağlandığı aksiyomunu kabul ederek, toplumu anlamaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda ilgili yaklaşımlar, etkileşime kapı aralayan her türden medyatik mekanizmayı dikkate almaktadır. Böylelikle sosyoloji, toplumsal retoriğe ait bilgilerin sistematik olarak toplandığı bir çalışma alanına (Hughes, 1971, s.508) dönüşmektedir. Çünkü toplum etkileşimden ibaret görülmekte; insanlar arasındaki etkileşimin anlaşılmasının toplumun da şifrelerini çözeceği düşünülmektedir. Etkileşim bu anlamda, toplumun müntesiplerini bir arada tutan önemli bir etkinlik olarak değerlendirilmektedir.

Mead etkileşimi izah etmek için “triadic matrix” kavramını kullanmaktadır. Bu kavramla Mead, etkileşim sürecini şu şekilde açıklamaktadır:

“Öncelikle bir organizma jestleriyle bir sinyal oluşturur. Daha sonra bu sinyal diğer bir organizma tarafından algılanır ve sinyali alan organizma içerisinde bulunduğu çevredeki hareketlerini değiştirerek ilk organizma tarafından gönderilen sinyali aldığını belirtir. Böylelikle ilk sinyali gönderen organizmaya bir sinyal göndermiş olur. İlk sinyali gönderen organizma sinyal gönderdiği organizmanın hareketlerini değiştirerek gönderdiği sinyali alır ve davranışlarını değiştirir. Bu üç eylem gerçekleştiğinde etkileşim ortaya çıkmaktadır” (Mead'den akt. Turner, 1988, s.74).

İnsan varlığının birbiriyle kurduğu etkileşim de temelde bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Fakat insan varlığının birbiriyle kurduğu etkileşimde insan, diğer organizmalardan farklı olarak standartlaşmış jest ve mimikler kullanmaktadır. Böylelikle yapılan her jest ve mimik gönderenin de alanın da aynı şeyi anlayacağı şekilde kodlanmaktadır. Mesajı gönderen de açan da bu vesileyle ortaklaşabilme imkanı yakalamaktadır ki insan varlığının etkileşimini diğer canlılarınkinden farklılaştıran budur (Turner, 1988, s.74). İnsan etkileşimini diğer canlılarınkinden farklılaştıran ikinci etken

ise daha önceki bölümde de ifade ettiğimiz üzere insan varlığının etkileşimini medyatik mekanizmalarla dolayımlamasıdır (Anık, 2014).

İnsan varlığı, etkileşimini sürdürürken genel itibariyle üzerinde mutabık kaldığı ve kurumsallaşmış medyatik mekanizmalar üzerinden diğerleriyle olan etkileşimini sürdürmektedir. Sözgelimi aynı dili konuşmak, aynı inanca sahip olmak, aynı kültürel arka plandan gelmek, aynı ortamda bulunmak, aynı dünya görüşüne sahip olmak, aynı tedrisattan geçmek vb. iki insanı bir araya getirebilecek her türden benzerlik, bir nevi insanlar arasındaki etkileşimin ortaya çıkmasına olumlu yönde etki yaratmaktadır. Böylelikle insanlar, birbirileriyle diyalog kurabilmekte ve karşılıklı olarak anlayış geliştirebilmektedirler. Bu karşılıklı anlayış ise toplumsal uyum ve toplumsal kabulün gelişmesine vesile olarak, toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına etki edebilmektedir.

Fakat her etkileşimin bizim anladığımız anlamda bir iletişim doğuracağının da garantisi yoktur (Anık, 2014, s.19). Fakat prensipte etkileşim, iletişimin gerçekleşmesi adına bir tür aprioridir. Eğer insan varlığı bir etkileşime girmezse, diğer bir insan varlığıyla iletişim kurması ne yazık ki mümkün değildir. Dolayısıyla toplumsal bütünleşmenin de bir parçası olan iletişimin sağlanması için etkileşim bir tür zorunluluktur. Bu zorunluluk ise çeşitli medyatik mekanizmalarla dolayımlanarak gerçeklik kazanmaktadır. Bu da etkileşimin gerçekleşmesi için medyatik mekanizmaların kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir (Anık, 2014, s.20). Ancak etkileşim, iletişimin ön koşulu olduğu gibi anlaşamamanın, çatışmanın, rekabetin de nedenine dönüşebilmektedir. Bu tartışılması gereken ayrı bir boyuttur. Biz bu çalışma kapsamında etkileşime vesile olacak medyatik mekanizmaların ortak kullanımının, göç gibi geniş bir çalışma alanı bulunan bir olgunun neticeleri üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini varsayarak, etkileşime ve etkileşime vesile olan medyatik mekanizmalara iyimser bir bakış açısıyla yaklaşmış bulunmaktayız. Halihazırda göç üzerine yapılan bazı çalışmalarda etkileşim düzeyi yükseldikçe göçmen uyumu ile göçmelerin toplumsal kabulünün artış gösterdiği ortaya konulmuştur (bkznz. Erdoğan, 2018; www.news.gallup.com).

Özetlemek gerekirse etkileşim, özellikle mikro sosyoloji alanında değerlendirilen kuramlar tarafından toplumun kuruluşuna vesile olan insani bir etkinlik

olarak ele alınmaktadır. “Toplumu var eden etkileşim, su moleküllerinin karmaşıklığına benzer bir biçimde kendi içerisinde belli bir düzenlilik barındıran bir tür karmaşayı tarif etmektedir” (Anık, 2014, s.19). Etkileşim, toplumdaki bireylerin ortaklaşmasını sağlayan iletişimin gerçekleşmesi için bir ön koşuldur. Fakat etkileşimin gerçekleşmesi için öncelikle ortak medyatik mekanizmaların var olması gerekmektedir. Bireyler bu ortak medyatik mekanizmaları kullanarak birbiriyle temas kurmakta ve bu durum iletişimin gerçekleşme potansiyelini artırmaktadır. Fakat her etkileşim iletişimle sonuçlanmamaktadır. Çünkü iletişim; “ileti kaynaklarıyla aramızda belirli ölçüde uyuşma ve uzlaşma gerçekleştiği takdirde...” (Anık, 2014, s.29) ortaya çıkan bir süreçtir. Ayrıca insanları bir araya getirmeyen, sadece kitle iletişim araçları tarafından dolayımlanan etkileşimler dış dünya gerçekliği ile zihinsel gerçeklik arasında büyük bir uçurum oluşturabilir. Bu uçurum, gerçek kişi ile doğrudan etkileşim kurulmadığı sürece daha da derinleşebilir. Bu doğrultuda birebir etkileşime vesile olabilen medyatik mekanizmalar, mevcut gerçeklik ile bireyin algıladığı gerçekliği örtüşürme kapasitesine sahiptir. Özellikle göç gibi bir olgunun neticesi olarak toplumsal uyum ve toplumsal kabulün sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesi adına bu örtüşmenin sağlanması, oldukça önemli bir konu olarak düşünülmektedir.

3.2. Toplumsal Bütünleşme (Social Cohesion)

Toplumsal bütünleşme kavramı, hem politika yapıcılar hem de akademik çevrelerce ele alınan ve tartışılan bir kavramdır. Kavram Türkçe’ye “sosyal kaynaşma” (Duman & Alacahan, 2010) şeklinde çevrilmiştir. Fakat kavram, İngilizce sözlüklerde doğrudan çeviriye tabi tutulduğunda “sosyal bütünlük, sosyal dayanışma ve sosyal uyum” gibi kavramlarla karşılık bulmaktadır (www.tureng.com/tr). Kelimenin İngilizcedeki günlük kullanımına bakıldığında, Concise Oxford Sözlüğü’ne göre “cohere” kelimesinin “sıkıca birlikte tutmak, bütün oluşturmak”; Oxford Amerikan Güncel İngilizce Sözlüğü’ne göre “farklı parçaları birbirine yapıştırmak, birleşik kalmak”; The Collins Cobuild Sözlüğü’nde “cohesion” kelimesi “birleşik bir bütün oluşturmak üzere parçaların ya da fikirlerin birbirine iyi bir biçimde uyumlulaştırıldığı durum” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan hareketle “cohesion” kelimesi, “anamlı ve etkili bir bütün oluşturmak maksadıyla parçaların bir araya gelmesi durumu” olarak tanımlanabilir.

Kelimenin toplumsal karşılığıysa “insanların anlamlı bir birliktelik ve bütünlük oluşturmak üzere bir arada olmayı gönülden istemesi” biçiminde ele alınabilir. Ancak insanların bu bütünleşme hali, zihinsel olarak başlayan ve davranışlara dönüşen bir süreçtir (Chan vd., 2006, s.289).

Biz bu çalışma kapsamında kelimenin Türkçe karşılığını, önceki çalışmaların yakıştırmasından farklı bir biçimde, “toplumsal bütünleşme” olarak ele alacağız. Burada toplumsal bütünleşme kavramını neden tercih ettiğimizi çalışmanın kapsama alanı dışında olduğu için derinlemesine irdeleneceğiz; ancak özetle, kelimenin günlük kullanımına baktığımızda bir bütün oluşturmak için farklı parçaların bir araya gelmesi vurgulandığı için toplumsal bütünleşme kavramını kullanmanın daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Fakat kelimenin daha iyi anlaşılması adına literatürde içeriğinin nasıl doldurulduğuna göz atmak gerekmektedir.

Bu anlamda toplumsal bütünleşme; birey, grup, topluluk gibi toplumu oluşturan unsurlar arasındaki bağı ve ilişkileri tarif etmektedir (Berger-Schmitt, 2000, s.2). Toplumsal bütünleşme aynı zamanda, toplumdaki bireylerin maddi ve manevi hususlarda işbirliği, dayanışma ve karşılıklı değişim gerçekleştirdiği yapısal ve tutuma dayalı mekanizmaların varlığıdır (Botterman vd., 2012). Toplumsal bütünleşme, farklı grup ve toplulukların bir arada yaşamasını temin etmek üzere bütün toplumlarda gerçekleşmesi gereken bir süreçtir (Comission on Integration and Cohesion, 2007, s.38). Toplumsal bütünleşme, bir toplumda yaşayan bireylerin birbirilerine yönelik karşılıklı bir biçimde olumlu algı ve tutumlara sahip olmaları sonucu gelişen bir duygunun yardımcı eyleme dönüşmesidir (Delhey, 2004). Durkheim’a göre (2020) toplumsal bütünleşme; toplumun üyelerinin birbirine bağımlılığı, paylaşılan sadakat ve dayanışmadır.

Avrupa Komisyonu (2001) toplumsal bütünleşmeyi belli bir konsensüs etrafında birbirine bağlanmış bireylerin ortak amaç ve değerler etrafında işbirliği yapması olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle toplumsal bütünleşme; insanların işbirliği yapması ve gönüllü olarak ortaklaşma istekliliğidir (Jackson vd., 2000). Toplumsal bütünleşme, bireylerin topluma ait hissetmelerine ve başkaları tarafından kabul görmelerine ve başkalarını kabul etmelerine yardımcı bir süreçtir (Jenson, 2010, s.6). Toplumsal bütünleşme; bir toplumun bütün üyelerine, kabul görmüş değerler ve kurumlar

çerçevesinde eşit fırsatlar tanınmasıyla ortaya çıkmaktadır. Toplumsal bütünleşme sağlandığında, insanlar ait hissetmekte ve dışlanmadan kabul görmektedir (Dahrendorf, 1995, s.VII).

Görülebileceği üzere, kavrama yönelik literatürdeki tanımlar; işbirliği, dayanışma, karşılıklı değişim, toplumsal kabul ve toplumsal aidiyete vurgu yaparak, toplumu oluşturan bireylerin kaynaşmasından ziyade birlikte yaşamayı temin eden bir bütünleşmeye dikkat çekmektedir. Bunun yanında toplumsal bütünleşmenin ne olduğunu izah etmeye yönelik çağdaş yaklaşımlar, kavramı çok boyutlu bir fenomen olarak ele almakta ya da birçok göstergesi olan gizli bir toplumsal yapılaşma olarak tarif etmektedir (Bollen & Hoyle 2001). Oldukça geniş bir anlam alanına sahip olması, toplumsal bütünleşme kavramının birçok farklı nosyonla da ilişkilendirilmesini sağlamaktadır. İçerme (inclusion), sosyal sermaye (social capital) ve yoksulluk (poverty), toplumsal bütünleşme ile ilişkilendirilen bazı kavramlardır (Chan vd., 2006, s.274). Toplumsal bütünleşme aynı zamanda toplumsal uyum ile de ilişkilendirilmektedir (Gough & Olofsson, 1999).

Toplumsal bütünleşme oldukça fazla ilgiye mazhar olan bir kavramdır. Kavrama yönelik iki ana söylem bulunmaktadır. Bunlardan ilki akademik olup sosyoloji, siyaset bilimi ve sosyal psikoloji disiplinleri tarafından geliştirilmiştir. İkinci söylem ise daha çok politika yapıcılar tarafından ele alınmakta ve kavram politika merkezli analizlerde kullanılmaktadır (Chan vd., 2006, s.274-275). Kavrama yönelik ilginin yüksekliği ve kavrama yaklaşanların bakış açılarındaki farklılık, toplumsal bütünleşme kavramının operasyonel bir tanımının oluşmasını engellemiştir. Bu duruma çözüm üretmek üzere Chan ve arkadaşları, operasyonel bir tanım oluşturmaya çalışmışlardır. Bu tanıma göre toplumsal bütünleşme;

“toplumun üyeleri arasındaki yatay ve dikey etkileşimlerin varlığına bağlı olarak ortaya çıkan; güveni, karşılıklı yardımlaşmayı ve bireylerin aidiyetlerini temin eden; bireylerin tutumlarında oluşan ve davranışlarla sergilenen bir olgudur” (Chan vd., 2006, s.290).

Literatürde toplumsal bütünleşme; toplumsal uyum ve dışlanma arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere kullanılmıştır (Gough & Olofsson, 1999, s.1). Buradan hareketle, her kavram karşıtıyla anlamlıdır gerçeğini hatırlayarak, toplumsal bütünleşmenin de toplumsal çözülmenin karşıtı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bollen ve Hoyle (2001) toplumsal bütünleşmenin iki boyutu olduğunu belirtmektedir. Bunlar sırasıyla duyumsal (objective) ve algısal (perceived) toplumsal bütünleşmedir. Duyumsal bütünleşme, bir grubu ya da toplumu oluşturan üyelerin grubun ve toplumun diğer üyelerine yönelik kişisel beyanlarıyla ilgilidir. Bunun yanında algısal bütünleşme ise kişinin grup ve toplumdaki yerinin ne olduğuna yönelik işlettiği zihinsel süreç, kabul edilip edilmediğine yönelik inançtır.

Toplumsal bütünleşme konusundaki politik söylem, akademik söylemlerden farklı olarak biraz daha net görünmektedir. Örneğin Kanada Kültürel Miras Departmanı, toplumsal bütünleşmeyi; *“bütünleşmiş bir toplum, o toplumu var eden bütün etnik grupların birbiriyle saygılı ve uyumlu bir biçimde yaşadığı ve kamusal yaşama eşit bir şekilde katılması ile mümkün hale gelmektedir”* (Department of Canadian Cultural Heritage, 2001, s.7) ifadeleriyle somutlaştırmaya çalışmaktadır. Bu anlamda politik söylem, toplumsal bütünleşmeyi daha çok toplumsal yarılmaların (social cleavages) neden olduğu toplumsal sorunlara bir tür reaksiyon olarak konumlandırmakta ve toplumsal bütünleşmeye bir çözüm olarak yaklaşmaktadır (Chan vd., 2006, s.279).

Politik söylem, toplumsal bütünleşmeyi aynı zamanda toplumsal bir netice ve amaç olarak konumlandırmaktadır. Bu anlamda toplumsal bütünleşme, toplumsal sorunların yaşanmaması için gerçekleştirilmesi gereken bir olgusal tekabüliyet kazanmaktadır. Bu doğrultuda toplumsal bütünleşmenin sağladığı iki toplumsal fayda bulunmaktadır:

“Toplumsal bütünleşme ilk olarak toplumsal uyumsuzlukları, dışlanmaları ve eşitsizlikleri azaltıcı bir etkiye sahiptir. İkincisi; toplumsal ilişkiler, etkileşimler ve bağlar toplumsal bütünleşme sayesinde güçlenmektedir (Berger-Schmitt, 2000).

Durhaime ve arkadaşları toplumsal bütünleşmeye dair detaylı bir çerçeve oluşturmaya çalışarak, toplumsal bütünleşmenin bilimsel olarak ölçülebilmesinin yolunu açmışlardır (Chan vd., 2006, s.285). Durhaime ve arkadaşları toplumsal bütünleşmeye yönelik tanımsal çerçevelerinde, Durkheim’ın organik ve mekanik dayanışma kavramlarından esinlenmişlerdir. Organik dayanışmayı resmi ekonomik ve idari kaynaklara erişimle, mekanik dayanışmayı ise toplumsal her türden ilişkiyi kurabilmekle ilişkilendirerek toplumsal bütünleşmeyi tanımlamaya çalışmışlardır (2004, s.301).

Ayrıca Durhaime ve arkadaşları toplumsal bütünleşmeyi, altı alt boyuta ayırarak izah etmişlerdir. Buna göre toplumsal bütünleşme; sosyal sermayenin varlığı, demografik istikrar, toplumsal içerme, ekonomik katılım, toplumsal yaşam kalitesindeki yükseklik ve aynı zamanda kişinin yaşam kalitesinin yüksek olması ile mümkündür. Bu alt boyutların tablolatırılmış hali ise aşığıdaki gibidir:

Tablo 7. Durhaime ve Arkadaşlarına Göre Toplumsal Bütünleşmenin Alt Boyutları (2004)

Boyut	İçerik
Sosyal Sermaye (Social Capital)’nin Varlığı	Toplumda yaşayan bireylerin sivil kuruluşlara güven duyması ve bu kuruluşların düzenlediğı aktivitelere gönüllü bir biçimde katılım göstermesidir
Demografik İstikrar (Demographic Stability)	Toplumdaki demografik mobilizasyon, nüfus artışı ve diğere özne nedenlere bağılı olarak gerçekleşmesi muhtemel nüfus akışlarının kontrollü olmasıdır.
Toplumsal İçerme (Social Inclusion)	Bireylerin formal olmayan ağlara katılımında herhangi bir engelin olmaması ve bireyin bu ağlar vasıtasıyla duygusal, sosyal ve maddi destek elde etmesidir.
Ekonomik Katılım (Economic Inclusion)	Bireylerin herhangi bir ayırma maruz kalmadan iş yaşamına dahil olması ve gelir elde etmesidir.
Toplumsal Yaşam Kalitesi	Bireyin yaşadığı topluma güven duyması ve yaşadığı toplumdan memnuniyet duymasısıdır.

Bireyin Yaşam Kalitesi	Bireyin psikolojik olarak içerisinde bulunduğu toplumda kendisini mutlu ve doygun hissetmesidir.
------------------------	--

Toplumsal bütünleşme üzerine çalışmaları bulunan bir diğer isim Jenson (1998), toplumsal bütünleşme kavramını beş boyuta indirgeyerek ele almıştır. Jenson’a göre toplumsal bütünleşme; aidiyet-izolasyon, içirme-dışlanma, katılım-uzak durma, tanınma-reddetme ve hukuki-hukuk dışı eksenlerindeki kayganlıkta belirginlik kazanmaktadır. Biraz daha açmak gerekirse; toplumdaki bir bireyin toplumun geri kalanıyla ortak değerler paylaşması, toplumsal aidiyeti güçlendirerek, toplumsal bütünleşmenin artmasına vesile olacaktır. Bu durumun tersi de kişilerin izole olmalarını tetikleyecek ve toplumsal bütünleşmeyi engelleyecektir. Yine bireylerin toplumdaki fırsatlara erişiminin eşit olup olmaması, toplumsal içirme ve dışlanmayı etkileyerek toplumsal bütünleşme üzerinde bağımsız değişken olma rolünü sürdürecektir. Buna benzer biçimde bireylerin politik katılımları konusundaki durumları da toplumsal bütünleşme üzerinde etkili olmaktadır. Politik olarak kendisini daha özgür hisseden bireylerden oluşan bir toplumda toplumsal bütünleşme, bu konuda sınırlılıklar olan bir topluma nazaran daha yüksek olmaktadır. Toplumı oluşturan bireylerin toplumsal çeşitliliğe saygılı ve toleranslı davranmaları, toplumsal bütünleşmenin temininde başka bir boyutu açıklamaktadır. Son olarak, farklı ilgilere sahip bireyleri temsil edebilecek meşru kurumların varlığı da toplumsal bütünleşmenin varlığı konusunda delil olarak kabul edilmektedir (Jenson, 1998, s.5-17).

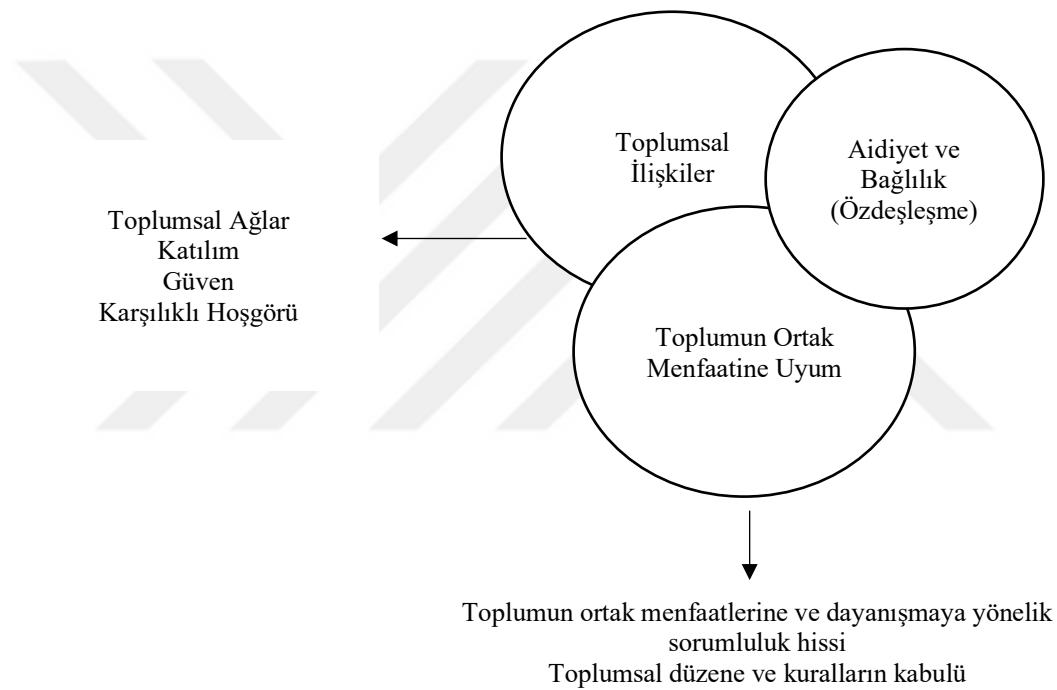
Toplumsal bütünleşme aynı zamanda;

- Ortak değer ve kültüre sahip olmayı gerektiren,
- Toplumsal düzen ve kontrolü temin eden,
- Toplumsal dayanışmayı arttıran,
- Toplumsal sermayeyi ve toplumsal ağları güçlendiren,
- Bireylerin aidiyetlerini ve yer kimliklerini geliştiren bir gerçeklik

(Beauvais & Jenson, 2002) olarak kabul görmektedir.

Schiefer ve Van der Noll, 2016 yılında yayınladıkları “The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review” adlı çalışmalarında bütün literatürü inceleyerek, altı

boyutun olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya göre toplumsal bütünleşmenin alt boyutları; toplumsal ilişkiler (social relations), özdeşleşme (identification), toplumun ortak menfaatine uyum (orientation towards the common good), paylaşılan değerler (shared values), eşitlik-eşitsizlik ((in)equality), nesnel ve öznel yaşam kalitesi (objective and subjective quality of life) olarak sıralanmaktadır. Fakat Schiefer ve Van der Noll, literatürde ele alınan bu altı boyutun sadece üçünü dikkate alarak, hem analitik hem de deneysel olarak faydalı olduğunu düşündükleri bir model oluşturmuşlardır. Bu model aşağıda görselleştirilmektedir:

Şekil 11. Schiefer ve Van der Noll'un Toplumsal Bütünleşme Modeli

İlgili modelde görülebileceği üzere, literatürde geçmesine rağmen eşitlik-eşitsizlik, paylaşılan değerler ve öznel-nesnel yaşam kalitesi boyutlarına yer verilmemiştir. Schiefer ve Van der Noll'a göre (2016) böylesi bir tercihte bulunulmasının temel sebebi, bahsi geçen kavramların toplumsal bütünleşmenin öncül ve sonuçları arasında yer almasıdır. Toplumsal bütünleşme; nitelik ve nicelik olarak toplumsal ağların iyi olmasına, toplumun üyelerinin politik katılımlarının düzeyine, toplumu meydana getiren unsurlar arasındaki sosyal mesafenin azlığına, hem bireyler arası hem de kurumsal düzeyde var olan toplumsal güvene, kişinin içerisinde bulunduğu toplumun bir parçası

olup olmadığına yönelik sahip olduğu algı ve hissiyata, toplumun menfaatlerine yönelik eylemli olmaya ve birlikte yaşamayı kabul ederek bireylerin mevcut kurallara riayet edeceğini kabul etmesine bağlı olarak gerçeklik kazanmaktadır.

Anlaşılabacağı üzere toplumsal bütünleşme, neden ve öncüllerinin dışında üç boyuta sahip bir kavramdır. Toplumsal bütünleşme kavramını rafine hale getiren Schiefer ve Van der Noll'un çalışmalarında değindikleri ve kendisinden sonra gelecek araştırmacılara önerdikleri şey, bu konuda bir ölçüm aracı geliştirmektir. Zira Schiefer ve Van der Noll toplumsal bütünleşme kavramının nitel tarafını ele almışlar, kavrama açıklık kazandırmakla yetinmişlerdir.

Toplumsal bütünleşme kavramı, Schiefer ve Van der Noll'un yaklaşımlarının yanında uyum ve kabulü de içermektedir. Chan ve arkadaşları (2006, s.289), toplumsal bütünleşmenin sağlanması için üç temel şartın gerçekleşmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bunlar sırasıyla;

- Toplumdaki bireylerin birbirilerine güven duymaları ve yardım etmeleri,
- Topluma aidiyet hissetmeleri ve ortak bir kimlik taşımayı kabul etmeleri,
- Bu iki kriterin bireysel düzlemde karşılık bularak hayata geçirilmesidir.

Özellikle söz konusu göç olunca, göçmenlerin ve varış ülkesindeki vatandaşların bütünleşmeleri açısından toplumsal uyumun ve toplumsal kabulün gerçekleşmesi elzem görünmektedir. Göç sonrası toplumun yaşamını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmesi açısından bahsini ettiğimiz iki unsurun gerçekleşmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla göç sonrası hayata geçirilen politikaların toplumsal bütünleşmeyi temin edecek şekilde hazırlanmaları gerekmektedir. Aksi türlü insanlar, içerisinde yaşadıkları toplumun toplumsal bütünlüğünü kaybettiğini düşünmekte ve toplumsal bağlılıkları zayıflamaktadır. Bu sebeple bu çalışma, toplumsal uyum ve toplumsal kabulü geliştirerek toplumsal bütünleşmeyi temin edecek bir model arayışına girmekte ve bu doğrultuda çözüm üretmeye odaklanmaktadır. Özellikle göç sonrası toplumsal bütünleşmenin bir boyutu olan toplumsal kabul konusunda medyatik inşanın bir çözüm üretme kapasitesine sahip olduğu öngörülmektedir.

3.2.1. Toplumsal Kabul

Toplumsal kabul kavramı, üzerinde çok fazla çalışma bulunan; fakat tanımı tam olarak netleşmemiş bir kavramdır. Daha doğrusu toplumsal kabul deyince, “societal acceptance” mı yoksa “social acceptance” kavramının mı dikkate alınacağı net değildir. İçerik olarak her iki kavram da birbirine benzemekle birlikte bu başlık daha çok sosyal psikoloji alanına gark olduğu için, bu alanda daha sık kullanılan “social acceptance” kavramı referans alınacaktır. Dolayısıyla bu başlık için toplumsal kabul denildiğinde “social acceptance” kavramının anlaşılması gerekmektedir.

Buradan hareketle toplumsal kabul; bir insan grubunun, topluluğunun ya da toplumunun, kendisinden olmayanları kendi grup, topluluk ve toplumlarına dahil ederek onlarla ilişki geliştireceklerine dair gönderdikleri sinyallerdir (Leary, 2010). Amerikan Psikoloji Derneği’nin (APA) tanımına göre toplumsal kabul; “bireyin resmi ya da gayri resmi olarak bir gruba kabul edilmesi, sosyal dışlanmanın olmadığı bir durumdur” (www.dictionary.apa.org). Bu tanımlar; bir tarafa edilgen konumdaki kabul edilecek bireyleri, diğer tarafa ise karar verici olan grup, topluluk ve toplumları koymaktadır. Bu yönüyle toplumsal kabul tek taraflı bir olgudur.

Toplumsal kabulün ait olma ihtiyacı ile yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. İnsanın ait olma ihtiyacı ise onun diğer insanlarla yakın ve uzun süren ilişkiler geliştirme isteği olarak özetlenmektedir (Baumeister & Leary, 1995, s.498). İnsan varlığı aidiyet ihtiyacını giderdikçe, ruhsal bir refaha ulaşmaktadır. Fakat insan varlığının toplumsal aidiyetle olan ilişkisinde toplumsal kabul bir öncüdür. Eğer birey toplum tarafından kabul edilmiyorsa, aidiyet ihtiyacı da karşılanamamaktadır.

Toplumsal kabul aynı zamanda, insanın evrim sürecinin de bir parçasıdır. Toplumsal kabul sayesinde insanoğlu bir arada yaşayabilmiş; böylelikle doğaya ve diğer yırtıcılara karşı yaşamlarını sürdürebilmiştir. Bu anlamda toplumsal kabul bir arada yaşayabilmenin ön koşuludur (DeWall & Bushman, 2011, s.257). Toplumsal kabulün bireyin iyi oluşu (well-being) ile yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Birey, toplumsal olarak kabul gördükçe hoş, ödüllendirilmiş ve mutlu hissetmektedir (DeWall & Bushman, 2011, s.256). Bu, insan varlığının sağlıklı kalabilmesi için toplumsal kabulünün yüksek olması

gerekliliğini hatırlatmaktadır. Zira toplumsal açıdan dışlanmış kişilerin gerek mental gerekse fizyolojik bazı rahatsızlıkları deneyimledikleri yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya koyulmuştur.

Toplumsal kabul bu doğrultuda, bireyin mental ve fizyolojik rahatsızlık riskini azaltmaktadır. Toplumsal açıdan kabul görmemenin bir diğer etkisi ise bireylerin saldırganlık düzeyleri üzerinde ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalara göre toplumdan dışlanmış kişilerin saldırganlık eğilimleri, toplumsal kabul düzeyi yüksek kişilerden daha fazla çıkmaktadır (Twenge, Baumeister, Tice, & Stucke, 2001). Fakat bu durum kalıcı değildir. Dışlanmış olan bu kişilere biraz tolerans ve hoşgörü gösterildiğinde, saldırganlık eğilimleri azalmaktadır (Dewall vd., 2010).

Toplumsal kabulün ayrıca kişilerin özgüvenleri ve benlik saygıları üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Williams ve arkadaşları toplumsal olarak dışlanmış kişilerin özgüveninin zarara uğradığını ve bireyin kendine vermiş olduğu değerin düştüğünü söylemektedirler (2000). Bu durum, dışlanmış kişileri toplum içerisinde bastırılmış bir kişilik sergilemeye itmektedir. Yine bu da bu kişilerin topluma uygun davranışlar sergilemesini olumsuz olarak etkilemektedir. Fakat bu kişilerin toplumsal olarak kabul düzeyleri arttığında, topluma uygun davranışlar geliştirme konusunda motive oldukları görülmektedir (DeWall & Bushman, 2011, s.257).

Görülebileceği üzere, toplumsal kabulün bireyler üzerinde tesirleri oldukça fazladır. Bireyin toplumsal kabulü düştüğünde ya da toplumsal açıdan dışlandığında, gerek fizyolojik gerek mental gerekse psikolojik olarak birey olumsuz yönde etkilenmektedir. Bireysel açıdan bu tür olumsuzluklar meydana gelmekle birlikte, toplumun bütünlüğü açısından da toplumsal kabulün önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle söz konusu göç olunca, toplumsal bütünleşmenin sağlanması açısından göçmen bireylerin varış ülkesindeki vatandaşlar tarafından kabul edilmesi oldukça mühim bir konudur. Eğer göçmenlerin toplumsal kabulü gerçekleşmezse, göçmen bireylerin topluma uyum sağlamalarının pek bir ehemmiyeti kalmamaktadır. Çünkü toplum; bireylerin tek taraflı eylemlerinden ibaret olmayıp, rıza göstermek ve razı olmak üzerine kurulmaktadır (Anık, 2015). Varış ülkesindeki vatandaşlar göçmen bireylerin kendi

lkelerinde yaşamalarına rıza gösterdiklerinde ve göçmen vatandaşlar da uyum sağlayarak razı olduklarında toplumsal bütünleşme tesis edilmektedir.

Fakat bunun gerçekleşmesi, yani varış ülkesindeki vatandaşların göçmen bireyleri kabul etmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Toplumsal kabul, genellikle önyargılar ve damgalamalar yüzünden engellenebilmektedir. Damgalama, bireyin toplumsal kabulünü olumsuz yönde etkileyen bir yakıştırma olarak karşımıza çıkmaktadır. zerinde belli bir damga bulunan bireylerin toplumsal açıdan kabul edilmesi oldukça zorlaşmaktadır (bknz. Goffman, 1963). Bu anlamda göçmenlere yönelik önyargılar ve toplumsal damgalar, onların toplumsal olarak kabulüne olumsuz yönde etki etmektedir. Bu durumun aşılması ise bu çalışma kapsamında ortak medyatik mekanizmalarla kurulacak etkileşime endekslenmektedir. Nitekim toplumsal kabul üzerine yapılan çalışmalar varış ülkesindeki vatandaşların göçmenlerle kurdukları etkileşim ve geliştirdikleri ilişkilerin kabul düzeylerini yükselttiğini göstermektedir (Fleming vd., 2018). nceki çalışmalardan elde edilen bu veriler, bu çalışma açısından da bir tür izlek oluşturmaktadır. Buna ek olarak entegrasyon politikalarının sadece göçmenlerin uyumuna odaklanması, toplumsal kabul konusunu çalışma açısından önemli kılmaktadır. En başında da ifade ettiğimiz üzere, toplumsal bütünleşmenin sağlanması, uyum sağlayanlar kadar kabul edenlerle de ilgili bir durumdur. Fakat mevcut entegrasyon politikaları sadece göçmenlere odaklanmakta ve varış ülkesindeki vatandaşların kabul düzeylerine yönelik politikalar geliştirmemektedir. Bu durum dolayısıyla çalışma açısından toplumsal kabulü önemli bir hale getirmektedir.

3.2.2. Toplumsal Uyum ve Toplumsal Aidiyet

Bu bölüme başlamadan önce belirtmek gerekir ki kavramsal olarak “social adaptation” kavramı dikkate alınacaktır. Dolayısıyla toplumsal uyumdan söz edilirken bu kavramın muhteva ettiği anlamın anlaşılması gerekmektedir. Bu doğrultuda toplumsal uyum; birey ya da grupların davranışlarını mevcut, devam eden bir sistemin norm ve değerleriyle uyulaştırması sürecidir. (www.encyclopedia2.thefreedictionary.com). Toplumsal uyum; bireylerin tatmin edici bir biçimde etkileşime girdiği ve ilişki geliştirdiği bir süreçtir (www.psychologydictionary.org). Toplumsal uyumun sağlanması; sosyalleşme süreci, toplumsal baskı (social pressure) ve toplumsal

düzenleme (social regulation) araçlarını içeren sosyal kontrol mekanizmalarının rolü büyüktür (www.encyclopedia2.thefreedictionary.com).

Toplumsal uyum, bu sözlük tanımlarının dışında toplumsal uyumu esas alan akademik çalışmalarda da benzer biçimde tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda uyum, en genel tanımıyla, kişinin çevresi ile olan ilişkisinde optimum dengeyi yakalaması (Yashchenko vd., 2018, s.2); sosyalleşme sürecinde bireyin amaçsal ya da olağan bir biçimde toplumsal gerçekliği edinerek, kendisini ideolojik olarak formatladığı bilgilendirici ve iletişimsel bir süreç (Khaliman, 2012, s.188); bir organizmanın ya da toplumsal grubun hayatta kalabilmek ve gelişimini sürdürmek adına bulunduğu çevreye ayak uydurması (Woolston, 1917, s.311); organizmanın çevresiyle girmiş olduğu etkileşim sonucu başlayan bir süreç (Alzboon, 2013, s.63); insan varlığının hayatını başarılı bir biçimde sürdürebilmesi için kendi bünyesinde gerçekleştirdiği bazı değişiklikler (Redy vd., 2011) şeklinde tanımlanmaktadır. Bunun yanında Parsons (1964) toplumsal uyumu biraz daha bütünleşmeye benzeterek, bireyin ve toplumun beklentilerini (expectations) dengeleme süreci olarak açıklamaktadır.

Gerek sözlüklerdeki tanımından gerekse literatürdeki açıklamalardan hareketle toplumsal uyumun bireyin bizzat kendisinin dolayımından geçen bir süreç olduğunu iddia etmek yanlış görünmemektedir. Çünkü bireyin bulunduğu çevreye uyumu, onun yapıp etmelerine endekslenmektedir. Bireyin bu konuda sergileyeceği performansın, onun iyi oluşu (well-being) üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Toplumsal uyum sayesinde bireylerin; eşitsizliklerden ve dışlanmalardan arınarak, çevreleriyle daha kolay etkileşime girerek, toplumsal olarak içermeleri artış göstermektedir (Easterly vd., 2006). Bu da bireylerin pozitif bir benlik geliştirmesine vesile olarak, karşılaştığı psikolojik, duygusal ve ekonomik sorunlarla daha kolay başa çıkmasına olanak tanımaktadır (Willburn & Smith, 2005).

Bunun yanında toplumsal uyumun toplumsal bütünleşme ile de yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Toplumsal uyum, bireyin toplumun diğer üyeleriyle barış içerisinde yaşamasına vesile olarak, toplumsal bütünleşmeye katkı sağlamaktadır (Coleman, 2015). Dolayısıyla toplumsal uyumun bireyin hem iç huzuru yakalamasında hem de toplumsal açıdan bir birlikteliğin var olabilmesinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu birlikteliğin

hem ön koşulu hem de sonucu ise etkileşim olarak görülmektedir. Bu anlamda toplumsal uyumun gruplar arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak gerçekleştiği (Redfield vd., 1936) ileri sürülmektedir.

Literatürde ayrıca kültürleşme (acculturation), içselleştirme (inclusion) ve asimilasyon (assimilation) uyumun birer parçası olarak görülmektedir. Bireyin kültürel olarak benzerlik göstermesi, toplumsal normları içselleştirmesi ve kendi benliğinde biriktirdiklerini bir kenara bırakarak toplumun gerekliliklerini tatbik etmesi, bireyin uyum gösterdiğinin delili kabul edilmektedir. Birey uyum sağladıkça, aynı zamanda aidiyetinin de arttığı öngörülmektedir.

Aidiyet, birçok disiplin tarafından ele alınan bir kavramdır. Aidiyete yönelik psikolojik, sosyolojik ve coğrafi tanımlamalar bulunmaktadır. Dolayısıyla aidiyetin bakış açısına göre anlam kazanan bir yönü vardır. Psikoloji disiplini içerisinde ele alındığında aidiyet; bireyin çevresiyle ilgilenmesi ve varlığını kendisinden daha büyük bir mevcudiyetin (toplumun) parçası olarak hissetmesidir (Anant, 1966; Hagerty vd., 1992). Birey açısından ait olmak bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı tatmin etmek ise sağlıklı bir varoluşa sahip olmanın temel gerekliliklerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır (Hagerty vd., 1992). Aidiyet ortadan kalktığında ya da bir aşınmaya uğradığında, psikolojik stres kaynağı olma potansiyeline sahiptir (Nibbs, 2014). Bu yönüyle aidiyetin psikoloji bilimi penceresinden incelenmesi, daha çok bireyin araştırma konusu haline getirilmesiyle gerçekleşmektedir.

Aidiyet kavramına ilişkin sosyolojinin bakış açısı doğrultusunda aidiyet; psikolojiden farklı olarak, içirme (inclusion) ve ayırma (exclusion) kavramları eksen alınarak incelenmektedir. Dolayısıyla sosyoloji, aidiyeti herhangi bir duygusal anlam yüklemeyen ele almaktadır. Bu anlamda aidiyet, yasal içerilme ya da dışlanma (Krzyzanowski & Wodak, 2007; Sicakkan & Lithman, 2005), yerel sınırlar (Castles & Davidson, 2000) ya da etnik kimlik üzerinden (Maehler vd., 2019) anlaşılmasına çalışılmaktadır. Ancak böylesi yaklaşımlar, aidiyet kavramının gerçek manasını bulması açısından eksiktir.

Bu eksikliğe binaen Pfaff-Czarnecka (2013) tarafından ortaya konulan tanım, aidiyete kapsamlı bir izahat getirmektedir. Pfaff-Czarnecka'ya göre (2013, s.13) aidiyet;

“duygusal olarak yüklü ve dinamik bir sosyal konum”dur. Bu tanıma göre aidiyet, statik olmayıp sürekli olarak değişip dönüşebilme potansiyeline sahip bir olgudur. Dolayısıyla aidiyet, kişinin kendisini içerisinde bulunduğu duruma bağlı olarak konumlandırmasıdır.

Aidiyet kendi başına var olan bir kavramdan ziyade, farklı boyutları bulunan bir olguya karşılık gelmektedir. Pfaff-Czarnecka’nın aidiyete ilişkin çalışması, bu boyutların neler olduğunu geniş bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Pfaff-Czarnecka’ya göre (2013) aidiyet; bağlılığı (connectedness), katılımı (participation), özdeşleşmeyi (identification) ve örtüşmeyi (congruence) içermektedir.

Literatürde bağlılık (connectedness), “sosyal sistem içerisinde bir yere sahip olmak” biçiminde tanımlanmaktadır (Antonsich, 2010; Dixon & Durrheim, 2004; Pfaff-Czarnecka, 2013). Bireylerin herhangi bir yere bağlı olamama durumu, psikolojik açıdan yalnız ve güvensiz hissetmelerine neden olabilmektedir (Newcomb, 1990; Pieloch, McCullough, & Marks, 2016). Yapılan birçok çalışma bireyin aidiyeti açısından bir yere bağlı olmanın önemine vurgu yapmaktadır (Gibson, Bejinez, Hidalgo, & Rolón, 2004; van Houtte & van Maele, 2012). Buradan anlaşılabileceği üzere bağlılık denildiğinde, bireyin mekanla olan bağlılığına vurgu yapılmaktadır.

Aidiyetin diğer bir boyutu olan katılım (participation), bireyin mekânsal bağlılığının ötesinde bireyin bizzat mekandaki eylemliliğine odaklanmaktadır. Birey, içerisinde bulunduğu toplumsal sisteme katılım sağladıkça, kabul ve değer gördüğü için bireyin aidiyetinin de artacağı dile getirilmektedir. Bireylerin diğer insanlarla etkileşim içerisine girerek başkalarının hayatlarına katıldıklarını hissetmeleri, aidiyet geliştirmeleri açısından önemli bir parametredir (Baumeister & Leary, 1995, s.497). Bireyin içerisinde bulunduğu toplumsal sisteme katılım gösterememesi, onda dışlanmışlık hissiyatı uyandırarak, aidiyet gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Hagerty vd., 1992, s.173).

Bir diğer boyut olan özdeşleşme (identification), bireyin çevresine ne ölçüde uyum sağlayıp sağlayamadığını anlatan bir kavramdır (Hagerty vd., 1992; Pfaff-Czarnecka, 2013). Özdeşleşme; bireyin öz kimliği ile içerisinde bulunduğu toplumsal sistemin kendisi için öngördüğü rolleri benimsemesi ile ortaya çıkmaktadır (Antonsich,

2010). Bireylerin içerisinde bulunduğu çevre ile özdeşleşmesi, aynı zamanda bireyin çevreye uyumunun da bir göstergesidir (Orton, 2012). Bunun yanında bireyin çevresiyle özdeşleşmesinin güvenlik ve istikrar için mühim bir yere sahip olduğu, özdeşleşme gerçekleşmediğinde aidiyetin aşındığı ve buna bağılı olarak toplumsal istikrarın zarara uğradığı dile getirilmektedir.

Aidiyetin son boyutu olan örtüşme (congruence), birbiriyle çatışma potansiyeli bulunan birçok aidiyetin kesişimini tarif etmektedir. Bu anlamda örtüşme (congruence), kişinin mevcut ikamet yeri ile geçmiş yaşamının uyumu manasına gelmektedir (Savage vd., 2004). Dolayısıyla örtüşme (congruence), aidiyetlerin kesişim noktası olarak tarif edilebilmektedir.

Bütün bu boyutlarıyla aidiyet, bireylerin topluma kanallı olmalarına başka bir ifadeyle, uyum sağlamalarına önemli katkıları sunmaktadır. Ancak aidiyetin uyumu temin eden bir kavramsallaştırma olduğu gibi uyumun da aidiyeti güçlendiren bir süreç olduğunu es geçmemek gerekir. İki kavram da birbirini tamamlayan süreç ve durumları içermektedir. Bu anlamda uyum ve aidiyet hiçbir zaman bitmeyen bir süreçtir. Bu bitmeyen süreç, insanın teleolojik kimliği sayesinde işletilmektedir. Bireyin bu kimliğinin bir sonucu olarak, hem bulunduğu çevreyi ihdas etmesi hem de bulunduğu çevreye göre kendisini uyarlaması (Anık, 2014), onun uyum süreçlerini başarıyla gerçekleştirmesine imkan vermektedir.

Özü itibarıyla insan varlığı, içerisinde bulunduğu ortam tarafından edindiğı baskılara ve taleplere cevap niteliğinde uyum sağlamaktadır. Uyum sağladıkça bireyin toplumsal aidiyeti güçlenmekte ve netice olarak da toplumsal bütünleşme kolaylaşmaktadır. Söz konusu göçmenler olduğunda bu uyum, farklı biçimlerde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Asimilasyon, kültürleşme ve içselleştirme, göçmenlerin uyumlarını geliştirmek için uygulamada olan bazı entegrasyon yöntemleridir. Bunlara ek olarak çok kültürlülük de yine göçmenlerin uyumlarını kolaylaştırmayı amaçlayan bir güzergah olarak benimsenmiştir. Fakat bütün bu yöntemlerin göçmenlerin uyumlarını ne ölçüde geliştirdikleri soru işaretidir. Çünkü toplumsal uyum, tek başına göçmenlerin inhisarında olan bir süreç değildir. Varış ülkesindeki vatandaşları da ilgilendirmektedir. Toplumsal bütünleşmenin sağlanması için

gelenlerin uyum sağlaması ve aidiyet geliştirmesi kadar var olanların gelenleri kabul etmesi de bir o kadar mühim bir konudur. Toplumsal bütünleşme, aynı eksenin iki ucunu oluşturan toplumsal uyum ve toplumsal kabulün gerçekleşme derecesine bağlıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: MEDYATİK İNŞA ve SURİYELİ SIĞINMACILARIN TOPLUMSAL KABUL İLİŞKİSİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Konusu

Göç, kişilerin ya da grupların mevcut bulundukları yerden başka bir yere süreli ya da süresiz olarak yerleşmelerinden (Bartram, 2017, s.13) ziyade; genişletilmiş ve bitmeyen bir süreçtir (Castle & Miller, 2009). Bu süreç mekânsal bir yer değişikliğiyle başlamakta, algısal olarak devam etmekte ve uyumla sonuçlanmaktadır (Demirel, 2004, s.7). Ancak göç sadece göç edeni ilgilendiren bir durum olmayıp, sebebi ne olursa olsun hem toplumu hem de bireyi derinden etkileyen bir gerçekliktir. Bu da göçü, üzerinde politikalar üretilen bir olgu haline getirmektedir.

Göç her ne kadar ilgi konusu haline geldiği alana bağlı olarak zemin değişirse de hem çalışmanın kapsamını hem de insan varlığının nasıl bir mevcudiyete sahip olduğunu düşündüğümüzde, göçün aslında bir iletişim problemini tarif ettiğini söylemek yanlış bir iddia değildir. Göç bir nevi ortaklaşmadan kopma ve yeniden ortaklaşma sürecidir. Bu yeniden ortaklaşma süreci, entegrasyon politikaları ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Fakat mevcut entegrasyon politikaları büyük ölçüde göçmenlerin uyumuna odaklanmakta ve varış ülkesindeki vatandaşların göçmenleri kabulünü dikkate almamaktadır. Oysa toplumsal bütünleşme, hem toplumsal uyum ve aidiyeti hem de toplumsal kabulü içeren bir süreçtir. Bu iki sürecin sağlıklı bir biçimde tamamlanması ise bu çalışma kapsamında medyatik inşaya bağlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, göçmenlerin toplumsal uyum ve aidiyetlerinin üzerinde de varış ülkesindeki vatandaşların göçmenleri toplumsal olarak kabul etmelerinde de medyatik inşanın bir etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Ancak bu çalışma göçmenlerin uyum ve aidiyetleriyle medyatik inşaa ilişkisinden ziyade, entegrasyon politikalarında çok fazla dikkate alınmayan toplumsal kabul üzerine odaklanarak medyatik inşaa ile toplumsal kabul ilişkisine bakmaktadır. Çalışma kapsamında, göçmenler ne kadar uyum sağlayıp aidiyet gösterirse gösterebilir, vardıkları

yerlerde diğerkleri tarafından kabul edilmedikçe toplumsal bütünüleşmenin gerçekteşmeyeceğı düşünölmektedir.

Bu doğrutuda araştırma temel olarak, medyatik inşanın toplumsal kabul üzerinde bir etkisinin olup olmadığına yönelik bir cevap aramaktadır. Bunun yanı sıra medyatik inşanın alt boyutları ile toplumsal kabul arasındaki ilişkiler de bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

4.2. Araştırmanın Amacı

Medyatik inşa, bireyler arasındaki etkileşimi arttıran ve dolayısıyla bir toplumu oluşturan bireylerin toplumsal bütünüleşmelerine vesile olan bir süreç olarak kabul edilmektedir. İnsan varlığı diğerk bütün canlı varlıklardan farklı olarak kendi arasındaki etkileşimini birer “artefact” olan medyatik mekanizmalarla dolayım lamaktadır (Anık, 2014). Toplumsal açıdan birliktelik ve bütünüleşmenin, bu medyatik mekanizmalar tarafından vesile olunan, etkileşim ve iletişim doğrutusunda sağlandığı kabul edilmektedir ki bütünüleşme; birey, grup, topluluk gibi toplumu oluşturan unsurlar arasındaki bağı ve ilişkileri tarif etmektedir (Berger-Schmitt, 2000, s.2).

Buradan hareketle gerçekteşirilecek olan bu araştırmanın amacı; medyatik inşa ve toplumsal kabul arasındaki ilişkiyi irdelemektir. Başka bir ifadeyle çalışma, medyatik inşa ve toplumsal kabul arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Bu doğrutuda gerçekteşirilecek araştırmada, bireylerin kişisel farklılıklarını içeren demografik faktörler de dikkate alınarak, bu değışkenler arasındaki anlamlı farklılıklar detaylarıyla incelenecektir.

Medyatik inşa ve toplumsal kabul arasındaki ilişkiye cevap arayan bu araştırma kapsamında ayrıca;

- Bireylerin demografik farklılıklarına bağılı olarak medyatik inşa durumlarına,
- Bireylerin demografik farklılıklarına bağılı olarak Suriyeli sığınmacıları kabul düzeylerine,

yönelik sorular da cevaplanmaya çalışılacaktır. Bu sorular cevaplandırılmaya çalışılırken, değişkenler arasındaki ilişkinin nasıl gerçekleştiği de ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca etkileşimin gerçekleşmesini sağlayan medyatik inşanın bu konuda ortaya çıkardığı sonuçlar da bu çalışma kapsamında geliştirilen Medyatik İnşa ve Etkileşim (MİVE) ölçeği ile dolaylı olarak verilecektir.

4.3. Araştırmanın Önemi

Literatür incelendiğinde, göçe yönelik birçok çalışmanın olduğu görülmekle birlikte, iletişim alanında yapılan çalışmaların azlığı göze çarpmaktadır. Ayrıca iletişim alanında yapılan çalışmalar da daha çok göçmenlerin temsilleri üzerine odaklanmakta, göç sonrası entegrasyonun sağlanmasında iletişimin etkilerine dair neredeyse hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bunun yanında, entegrasyon üzerine kurgulanan çalışmalar, daha çok toplumsal uyum ve aidiyete odaklanmakta, toplumsal bütünleşmenin farklı bir boyutu olan toplumsal kabule yönelik çalışmaların az olduğu görülmektedir. Oysa entegrasyon, gelenler kadar varış ülkesinde yaşayanların da mutabakat sağlaması gereken bir süreçtir. Bu bağlamda araştırma; hem göç ve iletişim çalışmalarına yeni bir kapı aralamakta hem de entegrasyon konusunda toplumsal kabule dikkat çekmektedir. Bütün bunlara ek olarak çalışma kapsamında geliştirilen “Medyatik İnşa ve Etkileşim” ölçeğinin alana katkı sağlayacağı, göç iletişimi olarak adlandırılan alandaki araştırmacılara ışık tutacağı düşünülmektedir.

4.4. Araştırma Problemleri

Bu araştırmanın temel problemi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Suriyeli sığınmacıları kabul düzeylerinin artmasında ya da azalmasında medyatik inşa sonucu ortaya çıkan etkileşimin etkili olup olmadığıdır. Medyatik inşa süreci ve toplumsal kabul, üçüncü bölümde detaylı bir biçimde ele alınarak aktarılmıştır. Bu doğrultuda demografik farklılaşmalar da göz önünde bulundurularak, medyatik inşa durumu ve toplumsal kabul davranışına yönelik ilişkiler ve farklılaşma durumları aşağıda yer alan sorulara ilişkin olarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

Temel Problem

“Medyatik inşa ve etkileşim” (MİVE) ile Suriyeli sığınmacıların “toplumsal kabulü”ne yönelik algı arasında nasıl bir ilişki vardır? Söz konusu ilişkide “Medyatik inşa ve etkileşim” (MİVE), katılımcıların Suriyeli sığınmacıların “toplumsal kabulü”ne yönelik algılarını nasıl etkilemektedir?

Alt Problemler

P1: Katılımcıların medyatik inşa ve etkileşim (MİVE) ölçeğinde yer alan alt boyutlara dair düzeyleri nasıldır?

P2: Katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri nasıldır?

P3: Katılımcıların demografik özellikleri bağlamında Suriyeli sığınmacıları kabul düzeylerine yönelik farklılaşma nasıldır?

P4: Katılımcıların demografik özellikleri bağlamında medyatik inşa ve etkileşim düzeylerine yönelik farklılaşma nasıldır?

P5: Katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik algılar bağlamında Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri nasıl farklılaşmaktadır?

P6: İkamet edilen bölgeye göre katılımcıların MİVE’ye yönelik farklılaşma durumları nasıldır?

P7: İkamet edilen bölgeye göre katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerine yönelik farklılaşma durumları nasıldır?

P8: Katılımcıların Suriyeli sığınmacılar hakkında bilgi edinme kanalları (etkileşim yoluyla ya da medyadan), katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerini nasıl farklılaştırmaktadır?

P9: Katılımcıların göç ve göçmenlere yönelik genel tutumları bağlamında Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri nasıl farklılaşmaktadır?

4.5. Araştırmanın Değişkenleri

Araştırma kapsamında kullanılan değişkenler 5 ana başlıkta toplanmaktadır. Birinci değişken, kişisel bilgi formu (KBF) olarak da adlandırabileceğimiz; yaş, cinsiyet, medeni durum, hane geliri, eğitim düzeyi ve yaşanılan bölge hakkında katılımcıların bilgilerinin elde edildiği formdur. İkinci değişken ise bir kısmı Murat Erdoğan'ın "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum" (2018) adlı çalışmasında kullanılan "Evet" ve "Hayır" seçeneklerinin bulunduğu kategorik anlamlandırma sorularıdır. Buradaki sorular nezdinde katılımcıların Suriyeli sığınmacılarla ortak gördüğü noktalar hakkında bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Araştırmadaki üçüncü değişken, yine Murat Erdoğan'ın ilgili çalışmasında kullandığı ve siyasal tercihlerle toplumsal kabul düzeyini ilişkilendirmek üzere sorulan tek soruluk ve kategorik siyasal tercih sorusudur. Dördüncü değişken ise dünya çapında Gallup tarafından yapılan, göçmen kabulü ve etkileşim araştırmasında kullanılan, üç soruluk toplumsal kabul ölçeğidir. Ölçekteki sorular 5'li likert tarzında seçeneleştirilen maddelerle ölçülmüştür. Ölçek Türkçeye çevrilmiş olup, Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik testlerine ilişkin detaylı bilgiler, Veri Toplama Araçları adlı başlıkta verilecektir.

Son olarak beşinci değişken, katılımcıların medyatik mekanizmalarla etkileşim kurma istekliliğini ve buna bağlı olarak medyatik inşa düzeylerini dikkate almaktadır. Bu bağlamda Medyatik İnşa ve Etkileşim (MİVE) ölçeği altında Dil, Kültür, Din, Eğitim Benzerliği, Mekan Dili ve Etnik Benzerlik alt değişkenlerine yer verilmiştir. MİVE'ye ait değişkenler yine 5'li likert tipi derecelendirme kullanılarak ölçeklendirilmiştir. Literatürde medyatik inşayı süreç olarak ele alan çalışmalar yer almadığı ve dolayısıyla bu konuda bir ölçek bulunmadığından, ilgili ölçek bu çalışma kapsamında hazırlanmıştır. Bu konudaki detaylı bilgiler, Veri Toplama Araçları adlı başlık altında verilecektir. Bir diğer taraftan, örneklem kütlesinden alınan verilerden hareketle elde edilen faktör dağılımları bağlamında aşağıdaki boyutlar sınıflandırılmıştır. Değişkenlere ve ilgili kodlara ilişkin detaylar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 8. MİVE Ölçeği Soru Tablosu

DEĞİŞKENLER	KOD
Dil Boyutu	
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişiyle daha kolay etkileşim kurarım.	DL1
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişiye kendimi daha yakın hissederim.	DL2
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	DL3
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	DL4
Din Boyutu	
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) onunla daha kolay etkileşim kurarım.	DN1
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) o kişiye kendimi daha yakın hissederim.	DN2
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	DN3
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	DN4
Eğitim Düzeyi Boyutu	
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse onunla daha kolay etkileşim kurarım.	ED1
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	ED2
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	ED3
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	ED4
Mekan Dili Boyutu	
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiyle daha kolay etkileşim kurarım	MD1
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	MD2
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	MD3
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiye fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	MD4
Kültür Boyutu	
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa onunla daha kolay etkileşim kurarım.	KÜ1
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	KÜ2
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa onun hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	KÜ3
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	KÜ4
Dünya Görüşü Boyutu	
Bir kişi benimle aynı dünya görüşüne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişiyle daha kolay etkileşim kurarım	DG1

Bir kişi benimle aynı dünya g�r�r�r�ne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	DG2
Bir kişi benimle aynı dünya g�r�r�r�ne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	DG3
Bir kişi benimle aynı dünya g�r�r�r�ne (ideolojik ya da politik) sahipse ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	DG4

4.6. Araştırmanın Modeli

Araştırma kapsamında nicel (survey) araştırma yöntemi kullanılarak genel tarama modeli izlenmiştir. Genel tarama modeli, özü itibariyle çok sayıda elemana sahip bir evren hakkında genel bir yargıya varmak için evrenden alınan bir örneklem grubu üzerinden gerçekleştirilen taramalardır (Karasar, 2012). Bu araştırma çerçevesinde araştırmaya katılım gösteren kişilerin M VE ve Suriyeli sığınmacılara yönelik toplumsal kabullerine yönelik tutumları taranmaktadır.

4.7. Kapsam ve Sınırlılıklar

G  ; algısal olarak başlamakta, mekânsal değişimle devam etmekte ve uyumla sonuçlanmaktadır (Demir, 2004, s.7). G  , sadece fiziki sınırların aşılmasıyla ortaya çıkan bir olgu olmayıp genişletilmiş ve bitmeyen bir süreçtir (Castle & Miller, 2009). G  n bitmeyen bir süreç olması, g   edenler kadar g   alan ülke vatandaşlarının da olgunun taraflarından biri olmasına neden olmaktadır. Nasıl ki g   edenlerin uyumu sürecin tamamlandığını gösteriyorsa, g   alan ülke vatandaşlarının da göçmenleri kabul etmesi, g   sürecinin bir parçası olarak varlığını korumaktadır. Gerçek bir bütünleşmeden söz edebilmek için uyumun yanında toplumsal kabulün de gerçekleşmesi oldukça önemlidir. Toplumsal kabul (social acceptance); bir insan grubunun, topluluğunun ya da toplumunun kendisinden olmayanları kendi grup, topluluk ve toplumlarına dahil ederek onlarla ilişki geliştireceklerine dair gönderdikleri sinyallerdir (Leary, 2010). Toplumsal kabul, insan varlıklarının bir arada yaşayabilmesi için bir ön koşuldur (DeWall & Bushman, 2011, s.257). Bu  n koşulun sağlanması, ortak medyatik mekanizmalar vesilesiyle kurulacak etkileşimler nezdinde gerçekleşeceği düşünülmektedir. Çünkü ortak medyatik mekanizmalar, insan varlıklarını bir arada tutan iletişimin  n koşulu olan etkileşimin (Anık, 2014) ortaya çıkmasına vesile olmaktadır. Buradan hareketle, bu

araştırmanın kapsamını, aşağıda yer alan aşağıda yer alan sorular nezdinde alınan cevaplar oluşturmaktadır:

- Katılımcıların medyatik inşa ve etkileşim düzeyi ile Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri arasında nasıl bir ilişki ve etki bulunmaktadır?
- Katılımcıların medyatik inşa ve etkileşim durumları ile demografik özellikleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul durumları ile demografik özellikleri arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Suriye'den gerçekleşen göç, büyük ölçüde bütün Türkiye'yi ilgilendiren bir konu olduğu için araştırma, 18 yaş ve üzerindeki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını kısmi olarak temsil edebilecek, bölgesel nüfus dağılımına göre organize edilmeye çalışılmıştır. Bütçe, zaman, maliyet ve ulaşım kısıtlarından (Gegez, 2005) ötürü araştırma, ulaşılabilir örneklem grubuyla yüz yüze; ulaşılması güç örneklem grubuyla online anket formu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ayrıca zamansal olarak, araştırma sürecinde elde edilen veriler, 15 Haziran – 20 Temmuz 2022 tarihlerindeki toplumsal kabul ve medyatik inşaya yönelik görüş ve tutumları yansıtmaktadır.

4.8. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 18 yaş ve üzeri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır. Evrenin bu anlamda hacmi; 59 milyon 997 bin 503 kişidir. Bu hacmin bölgelere dağılımı ise aşağıdaki gibidir;

- Marmara Bölgesi: %31,37
- İç Anadolu Bölgesi: %16,17
- Ege Bölgesi: %13,59
- Akdeniz Bölgesi: %12,77
- Karadeniz Bölgesi: %10,06
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi: %8,79
- Doğu Anadolu Bölgesi: %7,24

Görülebileceği üzere 18 yaş ve üzeri nüfusun %31,37'si Marmara bölgesinde, %16,17'si İç Anadolu'da, %13,59'u Ege'de, %12,77'si Akdeniz'de, %10,06'sı Karadeniz'de, %8,79'u Güneydoğu Anadolu'da ve %7,24'ü Doğu Anadolu Bölgesinde yaşamaktadır (<https://www.icisleri.gov.tr>).

Bu oranlar dikkate alınarak iradi kotalı örneklem yöntemi kullanılmış ve evrenin oransal dağılımına binaen örneklem kümesi tabakalandırılmıştır. 1 milyon ve üzerinde olan evren için en az 384 kişilik bir örneklem +0.05 ile -0.05'lik hata payına sahip olup, evreni temsil gücü yeterli görülmektedir (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2004, s.50).

Bu doğrultuda araştırma kapsamında anket formu için 15 Haziran 2022 tarihi itibarıyla toplanmaya başlanmış, 20 Temmuz 2022 tarihine kadar geçen sürede 613 kişiyle görüşülmüştür. Ardından anlamsız veriler elenerek örneklem sayısı 526'ya düşmüştür. Geçerli olan anket formlarının bölgesel dağılımı ise aşağıdaki gibidir;

- Marmara Bölgesi: 165 - %31,31
- İç Anadolu Bölgesi: 84 - %15,98
- Ege Bölgesi: 71 - %13,60
- Akdeniz Bölgesi: 67 - %12,74
- Karadeniz Bölgesi: 54 - %10,15
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi: 46 - %8,85
- Doğu Anadolu Bölgesi: 39 - %7,34

Bu oransal dağılım 18 yaş ve üzeri Türkiye nüfusunun bölgesel olarak dağılımıyla denk düşmektedir. Analizler de bu örneklem dağılımı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırma sonuçlarının kısmi olarak evreni temsil ettiği söylenebilir.

4.9. Veri Toplama Araçları

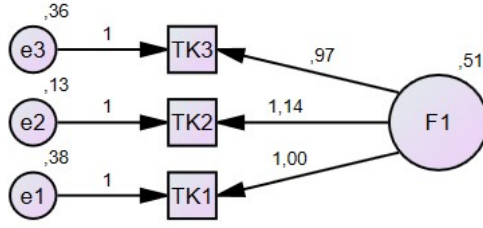
Araştırma kapsamında survey tekniğinde Gallup tarafından dünya genelinde uygulanan Göçmen Kabul (Toplumsal Kabul) Ölçeği ve araştırma kapsamında geliştirilen Medyatik İnşa ve Etkileşim Ölçeği kullanılmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların demografik özelliklerini içeren kişisel bilgi formu ve kategorik sorular

sorulmuştur. Toplamda 46 sorunun yer aldığı bir anket formu hazırlanarak, katılımcıların medyatik inşa ve etkileşim düzeyleri ile toplumsal kabulleri arasındaki ilişki hakkında bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Ayrıca sorulan kategorik sorular vesilesiyle, göçmenlerin toplumsal kabul düzeyleri ile medyatik inşa ve etkileşim düzeyleri arasındaki ilişki ve etki yorumlanmaya çalışılmıştır.

4.9.1. Göçmen Kabul (Toplumsal Kabul) Ölçeği

Göçmen Kabul Ölçeği, GALLUP tarafından 2016 yılında dünyada 138 ülkede ve 2017 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen bir araştırmada kullanılan üç ifadelik bir indekstir. İndekste kullanılan ifadeler, yargıların katılımcılar tarafından “Oldukça Kötü Hissederim”, “Kötü Hissederim”, “Duruma Göre Değişir”, “İyi Hissederim” ve “Oldukça İyi Hissederim” şeklinde tamamlandığı bir formda hazırlanmıştır. Ölçeğin orijinal dili İngilizce olup, Türkçeye çevrilmesi aşamasında geleneksel yöntemle riayet edilmiş olup, ölçek öncelikle Türkçe'ye çevrilmiştir. Türkçeye çevrilen ifadeler ardından tekrar İngilizceye çevrilmiş, son olarak her iki dili de konuşabilen örneklem üzerinde test edilerek, iki çeviri arasındaki eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Ardından ilgili ifadeler, popülasyon üzerinde verileri toplama amacıyla anket formunda katılımcılara yöneltilmiştir.

Toplanan veriler üzerinde yapılan açımlayıcı faktör analizi doğrultusunda Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett testleri uygulanmış, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri .708 olarak bulunmuştur. Barlett Küresellik Test sonucu ise 701,840 değerindedir. Toplam açıklanan varyans değeri ise 76,932'dir. Bu çalışma kapsamında ölçek üzerinde gerçekleştirilen güvenilirlik testinde Cronbach Alfa Değeri $\alpha = .849$ çıkmış olup, ölçeğin güvenilirliği iyi olarak kabul edilen değerin (.700) (Kılıç, 2016, s.47) üzerinde çıkmıştır.

Şekil 12. Toplumsal Kabul Ölçeği Doğrulamalı Faktör Analizine İlişkin Diyagram

Toplumsal Kabul ölçeğine ilişkin uyum iyiliği kriterlerine ait tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 9. Toplumsal Kabul Ölçeği DFA Uyum Değerleri

İNDEKS	NORMAL DEĞER	KABUL EDİLEBİLİR DEĞER	MODELE AİT DEĞER
χ^2 (CMIN)	-	-	40,828
sd (df)	-	-	13
χ^2/sd	<2	<5	3,14
GFI	>0,95	>0,90	0,90
CFI	>0,95	>0,90	0,99
RMSEA	<0,05	<0,08	0,055
AGFI	>0,95	>0,90	0,94
RMR	<0,05	<0,08	0,056
IFI	>0,95	>0,90	0,91
NFI	>0,95	>0,90	0,90

DFA sonucuna göre Toplumsal Kabul ölçeğinin 1 faktör ve 3 maddelik biçiminin ideal bir formda yapılandığı gözlenmiştir. Multivariate (t:3,190<10) değerinin olması gereken değer altında olduğu saptanmıştır. T değerlerinin 0,01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür.

4.9.2. Medyatik İnşa ve Etkileşim Ölçeği

Bireylerin etkileşim kurmalarına vesile olabilecek medyatik mekanizmalara yönelik herhangi bir ölçek bulunmadığı için, ilgili literatür taranarak, çalışmanın amacına katkı sağlayacağı düşünülen yeni bir ölçek geliştirilmeye çalışılmıştır. “Medyatik İnşa ve

Etkileşim” veri toplama formunda yer alması öngörülen taslak havuzdaki ifadeler oluşturulurken birden fazla yöntemden ve kaynaktan faydalanılmıştır.

4.9.2.1. Ölçek Formunun Oluşturulması

MİVE Ölçeği soru havuzu ve olası soru ifadeleri inşa edilirken, alanında uzman araştırmacılardan ve sahadaki ilgili muhataplardan geribildirimler alınarak bir yapı tasarlanmıştır. Uzmanlarla yapılan görüşmeler ve alan yazındaki ilgili kaynaklardan hareketle, MİVE ölçeğinin 6 ana alt boyuta sahip olması beklenmektedir. Söz konusu alt boyutlar; Dil Boyutu, Din Boyutu, Dünya Görüşü Boyutu, Kültür Boyutu, Eğitim Boyutu ve Mekan Dili Boyutu olarak isimlendirilmiştir. Ardından istatistiksel olarak yapılan testlerde MİVE değişkeninin beklendiği üzere 6 alt boyuttan oluştuğu, Varimax döndürme aşamasında tespit edilmiştir. Öyle ki döndürme safhasında ölçeğin yapısına hiçbir müdahalede bulunulmadan, ilk açımlayıcı faktör analizi sırasında dahi ölçeğin beklendiği alt boyutlarla örtüşen bir yapıda dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Yalnızca KÜ3 maddesinin faktör yükü beklenen değerin ($<.50$) altında çıktığından, ilgili ifade ölçekten çıkarılmıştır. Netice itibarıyla 23 soruluk bir form elde edilmiştir. Formdaki sorular likert tarzı dikkate alınarak derecelendirilmiştir. Cevap seçenekleri ise “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”, “Katılıyorum”, “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde sıralanmıştır.

4.9.2.2. Ölçek Formunun Geliştirilmesindeki Katılımcılar

Ölçek formunun geliştirilmesi esnasında 214 kişilik bir örnekleme görüşülerek bir pre-test gerçekleştirilmiştir. Pre-teste katılan kişilerin ilgili soru ifadelerinin anlaşılabilirliği üzerindeki görüşleri alınmıştır. Anlaşılması güç ifadeler revize edilerek yeniden yapılandırılmıştır.

4.9.2.3. Formdan Elde Edilen Verilerin İşlenmesi

Katılımcılardan elde edilen veriler, SPSS 24.0 paket programı aracılığıyla işlenmiştir. Ölçekte kullanılan ifadeler, 1 ile 5 arasında (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2.

Katılmıyorum, 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum) kodlanmıştır.

4.9.2.4. Madde Analizleri

Madde analizi kapsamında “Madde-Ölçek Korelasyonuna Dayalı Madde Analizi” yapılmıştır. Madde analizi yapılırken, varimax döndürme aşamasında ölçekle uyuşmayıp çıkarılan KÜ3 maddesi bu aşamaya dâhil edilmemiştir.

4.9.2.4.1. Madde Ölçek Korelasyonuna Dayalı Madde Analizi

Formda yer alan maddelere ait puanlar ve formdaki bütün maddelerin puanlarının toplamından meydana gelen puanlar arasında ortaya çıkan korelasyon katsayıları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Madde Ölçek Korelasyonuna Dayalı Madde Analizi

Maddele r	DL1	DL2	DL3	DL4	DN1	DN2	DN3	DN4	ED1	ED2	ED3	ED4
r	.5* *	.7* *	.5* *	.5* *	.7* *	.5* *	.5* *	.5* *	.6* *	.6* *	.6* *	.6* *
Maddele r	MD 1	MD 2	MD 3	MD 4	KÜ1	KÜ2	KÜ4	DG1	DG2	DG3	DG4	
r	.6* *	.7* *	.6* *	.7* *	.7* *	.8* *	.7* *	.6* *	.6* *	.6* *	.6* *	

Tablo-10’da görülebileceği üzere maddelere ait puanlar ile ölçek puanı arasındaki korelasyon katsayıları en düşük .49 (DN1) ile en yüksek .84 (KÜ2) arasında değişmektedir. Tabloya göre elde edilen katsayılar 0.01 düzeyinde ve anlamlıdır.

4.9.2.5. Formun Yapı Geçerliliği

Çalışmanın bu aşamasında ölçeğin uygulanabilirliğinin ön gerekçeleri olarak kabul edilen açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri uygulanmıştır.

4.9.2.5.1. Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktör analizine uygunluğu tespit etmek üzere bir ön koşul olan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett küresellik testleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu analiz sonucunda elde edilen değerler, aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 11. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyum Ölçüsü		0.915
Bartlett Küresellik Testi	X ²	8249,59
	sd	253
	p	0.000

Tabloda da görülen 0.915’lik KMO değeri ölçeğe faktör analizi uygulanabileceğini göstermektedir. Yine Barlett Küresellik testi sonucunda elde edilen 8249,59 değeri 0,001 düzeyinde anlam ifade etmekte, bu da yine ölçeğe faktör analizi uygulanabileceğini göstermektedir.

Tablo 12. Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Başlangıç Öz Değerler			Döndürme Öncesi Değerler			Döndürme Sonrası Değerler		
	Toplam	Vary %	Küm %	Toplam	Vary %	Küm %	Toplam	Vary %	Küm %
1	9,247	40,205	40,205	9,247	40,205	40,205	3,429	14,909	14,909
2	2,750	11,955	52,160	2,750	11,955	52,160	3,321	14,439	29,348
3	1,712	7,442	59,602	1,712	7,442	59,602	3,048	13,254	42,602
4	1,444	6,276	65,878	1,444	6,276	65,878	2,860	12,434	55,037
5	1,254	5,454	71,333	1,254	5,454	71,333	2,557	11,116	66,152
6	1,010	4,389	75,722	1,010	4,389	75,722	2,201	9,570	75,722

Öz değeri 1 üzeri olan 6 faktör bulunmaktadır. Birinci faktörle diğerlerinin arasındaki öz-değer farkının yüksek olması (Kline, 1994) nedeniyle ölçeğin bütün bir halde belirli bir yapıyı ölçtüğü ifade edilebilir. Öte yandan döndürme sonrası formun 6 faktörlü bir yapıda olduğu görülmektedir. Faktörlerin tümünün açıkladığı varyans 75,722’dir.

Tablo 13. Varimax Döndürme Sonrası Değerler

MEDYATİK İNŞA ÖLÇEĞİ	
1.DİN BOYUTU: α : ,914.	Faktör Yükleri
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) o kişiye kendimi daha yakın hissederim.	,881
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) onunla daha kolay etkileşim kurarım.	,875
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,864
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,837
2.DÜNYA GÖRÜŞÜ BOYUTU: α : ,911	
Bir kişi benimle aynı dünya görüşüne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	,837
Bir kişi benimle aynı dünya görüşüne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişiyle daha kolay etkileşim kurarım	,828
Bir kişi benimle aynı dünya görüşüne (ideolojik ya da politik) sahipse ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,820
Bir kişi benimle aynı dünya görüşüne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,800
3.MEKAN DİLİ BOYUTU: α : ,880	
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiye fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,802
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	,789
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,761
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiyle daha kolay etkileşim kurarım	,692
4.EĞİTİM BOYUTU: α : ,862	
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	,832
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse onunla daha kolay etkileşim kurarım.	,771
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,740
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,702
5.DİL BOYUTU: α : ,800	
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişiyle daha kolay etkileşim kurarım.	,765
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,749
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişiye kendimi daha yakın hissederim.	,739

Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,619
6.KÜLTÜR BOYUTU: α: ,862	
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa onunla daha kolay etkileşim kurarım.	,742
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,678
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	,656
~~Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa onun hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.~~	~~,334~~
Açıklanan Toplam Varyans: 75,722	

Ölçek üzerinde gerçekleştirilen faktör analizi sonrasında ortaya çıkan boyutlar, güvenilirlik değerleri ve maddelerin sahip olduğu faktör yükleri yukarıda yer alan tabloda gösterilmiştir. Sonraki çalışmalarda yol gösterici olması maksadıyla 23 ifadeye ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir.

4.9.2.5.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

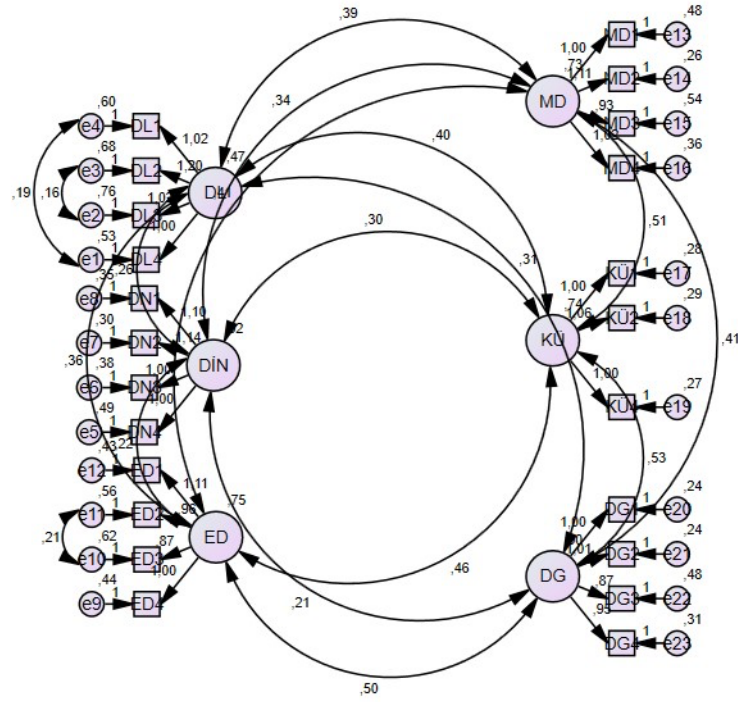
Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), Açımlayıcı Faktör Analizinin (AFA) ayrı bir kolu olup, verilerin temelinde yer alan yapının değerlendirilmesine imkan tanımaktadır. AFA sayesinde hipotez kurulabilirken, DFA sayesinde de faktörler arası ilişki düzeyi, değişken-faktör ilişkisi, faktörel bağlantılar, modelin açıklanmasında faktörlerin yeterliliği anlaşılmakta ve test edilmektedir (Erkorkmaz, Etikan, Demir, Özdamar ve Sansioğlu, 2012). DFA ve yapısal eşitlik modellerinde, model uyumu değerlendirmesinde “Ki-kare (χ^2) istatistiğinin serbestlik derece oranı (χ^2 /sd), bireysel parametre tahminlerinin anlamlılığı (t değeri), bağımsız modele (NFI, CFI) ve kalıntılara dayanan (SRMR, GFI), yaklaşık yanılmaların ortalama ($\sqrt{}$) karekök (RMSEA) şeklinde kümelenendirilen uyum indeksleri”ne başvurulmaktadır (Bayram, 2010). DFA uyum indeksleri Tablo 14’te verilmiştir (Schumacker & Lomax, 2010; Wang & Wang, 2012).

Tablo 14. MİVE Ölçeği DFA Uyum Değerleri

İNDEKS	NORMAL DEĞER	KABUL EDİLEBİLİR DEĞER	MODELE AİT DEĞER
χ^2 (CMIN)	-	-	669,701
sd (df)	-	-	212

χ^2/sd	<2	<5	3,16
GFI	>0,95	>0,90	0,90
CFI	>0,95	>0,90	0,94
RMSEA	<0,05	<0,08	0,54
AGFI	>0,95	>0,90	0,90
RMR	<0,05	<0,08	0,51
IFI	>0,95	>0,90	0,94
NFI	>0,95	>0,90	0,92

DFA sonucuna göre MİVE ölçeğinin 6 faktör ve 23 maddelik biçiminin ideal bir formda yapılandığı gözlenmiştir. Modifikasyon indeksleri doğrultusunda e1-e4; e2-e3; e10-e11 arasında kovaryans bağlantıları atanarak, DFA değerlerinde iyileştirme sağlanmıştır. DFA sonucunda ortaya çıkan faktör yüklerinin 0.50 ile 0.84 arasında değiştiği görülmüştür. T değerlerinin 0,01 düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır.

Şekil 13. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Diyagramı

DFA sonucu faktör dağılımı ve madde sayısı değişmemiş olup aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 15. DFA Sonrası “Medyatik İnşa ve Etkileşim Ölçeği”

MEDYATİK İNŞA ÖLÇEĞİ	
1.DİN BOYUTU	<i>Cronbach Alfa: ,914</i>
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) o kişiye kendimi daha yakın hissederim.	,806
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) onunla daha kolay etkileşim kurarım.	,842
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,893
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,871
2.DÜNYA GÖRÜŞÜ BOYUTU	<i>Cronbach Alfa: ,911</i>
Bir kişi benimle aynı dünya görüşüne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	,890
Bir kişi benimle aynı dünya görüşüne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişiyle daha kolay etkileşim kurarım	,889
Bir kişi benimle aynı dünya görüşüne (ideolojik ya da politik) sahipse ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,766
Bir kişi benimle aynı dünya görüşüne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,850
3.MEKAN DİLİ BOYUTU	<i>Cronbach Alfa: ,880</i>
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiye fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,778
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	,880
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,736
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiyle daha kolay etkileşim kurarım	,824
4.EĞİTİM BOYUTU	<i>Cronbach Alfa: ,862</i>
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	,796
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse onunla daha kolay etkileşim kurarım.	,691
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,745
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,829
5.DİL BOYUTU	<i>Cronbach Alfa: ,800</i>
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişiyle daha kolay etkileşim kurarım.	,687
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,628
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişiye kendimi daha yakın hissederim.	,708

Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	,673
6.KÜLTÜR BOYUTU	<i>Cronbach Alfa: ,892</i>
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa onunla daha kolay etkileşim kurarım.	,854
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	,862
Bir kişi benimle aynı kültürü paylaşıyorsa o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	,854
	Tahmin K.Sayısı

DFA sonrası Medyatik İnşa ve Etkileşim ölçeğinin ideal formu, güvenilirlik katsayıları ve tahmin katsayıları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Tablodan da anlaşılabilirliği üzere, bütün boyutların güvenilirlik katsayıları olması gereken değerin (0,70) üzerinde çıkmaktadır. Ayrıca ölçekte yer alan maddelerin tahmin katsayıları 0,50 değerinin üzerinde bulunmaktadır. Bu durum da yine ölçek modelinin güvenilir olduğunu göstermektedir. Son olarak Medyatik İnşa ve Etkileşim ölçeğinin genel güvenilirlik katsayısı α :0,934 olarak çıkmıştır. Bu da ölçeğin güvenilirliğinin çok yüksek olduğunu göstermektedir.

4.10. Araştırmanın Uygulanması

Araştırma 2022 yılının Haziran ve Temmuz ayları arasında gerçekleştirilmiş olup, veriler 35 gün içerisinde toplanmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu, hem online hem de fiziki olarak hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Özellikle eğitim düzeyi düşük katılımcılara anket formunda yer alan soruları izah edebilmek amacıyla yüz yüze görüşme gerçekleştirilerek veri toplanmaya çalışılmıştır. Anket formu hazırlanırken, katılımcıların cevap vermekten çekineceği ve katılımcıları yanıltıcı cevap vermeye itecek sorulara anket formunun sonunda yer verilmiştir.

4.11. Araştırma Bulguları

Bu bölümde çalışmanın temel ve alt problemlerine yönelik elde edilen verilerin analizlerine ve tanımlayıcı verilere yer verilecektir.

4.11.1. Araştırma Bulgularının Analizi ve Değerlendirilmesinde Uygulanan Testler

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, SPSS 24.0 paket programıyla analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında geliştirilen “Medyatik İnşa ve Etkileşim” ölçeği için aynı zamanda AMOS 24.0 programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Gallup tarafından dünya çapında uygulanmış olan “Göçmen Kabul” (bu çalışmada “Toplumsal Kabul” ölçeği olarak yeniden adlandırılmıştır) ölçeği, bu çalışma kapsamında Türkçeleştirilerek, tekrar AMOS programı üzerinden doğrulayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur.

Bir ölçeğin normal dağılım gösterdiği basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri üzerinden anlaşılmaktadır. Bu değerler literatürde farklı aralıklarda normal kabul edilmektedir. Sözgelimi George ve Mallery’e (2010) göre basıklık ve çarpıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında dağılım göstermesi, ölçeğin normal dağılım gösterdiğinin kanıtı olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra Kim (2013), multivariate değerlerin normal dağılması koşuluyla ($t < 10.0$) basıklık değerlerinin -3 ile +3, çarpıklık değerlerinin ise -2 ile +2 arasında seyretmesi durumunda ölçekten elde edilen verilerin normal dağıldığını ileri sürmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda “Medyatik İnşa ve Etkileşim” ölçeği, ölçeğe ait alt boyutların ve “Toplumsal Kabul” ölçeğinin normal dağılım gösterdiği ve homojen olduğu ($p > 0.05$) aşağıdaki tabloda da detayları görülebileceği üzere saptanmıştır.

Tablo 16. Araştırma Değişkenlerine Dair Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

	Sayı	Ort.	Sta. Sapma	Çarpıklık		Basıklık	
MİVE	526	3,2891	,68883	-,418	,106	,755	,213
Din Boyutu	526	2,6074	1,06217	,318	,106	-,571	,213
Dünya Görüşü	526	3,4943	,95242	-,658	,106	,296	,213
Mekan Dili	526	3,2913	,92470	-,364	,106	-,082	,213
Eğitim Boyutu	526	3,2443	,94022	-,231	,106	-,222	,213
Dil Boyutu	526	3,6069	,85945	-,600	,106	,175	,213
Kültür Boyutu	526	3,5577	,92785	-,909	,106	,615	,213
TOPLUMSAL KABUL	526	2,3783	,80572	-,208	,106	-,393	,213

Tablodan da anlaşılabileceği üzere, araştırma kapsamında kullanılan değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri, olması gereken değerlerin (-2/+2) arasında yer almaktadır. Ölçeklerdeki maddelere ait çarpıklık ve basıklık değerleri ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 17. Toplumsal Kabul Ölçeğinde Yer Alan Maddelere Ait Değerler

	Sayı	Ort.	Sta.	Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılar hakkında;	526	2,21	,945	,104	,106	-,729 ,213
Suriyeli bir sığınmacı komşum olduğunda;	526	2,46	,891	-,434	,106	-,519 ,213
Yakın çevremden birisi Suriyeli bir sığınmacıyla duygusal ilişki geliştirdiğinde (evlenmek, flört etmek, arkadaşlık kurmak vb.):	526	2,46	,922	-,427	,106	-,793 ,213

Tablo 18. Medyatik İnşa ve Etkileşim Ölçeğinde Yer Alan Maddelere Ait Değerler

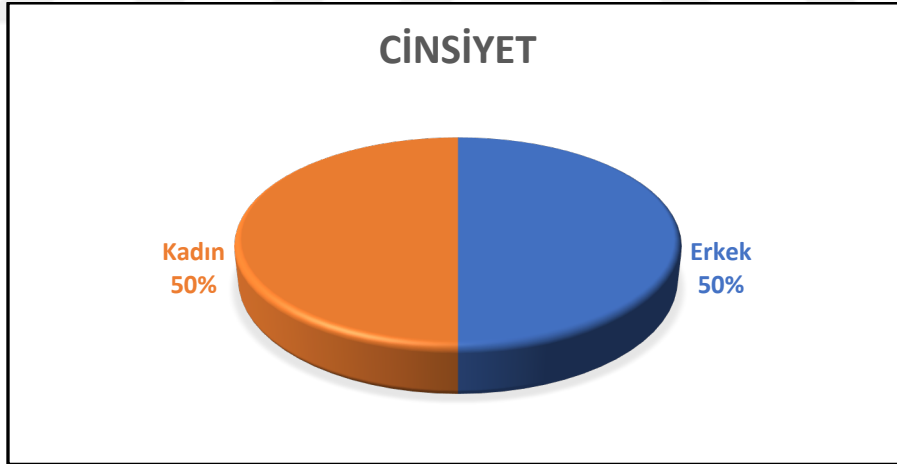
	Sayı	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişiyle daha kolay etkileşim kurarım.	526	3,96	1,049	-1,310 ,106	1,391 ,213
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişiye kendimi daha yakın hissederim.	526	3,38	1,167	-,372 ,106	-,784 ,213
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	526	3,09	1,123	-,140 ,106	-,807 ,213
Bir kişi benimle aynı dili konuşuyorsa ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	526	4,00	1,003	-1,266 ,106	1,444 ,213
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) onunla daha kolay etkileşim kurarım.	526	2,62	1,212	,308 ,106	-,854 ,213
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) o kişiye kendimi daha yakın hissederim.	526	2,60	1,223	,315 ,106	-,878 ,213
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	526	2,48	1,139	,426 ,106	-,614 ,213
Bir kişi benimle aynı inancı paylaşıyorsa (aynı dini inanca mensupsa) ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	526	2,73	1,187	,182 ,106	-,949 ,213
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse onunla daha kolay etkileşim kurarım.	526	3,46	1,168	-,538 ,106	-,589 ,213

Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	526	3,05	1,119	-,020	,106	-,787	,213
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	526	2,98	1,089	,040	,106	-,668	,213
Bir kişi benimle aynı eğitim düzeyine sahipse ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	526	3,50	1,092	-,555	,106	-,421	,213
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiyle daha kolay etkileşim kurarım	526	3,43	1,098	-,505	,106	-,536	,213
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	526	3,24	1,079	-,338	,106	-,603	,213
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	526	3,28	1,084	-,275	,106	-,686	,213
Benimle aynı ortamı (işyeri, mahalle, apartman, okul vb.) paylaşan bir kişiye fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	526	3,21	1,059	-,263	,106	-,606	,213
Bir kişi benimle aynı kùltùrü paylaşıyorsa onunla daha kolay etkileşim kurarım.	526	3,66	1,009	-,961	,106	,506	,213
Bir kişi benimle aynı kùltùrü paylaşıyorsa o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	526	3,49	1,056	-,706	,106	-,113	,213
Bir kişi benimle aynı kùltùrü paylaşıyorsa onun hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	526	3,14	1,039	-,200	,106	-,542	,213
Bir kişi benimle aynı kùltùrü paylaşıyorsa ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	526	3,52	1,004	-,771	,106	,091	,213
Bir kişi benimle aynı dũnya gùrùřũne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişiyle daha kolay etkileşim kurarım	526	3,65	1,070	-,863	,106	,229	,213
Bir kişi benimle aynı dũnya gùrùřũne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişiye karşı kendimi daha yakın hissederim.	526	3,48	1,077	-,519	,106	-,377	,213
Bir kişi benimle aynı dũnya gùrùřũne (ideolojik ya da politik) sahipse o kişi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterim.	526	3,25	1,080	-,258	,106	-,604	,213
Bir kişi benimle aynı dũnya gùrùřũne (ideolojik ya da politik) sahipse ona fikirlerimi daha iyi ifade ederim.	526	3,60	1,060	-,742	,106	,014	,213

Görülebileceği üzere, ölçeklerde yer alan maddelerin de çarpıklık ve basıklık değerleri, olması gereken aralıklarda yer almaktadır. Bu durum, kullanılan ölçeklerin parametrik analizlere tabi tutulabileceğini göstermektedir. Buradan hareketle, araştırma kapsamında regresyon, t-testi, Anova ve frekans analizleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Anova testlerinde anlamlı fark çıktığı durumlarda Post-Hoc testlerinden Tukey testi uygulanmıştır.

Medyatik inşa ve etkileşimin bütün boyutlarıyla birlikte Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulünü etkileyip etkilemediğini görebilmek adına regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında, katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik algılarını kategorik olarak ölçen sorulara t-testi uygulanmıştır. ANOVA testi gerçekleştirilmiş ve anlamlı fark çıktığı durumlarda Post-Hoc testlerinden biri olan Tukey testi yapılmıştır. Bütün bunlara ek olarak, araştırmadaki tanımlayıcı özellikler frekans analizi ile ortaya konulmuştur.

4.11.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

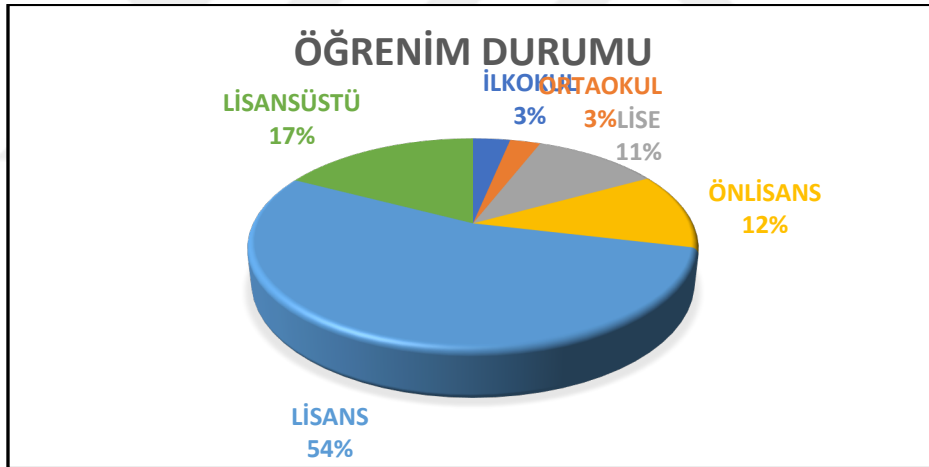
Şekil 14. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Şekilden anlaşıldığı üzere, araştırmaya katılan 526 kişilik örneklemin cinsiyete göre dağılımı eşittir. Katılımcıların yarısını kadınlar, diğer yarısını ise erkekler oluşturmaktadır.

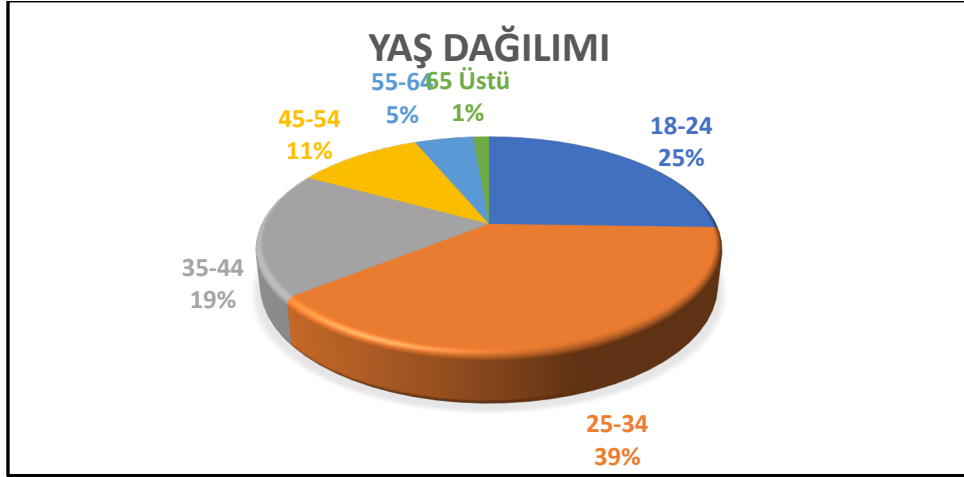
Şekil 15. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Araştırmaya katılım gösteren kişilerin %56'sını evli olmayan kişiler oluştururken, %44'lük kısım ise evli kişilerden oluşmaktadır.

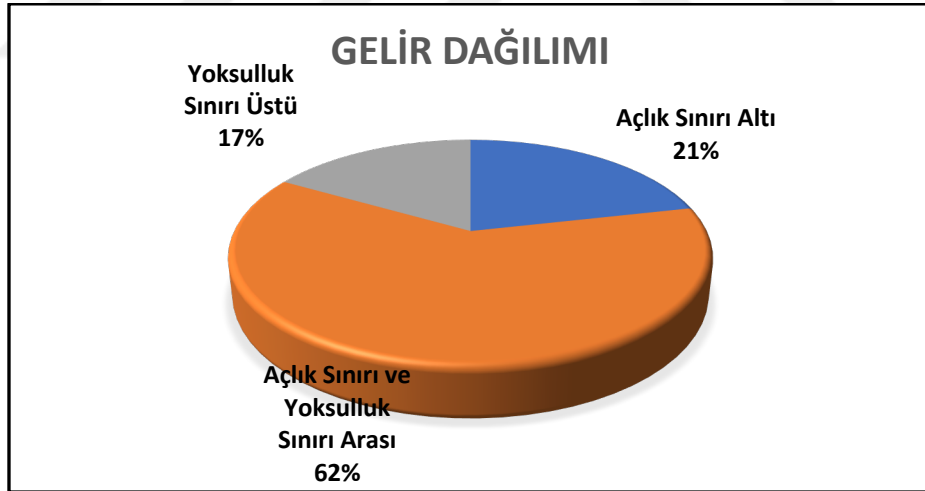
Şekil 16. Katılımcıların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan kişiler %54'lük bir oranla lisans mezunudur. Akabinde bu oranı %17'lik bir oranla lisansüstü eğitim görmüş kişiler, %12'lik oranla ön lisans mezunları, %11'lik oranla lise, %3'lük oranla ortaokul ve yine %3'lük oranla ilkokul mezunları takip etmektedir.

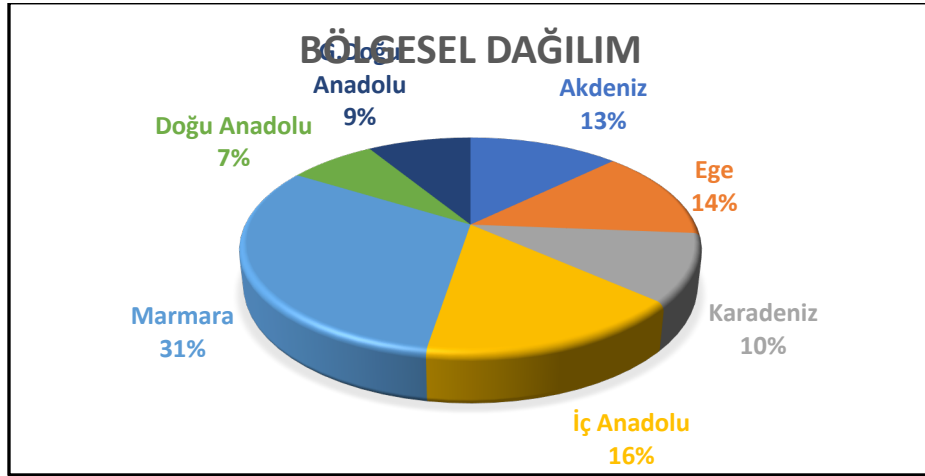
Şekil 17. Katılımcıların Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan kişiler, %39'luk bir oranla en çok 25-34 yaş aralığında dağılmaktadır. Bu oranı %25'lik oranla 18-24 yaş aralığındaki kişiler, %19'luk oranla 35-44 yaş aralığındakiler, %11'lik oranla 44-54 yaş aralığındakiler, %5'lik oranla 55-64 yaş aralığındakiler ve %1'lik oranla 65 yaş üstü takip etmektedir.

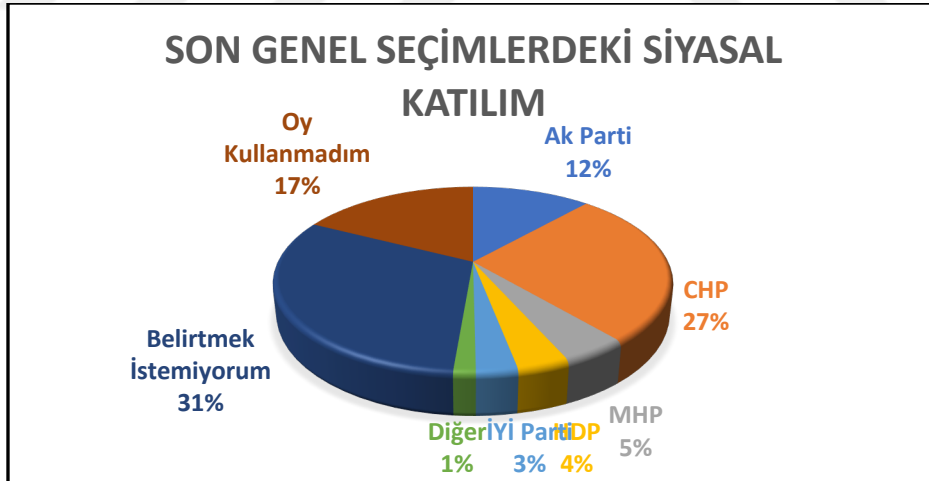
Şekil 18. Katılımcıların Gelir Durumlarına Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan kişilerin %62'sini Açlık Sınırı olan 6.017 lira ile yoksulluk sınırı olan 19.602 lira arasında hane gelirine sahip kişiler oluşturmaktadır. Katılımcıların %21'lik kısmı ise açlık sınırının altında hane gelirine sahiptir. Araştırmaya katılan kişilerin %17'lik kısmını ise yoksulluk sınırının üzerinde gelire sahip kişiler oluşturmaktadır.

Şekil 19. Katılımcıların Bölgesel Dağılımı

Daha önceki satırlarda da belirtildiği üzere, araştırmaya katılan kişilerin bölgesel dağılımları 18 yaş üzeri Türkiye nüfus dağılımıyla benzerlik göstermektedir. Bu anlamda katılımcıların %31'i Marmara bölgesinde, %16'sı İç Anadolu'da, %14'ü Ege bölgesinde, %13'ü Akdeniz bölgesinde, %10'u Karadeniz'de, %8'i Güneydoğu'da ve %7'si Doğu Anadolu bölgesinde ikamet etmektedir.

Şekil 20. Katılımcıların Son Genel Seçimlerde Gösterdikleri Siyasal Katılım Durumları

Araştırmaya katılım gösteren kişilerin, 2018 yılında düzenlenen son genel seçimlerdeki siyasal katılımlarını görmek üzere hazırlanan soruya verdikleri cevaplar ise %31'lik bir oranla “Belirtmek İstemiyorum” seçeneğinde kümelenmektedir. Bu durum araştırmaya katılan kişilerin siyasal tercihlerini beyan etme konusunda çekimser

kaldıklarını göstermektedir. Bunun yanında katılımcıların %17'sinin son genel seçimlerde oy kullanmadığı görülmektedir. Geriye kalan katılımcıların %27'si CHP'ye, %12'si Ak Parti'ye, %5'i MHP'ye, %4'ü HDP'ye, %3'ü İyi Parti'ye ve %1'i diğer partilere oy verdiğini beyan etmiştir.

4.11.3. Katılımcıların Araştırmada Kategorik Olarak Yer Alan Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımları ve Frekans Değerleri

Tablo 19. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algılarına Dair Durumları

Gruplar	Frekans	Yüzde (%)
Suriyeli sığınmacılarla kültürel olarak aynı olduğumuzu düşünüyorum.		
Evet	36	6,84
Hayır	490	93,16
Suriyeli sığınmacılarla aynı dinden olmamız önemlidir.		
Evet	120	22,81
Hayır	406	77,19
Suriyeli sığınmacıların Türkçe konuşması önemlidir.		
Evet	348	66,15
Hayır	178	33,85
Suriyeli sığınmacılarla dünya görüşümüzün aynı olduğunu düşünüyorum.		
Evet	46	8,74
Hayır	480	91,26
Suriyeli sığınmacılarla aynı coğrafyanın insanları olmamız önemlidir.		
Evet	114	21,67
Hayır	412	78,33
Suriyeli sığınmacılarla aynı etnik kimliğe sahip olduğumuzu düşünüyorum.		
Evet	35	6,65
Hayır	491	93,35

Görülebileceği üzere, araştırmaya katılım gösteren kişilerin %93,16'lık bir kesimi, Suriyeli sığınmacılar ile kültürel olarak benzerlik göstermediğini düşünmektedir. Buna benzer biçimde katılımcılar %93,35'lik bir oranla Suriyeli sığınmacılarla aynı etnik kimliğe sahip olmadıklarını; %91,26'lık oranla da Suriyeli sığınmacılarla dünya görüşlerinin benzemediğini düşünmektedirler. Bu durum katılımcıların Suriyeli sığınmacılarla kültür, etnik kimlik ve dünya görüşü özelinde ortak medyatik mekanizmalara sahip olmadığı yönünde bir görüşe sahip olduklarını göstermektedir. Suriyeli sığınmacılarla aynı coğrafyanın insanı olmak, katılımcılar tarafından %21,67'lik bir oranla; aynı dini inanca sahip olmak ise %22,81 oranında önemli görülmektedir.

Buradan hareketle katılımcıların, mekân dili ve dini inanç bağlamında ortak medyatik mekanizmalara sahip olmayı çok fazla önemsemedikleri yönünde bir yorum yapılabilir. Son olarak, katılımcıların %66,15’lik bir oranla Suriyeli sığınmacıların Türkçe konuşmasına önem verdikleri görülmektedir. Bu da dil bağlamının katılımcılar nezdinde önemli görüldüğüne işaret etmektedir.

Tablo 20. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Bilgi Edinme Kanalları ve Etkileşim Düzeylerine Yönelik Durumları

Gruplar	Frekans	Yüzde (%)
Suriyeli sığınmacılar hakkındaki bilgileri bizzat kendileriyle kurduğum ilişkiler doğrultusunda edindim.		
Evet	160	30,41
Hayır	366	69,59
Suriyeli sığınmacılarla ilgili bilgileri ve haberleri genellikle medyadan alırım.		
Evet	385	73,2
Hayır	141	26,8
Daha önceden Suriyeli bir sığınmacıyla birebir etkileşim kurdum.		
Evet	268	50,95
Hayır	258	49,05

Tablodan hareketle, araştırmaya katılan kişilerin Suriyeli sığınmacılar hakkındaki bilgi ve haberleri, %73,2’lik bir oranla, büyük ölçüde medyadan aldığı görülmektedir. Bunun yanında katılımcıların yarısından fazlasının, %50,95’lik oranla, daha önceden Suriyeli bir sığınmacıyla birebir etkileşim kurduğu görülmektedir. Katılımcıların Suriyeli mülteciler hakkındaki bilgileri bizzat kendilerinden edinme deneyimleri %30,41’lik bir oranla düşük kalmaktadır.

Tablo 21. Katılımcıların Göçmenlere Yönelik Genel Algılarına İlişkin Durumları

Gruplar	Frekans	Yüzde (%)
Bir göçmenin Türkiye’ye gelmesindeki nedenlerden hangisi sizi en çok rahatsız eder?		
Ekonomik Kazanç Elde Etmek	118	22,54
Savaştan Kaçma	124	23,69
Aile Birleşimi	20	3,75
Kıtlık ve Açlık	14	2,6
Siyasi, Dini ve İdeolojik Baskı Görme	32	6,06
İklim Değişikliğine Bağlı Nedenler	17	3,17
Terör Olaylarından Kaçma	6	1,15

Hiçbir Nedenden Ötürü Göçmen Kabul Edilmemeli	102	19,36
Hiçbiri	93	17,63

Tablodan anlaşılacağı üzere katılımcıların %17,63'lük kısmı dışında yer alan bütün katılımcılar bir biçimde Türkiye'ye gelen göçmenlerden rahatsızlık duymaktadır. Katılımcıların %19,36'lık kısmı ise hiçbir biçimde Türkiye'ye göçmen kabul edilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Bu soruya verilen cevaplardan hareketle katılımcıların göçmen karşıtlığına sahip olduğu yorumu yapılabilir. Ayrıca katılımcılar, savaştan kaçan göçmenlerden %23,69'luk bir oranla rahatsızlık duymaktadırlar. Bu oranı %22,54'lük oranla ekonomik kazanç elde etmek takip etmektedir. Suriyeli sığınmacıların genellikle savaş sebebiyle ülkelerini terk ettiklerini düşündüğümüzde, Suriyeli sığınmacılara yönelik toplumsal kabulün çok yüksek çıkmayacağı yönünde bir yorumda bulunulabilir.

4.11.4. Araştırmanın Problemlerine Yönelik Gerçekleştirilen Analizler ve Değerlendirmeleri

Bu bölümde, araştırmanın temel problemi ve alt problemlerine yönelik analizlere ve yapılan analizlerin değerlendirmelerine yer verilecektir.

4.11.4.1. Temel Probleme Yönelik Gerçekleştirilen Analizler ve Değerlendirmeleri

Araştırmanın temel problemini yukarıdaki satırlarda da belirtildiği üzere, “*Medyatik inşa ve etkileşim (MİVE)* ile Suriyeli sığınmacıların *toplumsal kabulüne* yönelik algı arasında nasıl bir ilişki vardır? Söz konusu ilişkide *Medyatik inşa ve etkileşim (MİVE)*, katılımcıların Suriyeli sığınmacıların *toplumsal kabulüne* yönelik algılarını nasıl etkilemektedir?” sorusu oluşturmaktadır. Bu soru doğrultusunda, merak edilenleri ortaya koymak amacıyla doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analizlere ilişkin elde edilen sonuçlar aşağıda tablolastırılmıştır.

Tablo 22. Medyatik İnşa ve Etkileşim Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi

	R	R²	Düzeltilmiş R²	St. Hata
Bağımsız Değişken: MİVE	,128	,016	,015	,79985
Bağımlı Değişken: TK	Beta	t	Sig	
	,128	2,955	,003	

Tablodan görülebileceği üzere, Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul oranındaki toplam değişim, %1,6 oranında medyatik inşa ve etkileşim ile açıklanmaktadır ($p<0,05$). Bu durum medyatik inşa ve etkileşimin, Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulü üzerinde etkisel bağlamda anlamlı olduğunu; fakat medyatik inşa ve etkileşimin çok düşük bir miktarda etki yarattığını göstermektedir. Ayrıca beta değerinin pozitif olması (0,128), medyatik inşa ve etkileşimin Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulünü olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Tablo 23. MİVE Kültür Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi

	R	R²	Düzeltilmiş R²	St. Hata
Bağımsız Değişken: Kültür	,046	,002	,000	,80563
Bağımlı Değişken: TK	Beta	t	Sig	
	,046	1,059	,290	

Yapılan regresyon testine ait tablodan görülebileceği üzere, MİVE'ye ait kültür alt değişkenin toplumsal kabul üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ($p>0,05$) görülmektedir.

Tablo 24. MİVE Dil Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi

	R	R²	Düzeltilmiş R²	St. Hata
Bağımsız Değişken: Dil	,019	,000	-,002	,80635
Bağımlı Değişken: TK	Beta	t	Sig	
	,019	,434	,665	

Yapılan regresyon testine ait tablodan görülebileceği üzere, MİVE'ye ait dil alt değişkenin toplumsal kabul üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Tablo 25. MİVE Eğitim Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi

Bağımsız Değişken: Eğitim	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	St. Hata
	,002	,000	-,002	,80649
Bağımlı Değişken: TK	Beta	t	Sig	
	,002	,051	,959	

Yapılan regresyon testine ait tablodan görülebileceği üzere, MİVE'ye ait eğitim alt değişkenin toplumsal kabul üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ($p>0.05$) anlaşılmıştır.

Tablo 26. MİVE Mekan Dili Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi

Bağımsız Değişken: Mekan Dili	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	St. Hata
	,070	,005	,003	,80453
Bağımlı Değişken: TK	Beta	t	Sig	
	,070	1,600	,110	

Yapılan regresyon testine ait tablodan görülebileceği üzere, MİVE'ye ait mekan dili alt değişkenin toplumsal kabul üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ($p>0.05$) görülmektedir.

Tablo 27. MİVE Dünya Görüşü Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi

Bağımsız Değişken: Dünya Görüşü	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	St. Hata
	,060	,004	,002	,80502
Bağımlı Değişken: TK	Beta	t	Sig	
	,060	1,383	,167	

Yapılan regresyon testine ait tablodan görülebileceği üzere, MİVE'ye ait dünya görüşü alt değişkenin toplumsal kabul üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ($p>0.05$) görülmektedir.

Tablo 28. MİVE Din Alt Değişkeninin Toplumsal Kabul Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Testi

Bağımsız Değişken: Din	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	St. Hata
	,315	,099	,098	,76543
Bağımlı Değişken: TK	Beta	t	Sig	
	,315	7,598	,000	

Yapılan regresyon testine ait tablodan görülebileceği üzere, MİVE'ye ait din alt değişkeni toplumsal kabul üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul oranındaki toplam değişim, %10 ($r^2: 0,099$) oranında din alt boyutu ile açıklanmaktadır ($p<0,05$). Beta değerinin pozitif olması (0,315) din alt değişkeninin toplumsal kabul üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

4.11.4.2. Alt Problemlere Yönelik Gerçekleştirilen Analizler ve Değerlendirmeleri

Bu bölümde, önceki sayfalarda ifade edilen alt problemlere ilişkin gerçekleştirilen testlere ve bu testlerin sonuçlarına yer verilecektir. Bu kapsamda yapılan ANOVA, t-testlerine ve Post-Hoc Tukey analizlerine ait tablolar aşağıda yer almaktadır.

P1 Alt Problemine Yönelik Analiz ve Değerlendirmeler

Bu bölümde, “P1: Katılımcıların medyatik inşa ve etkileşim (MİVE) ölçeğinde yer alan alt boyutlara dair düzeyleri nasıldır?” alt problemine ilişkin frekans analizlerine yer verilmektedir. Bu analizler gerçekleştirilirken, düzeyler atanmış ve MİVE ölçeğine ait alt değişkenlerin katılımcılar nezdinde düşük, orta ve yüksek olmak üzere hangi frekanslarda karşılık bulduğu gösterilmiştir. İlgili tablolar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 29. Katılımcıların Dini İnanca Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri

Düzy	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Düşük	246	46,8
Orta	181	34,4
Yüksek	99	18,8
Toplam	526	100

Tablodan anlaşılacağı üzere, katılımcıların dini inanç bağlamında medyatik olarak inşa olup etkileşim kurmaları, %46,8 oranında düşük seyretmektedir.

Tablo 30. Katılımcıların Dünya Görüşüne Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri

Düzy	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Düşük	66	12,5
Orta	193	36,7
Yüksek	267	50,8
Toplam	526	100

Tablodan anlaşılacağı üzere, katılımcıların dünya görüşü bağlamında medyatik olarak inşa olup etkileşim kurmaları, %50,8 oranında yüksek çıkmaktadır.

Tablo 31. Katılımcıların Mekan Diline Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri

Düzy	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Düşük	81	15,4
Orta	241	45,8
Yüksek	204	38,8
Toplam	526	100,0

Tablodan anlaşılacağı üzere, katılımcıların mekan dili bağlamında medyatik olarak inşa olup etkileşim kurmaları, %45,8 oranında orta düzeyde çıkmaktadır.

Tablo 32. Katılımcıların Eğitim Benzerliğine Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri

Düzy	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Düşük	97	18,4
Orta	233	44,3
Yüksek	196	37,3
Toplam	526	100,0

Tablodan anlaşılabacağı üzere, katılımcıların eğitim benzerliği bağlamında medyatik olarak inşa olup etkileşim kurmaları, %44,3 oranında orta düzeyde çıkmaktadır.

Tablo 33. Katılımcıların Aynı Dili Konuşmalarına Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri

Düzyey	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Düşük	48	9,1
Orta	196	37,3
Yüksek	282	53,6
Toplam	526	100,0

Tablodan anlaşılabacağı üzere, katılımcıların aynı dili konuşmaları bağlamında medyatik olarak inşa olup etkileşim kurmaları, %53,6 oranında yüksek düzeyde çıkmaktadır.

Tablo 34. Katılımcıların Kültürel Benzerliğe Bağlı Olarak Medyatik İnşa Olma Düzeyleri

Düzyey	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Düşük	59	11,2
Orta	134	25,5
Yüksek	333	63,3
Toplam	526	100,0

Tablodan anlaşılabacağı üzere, katılımcıların kültürel benzerlik bağlamında medyatik olarak inşa olup etkileşim kurmaları, %63,3 oranında yüksek düzeyde çıkmaktadır.

Tablo 35. Katılımcıların Medyatik İnşa Olma ve Etkileşim Kurma Düzeyleri

Düzyey	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Düşük	48	9,1
Orta	333	63,3
Yüksek	145	27,6
Toplam	526	100,0

Tablodan anlaşılabacağı üzere, katılımcıların genel anlamda medyatik olarak inşa olup etkileşim kurma düzeyleri, %63,3 oranında orta düzeyde çıkmaktadır.

P2 Alt Problemine Yönelik Analiz ve Değerlendirmeler

Bu bölümde, “P2: Katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri nasıldır?” alt problemine ilişkin frekans analizine yer verilmektedir. Yine burada da frekans değerlerine düzey atanarak, “düşük, orta ve yüksek” frekans isimlendirmeleri kullanılmıştır. Alt probleme ilişkin frekans analizine dair tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 36. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Düzeyleri

Düzy	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Düşük	183	34,8
Orta	321	61,0
Yüksek	22	4,2
Toplam	526	100,0

Tablodan anlaşılacağı üzere, katılımcıların genel anlamda Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri, %61 oranında orta düzeyde, %34,8 oranında düşük düzeyde ve %4,2 oranında yüksek düzeyde seyretmektedir.

P3 Alt Problemine Yönelik Analiz ve Değerlendirmeler

Bu alt başlıkta, “P3: Katılımcıların demografik özellikleri bağlamında Suriyeli sığınmacıları kabul düzeylerine yönelik farklılaşma nasıldır?” alt problemine ilişkin ANOVA ve t-testi sonuçlarına yer verilmektedir. İlgili alt probleme ilişkin ANOVA ve t-testi tabloları aşağıdaki gibidir.

Tablo 37. Katılımcıların Cinsiyetlerine Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları

	Cinsiyet	N	Ort. (x)	Std. Sapma	Std. Hata	T	P
Toplumsal Kabul	Kadın	263	2,3384	,82166	,05067		
	Erkek	263	2,4183	,78901	,04865	-1,137	,256

Tabloda yer alan değerlerden hareketle katılımcıların cinsiyetleri, Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerinde anlamlı bir fark yaratmamaktadır ($p>0.05$).

Tablo 38. Katılımcıların Medeni Durumlarına Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları

	Medeni Durum	N	Ort. (x)	Std. Sapma	Std. Hata	T	P
Toplumsal Kabul	Evli	230	2,3986	,78690	,05189		
	Bekar	296	2,3626	,82103	,04772	,507	,612

Tabloda yer alan değerlerden hareketle, katılımcıların medeni durumları, Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerinde anlamlı bir fark yaratmamaktadır ($p>0.05$).

Tablo 39. Katılımcıların Yaş Dağılımına Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Toplumsal Kabul	Gruplar arası	4,176	5	,835	1,290	,267
	Grup içi	336,648	520	,647		
	Toplam	340,824	525			

Yaşa göre katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul durumlarındaki farklılaşmayı tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA testi sonucunda, yaş grupları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı ($f=1,290$; $p>0.05$) tespit edilmiştir.

Tablo 40. Katılımcıların Öğrenim Durumuna Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Toplumsal Kabul	Gruplar arası	1,134	5	,227	,347	,884
	Grup içi	339,690	520	,653		
	Toplam	340,824	525			

Öğrenim durumlarına göre katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul durumlarındaki farklılaşmayı tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA testi sonucunda, öğrenim durumları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı ($f=,347$; $p>0.05$) tespit edilmiştir.

Tablo 41. Katılımcıların Hane Gelir Dağılımına Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Toplumsal Kabul	Gruplar arası	4,608	2	2,304	3,584	,028
	Grup içi	336,216	523	,643		
	Toplam	340,824	525			

Gelir dağılımına göre katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul durumlarındaki farklılaşmayı tespit etmek maksadıyla gerçekleştirilen ANOVA testi sonucunda, gelir dağılımı ve toplumsal kabul arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu ($f=3,584$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. İkili gruplar arasındaki anlamlı farklılaşmayı görebilmek amacıyla Post-Hoc analizleri arasında yer alan Tukey testi gerçekleştirilmiştir. Tukey testine ait değerler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 42. Katılımcıların Hane Gelirine Göre Toplumsal Kabul Durumunun Tukey Testi ile İkili Karşılaştırması

Bağımlı Değişken: Toplumsal Kabul			Tukey HSD		
(I) Hanenizin Aylık Toplam Geliri	(J) Hanenizin Aylık Toplam Geliri	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	
6.017 Lira Altı	6.018 - 19.602 Lira Arası	-,08771	,08756	,576	
	19.603 Lira Üstü	-,29763*	,11399	,025	

*. Ortalama farklılıklar 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Araştırmaya katılım gösteren kişilerden 6.017 lira altında bir gelire sahip olanların (açlık sınırının altında gelire sahip olanların), 19.603 üzerinde gelire sahip (yoksulluk sınırı üzerinde gelire sahip) kişilere göre göçmenleri toplumsal kabul düzeyleri (-,29763*) daha düşük seviyededir. Dolayısıyla açlık sınırının altında hane gelirine sahip bireylerin Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerinin daha düşük olduğu ifade edilebilir. Nitekim, halihazırda açlık sınırı altında hane gelirine sahip kişilerin, Suriyeli sığınmacıları ekonomik açıdan birer rakip ve tehdit olarak görmelerinin doğal olduğu yönünde bir çıkarımda bulunulabilir.

Tablo 43. Katılımcıların Son Genel Seçimlerdeki Siyasal Tercihine Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Toplumsal Kabul	Gruplar arası	17,393	7	2,485	3,979	,000
	Grup içi	323,431	518	,624		
	Toplam	340,824	525			

Son genel seçimlerdeki siyasal yönelimine göre katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul durumlarındaki farklılaşmayı tespit etmek maksadıyla gerçekleştirilen ANOVA testi sonucunda, katılımcıların siyasal yönelimleri ile toplumsal kabul düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu ($f=3,979$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. İkili gruplar arasındaki anlamlı farklılaşmayı görebilmek amacıyla Post-Hoc analizleri arasında yer alan Tukey testi gerçekleştirilmiştir. Tukey testine ait değerler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 44. Katılımcıların Son Genel Seçimlerdeki Siyasal Tercihine Göre Toplumsal Kabul Durumunun Tukey Testi ile İkili Karşılaştırması

Bağımlı Değişken: Toplumsal Kabul		Tukey HSD		
(I) Son genel seçimde (24 Haziran 2018) hangi partiye oy verdiniz	(J) Son genel seçimde (24 Haziran 2018) hangi partiye oy verdiniz	Ort. Farklılıklar (I-J)	S.Hata	P.
AK PARTİ	İYİ PARTİ	,74244*	,22773	,026
	CHP	,56311*	,12084	,000
	BELİRTMEK İSTEMİYORUM	,40477*	,11850	,016
	OY KULLANMADIM	,47891*	,13047	,006
*. Ortalama farklılıklar 0.05 düzeyinde anlamlıdır.				

Tukey değerlerine ait tabloya bakıldığında, genel olarak son seçimde AK Parti'ye oy veren katılımcıların göçmenleri toplumsal kabul puanlarının diğer gruplara nazaran daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu kapsamda özellikle İYİ partiye oy veren kişilerin Ak Parti'ye oy verenlere göre daha düşük bir toplumsal kabul puanına (,74244*) sahip oldukları diğer bir ifade ile Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulüne sıcak bakmadıkları göze çarpmaktadır. Benzer bir şekilde CHP'ye oy veren katılımcıların da AK partiye oy verenlere göre Suriyelilerin toplumsal kabulüne dair tutumlarının düşük puana (,56311*) sahip olduğu gözlenmektedir.

P4 Alt Problemine Yönelik Analiz ve Değerlendirmeler

Bu alt başlıkta, “P4: Katılımcıların demografik özellikleri bağlamında medyatik inşa ve etkileşim düzeylerine yönelik farklılaşma nasıldır?” alt problemine ilişkin ANOVA ve t-testi sonuçlarına yer verilmektedir. İlgili alt probleme ilişkin ANOVA ve t-testi tabloları aşağıdaki gibidir.

Tablo 45. Katılımcıların Cinsiyetlerine Bağlı Olarak MİVE ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları

	Cinsiyet	N	Ort. (x)	Std. Sapma	Std. Hata	T	P
Din	Kadın	263	2,5817	1,07450	,06626	-,554	,580
	Erkek	263	2,6331	1,05111	,06481		
Dünya Görüşü	Kadın	263	3,4515	,97158	,05991	-1,030	,303
	Erkek	263	3,5371	,93276	,05752		
Mekan Dili	Kadın	263	3,2795	,93737	,05780	-,294	,769
	Erkek	263	3,3032	,91349	,05633		
Eğitim	Kadın	263	3,3032	,93133	,05743	1,439	,151
	Erkek	263	3,1854	,94713	,05840		
Dil	Kadın	263	3,6122	,88632	,05465	,139	,889
	Erkek	263	3,6017	,83338	,05139		
Kültür	Kadın	263	3,6109	,92662	,05714	1,317	,189
	Erkek	263	3,5044	,92778	,05721		
MİVE Genel	Kadın	263	3,2933	,69168	,04265	,137	,891
	Erkek	263	3,2850	,68727	,04238		

Tabloda yer alan değerlerden hareketle, katılımcıların cinsiyetleri bağlamında MİVE’nin alt değişkenlerine ve genel olarak MİVE’ye yönelik tutumları, anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($p>0.05$).

Tablo 46. Katılımcıların Medeni Durumlarına Bağlı Olarak MİVE ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları

	Meden, Durum	N	Ort. (x)	Std. Sapma	Std. Hata	T	P
Din	Evli	230	2,6315	1,03479	,06823	,458	,647
	Bekar	296	2,5887	1,08434	,06303		
Dünya Görüşü	Evli	230	3,4467	,97772	,06447	-1,010	,313
	Bekar	296	3,5313	,93228	,05419		
Mekan Dili	Evli	230	3,2978	,88805	,05856	,141	,888
	Bekar	296	3,2863	,95367	,05543		
Eğitim	Evli	230	3,1913	,96235	,06346	-1,140	,255

	Bekar	296	3,2855	,92219	,05360		
Dil	Evli	230	3,6174	,88091	,05809	,246	,806
	Bekar	296	3,5988	,84382	,04905		
Kültür	Evli	230	3,4884	,95894	,06323	-1,511	,131
	Bekar	296	3,6115	,90091	,05236		
MİVE	Evli	230	3,2698	,69814	,04603	-,569	,570
Genel	Bekar	296	3,3042	,68232	,03966		

Tabloda yer alan değerlerden hareketle, katılımcıların medeni durumları bağlamında MİVE'nin alt değişkenlerine ve genel olarak MİVE'ye yönelik tutumları, anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($p>0.05$).

Tablo 47. Katılımcıların Yaş Dağılımlarına Bağlı Olarak MİVE ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Din	Gruplar arası	7,751	5	1,550	1,379	,231
	Grup içi	584,555	520	1,124		
	Toplam	592,306	525			
Dünya Görüşü	Gruplar arası	1,123	5	,225	,261	,934
	Grup içi	447,791	520	,861		
	Toplam	448,913	525			
Mekan Dili	Gruplar arası	9,598	5	1,920	2,196	,053
	Grup içi	454,510	520	,874		
	Toplam	464,108	525			
Eğitim	Gruplar arası	1,938	5	,388	,522	,760
	Grup içi	385,860	520	,742		
	Toplam	387,797	525			
Dil	Gruplar arası	2,996	5	,599	,694	,628
	Grup içi	448,977	520	,863		
	Toplam	451,973	525			
Kültür	Gruplar arası	4,176	5	,835	1,290	,267
	Grup içi	336,648	520	,647		
	Toplam	340,824	525			
MİVE GENEL	Gruplar arası	1,835	5	,367	,772	,570
	Grup içi	247,272	520	,476		
	Toplam	249,107	525			

Tabloda yer alan değerlerden hareketle, katılımcıların yaş dağılımları bağlamında MİVE'nin alt değişkenlerine ve genel olarak MİVE'ye yönelik tutumları, anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($p>0.05$).

Tablo 48. Katılımcıların Öğrenim Durumlarına Bağlı Olarak MİVE ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Din	Gruplar arası	17,289	5	3,458	3,127	,009
	Grup içi	575,017	520	1,106		
	Toplam	592,306	525			
Dünya Görüşü	Gruplar arası	13,521	5	2,704	3,039	,010
	Grup içi	462,712	520	,890		
	Toplam	476,233	525			
Mekan Dili	Gruplar arası	5,597	5	1,119	1,313	,257
	Grup içi	443,316	520	,853		
	Toplam	448,913	525			
Eğitim	Gruplar arası	21,105	5	4,221	4,955	,000
	Grup içi	443,003	520	,852		
	Toplam	464,108	525			
Dil	Gruplar arası	4,519	5	,904	1,226	,295
	Grup içi	383,279	520	,737		
	Toplam	387,797	525			
Kültür	Gruplar arası	15,490	5	3,098	3,691	,003
	Grup içi	436,483	520	,839		
	Toplam	451,973	525			
MİVE GENEL	Gruplar arası	3,561	5	,712	1,508	,185
	Grup içi	245,546	520	,472		
	Toplam	249,107	525			

Eğitim durumuna göre MİVE ve alt boyutlarında herhangi bir farklılaşma olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla yapılan ANOVA testi nihayetinde, gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu ($p < 0.05$) tespit edilmiştir. Din, dünya görüşü, eğitim ve kültür alt boyutları kapsamında, katılımcıların sahip olduğu eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. İkili gruplar arasındaki anlamlı farklılaşmanın yönünü görebilmek amacıyla aşağıda Tukey testi tablo değerlerine yer verilmektedir.

Tablo 49. Eğitim Durumuna Göre MİVE'ye özgü Farklılaşmanın Tukey Testi ile İkili Karşılaştırması

Tukey HSD					
Dependent Variable	(I) Öğrenim Durumunuz	(J) Öğrenim Durumunuz	Ort. Farklılık (I-J)	S. Hata	Sig.
Din Boyutu	İlkokul	Lisansüstü	,84712*	,27785	,029
Dünya Görüşü	Lise	Lisans	-,39509*	,13592	,044

Eğitim Boyutu	Lise	Lisansüstü	-,51359*	,15849,016
		Lisans	-,51764*	,13300,002
		Lisansüstü	-,69591*	,15508,000
Kültür	Lise	Lisans	-,45953*	,13201,007
		Lisansüstü	-,48592*	,15394,021
*. Ortalama farklılıklar 0.05 düzeyinde anlamlıdır.				

Tukey Tablo değerleri incelendiğinde, ilkökul mezunu katılımcıların lisansüstü katılımcılara nazaran aynı dini inanca sahip oldukları kişilerle daha kolay etkileşim kuracaklarına inandıkları ifade edilebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ilkökul mezunlarının lisansüstü eğitim seviyesine sahip olanlara göre dini etkileşim bağlamında daha yüksek puana (,84712*) sahip olduğu görülmektedir.

Kendisiyle aynı dünya görüşüne sahip kişiler ile daha kolay etkileşim kuracağına inanma bağlamında ise lisans (-,39509*) ve lisansüstü (-,51359*) katılımcıların lise mezunlarına göre daha yüksek puana sahip olduğu görülmektedir. Bu kapsamda lisans ve lisansüstü eğitime sahip katılımcıların, lise mezunu kişilere nazaran kendisiyle aynı dünya görüşüne sahip kişiler ile daha kolay etkileşim kurabileceğine olan inancının daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Benzer bir biçimde aynı eğitim düzeyine sahip olma ve aynı kültürel özelliklere sahip olma konusunda da lise mezunu katılımcıların lisans ve lisansüstü eğitim seviyesindekilere göre daha düşük puana sahip olduğu göze çarpmaktadır. Yine bu da lisans ve lisansüstü eğitime sahip katılımcıların, lise mezunu katılımcılara nazaran benzer eğitim düzeyine ve kültürel özelliklere sahip olunması durumunda karşı taraftaki kişilerle daha kolay etkileşim kurup, medyatik olarak inşa olacağı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 50. Katılımcıların Gelir Dağılımlarına Bağlı Olarak MİVE ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Din	Gruplar arası	,822	2	,411	,363	,696
	Grup içi	591,484	523	1,131		
	Toplam	592,306	525			
Dünya Görüşü	Gruplar arası	8,325	2	4,163	4,653	,010
	Grup içi	467,907	523	,895		
	Toplam	476,233	525			

Mekan Dili	Gruplar arası	5,447	2	2,724	3,212 ,041
	Grup içi	443,466	523	,848	
	Toplam	448,913	525		
Eğitim	Gruplar arası	4,884	2	2,442	2,781 ,063
	Grup içi	459,224	523	,878	
	Toplam	464,108	525		
Dil	Gruplar arası	3,925	2	1,962	2,674 ,070
	Grup içi	383,873	523	,734	
	Toplam	387,797	525		
Kültür	Gruplar arası	8,701	2	4,351	5,133 ,006
	Grup içi	443,272	523	,848	
	Toplam	451,973	525		
MİVE GENEL	Gruplar arası	3,558	2	1,779	3,789 ,023
	Grup içi	245,549	523	,470	
	Toplam	249,107	525		

Hane halkı gelirine göre MİVE ve alt boyutlarında herhangi bir farklılaşma olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla yapılan ANOVA testi nihayetinde, gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu ($p<0.05$) tespit edilmiştir. Dünya görüşü, mekân dili, eğitim, dil, kültür, toplumsal kabul alt boyutlarında ve genel olarak MİVE üst değişkeni kapsamında katılımcılar gelirine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. İkili gruplar arasındaki anlamlı farklılaşmanın yönünü görebilmek amacıyla aşağıda Tukey testi tablo değerlerine yer verilmektedir.

Tablo 51. Gelir Durumuna Göre MİVE’ye özgü Farklılaşmanın Tukey Testi ile İkili Karşılaştırması

Tukey HSD					
Bağımlı Değişken	(I) Hanenizin Aylık Toplam Geliri	(J) Hanenizin Aylık Toplam Geliri	Ort. Farklar (I-J)	Std. Error	Sig.
Dünya Görüşü	6.017 Lira Altı	6.018 - 19.602 Lira Arası	-,31509*	,10330	,007
Mekan Dili	6.017 Lira Altı	6.018 - 19.602 Lira Arası	-,25429*	,10056	,031
Kültür	6.017 Lira Altı	6.018 - 19.602 Lira Arası	-,31975*	,10054	,004
MİVE	6.017 Lira Altı	6.018 - 19.602 Lira Arası	-,20592*	,07483	,017
*. Ortalama farklılıklar 0.05 düzeyinde anlamlıdır.					

Gelir durumu bağlamında, 6.017 lira altı bir gelire sahip olanlar, “6.018 - 19.602” arası gelire sahip olanlara nazaran; aynı dünya görüşünü benimsediği, aynı mekân diline sahip olduğu ve aynı kültüre sahip olduğunu düşündüğü kişiler ile daha az etkileşime gireceğini düşünmektedir.

Tablo 52. Katılımcıların Son Genel Seçimlerdeki Siyasal Tercihlerine Bağlı Olarak MİVE ve Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılaşma Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Din	Gruplar arası	54,797	7	7,828	7,544	,000
	Grup içi	537,509	518	1,038		
	Toplam	592,306	525			
Dünya Görüşü	Gruplar arası	15,998	7	2,285	2,572	,053
	Grup içi	460,234	518	,888		
	Toplam	476,233	525			
Mekan Dili	Gruplar arası	7,210	7	1,030	1,208	,296
	Grup içi	441,703	518	,853		
	Toplam	448,913	525			
Eğitim	Gruplar arası	6,469	7	,924	1,046	,398
	Grup içi	457,639	518	,883		
	Toplam	464,108	525			
Dil	Gruplar arası	5,612	7	,802	1,087	,370
	Grup içi	382,185	518	,738		
	Toplam	387,797	525			
Kültür	Gruplar arası	9,473	7	1,353	1,584	,138
	Grup içi	442,500	518	,854		
	Toplam	451,973	525			
MİVE GENEL	Gruplar arası	4,960	7	,709	1,503	,164
	Grup içi	244,147	518	,471		
	Toplam	249,107	525			

Katılımcıların son genel seçimlerdeki siyasal tercihlerine göre MİVE ve alt boyutlarında herhangi bir farklılaşma olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda, gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu ($p < 0.05$) tespit edilmiştir. Din alt boyutunda katılımcılar, oy verdikleri partiye göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. İkili gruplar arasındaki anlamlı farklılaşmanın yönünü görebilmek amacıyla aşağıda Tukey testi tablo değerlerine yer verilmektedir.

Tablo 53. Son Genel Seçimlerdeki Siyasal Tercihlere Göre Katılımcıların MİVE Alt Değişkenleri Bağlamında Farklılıklarının İkili Grup Karşılaştırmaları

Tukey HSD					
Bağımlı Değişken	(I) Son genel seçimde (24 Haziran 2018) hangi partiye oy verdiniz	(J) Son genel seçimde (24 Haziran 2018) hangi partiye oy verdiniz	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Din Boyutu	AK PARTİ	CHP	1,09226*	,15578	,000
		HDP	1,05867*	,26763	,002
		BELİRTMEK İSTEMİYORUM	,84991*	,15277	,000
		OY KULLANMADIM	,79980*	,16820	,000
		OY KULLANMADIM	-,04746	,28365	1,000
*. Ortalama farklılıklar 0.05 düzeyinde anlamlıdır.					

İlgili Tukey değerleri tablosunda görülebileceği üzere, Ak Partiye oy veren katılımcıların, CHP (1,09226*) ve HDP'ye (1,05867*) oy veren katılımcılara göre dini inanç bağlamında medyatik olarak inşa olma ve etkileşim kurma durumları daha yüksek bir puana sahiptir.

P5 Alt Problemine Yönelik Analiz ve Değerlendirmeler

Bu alt başlıkta, “P5: Katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik algılar bağlamında Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri nasıl farklılaşmaktadır?” alt problemine ilişkin t-testi sonuçlarına yer verilmektedir. İlgili alt probleme ilişkin t-testi tablosu aşağıdaki gibidir.

Tablo 54. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algıların Toplumsal Kabul Üzerindeki Farklılaşma Durumları

	N	Ort. (x)	Std. Sapma	Std. Hata	T	P
Suriyeli sığınmacılarla aynı dinden olmamız önemlidir.						
Evet	120	2,7000	,78311	,07149	5,095	,000
Hayır	406	2,2833	,78843	,03913		
Suriyeli sığınmacılarla aynı						

Toplumsal Kabul	etnik kimliğe sahip olduğumuzu düşünüyorum.						
	Evet	35	3,0000	,91108	,15400	4,824	,000
	Hayır	491	2,3340	,77999	,03520		
	Suriyeli sığınmacılarla dünya görüşümüzün benzer olduğuna inanıyorum.						
	Evet	46	2,9203	,80794	,11912	4,878	,000
	Hayır	480	2,3264	,78695	,03592		
	Suriyeli sığınmacılarla aynı coğrafyanın insanları olmamız önemlidir.						
	Evet	114	2,8421	,68012	,06370	7,280	,000
	Hayır	412	2,2500	,79115	,03898		

Tablo değerlerine bakıldığında, Suriyeli sığınmacılarla aynı dini inanca sahip olmayı önemli bulan katılımcıların toplumsal kabul düzeyinin anlamlı olarak farklılaştığı ($p<0,05$) ve toplumsal kabul düzeylerinin bu konuya önem vermeyenlere göre yüksek olduğu ($x:2,7$) görülmektedir. Yine Suriyeli sığınmacılarla aynı etnik kimliğe sahip olduğunu düşünen katılımcıların da toplumsal kabul düzeylerinin anlamlı olarak farklılaştığı ve toplumsal kabul düzeylerinin Suriyeli sığınmacılarla kendisini etnik olarak benzer görmeyenlere nazaran daha yüksek olduğu ($x:3$) anlaşılmaktadır. Buna benzer biçimde Suriyeli sığınmacıların kendisiyle benzer dünya görüşüne sahip olduğunu düşünen kişilerle, Suriyeli sığınmacılarla aynı coğrafyanın insanı olmayı önemli bulanların toplumsal kabul düzeyleri anlamlı şekilde ($p<0,05$) farklılaşmakta; Suriyeli sığınmacıların kendisiyle aynı etnik kimliğe sahip olduğunu düşünenlerin ($x:2,92$) ve Suriyeli sığınmacıların kendisiyle aynı coğrafyanın insanı olmasını önemli bulanların ($x:2,84$) toplumsal kabul düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra Suriyelilerin Türkçe konuşmasını önemli bulan ve bulmayan katılımcılar ile Suriyeli sığınmacıların kendisiyle aynı kültürden geldiğine inanan ve inanmayan katılımcıların toplumsal kabul düzeyinde anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Bu durum, Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulü nezdinde aynı dili konuşmanın ve kültürel olarak benzeşmenin, katılımcılar tarafından önemli görülmediği şeklinde yorumlanabilir.

P6 Alt Problemine Yönelik Analiz ve Değerlendirmeler

Bu başlık altında, “P6: İkamet edilen bölgeye göre katılımcıların MİVE’ye yönelik farklılaşma durumları nasıldır?” alt problemine ilişkin ANOVA ve TUKEY test sonuçlarına yer verilmektedir. İlgili alt probleme ilişkin ANOVA ve TUKEY testi tabloları aşağıdaki gibidir.

Tablo 55. Katılımcıların MİVE’ye Dair Bölgesel Olarak Farklılaşma Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Din Boyutu	Gruplar Arası	6,231	6	1,038	,920	,480
	Grup içi	586,075	519	1,129		
	Toplam	592,306	525			
Dünya Görüşü	Gruplar Arası	11,111	6	1,852	2,066	,056
	Grup içi	465,122	519	,896		
	Toplam	476,233	525			
Mekan Dili	Gruplar Arası	7,220	6	1,203	1,414	,207
	Grup içi	441,693	519	,851		
	Toplam	448,913	525			
Eğitim Boyutu	Gruplar Arası	5,568	6	,928	1,050	,392
	Grup içi	458,539	519	,884		
	Toplam	464,108	525			
Dil	Gruplar Arası	6,437	6	1,073	1,460	,190
	Grup içi	381,360	519	,735		
	Toplam	387,797	525			
Kültür	Gruplar Arası	11,541	6	1,924	2,267	0,036
	Grup içi	440,432	519	,849		
	Toplam	451,973	525			

Tabloda yer alan değerlerden hareketle, katılımcıların ikamet ettiği bölgeye göre “kültür” alt değişkeninde anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir ($p<0.05$). İkili gruplar arasındaki anlamlı farklılaşmayı görebilmek amacıyla Tukey Testi gerçekleştirilmiştir. İlgili Tukey tablo değerleri aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 56. Katılımcıların MİVE Özeline Bölgesel Olarak İkili Karşılaştırması

Dependent Variable: Kültür			Tukey HSD	
(I) Türkiye'nin hangi bölgesinde yaşıyorsunuz.	(J) Türkiye'nin hangi bölgesinde yaşıyorsunuz.	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Doğu Anadolu Bölgesi	Marmara Bölgesi	-,48640*	,16223	,045

*. Ortalama farklılıklar 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

İlgili TUKEY değer tablosunda görülebileceği üzere, Marmara bölgesinde yaşayan kişiler, Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan kişilere göre, herhangi bir kişiyle kültürel olarak benzerlik göstermeleri durumunda, karşı taraftaki kişiyle 1) daha kolay etkileşim kuracağını, 2) kendilerini karşı taraftaki kişilere daha iyi ifade edebileceklerini, 3) karşı tarafa daha yakın hissedeceklerini ve 4) karşı taraf hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyeceklerini ifade etmektedirler. Bu farklılaşma, bölgesel anlamda Marmara bölgesinde ikamet eden insanların kültürel benzeşmeye daha fazla önem verdiği yönünde de yorumlanabilir.

P7 Alt Problemine Yönelik Analiz ve Değerlendirmeler

Bu başlık altında, “P7: İkamet edilen bölgeye göre katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerine yönelik farklılaşma durumları nasıldır?” alt problemine ilişkin ANOVA test sonuçlarına yer verilmektedir. İlgili alt probleme ilişkin ANOVA testi tablosu aşağıdaki gibidir.

Tablo 57. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabulüne Dair Bölgesel Olarak Farklılaşma Durumları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Toplumsal Kabul	Gruplar arası	3,770	6	,628	,968	,446
	Grup içi	337,054	519	,649		
	Toplam	340,824	525			

Tabloda yer alan değerlerden anlaşılabileceği üzere, katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerinde bölgesel olarak anlamlı bir farklılaşma olmadığı ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

P8 Alt Problemine Yönelik Analiz ve Değerlendirmeler

Bu başlık altında, “P8: Katılımcıların Suriyeli sığınmacılar hakkında bilgi edinme kanalları (etkileşim yoluyla ya da medyadan), katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerini nasıl farklılaştırmaktadır?” alt problemine ilişkin t-testi sonuçlarına yer verilmektedir. İlgili alt probleme ilişkin t-testi tablosu aşağıdaki gibidir.

Tablo 58. Katılımcıların Suriyeli Sığınmacılar Hakkında Bilgi Edinme Kanallarına Bağlı Olarak Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabullerindeki Farklılaşma Durumları

	Suriyeli sığınmacılarla ilgili bilgileri ve haberleri genellikle medyadan alırım.	N	Ort. (x)	Std. Sapma	Std. Hata	T	P
Toplumsal Kabul	Evet	385	2,3229	,77273	,03938	-	,009
	Hayır	141	2,5296	,87475	,07367	2,619	

İlgili tablodan görülebileceği üzere, Suriyeli sığınmacılar hakkındaki bilgileri medyadan alan kişilerin, Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri ile Suriyeli sığınmacılar hakkındaki bilgileri doğrudan medyadan almayan kişilerin Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerinin anlamlı olarak farklılaştığı ($p<0,05$) ve Suriyeliler hakkındaki bilgileri genellikle medyadan edinen kişilerin, Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerinin ($x:2,3229$) daha düşük olduğu görülmektedir. Fakat bunun yanında, Suriyeliler hakkında edindiği bilgileri doğrudan Suriyeli mültecilerden edinen ve edinmeyen kişilerle; Suriyelilerle doğrudan etkileşim kurmuş ve kurmamış olan kişilerin Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

P9 Alt Problemine Yönelik Analiz ve Değerlendirmeler

Bu başlık altında, “P9: Katılımcıların göç ve göçmenlere yönelik genel tutumları bağlamında Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri nasıl farklılaşmaktadır?” alt problemine ilişkin ANOVA ve TUKEY test sonuçlarına yer verilmektedir. İlgili alt probleme ilişkin ANOVA ve TUKEY testi tabloları aşağıdaki gibidir.

Tablo 59. Katılımcıların Göç ve Göçmenlere Yönelik Genel Tutumlarına Dair Ortalama Değer ve Tanımlayıcı Göstergeler

	Mean x	Std. Deviation	Std. Error
Ekonomik kazanç elde etmek	2,4017	,72147	,08169
Savaştan Kaçma	2,1911	,82324	,09091
Aile birleşimi	2,5385	,53642	,14878
Kıtlık ve Açlık	2,7407	,79543	,26514
Siyasi, Dini, Kültürel ve İdeolojik Baskı Görme	2,5714	,76842	,16768
İklim Değişikliğine Bağlı Nedenler	2,8485	1,01504	,30605
Terör Olaylarından Kaçma	2,2500	1,10135	,55067
Hiçbir nedenden ötürü göçmen kabul edilmemeli	1,7662	,66670	,08145
Hiçbiri	2,9235	,66776	,08550
Total	2,3574	,82731	,04448

Tablo 60. Katılımcıların Göç ve Göçmenlere Yönelik Genel Tutumları Bağlamında Suriyeli Sığınmacıları Toplumsal Kabul Düzeylerine Dair ANOVA Test Sonuçları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Toplumsal Kabul	Gruplar arası	50,800	8	6,350	11,547	,000
	Grup içi	185,332	337	,550		
	Toplam	236,133	345			

Katılımcıların Göç ve Göçmenlere yönelik genel tutumlarına göre Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul durumlarındaki farklılaşmayı tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA testi nihayetinde, gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu ($F=11,547$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Buna istinaden, farklılaşmanın detaylarını görebilmek maksadıyla TUKEY testi gerçekleştirilmiştir. İlgili teste ait değerler tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo 61. Katılımcıların Göç ve Göçmenliğe Dair Genel Tutumlarına Bağlı Olarak Farklılaşma Durumları

Bağımlı Değişken: Toplumsal Kabul HSD		Tukey		
(I) Bir göçmenin Türkiye'ye gelmesindeki nedenlerden hangisi sizi en çok rahatsız eder?	(J) Bir göçmenin Türkiye'ye gelmesindeki nedenlerden hangisi sizi en çok rahatsız eder?	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
Hiçbir nedenden ötürü göçmen kabul edilmemeli	Ekonomik kazanç elde etmek	-,63554*	,12353	,000
	Savaştan Kaçma	-,42489*	,12213	,016
	Aile birleşimi	-,77229*	,22475	,019
	Kıtlık ve Açlık	-,97457*	,26327	,008
	Siyasi, Dini, Kültürel ve İdeolojik Baskı Görme	-,80526*	,18546	,001
	İklim Değişikliğine Bağlı Nedenler	-1,08232*	,24125	,000
	Hiçbiri	-1,15733*	,13124	,000
Hiçbiri	Ekonomik kazanç elde etmek	,52179*	,12675	,002
	Savaştan Kaçma	,73244*	,12539	,000
	Hiçbir nedenden ötürü göçmen kabul edilmemeli	1,15733*	,13124	,000

*. Ortalama farklılıklar 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

“Bir göçmenin Türkiye'ye gelmesindeki nedenlerden hangisi sizi en çok rahatsız eder?” sorusuna yönelik “*Hiçbir nedenden ötürü göçmen kabul edilmemeli*” yanıtını veren göçmen karşıtı katılımcıların, diğer nedenlerden ötürü göçmenlerden rahatsız olan tüm grupların her birine göre toplumsal kabul konusunda daha düşük puana sahip olduğu görülmektedir. Doğal olarak, bu grupta yer alan kişiler, göçmenlerin ülkelerine gelmesini istememektedir. Dolayısıyla, bu cevabı veren katılımcıların toplumsal kabul konusunda da negatif bir tutuma sahip oldukları düşünülebilir.

Öte yandan “Bir göçmenin Türkiye'ye gelmesindeki nedenlerden hangisi sizi en çok rahatsız eder?” sorusuna “Hiçbiri” yanıtını veren katılımcıların Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulü konusunda göçmen karşıtlarının tam karşısında konumlandığı görülmektedir (1,15733*).

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Sonuç ve Tartışma

Göç, toplumsal açıdan önemli sonuçlar doğuran bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç bunun yanı sıra, hemen olup bitmeyen, uzun soluklu bir süreçtir. Her ne kadar mekânsal yer değişimi kısa süreler içerisinde son bulsa da göç edenlerin yeni varış yerlerine uyumları ve yeni varış yerlerindeki insanların göçmenleri kabul etmeleri, benimsemeleri uzun yıllar alan bir süreçtir. Hatta bu durum kuşaklar boyunca devam eden, çok uzun sürelere yayılmış bir gerçekliktir. Bunun yanında, göçmenlerin toplumsal kabulü de zamana ve konjonktürel ortama bağlı olarak değişen bir süreçtir. Simmel'in de ifade ettiği üzere evrendeki hiçbir madde parçacığının bir diğeriyle aynı boşluğu paylaşmak istememesi (1994, s.5) gibi göçmen kitlelerin, varış ülkelerinde yaşayan kişiler tarafından toplumsal olarak kabul edilmesi kolay bir süreç değildir. Dolayısıyla, toplumsal bütünleşme olarak tarif edilen, zihinsel olarak başlayan ve davranışlara dönüşen süreç (Chan, vd., 2006, s.289), uzun yıllara yayılmaktadır. Çünkü, toplumsal bütünleşmenin iki bağımsız değişkeni olan toplumsal uyum ve toplumsal kabul, bir çırpıda gerçekleşemeyecek koşulları barındırmaktadır. Bu da devletlerin ve hükümetlerin toplumsal bütünleşmeyi bir süreç olarak ele almasını beraberinde getirmektedir. Fakat bu süreç, daha çok toplumsal bütünleşmenin toplumsal uyum değişkenine odaklanmakta ve yeni gelenlerin uyumuna endeksli bir biçimde yönetilmeye çalışılmaktadır. Oysa toplumsal bütünleşme, Hegel'in "negativite negatrise" kavramında olduğu gibi bir tür olumsuzlanma (Anık, 2020) durumunu muhteva etmektedir.

Toplumsal bütünleşme; yeni gelenlerin vardıkları yere uyum sağlayabilmeleri kadar halihazırda o toplumda yaşayanların yeni gelenleri benimsemeleriyle de doğrudan ilişkilidir. Ancak bu gerçekliğe rağmen toplumsal bütünleşme, büyük ölçüde göçmenlerin varış ülkesine uyumları üzerinden ve göçmenlere yönelik sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu da gerçek anlamda toplumsal bütünleşmenin sağlanmasını engellemektedir.

Ayrıca bütünleşme politikalarının, daha çok göçmenlere yönelik kültürel serbestlik ve kültürel baskılamaya üzerinden tesis edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu da

yine zaman içerisinde bütünleştirme çabalarının sonuçsuz kalmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla, insanın doğasını dikkate alan, iletişimi odak haline getirmiş, yeni bütünleştirme politikalarının hayata geçirilmesi elzem görünmektedir. Nitekim, göç örgütünün son zamanlarda yapılan toplantılarında, iletişim ve etkileşimin toplumsal bütünleşme üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğine dair tartışmalar sürdürülmektedir. Ancak bu tartışmalarda da toplumsal kabulün çok fazla dikkate alınmadığı gözden kaçmamaktadır.

Bu sebeplerden ötürü bu çalışma kapsamında, entegrasyonun bir diğer boyutu olan toplumsal kabule odaklanılarak, varış ülkesindeki vatandaşların göçmenleri kabulü üzerinde medyatik inşa ve etkileşimin etkili olup olmayacağına, eğer böyle bir etki söz konusuysa etkinin hangi yönde olduğuna dair bir araştırma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda bir temel problem ve dokuz alt problemle yola çıkılarak, katılımcıların medyatik inşa ve etkileşim düzeyleri, demografik özellikleri, göçmenlere yönelik algıları ve toplumsal kabulleri arasındaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırma, 526 kişilik bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiş olup, örneklem grubunun dağılımı, 18 yaş ve üzerindeki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bölgesel dağılımına uygun bir biçimde sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak çalışmadaki örneklem, tam anlamıyla randomize bir örneklem kümesi değildir. Dolayısıyla, Türkiye nüfusunu gerçek manada temsil etmemektedir.

Araştırma kapsamında katılımcılara, Gallup tarafından dünya genelinde gerçekleştirilen “göçmen kabul (toplumsal kabul)” ölçeğine ve çalışma kapsamında geliştirilen “medyatik inşa ve etkileşim” ölçeğine ait sorularla birlikte katılımcıların demografik özelliklerini öğrenmeye ve Suriyeli mültecilerle ilgili algılarını ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur.

Katılımcıların medyatik inşa ve etkileşim durumları ile toplumsal kabul düzeyleri arasındaki etki, ilişki ve farklılıklar, SPSS 24.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Bu doğrultuda regresyon analizi, F Testi (ANOVA), T Testi (independent samples t test), W Testi (TUKEY) ve frekans analizlerinden faydalanılmıştır.

Elde edilen verilere göre katılımcıların %50'si (263) kadın, %50'si (263) erkektir. Katılımcıların %56,27'sini (296) bekarlar, %43,73'ünü (230) evli kişiler oluşturmaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyleri ise %3,23 (17) ilkokul, %2,66 (14) ortaokul, %11,02 (58) lise, %11,78 (62) ön lisans, %53,99 (284) ve %17,3 (91) lisansüstü şeklinde dağılım göstermektedir. Araştırmaya katılanların yaş aralığı %38,78 (204) oranla en çok 25-34 arasındadır. Bu oranı %25,47 (134) ile 18-24, %18,82 (99) ile 35-44, %10,64 (56) ile 45-54, %4,94 (26), 55-64 ve %1,33 (7) ile 65 ve üzeri yaş aralığındaki kişiler takip etmektedir. Katılımcıların hane aylık gelirleri %61,78'lik (325) bir oranla açlık sınırı ile yoksulluk sınırı arasında yer almaktadır. Katılımcıların %21,48'i (113) açlık sınırının altında bir hane gelirine sahiptir. Katılımcıların %16,73'lük kısmı ise yoksulluk sınırının üzerinde bir hane gelirine sahiptir.

Bu verilere ek olarak katılımcıların %31,17'lik (164) kesimi, “Son genel seçimlerde hangi partiye oy verdiniz?” sorusuna “Belirtmek İstemiyorum” yanıtını vermiştir. Bu veriyi takiben, %27,18'lik (143) bir kesim CHP'ye, %11,59'luk (61) kesim Ak Parti'ye, %4,56'lık (24) kesim MHP'ye, %3,61'lik (19) kesim HDP'ye, %2,85'lik (15) kesim İYİ Parti'ye ve %1,52'lik (8) bir kesim diğer partilere oy verdiğini belirtmiştir. Bunun yanında katılımcıların %17,49'luk (92) kesimi son genel seçimlerde oy kullanmadığını belirtmiştir.

Katılımcıların bölgesel olarak (Türkiye'de yaşayan 18 yaş ve üzerindeki vatandaşların dağılımlarına uygun bir biçimde); %31'i (164) Marmara bölgesinde, %16'sı (84) İç Anadolu'da, %14'ü (71) Ege bölgesinde, %13'ü (67) Akdeniz bölgesinde, %10'u (54) Karadeniz'de, %8'i (46) Güneydoğu'da ve %7'si (39) Doğu Anadolu bölgesinde ikamet etmektedir.

Katılımcıların medyatik inşa ve etkileşim düzeyleri %63,3'lük (333) bir oranla orta düzeydedir. %27,6'lık (145) kesim ise yüksek düzeyde medyatik olarak inşa olmakta ve etkileşime girmektedir. Geriye kalan %9,1'lik (48) kesimin medyatik inşa ve etkileşim düzeyleri düşük seviyededir. Bunun yanı sıra, araştırmaya katılım gösteren kişilerin en çok kültür alt boyutunda (%63,3/333) medyatik olarak inşa olma ve etkileşime girmeye meyilli oldukları görülmektedir. Bu oranı %53,6'lık (282) bir oranla dil, %50,8'lik (267) bir oranla dünya görüşü, %38,8'lik (204) bir oranla mekan dili, %37,3'lük (196) bir oranla

eğitim ve %18,8'lik (99) bir oranla din alt boyutları takip etmektedir. Katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri ise genel anlamda %61'lik (321) bir oranla orta düzeydedir. Fakat bunu %34'8'lik (183) bir oranla düşük toplumsal kabul düzeyi takip etmektedir. Katılımcılar arasından sadece %4,2'lik (22) bir kesim, Suriyeli sığınmacıları yüksek oranda toplumsal olarak kabul etmektedir. Elde edilen bu veriler, genel anlamda katılımcıların medyatik olarak inşa olma ve etkileşim düzeylerinin orta ve yüksek düzeyde olduğunu gösterirken, toplumsal kabulünse orta ve düşük düzeyde seyrettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, medyatik inşanın etkileşim üzerindeki etkilerini doğrularken, toplumsal kabulün de hassas bir dengede ilerlediğini göstermektedir.

Yapılan regresyon analizi; medyatik inşa ve etkileşimin toplumsal kabul üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu ($p < 0,05$) göstermekle birlikte, Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabul oranındaki toplam değişim %1,6 oranında ($R^2: 0,016$) medyatik inşa ve etkileşim ile açıklanmaktadır. Bu sonuç, medyatik inşa ve etkileşim düzeyinin toplumsal kabul üzerinde çok az bir etkisinin olduğunu; fakat etkinin olumlu yönde ortaya çıktığını ($\beta: 0,128$) göstermektedir. Medyatik inşa ve etkileşim ölçeğinde yer alan alt boyutlardan din dışında diğer hiçbir alt boyutun toplumsal kabul üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı görülmüştür. Toplumsal kabul oranında yaşanan %10'luk bir değişim MİVE ölçeğinde yer alan din alt boyutu ile açıklanmaktadır. Elde edilen bu sonuç, esasında medyatik inşa ve etkileşimin toplumsal kabul üzerinde etki yaratacağına dair sahip olunan inancı geçersiz kılmaktadır. Fakat katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik sahip olduğu algılar göz önünde bulundurulduğunda, medyatik inşa ve etkileşim düzeyinin toplumsal kabul üzerinde çok cüzi bir etkide bulunmasının nedenleri anlaşılabilir. Çünkü katılımcılar kültürel (%93,16 – 490 kişi), etnik (93,35 – 491 kişi) ve dünya görüşü (91,26 – 480 kişi) olarak Suriyeli sığınmacılarla aynı olmadıklarını, benzemediklerini düşünmektedirler. Buna ek olarak katılımcılar Suriyeli sığınmacılarla aynı coğrafyanın insanı olmayı (%78,33 – 412 kişi) ve aynı dini inanca sahip olmayı (%77,19 – 406 kişi) çok fazla önemli bulmamaktadırlar. Bütün bunların yanında Suriyeli sığınmacıların Türkçe diline hakim olmaları (%66,15 - 348 kişi) oldukça önemli görülmektedir. Ayrıca yapılan T testleri sonucunda, katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik oluşturulan algı soruları ile toplumsal kabul düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler

bulunmuştur. Suriyeli sığınmacılarla aynı dini inanca sahip olmayı önemli gören katılımcıların toplumsal kabul puanları, bunu önemli görmeyenlere göre yüksek çıkmıştır. Yine dünya görüşü, kültür ve etnisite bağlamında Suriyeli sığınmacılarla kendilerini benzer gören katılımcıların Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul puanlarının, diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Buradan hareketle, Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulü üzerinde medyatik inşa ve etkileşimin çok az düzeyde etkiye sahip olmasında, Suriyeli sığınmacılara yönelik genel algıların negatif yönlü seyretmesinin etkili olabileceğine dair bir yorum yapılabilir.

Medyatik inşa ve etkileşimin Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulü üzerindeki etkisinin yanı sıra, genel anlamda Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulünün demografik özellikler ve siyasal yönelim bağlamındaki farklılaşmaları ise dikkate alınması gereken sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar yapılan F (ANOVA) ve T testlerinde medeni durum, cinsiyet, eğitim durumu ve yaş dağılımının toplumsal kabul üzerinde anlamlı bir farklılaşma yaratmadığı görülse de yapılan F testine (ANOVA) göre katılımcıların gelir dağılımları ile Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabulleri arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur ($p<0,05$). Ardından yapılan W testinde (TUKEY), gelir dağılımında hane geliri açlık sınırının altında bulunan kişilerin Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerinin, hane geliri yoksulluk sınırının üzerinde bulunan kişilere nazaran daha düşük çıktığı görülmüştür. Böylesi bir sonucun ortaya çıkmasını, literatür de sıklıkla dile getirilen, göçmenlerin ekonomik birer tehdit olarak görülmesiyle açıklamak mümkündür. Hane gelir düzeyi açlık sınırının altında olan kişilerin Suriyeli sığınmacıları toplumsal olarak kabul etmemeleri bu durumla, açıklanabilir.

Bunun yanında katılımcıların son genel seçimlerde ortaya koydukları siyasal yönelimlere bağlı olarak da toplumsal kabul düzeylerinde anlamlı farklılaşmaların olduğu, ($p<0,05$) yapılan F testi (ANOVA) sonucunda görülmüştür. Akabinde gerçekleştirilen W testine (TUKEY) göre Ak Parti'ye oy veren katılımcıların, Suriyeli sığınmacıları siyasal yönelimi farklı olan kişilere göre (İYİ PARTİ ve CHP) daha fazla kabul ettikleri anlaşılmıştır. Bu durum mevcut hükümete oy veren katılımcıların, muhalefete oy veren katılımcılara göre Suriyeli sığınmacıları daha fazla benimsediğini

göstermektedir. Böylesi bir sonucun ortaya çıkmasını, mevcut hükümetin Suriyeli sığınmacılar hakkındaki olumlu söylemlerine yormak mümkündür.

Katılımcıların göçmenlere yönelik genel algıları ve Suriyeli sığınmacılara yönelik bilgileri edinme kanalları ile Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabulleri arasında da anlamlı farklılaşmaların olduğu tespit edilmiştir. Yapılan F testi (ANOVA) sonucunda katılımcıların göçmenlere yönelik genel algıları ile Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabulleri arasında anlamlı farklılaşmaların olduğu ($p<0,05$) görülmüş ve ardından yapılan W testi (TUKEY) sonucunda göçmen karşıtı olan kişilerin, göçmenlere yönelik herhangi bir olumsuz yargılaması bulunmayan kişilere göre Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeylerinin düşük seviyede olduğu saptanmıştır. Bu durum, katılımcıların göçmenlere yönelik genel algıları ile Suriyeli sığınmacıları toplumsal kabul düzeyleri arasında herhangi bir çelişki olmadığını teyit etmektedir. Buna ek olarak yapılan T testi sonucunda, Suriyeli sığınmacılar hakkındaki bilgileri daha çok haber kanallarından edinen kişilerin toplumsal kabul düzeylerinin bu konudaki bilgileri haber kanallarından edinmeyenlere göre daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulleri üzerinde medyadaki haberlerin olumsuz yönde etki ettiğini göstermektedir.

Daha önceki çalışmalarda Suriyelilerin yoğun yaşadığı bölgelerde toplumsal kabul düzeyinin yüksek çıktığına dair ortaya konulan sonuçları da test etmeye yönelik gerçekleştirilen F testinde (ANOVA), Suriyeli sığınmacıların toplumsal kabulünde bölgesel herhangi bir farklılaşmanın olmadığı ($p>0,05$) da ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların demografik özelliklerine ve siyasal yönelimlerine bağlı olarak medyatik inşa ve etkileşim düzeyleri ise farklı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Örneğin, din alt boyutu bağlamında ilkokul mezunlarının medyatik olarak inşa olma düzeyleri lisansüstü mezunlara göre en yüksek, diğer mezunlara göreyse yüksek kalmaktadır. Eğitim, kültür ve dünya görüşü bağlamında ise lisansüstü ve lisans mezunları, lise mezunlarına göre daha kolay medyatik olarak inşa olmaktadır. Hane gelir dağılımında açlık sınırının altında bulunan kişiler, yoksulluk sınırı ile açlık sınırı arasında gelire sahip kişilere göre medyatik olarak inşa olmaktan daha fazla uzaktırlar. Dünya görüşü, mekan dili, kültür bağlamında hane geliri açlık sınırının altında olanlar, açlık ve yoksulluk sınırı arasında gelire sahip olan kişilere göre medyatik olarak inşa olmaktan daha uzaktırlar.

Yine siyasal yönelimle medyatik inşa ve etkileşim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Özellikle Ak Partiye oy vermiş olan katılımcıların, din alt boyutu bağlamında, CHP ve HDP'ye oy vermiş olan kişilere göre daha fazla medyatik inşa olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle; eğitim durumunun, gelir dağılımının ve siyasal yönelimin katılımcıların medyatik olarak inşa olmaları üzerinde anlamlı farklılaşmalar yarattığı görülmektedir. Dolayısıyla herkesin aynı biçimde medyatik olarak inşa olmadığı ve etkileşim kurmadığı yönünde bir sonuç çıkartılabilmektedir.

Bütün bunları özetlemek gerekirse, araştırmaya katılan katılımcıların genel manada medyatik inşa ve etkileşime teşne olduklarını; fakat Suriyeli sığınmacılar nezdinde toplumsal kabul düzeylerinin düşük olduğunu söylemek yerinde görülmektedir. Medyatik inşa ve etkileşimin, toplumsal kabul üzerinde düşük de olsa anlamlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Fakat bu düşük etkinin, Suriyeli sığınmacılara yönelik genel yargılardan etkilenebileceğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Alt problemlere yönelik yapılan analizler sonucunda, toplumsal kabulün birçok farklı bağımsız değişkene bağlı olarak farklılaşabileceği görülmüştür. Bu da bizlere medyatik inşa ve etkileşimin tek başına toplumsal kabul üzerinde etkili olamayacağını hatırlatmaktadır. Dolayısıyla, entegrasyon politikaları oluşturulurken, sadece belli bir noktaya odaklanılmaması gerektiği ve göç gibi toplumları derinden etkileyen olguların etraflıca ve bütün boyutlarıyla düşünülerek, entegrasyon politikalarının ortaya konulması gerektiği bilinmelidir. Bütünleşme, sadece göçmenlerin toplumsal uyumundan ibaret olmayıp, varış ülkesindeki vatandaşların göçmen kitleleri kabulünden de geçmektedir. Bu çalışma, sadece toplumsal kabule odaklanmakla birlikte, göçmenlere yönelik politikaların farklı bir yönüne dikkat çekmektedir. Bu anlamda çalışmanın, bu konuda yapılacak çalışmalara farklı bir boyut kazandıracağı ve alan yazını zenginleştireceği düşünülmektedir. Bunun yanında göç entegrasyon politikaları üretilirken, kamu politikaları üretme kapasitesi yüksek halkla ilişkilere de ehemmiyet gösterilmesinin ve halkla ilişkiler uzmanlarının bu konuda elini taşın altına koymasının da göç sonrası entegrasyon sürecine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmekte ve öngörülmektedir.

Öneriler

Bu çalışma; bütünleşme politikalarının bir yönüne, toplumsal kabul değişkenine odaklanmaktadır. Oysa önceki satırlarda da ifade edildiği üzere, toplumsal bütünleşme hem toplumsal uyumu hem de toplumsal kabulü içermektedir. Dolayısıyla ilerleyen çalışmalarda medyatik inşa ve etkileşimin toplumsal uyum üzerindeki etkilerine bakmak yerinde olacaktır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan katılımcıların medyatik inşa ve etkileşim düzeylerinin orta ve yüksek olduğu görülürken toplumsal kabul düzeylerinin orta ve düşük olduğu saptanmıştır. Bu bulgu bu çalışma kapsamında görüşlerine başvurulmuş katılımcılara özgü bir bulgu olup, toplumsal kabule ilişkin, katılımcıların hassas gerekçeleri olabilmektedir. Bu hassas gerekçelerin anlaşılması için yeni çalışmaların yapılması yerinde görülmektedir.

Araştırma bulgularından bir diğeri ise gelir düzeyi ile medyatik inşanın da toplumsal kabulün de anlamlı bir şekilde farklılaşması durumudur. Bu farklılaşmanın nedenlerini daha iyi anlayabilmek adına yeni çalışmaların ortaya konulması, bu konudaki derinliğin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

İlginç bir bulgu olarak, Suriyeli sığınmacılar hakkındaki bilgileri daha çok medyadan alan kişilerin, toplumsal kabul düzeylerinin Suriyeli sığınmacılar hakkındaki bilgileri medyadan almayan kişilere göre daha düşük olmasının altında yatan nedenlerin anlaşılması adına daha derinlikli bir çalışmanın yapılması önemli görülmektedir. Buna benzer biçimde, siyasal yönelim ile toplumsal kabul ve medyatik inşanın da anlamlı farklılaşmalara sahip olduğu görülmüştür. Bu anlamlı farklılıkların neden kaynaklandığını tespit edebilmek adına yeni çalışmaların yapılması, bu konudaki eksikliği ortadan kaldıracaktır.

Bütün bunlara ek olarak, medyatik inşa ve etkileşimin toplumsal kabul ve uyum üzerindeki etkilerinin yanında, genel olarak sosyoloji ve psikoloji alanındaki farklı konularda da dikkate alınmasının iletişim alanının multidisipliner gerçekliğinin test ve teyit edilmesi açısından hem iletişim alanına hem de bahsi geçen alanlara katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- 99th Session of the IOM Council (2010) International Dialogue on Migration: Migration and Social Change: Approaches and Options for Policymakers. Erişim Adresi: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/shared/shared/ma/insite/about_iom/en/council/99/MC_INF_303.pdf
- Abadan-Unat, N. (2006). Bitmeyen Göç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Abrams, P. A. (1987). On Classifying Interactions between Populations. *Oecologia*, Vol: 73. ss. 272-281
- Açıkgöz, Ö. (2011). Toplumsal Zihniyet Olgusu ve İktisadi Gelişme ile İlgisi. *İstanbul Journal of Sociological Studies*. (32). ss. 91-123.
- Akdağ, İ. (2020). Çatışma Teorisi Bağlamında Tarihsel-Toplumsal Çatışmanın Değişen Biçimleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 15(10). (10. Yıl Özel Sayısı). ss. 5231-5251.
- Akın, M. H. (2011). Toplumsallaşma Sözlüğü. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Alba, R. D. (1985). *Italian Americans: Into the Twilight of Ethnicity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Alexander, J. C. (2006). *The Civil Sphere*. New York: Oxford University Press.
- Althusser, L. (2016). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. A. Tümertekin (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Alzboon, S. O. (2013). Social Adaptation and Its Relationship to Achievement Motivation among High School Students in Jordan. *International Education Studies*, Vol: 6, No: 10. ss. 63-69.
- Anant, S. S. (1966). The Need to Belong. *Cunoda's Mental Health*, Vol:14. ss. 21–21.
- Anderson, E. (2000). Beyond Homo-economicus: New Developments in Theories of Social Norms. *Philosophy & Public Affairs*. Vol: 29. ss. 170–200.
- Anderson, J. E. & Dunning, D. (2014). Behavioral Norms: Variants and Their Identification. *Social and Personality Psychology Compass*. Vol: 8. ss. 721–738.
- Anık, C. (1997). *Çoğulcu Sistemde İşçi Sendikası*. Ankara: Hizmet-İş Sendikası Eğitim Yayınları.
- Anık, C. (2000). *Siyasal İkna*. 1. Baskı. Ankara: Vadi Yayınları.
- Anık, C. (2009). Bilginin Toplumsal İşlevlerine İlişkin Yaklaşımları Tasnif Denemesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. Bahar, Sayı: 28. ss. 1-28.
- Anık, C. (2011). Toplumsal Zihniyet Aracılığı ile Sosyal Kontrol. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*. Cilt: 2(1). ss. 101-115.
- Anık, C. (2014). *İletişim Sosyolojisi: Kuramsal Temeller*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Anık, C. (2015). *Meşruiyetin Sosyal Psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Anık, C. (2017). Bilgi İşleme Mekanizması Olarak Zihinsel Performans.

- Anık, C. (2018). Modern Düşüncenin Bunalımı ve Doğu. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Anık, C. (2021). Dedem Korkut Der Ki. İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Anık, C. & Soncu, A. G. (2010). Kültür, Medeniyet ve Modernizm Üzerine: Yaprak Dökümü Bağlamında Bir Değerlendirme. Global Media Journal, Cilt: 1, Sayı: 2. ss. 50-80.
- Antonsich, M. (2010). Searching for Belonging: An Analytical Framework. Geography Compass, Vol: 4, No: 6. ss. 644–659.
- Apalı, Y. (2015). Bilgi Sosyolojisi Açısından Din ve Zihniyet. Nevşehir Hacı Bektaşî Üniversitesi SBE Dergisi. ss. 189-213.
- Argyle, M. (2017). Social Interaction. 2nd Edition. New York: Routledge.
- Aristoteles. (1975). Politika. (Mete Tunçay, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles. (2019). Fizik. (Saffet Babür, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristotle. (1942). Generation of Animals. Translated by A. L. Peck. Loeb. Classical Library 366. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Aron, R. (1989). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri. (Korkmaz Alemdar, Çev.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arslan, A. (2012). Felsefeye Giriş. 16. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Atasü Topçuoğlu, R., & Akbaş, E. (2009). Küreselleşme sürecinde daralan sosyal haklar ve Türkiye’de sosyal hizmet sunumunda yaşanan dönüşümlerin kuramsal ve politik çerçevesi. İçinde Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı (ss. 175–181). Belediye İş Yayınları.
- Atkinson, R.C. & Shiffrin, R. M. (1977). Human Memory: A Proposed System and Its Control Processes. G. Bower (Ed.). Human Memory: Basic Processes içinde. New York: Academic Press. ss. 7-113.
- Baddeley, A. D. (1999). Essentials of Human Memory. Sussex: Psychology Press Ltd.
- Baert, P. (2006). Social Theory and The Social Sciences. In: *Handbook of Contemporary Social Theory*, ed. G. Delanaty. Routledge Handbooks Online.
- Barnard, A. (2016). Simgesel Düşüncenin Doğuşu (2. Baskı). (Mehmet Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bartram, D., Poros, V. M. & Monforte, P. (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar. İtir Ağabeyoğlu Tuncay (Çev.). Ankara: Hece Yayınları.
- Bauer, T. & Zimmermann, K. F. (1999). Assessment of possible migration pressure and its labor market impact following EU enlargement to Central and Eastern Europe. A study for the Department of Education and Employment, UK. IZA Research Report No.3, July. Erişim Adresi: <https://www.iza.org/publications/r/79/assessment-of-possible-migration-pressure-and-its-labour-market-impact-following-eu-enlargement-to-central-and-eastern-europe>

- Bauman, Z. (1999). Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar. Ümit Öktem (Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation. *Psychological bulletin*, Vol: 117, No: 3. ss. 497–529.
- Bayram, N. (2010). Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bean, F. D. & Stevens, G. (2003). *America's Newcomers and the Dynamics of Diversity*. New York: Russell Sage Foundation.
- Beauvais, C. & Jenson, J. (2002). *Social Cohesion: Updating the State of the Research*. Ottawa: Canadian Policy Research Network.
- Becker, S. O., Boeckh, K., Hainz, C. & Woessmann, L. (2016). The Empire Is Dead, Long Live the Empire! Long-Run Persistence of Trust and Corruption in the Bureaucracy. *The Economic Journal*. Vol: 126. Issue: 590. ss. 40–74.
- Bedirhan, Y. (2009). Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Çocuklarının Kültürel Uyum Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Akademik Bakış*, Sayı: 16. ss. 1-7.
- Berberoglu, B. (2009). *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş: Eleştirel Bir Perspektif*. Can Cemgil (Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berger-Schmitt, R. (2000). *Social Cohesion as An Aspect of the Quality of Societies: Concept and Measurement*. EU Reporting Working Paper, No: 14. Mannheim: Zentrum für Umfrage, Methoden und Analysen (ZUMA).
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. Vefa Saygın Öğüt (Çev.). 1. Basım. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Bicchieri, C. (2006). *The Grammar of Society: The Nature and Dynamics of Social Norms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bierstedt, R. (2014). 18. Yüzyılda Sosyolojik Düşünce. İçinde “Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi” (3. Baskı). (Tom Bottomore & Robert Nisbet, eds.). İstanbul: Kırmızı Yayınları. ss. 21-57.
- Bijak, J. (2006). Forecasting international migration: Selected theories, models, and methods. Erişim Adresi: http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2006-04.pdf
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bissoondath, N. (2002). *Selling Illusions: The Myth of Multiculturalism*. Toronto: Penguin.
- Black, R. (1995). Review of *Strangers and Citizens: A Positive Approach to Migrants and Refugees*, by S. Spencer. *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol: 20, No:2. ss. 267–269. <https://doi.org/10.2307/622437>
- Black, R., Bennett, S. R. G., Thomas, S. M. & Beddington, J. R. (2011). Migration as Adaptation. *Nature*, Vol: 478. ss. 447-449.
- Blumer, H. (1986). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press.

- Bock, K. (2014). İlerleme, Gelişme ve Evrim Kuramları. İçinde “Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi” (3. Baskı). (Tom Bottomore & Robert Nisbet, eds.). İstanbul: Kırmızı Yayınları. ss. 59-104.
- Bollen, K. A. & Hoyle, R. H. (2001). Perceived Cohesion: A Conceptual and Empirical Examination. *Social Forces*, vol: 69, Issue: 2. ss. 479–504.
- Bonin, H. vd. (2008). Geographic Mobility in the European Union: Optimising its Economic and Social Benefits. IZA Research Report No. 19. July. Erişim Adresi: <https://www.iza.org/publications/r/111/geographic-mobility-in-the-european-union-optimising-its-economic-and-social-benefits>
- Botterman, S., Hooghe, M. & Reeskens, T. (2012). One Size Fits All? An Empirical Study into the Multidimensionality of Social Cohesion Indicators in Belgian Local Communities. *Urban Studies*, Vol: 49, Issue: 1. ss. 185-202.
- Bourdieu, P. (1986) The Forms of Capital. In: Richardson JG, editor. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press. ss. 241–258.
- Bower, G. (1977). Commentary on The Multicomponent Theory of The Memory Trace. G. Bower (Ed.). *Human Memory: Basic Processes içinde*. New York: Academic Press. ss. 437-444.
- Boyd, M. (1989). Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *The International Migration Review*, 23(3), 638–670. <https://doi.org/10.2307/2546433>
- Bozdağ, E. G. & Atan, M. (2009). “Avrupa’ya Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11, 1, s. 159– 180.
- Briggs, A. & Burke, P. (2011). Medyanın Toplumsal Tarihi: Gutenberg’ten İnternet’e. Ümit H. Yolsav & Erkan Uzun (Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Buck, R. (1990). William James, the Nature of Knowledge, and Current Issues in Emotion, Cognition, and Communication. *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol: 16, No: 4. ss. 612-625.
- Budnik, K. B. (2011). Temporary Migration In Theories Of International Mobility Of Labour, National Bank of Poland Working Paper No. 89.
- Burgess, A. C. & Burgess, T. (2005). Guide to Western Canada. 7th Edition. Globe Pequot Press.
- Burke, M. A., & Young, P. H. (2011). Social Norms. In J. Benhabib, A. Bisin, & M. O. Jackson (Eds.). *Handbook of Social Economics*. Amsterdam: North-Holland. ss. 311– 338).
- Can, C. (2003). Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri ve Genel Gelişim Çizgisi. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Castles, S. (2004). The Myth of Controllability of Difference: Labour Migration, Transnational Communities and State Strategies in Asia-Pacific Region. In

- State/Nation/Transnation: Perspectives on Transnationalism in the Asia-Pacific (B.S.A. Yeoh and K. Willis, eds.). London and New York: Routledge.
- Castles, S. (2009). Development and migration or migration and development: what comes first? *Asian and Pacific Migration Journal*, Vol: 18(4). ss. 441-471.
- Castles, S., & Davidson, A. (2000). *Citizenship and Migration: Globalization and The Politics of Belonging*. New York: Psychology Press, Routledge.
- Castles, S., De Haas H. & Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Fifth edition. London: Palgrave Macmillan.
- Chan, J., To, H. P. & Chan, E. (2006). Reconsidering Social Cohesion: Developing A Definition and Analytical Framework for Empirical Research. *Social Indicators Research*, Vol: 75. ss. 273-302.
- Chandler, D. & Munday, R. (2011). *A Dictionary of Media and Communication*. 1st Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Childe, V. G. (2018). *Tarihte Neler Oldu*. Alaeddin Şenel (Çev.). 1. Baskı. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Chung, A., & Rimal, R. N. (2016). Social Norms: A Review. *Review of Communication Research*. Vol: 4. ss. 1–28.
- Claval, P. (2010). *Multiculturalism and the Dynamics of Modern Civilizations*. Erişim Adresi: <https://archive.unu.edu/dialogue/papers/claval-s2.pdf>
- Cohen, A. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*. Mehmet Küçük (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Coleman, H. (2015). *Language and Social Cohesion: An Introduction and Lessons Learnt*. *Language and Social Cohesion in the Developing World*. ss. 1-11.
- Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. Vol: 94 (suppl.). ss. 95–120.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Collins, R. (2011). *Çatışma Kuramları*. *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü içinde* (Der. Massimo Borlandi vd.). Bülent Arıbaş (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 162-165.
- Comission on Integration and Cohesion. (2007). *Our Shared Future*. Erişim Adresi: [http://image.guardian.co.uk/sysfiles/Education/documents/2007/06/14/oursharedfuture .pdf](http://image.guardian.co.uk/sysfiles/Education/documents/2007/06/14/oursharedfuture.pdf)
- Comte, A. (1979). *Social Statics and Social Dynamics: The Theory of Order and The Theory of Progress*. NY: American Classical College Press.
- Comte, A. (1986). *Pozitivizm İlmihali*. (Peyami Erman, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Condra, J. (2013). *Encyclopedia of National Dress: Traditional Clothing around the World* (2 volumes). ABC-CLIO.

- Corvellec, H. (2013). What is Theory?: Answers from the Social and Cultural Sciences. Stockholm: Copenhagen Business School Press.
- Coser, L. A. (2010). Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlamda Fikirler. (Himmet Hülür ve Diğerleri, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Couldry, N. & Hepp, A. (2017). The Mediated Construction of Reality. Cambridge: Polity Press.
- Cuff, E. C., Sharrock, W.W. & Francis, D. W. (2013). Sosyolojide Perspektifler. Ümit Tatlıcan (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Curran, S. & Rivero-Fuentes, E. (2003). Engendering Migrant Networks: The Case of Mexican Migration. *Demography*. Vol: 40. ss. 289–307.
- Çağlar, A. (2001). Constraining Metaphors and the Transnationalisation of Spaces in Berlin. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol: 27, Issue: 4. ss. 601–613.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE). Sayı: 17. ss.67-91.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 24. ss. 129-142.
- Çeçen, A. (1975). Hukukta Norm ve Adalet. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 32(1). ss. 71-115.
- Çetintaş, İ. (2017). Aksiyolojik Gelişim Sürecinin Dini Pratikteki İzdüşümü. *Journal of Islamic Research*. 28(2). ss. 161-167.
- Dahrendorf, R. (1959). Class and Class Conflict in Industrial Society. California: Stanford University Press.
- Dahrendorf, R. (1995). Report on Wealth Creation and Social Cohesion in a Free Society. London.
- Day, F. A. & Barlett, J. M. (2000). Economic impact of retirement migration on the Texas Hill Country,. *Journal of Applied Gerontology*, Vol: 19 (1). ss. 78-94.
- De Haas, H. (2008). Migration And Development A Theoretical Perspective, Working Papers, University Of Oxford. No: 9.
- De Santillana, G. (2006). Serüven Çağı Rönesans Filozofları. (İbrahim Yıldız & Aydın Gelmez, Çev.). Ankara: Adapa Yayınları.
- Delhey, J. (2004). European Social Integration: From Convergence of Countries to Transnational Relations between Peoples. WZB Discussion Paper. Berlin: Social Science Research Center Berlin (WZB).
- Demirel, B. A. (2004). Doğu’da Göçün Temelleri. Pivolka (Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Eleştirel-Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı). Sayı: 14. ss. 7-12.
- Demireva, N. (2017). Immigration, Diversity and Social Cohesion. Briefing, The Migration Observatory, University of Oxford, Oxford.

- DeWall, C. N. & Bushman, B. J. (2011). Social Acceptance and Rejection: The Sweet and the Bitter. *Current Directions in Psychological Science*, Vol: 20, Issue: 4. ss. 256-260.
- DeWall, C.N., Twenge, J.M., Bushman, B.J., Im, C., & Williams, K.D. (2010). Acceptance by One Differs from Acceptance by None: Applying Social Impact Theory to The Rejection–Aggression Link. *Social Psychological and Personality Science*, Vol:1. ss. 168–174.
- Dixon, J., & Durrheim, K. (2004). Dislocating Identity: Desegregation and The Transformation of Place. *Journal of Environmental Psychology*, Vol: 24, No: 4. ss. 455–473.
- Doğan, İ. (2012) *Sosyolojik Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pagem Yayınları.
- Duhaime, G., Searles, E., Usher, P., Myers, H. & Frechette, P. (2004). Social Cohesion and Living Conditions in the Canadian Arctic: From Theory to Measurement. *Social Indicators Research*, Vol: 66. ss. 295–317.
- Duman, B. & Alacahan, O. (2010). Sosyal Kaynaşma-Social Cohesion. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C: 15, S:1. ss. 103,128.
- Durkheim, E. (1982). *The Rules of Sociological Method*. Steven Lukes (Trans.). NY: The Free Press.
- Durkheim, E. (1984). *The Division of Labour in Society*. W. D. Halls (Trans.). London: Macmillan Press.
- Durkheim, E. (2004). *Ahlak Eğitimi*. (Oğuz Adanır, Çev.). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Durkheim, E. (2016). *Ahlak ve Toplum*. (Duygu Çenesiz, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2020). *The Elementary Forms of Religious Life*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Easterly, W., Ritzen, J. & Woolcock, M. (2006). Social Cohesion, Institutions, and Growth. *Economics & Politics*, 18 (2), 103-120.
- Ercolani, M. G., & Wei, Z. (2010). An Empirical Analysis Of The Lewis-Ranis-Fei Theory of Dualistic Economic Development For China. *Discussion Papers*, 10-06.
- Erder, S. (2006), *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. Genişletilmiş 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erişim Adresi: www.publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.
- Erkilet, A. (2007). *Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları: Sorokin, Parsons, Dahrendorf, Merton*. Ankara: Hece Yayınları.
- Erkorkmaz, Ü., Etikan, I., Demir, O., Özdamar, K. & Sanisoğlu, S. Y. (2013). Doğrulamalı Faktör Analizi ve Uyum İndeksleri. *Türkiye Klinikleri Journal Of Medical Sciences*, Sayı: 33(1). ss. 210-223.

- Ersoy, M. (1985). Göç ve Kentsel Bütünleşme. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- European Commision. (2001). The Social Situation in the European Union 2001. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/SSR2001_en.pdf.
- European Commission. (2016). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Action Plan on the Integration of Third Country Nationals.
- Faist, T. (2003). Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Faist, T. & Faist, T. (2000). The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces. Oxford: Oxford University Press.
- Fichter, J. (1990). Sosyoloji Nedir? (Çev. N. Çelebi). Konya: Toplum Yayınları.
- Fitzpatrick, W.J. (2000). Teleology and the Norms of Nature. Newyork: Garland Publishing.
- Fleming, J. H., Esipova, N., Pugliese, A., Ray, J. & Srinivasan, R. (2018). DATA-SURVEY: Migrant Acceptance Index: A Global Examination of the Relationship Between Interpersonal Contact and Attitudes toward Migrants. *Border Crossing*. Vol: 8, Issue:1. ss. 103–132.
- Fonseca, X., Lukosch, S. & Brazier, F. (2018). Social Cohesion Revisited: A New Definition and How to Characterize It. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, Vol: 32, Issue: 2. ss. 231–253.
- Foucault, M. (2016). Bu Bir Pipo Değildir. Selahattin Hilav (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fournier, G.M., Rasmussen, D.W. & Serow, W.J. (1988). Elderly Migration: For Sun and Money. *Population Research and Policy Review*, 7, 189-199.
- Fulton W. & Harris, J. (1991). Representation Theory: A First Course. Graduate Text in Mathematics. Readings in Mathematics, Vol: 129. New York: Springer – Verlag.
- Galbraith, J. K. (1979). The Economics of Mass Poverty. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gans, H. (1973). Introduction. In *Ethnic Identity and Assimilation: The Polish Community* (Ed. N. Sandberg). New York: Praeger.
- George, D. & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 Update. Boston: Pearson.
- Gibson, M. A., Bejinez, L. F., Hidalgo, N., & Rolón, C. (2004). Belonging and School Participation: Lessons from a Migrant Student Club. In *School Connections: U.S. Mexican Youth, Peers, and School Achievement*. ss. 129–149.
- Giddens, A. (2000). Sosyoloji. H. Özel & C. Güzel (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.

- Giddens, A. (2005). Sosyal Teorinin Temel Problemleri. Ü. Tatlıcan (Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Glanzer, M. (1977). Commentary on "Storage Mechanisms in Recall". G. Bower (Ed.). Human Memory: Basic Processes içinde. New York: Academic Press. ss. 115-124.
- Goffman, E. (1963). Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Gordon, M. (1964). Assimilation in American Life. New York: Oxford University Press.
- Gotthelf, A. (2012). Teleology, First Principles, and Scientific Method in Aristotle's Biology. New York: Oxford University Press.
- Gough, I. & Olofsson, G. (1999). Capitalism and Social Cohesion: Essays on Exclusion and Integration. Macmillan, Basingstoke.
- Gökberk, M. (1990). Felsefe Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Greenwood, M. J. (1975). Research on Internal Migration in the United States: A Survey. Journal of Economic Literature, Vol: 13(2). ss. 197-433.
- Greenwood, M. J. & Hunt, G. L. & McDowell, J. M. (1987). Migration and Employment Change: Empirical Evidence on the Spatial and Temporal Dimensions of the Linkage.
- Gregory, S. (2004). Dictionary of ICT. 4th Edition. London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Grigg, D. B. (1977). E.G. Ravenstein and the Laws of Migration. Journal of Historical Geography, Vol: 3(1). ss. 41-54.
- Grünberg, L. (2000). The Mystery of Values: Studies in Axiology. Amsterdam: Rodopi.
- Guilmoto, C. Z. & Sandron, F. (2001). The Internal Dynamics of Migration Networks in Developing Countries. Population: An English Selection, Vol: 13(2). ss.135-164.
- Gurvitch, G. (1985). Sosyoloji ve Felsefe (Der. Kadir Cangızbay). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Güçlü, İ. (2014). Karl Marx and Ralf Dahrendorf: A Comparative Perspective on Class Formation and Conflict. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi. 9(2). ss. 151- 162.
- Gülner, B. (2011). Yabancı öğrencilerde kültürleşme ve medya kullanımı. Global Media Journal, Cilt: 2, Sayı: 3. ss. 51-68.
- Habermas, J. (1988). Legitimation Crisis. T. McCarthy (Trans.). Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (2019). İletişimsel Eylem Kuramı. Mustafa Tüzel (Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hagen-Zanker J. (2008). Why Do People Migrate? A Review Of The Theoretical Literature. MPRA Paper, No: 28197. Erişim Adresi: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1105657

- Hagerty, B. M., Lynch-Sauer, J., Patusky, K. L., Bouwsema, M., & Collier, P. (1992). Sense of Belonging: A Vital Mental Health Concept. *Archives of Psychiatric Nursing*, Vol: 6, No: 3. ss. 172–177.
- Hammar, T., Brochmann, G., Tamas, K., & Faist, T. (1997). *International Migration Immobility and Development: Multidisciplinary Perspectives*. London: Bloomsbury Academic.
- Hançerlioğlu, O. (1989). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harari, Y. N. (2017). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens*. (41. Baskı). İstanbul: Kolektif Yayınları. (Sapiens: A Brief History of Humankind)
- Hare, A. P., & Davies, M. F. (1994). Social interaction. A. P. Hare, H. H. Blumberg, M. F. Davies, & M. V. Kent (Eds.). *Small Group Research: A Handbook*. Ablex Publishing. ss. 169-193.
- Haris, J. R. & Todaro, M. H. (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two – Sector Analysis. *American Economic Review*, Cilt:60. ss. 126-142.
- Hays, J.C. & Longino Jr., C.F. (2002). Florida Migration in the AHEAD Study, 1993-1995. *Research on Aging*, Vol. 24 No. 4 July 2002, 473-483.
- Hecter, M. & Opp, K. D. (2001). *Social norms*. New York: Russel Sage Foundation.
- Hegel, G. W. F. (2006). *Tarih Felsefesi*. (Aziz Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Heilbroner, R. L. (2008). *İktisat Düşünürleri: Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri*. (Ali Tartanoğlu, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, Voice and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations and States*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hirschman, C. (1983). American Melting Pot: Reconsidered. *Annual Review of Sociology*, Vol: 9. ss. 397-423.
- Howes, M. B. & Geoffrey, O. (2014). *Human Memory: A Constructivist View*. USA: Elsevier.
- Höijer, B. (2011). Social Representations Theory: A New Theory for Media Research. *Nordicum Review*, Vol: 32(2). ss. 3-16.
- Hughes, E. C. (1971). *The Sociological Eye*. Chicago: Aldine.
- International Organization for Migration (IOM). (2019). *International Migration Law*, No: 34. Glossary on Migration. Geneva.
- Jackson, A., Fawcett, G., Milan, A., Roberts, P., Schetagne, S., Scott, K. & Tsoukalas, S. (2000). *Social Cohesion in Canada: Possible Indicators*. Ottawa: Canadian Council on Social Development.
- Jansen, C. J. (1970). Migration: A Sociological Problem. *Readings in the Sociology of Migration*. New York: Pergamon Press. ss. 3-35.
- Jensen Arnett, J. (2015). Socialization in Emerging Adulthood: From the Family to the Wider World, from Socialization to Self-Socialization. In J. E. Grusec & P. D.

- Hastings (Eds.). Handbook of Socialization: Theory and Research. New York: Guilford Press. ss. 208- 231.
- Jenson, J. (1998). Mapping Social Cohesion: The State of Canadian Research. Ottawa: Canadian Policy Research Network.
- Jenson, J. (2010). Defining and Measuring Social Cohesion. London: UNRISD & Commonwealth Secretariat.
- Johnson, M.R. (2005). Aristotle on Teleology. Newyork: Oxford University Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). Kültürleşme ve Aile İlişkileri. Türk Psikoloji Yazıları. Cilt: 17, Sayı: 34. ss. 120-127.
- Kapu, H. (2012). TRA2’de göç olgusu: sebep ve sonuçlar bağlamında analitik bir araştırma. Kars: T.C. Serhat Kalkınma Ajansı.
- Karagöz, K. (2011). Göç – Ticaret İlişkisi: Panel Çekim Modeli. Sosyo Ekonomi, Özel Sayı, ss. 55-68.
- Karakaya, E. Turan, A. H. (2006). Türkiye’ye yabancı emekli göçü: Didim’in yeni sakinleri ve bölgeye ekonomik etkileri. İktisat-İşletme-Finans, Vol: 21(246). ss. 122-132.
- Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi (24. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karataş, K. & Baloğlu, M. (2018). Kültürleşme Stresi Kıskaçındaki Suriyeli Öğrenciler. Turkish Studies (Elektronik), Sayı: 13, Cilt: 27. ss. 971-990.
- Karpat, K. H. (2003). Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm. SÖNMEZ, A. (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Keskin, H. İ. (2019). İstanbul’a Yönelik İç Göçün Analizi: Çekim Modeli Yaklaşımı. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (GELİŞİM-UWE 2019 Özel Sayısı), ss. 44-58.
- Kettler, D. (2017). The Social and Political Thought of Adam Ferguson. New York: Routledge.
- Khaliman, Z. N. (2012). Socio-cultural Adaptation of Migrants: Theoretical and Methodological Aspect. American-Euroasian Journal of Scientific Research, Vol: 7, Issue: 5. ss. 187-192.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach’ın Alfa Güvenilirlik Katsayısı. Journal of Mood Disorders, Cilt: 6, Sayı: 1. ss. 47-48.
- Kızılçelik, S. (2016). Sosyoloji Tarihi-3: Saint Simon, Comte, Spencer, Le Play ve Tocqueville’in Sosyal Teorileri (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2017). Sosyoloji Tarihi-1: İbn Haldun, Machiavelli, Montesquieu ve Rousseau’nun Sosyal Teorileri (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızılçelik, S. (2017). Sosyoloji Tarihi-4: Hegel, Proudhon, Marx, Durkheim, Weber ve Veblen’in Sosyal Teorileri (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kim, H. Y. (2013). Statistical Notes for Clinical Researchers: Assessing Normal Distribution Using Skewness and Kurtosis. Restorative Dentistry & Endodontics, Vol: 38 (1). ss. 52,54.

- Kim, K., And Cohen, J. E. (2010). Determinants of International Migration Flows to and from Industrialized Countries: A Panel Data Approach Beyond Gravity. *International Migration Review*, 44(4), 899-932.
- Kindler M., Ratcheva, V. & Piechowska, M. (2015). Social Networks, Social Capital And Migrant Integration At Local Level. *European Literature Review*. Institute For Research Into Superdiversity. In *Iris Working Paper Series*, No: 6.
- King, R., Warnes, A. M. & Williams, A. M. (1998). International retirement migration in Europe, *Population, Space and Place*, Vol: 4 (2). ss. 91-111.
- Kinloch, G. C. (2014). *Sosyolojik Teori: Gelişmesi ve Belli Başlı Paradigmalar*. Tülin Günşen İçli & Dursun Ayan (Çev.). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kline, (1994). *An Easy Guide to Factor Analysis*. New York: Routledge.
- Kluckhohn, C. (1951). *Values and Value Orientation in the Theory of Action*. T. Parsons & E. Shields (Eds.). *Toward a General Theory of Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Knight, J. (2010). China, South Africa And The Lewis Model. In *The Rise Of China And India* (Pp. 27-38). Palgrave Macmillan, London.
- Koç, S. & Solmaz, A. R. (2019). Türkiye’de Uluslararası Göç Akımları: Çekim Modeli Analizi. *Journal of Life Economics*, 6(4), ss. 401-412.
- Krzyzanowski, M., & Wodak, R. (2007). Multiple Identities, Migration and Belonging: Voices of Migrants. C. Caldas-Coulthard, & R. Iedema (Eds.). *Identity Troubles* in. Basingstoke: Palgrave. ss. 95-119.
- Kurekova, L. (2010). Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows. Paper presented at the Interdisciplinary Conference on Migration, Economic Change, Social Challenge. April. University College London, England.
ErişimAdresi: https://www.researchgate.net/publication/228279066_Theories_of_Migration_Critical_Review_in_the_Context_of_the_EU_East-West_Flows
- Kümbetoğlu, B. (2018). Göç Çalışmalarında “Nasıl” Sorusu. S. Gülfer İhlamur Öner & N. Aslı Şirin Öner (Ed.). *Küreselleşme Çağında Göç içinde*. ss. 49-85. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küyel, M. T. (1972). Değer ve Farabi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 20(1). ss. 71-84.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Lapinski, M. K., & Rimal, R. N. (2005). An Explication of Social Norms. *Communication Theory*. Vol:15. ss. 127–147.
- Laughey, D. (2010). *Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar*. Ali Toprak (Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Layder, D. (2010). *Sosyal Teoriye Giriş*. Ümit Tatlıcan (Çev.). 2. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları.

- Leary, M.R. (2010). Affiliation, Acceptance and Belonging. In S.T. Fiske, D.T. Gilbert & G. Lindzey (Eds.). *Handbook of Social Psychology*. 5th Edition, Vol. 2. New York, NY: Wiley. ss. 864–897.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, Vol: 3(1), pp. 47-57.
- Lefebvre, H. (1995). *Marx'ın Sosyolojisi*. (Selahattin Hilav, Çev.). İstanbul: Gökkuşuğu Basın Yayın.
- Legros, S. & Cislighi, B. (2019). Mapping the Social-Norms Literature: An Overview of Reviews. *Perspective on Psychological Science*. 15(1). ss. 62-80.
- Leunissen, M. (2010). *Explanation and Teleology in Aristotle's Science and Nature*. New York: Cambridge University Press.
- Levy-Bruhl, L. (1975). *The Notebooks on Primitive Mentality*. (Peter Riviere, Trans.). Oxford: Basil Blackwell.
- Lewin, K. (1951). *Field Theory in Social Science*. New York: Harper & Row.
- Lewis, W. A. (1954). "Economic development with unlimited supplies of labor." *The Manchester School of Economic and Social Studies*. Vol. 22. ss. 139-191.
- Li, Y., Pickles, A. & Savage, M. (2005). Social Capital and Social Trust in Britain in the late 1990s. *European Sociological Review*, Vol: 21. ss. 109-123.
- Lieberman, D.A. (2012). *Human Learning and Memory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lin, N. (2000). Inequality in Social Capital. *Contemporary Sociology*. Vol: 29. ss. 785–795.
- Lunby, K. (2009). Introduction: Mediatization as a Key. K. Lunby (Ed.). *Mediatization içinde*. New York: Peter Lang. ss. 1-18.
- Maehler, D. B., Zabala, A., & Hanke, K. (2019). Adults' Identity in Acculturation Settings: The Multigroup Ethnic & National Identity Measure (MENI). *Identity*, Vol: 19, No: 4. ss. 245–257.
- Mandler, G. (1977). Organization and Memory. G. Bower (Ed.). *Human Memory: Basic Processes içinde*. New York: Academic Press. ss. 309-354.
- Mardin, Ş. (2003). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Marková, I. (2003). *Dialogicality and Social Representations: The Dynamics of Mind*. Cambridge University Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Osman Akınhay & Derya Kömürcü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (1993). *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*. (Sevim Belli, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Massey, D & Zenteno, R. (1999). The Dynamics of Mass Migration. *Proceedings of the National Academy of Sciences Vol: 96*. ss. 5328–35.

- Massey, D. & Espinosa, K.E. (1997). What's Driving Mexico-U.S. Migration? A Theoretical, Empirical, and Policy Analysis. *American Journal of Sociology*. Vol: 102. ss. 939-999.
- Massey, D. S. (1986). The Settlement Process among Mexican Migrants to the United States. *American Sociological Review*. Vol: 51. ss. 670-685.
- Massey, D. S., Alarcon, R., Gonzalez, H. & Durand, J. (1987). Return to Aztlan: The Social Process of International Migration from Western Mexico. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaci, A., Pellegrino, A. and Taylor, J.E. (1993) "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, 19 (3), 431-466.
- McLuhan, M. (2002). Understanding Media: The Extensions of Man. Cambridge: MIT Press.
- McLuhan, M. & Quentin, F. (1967). The Medium is the Message: An Inventory of Effects. Corte Madera, CA: Gingko.
- Mead, G. H. (1913). "The Social Self". *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*. Vol: 10, No: 14. ss. 374-380.
- Mead, G. H. (1972). *Mind, Self and Society*. C. W. Morris (Ed.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Menek, İ. H. (2020). A Historical Example of Multiculturalism: Achaemenid Empire Multiculturalism. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı: 2 (1). ss. 118-138.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. London: The Free Press.
- Michelson, W. (1977). *Environmental Choice Human Behavior and Residential Satisfaction*, Oxford University Press, New York.
- Molho, I. (1986). Theories of migration: a review. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol 33 (4), 396-419.
- Montesquieu. (1998). *Kanunların Ruhu Üzerine-I*. (Fehmi Baldaş, Çev.). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Moore, W. E. (1997). İşlevselcilik. *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi içinde*. Bottomore, T. & Nisbet, R. Ş. Tekeli (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Moore, W. E. (2014). İşlevselcilik. *İçinde "Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi"* (3. Baskı). (Tom Bottomore & Robert Nisbet, eds.). İstanbul: Kırmızı Yayınları. ss. 359-404.
- Morva, O. (2013). *Chicago Okulu: Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Moscovici, S. (1993). *The Invention of Society: Psychological Explanations to Social Phenomena*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Moscovici, S. (2000). *Social Representations. Explorations in Social Psychology*. Cambridge, UK: Polity Press.

- Muccihelli, A. (1991). *Zihniyetler*. Ahmet Katıl (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Newcomb, M. D. (1990). Social Support by Many Other Names: Toward a Unified Conceptualization. *Journal of Social and Personal Relationships*, Vol: 7. ss. 479–494.
- Nibbs, F. G. (2014). *Belonging: The Social Dynamics of Fitting in as Experienced by Hmong Refugees in Germany and Texas*. Durham: Academic Press.
- Nisbet, R. (2013). *Sosyolojik Düşünce Geleneği*. (Yusuf Kaplan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Nisbet, R. (2014). Muhafazakarlık. Tom Bottomore & Robert Nisbet (Eds.). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi içinde*. İstanbul: Kırmızı Yayınları. ss. 105-142.
- Nişancı, Ş. (2002). 15 ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı İktisat Zihniyeti. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Norman, D. A. (1970). Introduction: Models of Human Memory. D.A. Norman (Ed.). *Models of Human Memory içinde*. New York: Academic Press Inc. ss. 1-15.
- Norman, D. A. & Rumelhart, D.E. (1970). A System for Perception and Memory. D. A. Norman (Ed.). *Models of Human Memory içinde*. New York: Academic Press Inc. ss. 19-64.
- O'Reilly, K. (2000). *The British on the Costal Del Sol Transnational Identities and Local Communities*, London and New York, Rotledge.
- Oberai, A. S. (1990). *Migration, Urbanisation and Development*, Geneva
- Odum, E. P. (1983). *Basic Ecology*. Philadelphia: W. B. Saunders.
- Ohta, N. (2002). The Need for a Lifespan Developmental Approach within Memory Research Is More Urgent than Ever. P. Graf & N. Ohta (Ed.). *Lifespan Development of Human Memory içinde*. London: The MIT Press. ss. 3-12.
- Okrent, M. (2018). *Nature and Normativity: Biology, Teleology and Meaning*. New York: Routledge.
- Olejárová, E. (2007). *Labor Migration As A Socio-Economic Phenomenon–Slovakia And The Czech Republic In A Comparative Perspective*. Central European University, International Relations and European Studies.
- Orton, A. (2012). *Building Migrants' Belonging through Positive Interactions. A Guide for Policy-makers and Practitioners*. Council of Europe Policy Document.
- Oskay, Ü. (2001). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Der Yayınları.
- Önür, N. (2002). *Küreselleşen Dünyada İletişim ve Toplum*. Ankara: Alp Yayınları.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(3). 217- 239.
- Özensel, E. (2012). Çok Kültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çok Kültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sayı: 1, Cilt: 7. ss. 55-70.

- Özgür, E. M., Deniz, A., Hasta, D. & Yüceşahin, M. M. (2014). Rusya İle Türkiye (Antalya) Arasında Turizme Dayalı Bir Göç Sistemi Oluşumu. Türkiye Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi. 4-6 Haziran. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye.
- Özyakışır, D. (2013). Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Parekh, B. (1994), Three Theories of Immigration, Strangers and Citizens: A Positive Approach to Migrants and Refugees, ed. S. Spencer, IPPR/River Press, 91-110.
- Parekh, B. C. (2002). Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory. Harvard UP.
- Park, R. E. (1930). Assimilation, Social. In Encyclopedia of the Social Sciences (Eds. E. Seligman & A. Johnson). New York: Macmillan.
- Park, R. E. (1950). Race and Culture. Glencoe: The Free Press.
- Park, R. E. & Burgess, E. (1969). Introduction to Science of Sociology. Reprint Version. Chicago: University of Chicago Press.
- Parsons T. (1964). A Functional Theory of Change. A. Etzioni (Ed.). Social Change: Source, Pattern and Consequence. ss. 83–97.
- Parsons, T. (1964). The Social System. London: The Free Press.
- Petersen, W. (1958), “A General Typology of Migration”, Amerikan Sociological Review, Vol: 23. ss. 256-266.
- Pfaff-Czarnecka, J. (2013). Multiple Belonging and The Challenges to Biographic Navigation. In MMG Working Paper. ss. 13-05.
- Pieloch, K. A., McCullough, M. B., & Marks, A. K. (2016). Resilience of Children with Refugee Statuses: A Research Review. Canadian Psychology/Psychologie canadienne, Vol: 57, No: 4. ss. 330–339.
- Piore, M. J. (1979). Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies. Cambridge: Cambridge University Press.
- Platon. (2019). Phaidon. Furkan Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Poloma, M. M. (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. Hayriye Erbaş (Çev.). 5. Baskı. Ankara: Palme Yayınları.
- Popitz, H. (2017). Social Norms. Genocide Studies and Prevention: An International Journal. Vol: 11(2). ss. 3–12.
- Portes, A. (1998): Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. Annual Review of Sociology, 24: 1-24.
- Portes, A. (2007). Migration, Development, and Segmented Assimilation: A Conceptual Review of the Evidence. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 610(1). ss. 73–97.
- Portes, A. (2010). Migration and Social Change: Some Conceptual Reflections. Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol: 36, No: 10. ss.1537-1563.

- Portes, A. & Rumbaut, R.G. (2001). *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*. Berkeley, CA:University of California Press and Russell Sage Foundation.
- Postman, N. (2004). *Televizyon Öldüren Eğlence*. (O. Akınhay, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Proudhon, P. J. (2012). *İktisadi Çelişkiler Sistemi ya da Sefaletin Felsefesi*. (Işık Ergüden, Çev.). İstanbul: Kaos Yayınları.
- Proudhon, P. J. (2017). *Mülkiyet Nedir? Hukukun ve Yönetimin İlkesi Üzerine Araştırmalar*. (Devrim Çetinkasap, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Putnam, R. D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. *Scandinavian Political Studies*, Vol: 30, Issue: 2. ss. 137–74.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*, Vol: 48. ss. 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws Of Migration. *Journal Of The Royal Statistical Society*, Vol: 52(2). ss. 241-305.
- Reddy, T.O., Reddy, M.T.P. & Singh, M.S. (2011). A Study of Social Adjustment as a Socio-Psychological Differential among Sports Achievers, Non Achievers and Non Participants Female Tribal.
- Redfield R., Linton R. & Herskovits M. J. (1936). Memorandum for The Study of Acculturation. *American Anthropologist*, Vol: 38, No: 1. ss. 149–152.
- Reichert, J. S. (1982). Social Stratification in a Mexican Sending Community: The Effect of Migration to the United States. *Social Problems*. Vol: 29. ss. 422-433.
- Reynolds, C. R. & Fletcher-Janzen, E. (2008). Pluralism, Cultural. *Encyclopedia of Special Education*.
- Richerson, P. J. & Boyd, R. (2008). Migration: An Engine for Social Change. *Nature*, Vol: 456(18). ss. 877.
- Richter, R. (2012). *Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş*. Necmeddin Doğan (Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ritzer, G. (2011). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Himmet Hülür (Çev.). Ankara: DeKi Yayınları.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. Irmak Ertuna Howison (Çev.). Ankara: DeKi Yayınları.
- Rodriguez, N. (1996). The Battle for the Border: Notes on Autonomous Migration, Transnational Communities and the State. *Social Justice*. Vol: 23(3). ss. 21-37.
- Rokeach, M. (1979). Introduction. Milton Rokeach (Ed.). *Understanding Human Values*. New York: The Free Press.
- Ronald L. J. (2010). *Encyclopedia of Identity*. SAGE

- Rossi, P. H. (1955). *Why Families Move: A Study of the Social Psychology of Urban Residential Mobility*. Glencoe, IL: Free Press.
- Rousseau, J. J. (1754). *Discourse on Inequality*. (G. D. H. Cole, Trans.). Erişim Adresi: <https://aub.edu.lb/fas/cvsp/Documents/DiscourseonInequality.pdf879500092.pdf> (19/04/2020).
- Rousseau, J. J. (1994). *The Social Contract*. (Christopher Betts, Trans.). New York: Oxford University Press.
- Sahakian, W. S. (1990). *Felsefe Tarihi*. Aziz Yardımlı (Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Salter, F. (2017). *On Genetic Interests*. New York: Routledge.
- Sassure, F. D. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*. Savaş Kılıç (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Savage, M., Bagnall, G., & Longhurst, B. J. (2004). *Globalization and Belonging*. Sage.
- Savur, M. (1975). *Sociology of Conflict Theory*. *Social Scientist*. Vol: 3, No: 12. ss. 29-42.
- Saygın, S., & Hasta, D. (2018). Göç, Kültürleşme ve Uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Cilt: 10, Sayı: 3. ss. 302-323.
- Sayın, Z. (2003). *İmgenin Pornografisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Schiefer, D. & Van der Noll, J. (2016). *The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review*. *Social Indicators Research*, Vol: 132. ss. 579-603.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2010). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modelling (3rd ed.)*. *Routledge/Taylor & Francis Group*.
- Schutz, A. (1967). *The Phenomenology of the Social World*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Schwartz, S. (1992). *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries*. M. P. Zanna (Ed.) In *Advances in Experimental Social Psychology*. San Diego: Academic Press.
- Sert, D. Ş. (2018). *Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. İçinde Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* (Ed. S. Gülfer İhlamur Öner & N. Aslı Şirin Öner). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 29-47.
- Shibutani, T. & Kwan, K. (1965). *Ethnic Stratification*. New York: Macmillan.
- Sicakkan, H. G., & Lithman, Y. (2005). *Theorizing Identity Politics, Belonging Modes and Citizenship*. H. G. Sicakkan, & Y. Lithman (Eds.), *Changing The Basis of Citizenship in The Modern State: Political Theory and Political Diversity in*. New York: Edwin Mellen Press. ss. 197-225.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. Tuncay Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Singewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Osman Akınhay (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Sirkeci, İ. (2018). Göçün 3 KA'sı. İçinde Dünyaya ve Türkiye'ye sosyolojik Bakış. Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Paneller Dizisi I-II. (Uğuzman T, Fırıncı Orman T, Coşkun Ç, Karan O, Özüz E). Ankara: Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Slattey, M. (2017). Sosyolojide Temel Fikirler. Özlem Balkız vd. (Çev.). 9. Baskı. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Smith-Lovin, L., & Heise, D. R. (1988). Analyzing Social Interaction. Advances in Affect Control Theory. New York: Routledge.
- Smith, A. (2007). The Wealth of Nations. New York: Cosimo Inc.
- Song, S. (2007). Justice, Gender, and the Politics of Multiculturalism. Cambridge University Press.
- Sorokin, P. A. (2008). Toplum Felsefeleri. Mete Tunçay (Çev.). İstanbul: Salyangoz
- Speare, A. Jr. (1974). Residential Satisfaction as An Intervening Variable in Residential Mobility. Demography. Vol: 11(2). ss. 173-188.
- Spencer-Oatey, H. (2012). What is Culture? A Compilation of Quotations. GlobalPAD Core Concepts. Available at GlobalPAD Open House. Erişim Adresi: <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/al/globalpad/interculturalskills/>
- Spittel, M. (1998). Testing Network Theory Through An Analysis Of Migration From Mexico To The United States. Master's Thesis. Madison:University of Wisconsin.
- Stark, O. (1991). The Migration of Labor. Cambridge: Basil Blackwell.
- Stark, O. & David E. B. (1985). "The New Economics of Labor Migration", The American Economic Review, Vol. 75, No. 2, Papers and Proceedings of the Ninety-Seventh Annual Meeting of the American Economic Association.
- Stone, J. (1985). Racial Conflict in Contemporary Society. London: Fontana Press.
- Stouffer, A. S. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. American Sociological Review, Vol: 5(6). ss. 845-867.
- Stouffer, A. S. (1960). Intervening Opportunities and Competing Migrants. Journal of Regional Science, Vol: 2(1). ss. 1-26.
- Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar arası Karşılaştırması: Kültürleşme. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 55. ss. 103-134.
- Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. G.Ü, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 2. ss. 57-67.
- Şimşek, R. (2018). Göç Kuramları. İçinde Göç Sosyolojisi (Ed. Rıdvan Şimşek). Ankara: Akademisyen Kitabevi. ss. 15-48.
- Taş, K. (2003). Dinin Sosyolojik Tanımı Problemi Üzerine Bir Değerlendirme. Dini

- Tatlıdil, E. (1984). Yurt Dışı İşçi Göçüne İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar. *Seminer Dergisi*, Sayı: 2-3. ss. 112-120.
- Taylor, C. (1996). Çokkültürlülük / Tanınma Politikası. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taylor, E. J. (1999). The New Economics Of Labour Migration And The Role Of Remittances In The Migration Process. *International Migration*, 37(1), 63-88.
- Taylor, J.E. (1992). Remittances and Inequality Reconsidered: Direct, Indirect, Andintertemp Oral Effects. *Kournal of Policy Modeling*. Vol: 14. ss. 187-208.
- Tekeli, İ. (2008). Göç ve Ötesi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Timasheff, N. S. (1967). *Sociological Theory Its Nature and Growth*. New York: Random House.
- Tocqueville, A. (1994). Amerika’da Demokrasi. (İlhan Sezal & Fatoş Dilber, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Todaro, M. P. (1976). *Internal Migration in Developing Countries*. Geneva: International Labor Office.
- Tokatlı, A. (2011). Çağdaş Diyalektiğin Kaynağı Hegel. İstanbul: Sitare Yayınları.
- Tolan, B. (1996). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Murat & Adım Yayınları
- Toros, A. (2008). Sorunlu Bölgelerde Göç. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.
- Trotman, C. J. (2002). *Multiculturalism: Roots and Realities*. Indiana University Press.
- Turhan, M. (1961). Garplılaşmanın Neresindeyiz?. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Turner, J. H. (1988). *A Theory of Social Interaction*. California: Stanford University Press.
- Turner, J. H., Beeghley, L. & Powers, C. H. (2010). Sosyolojik Teorinin Oluşumu. (Ümit Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Tümtaş, M. S. & Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:21, S:4. ss.1347-1359.
- Twenge, J.M., Baumeister, R.F., Tice, D.M., & Stucke, T.S. (2001). If You Can’t Join Them, Beat Them: Effects of Social Exclusion on Aggressive Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol: 81. ss. 1058–1069.
- Uyanık, Y. (1999) “Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3/99, Ankara, 1-8.
- Ülgener, S. F. (2006), *Zihniyet, Aydınlar ve İzm’ler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve Değer*. 1. Baskı. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Vaitla, B., Taylor, A., Van Horn, J., & Cislighi, B. (2017). *Social Norms and Girls’ Well-being: Linking Theory and Practice*. Washington, DC: Data2X.
- Van Houtte, M., & Van Maele, D. (2012). Students’ Sense of Belonging in Technical/Vocational Schools versus Academic Schools: The Mediating

- Role of Faculty Trust in Students. Teachers College Record, Vol: 114, No: 7. ss. 1–36.
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual.
- Vertovec, S. (2001). Transnationalism and Identity. Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol: 27, Issue: 4. ss. 573–582.
- Wacquant, L. & Wilson, W.J. (1989). "The Cost of Racial and Class Exclusion in the Inner City." Annals of the American Academy of Political and Social Science 501. ss.8-26.
- Wallace, R. & Wolf, A. (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. Leyla Elburuz & M. Rami Ayas (Çev.). 3. Baskı. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Wallerstein, I. (1993). Jeopolitik ve Jeokültür. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Wallerstein, I. (2009). Liberalizmden Sonra. İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I. (2012). Modern Dünya Sistemi 2. İstanbul: Yarı Yayınları.
- Wang, J., & Wang, X. (2012). Structural Equation Modeling: Applications Using Mplus. Hoboken, NJ: Wiley, Higher Education Press.
<https://doi.org/10.1002/9781118356258>
- Ward, C., & Geeraert, N. (2016). Advancing Acculturation Theory and Research: The Acculturation Process in its Ecological Context. Current Opinion in Psychology. Vol: 8. ss. 98–104.
- Waters, M. (2008). Modern Sosyoloji Kuramları. Zafer Cihirlioğlu vd. (Çev.). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Wayland, S. (1997). Immigration, Multiculturalism and National Identity in Canada. International Journal of Group Rights, Vol: 5, Issue: 1. ss. 33–58.
- Weber, D. (2014). Migrant Networks: A Literature Review. Integration of Immigrants Programme. Massey University, Working Paper, Number: 5.
- Weber, M. (1986). Sosyoloji Yazıları. (Taha Parla, Çev.). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Wiest, R. E. (1984). External Dependency and the Perpetuation of Temporary Migration to the United States. In Ricahard C. Jones (Der.). Patterns of Undocumented Migration: Mexico and the United States. Totowa, N.J.: Rowman and Allanheld. ss. 110-135.
- Wilburn, V.R. & Smith, D.E. (2005). Stress, Self-Esteem, and Suicidal Ideation in Late Adolescents. Adolescence, Vol: 40, No: 157. ss. 33-46.
- Williams, K.D., Cheung, C.K.T. & Choi, W. (2000). Cyberostracism: Effects of Being Ignored over The Internet. Journal of Personality and Social Psychology, Vol: 79. ss. 748–762.
- Williams, R.M. (1979). Change and Stability in Values and Value Systems: A Sociological Perspective. Milton Rokeach (Ed.). Understanding Human Values. New York: The Free Press.

- Wilpert, C. (1992). The Use of Social Networks in Turkish Migration to Germany. in International Migration Systems, (ed. M. M. Kritz-L. L. Lin-H. Zlotnik). London: Clarendon Press. ss. 177-189.
- Wolfel, R. L. (2005). Migration In The New World Order: Structuration Theory And Its Contribution To Explanations Of Migration. Geography Online, Vol:5, No.2.
- Wolpert, J. (1964). Behavioral Aspects of the Decision to Migrate. Papers, Regional Science Association, Vol: 15. ss. 159-169.
- Wolpert, J. (1966). Migration as an Adjustment on Environmental Stress. Journal of Social Issues, Vol: 22(4). ss. 92-102.
- Woolston, H. B. (1917). Review of "Social Adaptation: A Study of the Doctrine of Adaptation as a Theory of Social Progress. The American Journal of Theology, Vol: 21, No: 2. ss. 311-313.
- Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaylalı, M. (2018). Community and Law: Identifying The Locus of Law in Community. Human Rights Review. Vol:8(15). ss. 63-79.
- Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zafer, A. B. (2016). Göç Çalışmaları İçin Bir Anahtar Olarak "Kültürleşme" Kavramı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 17, Sayı:30. ss. 75- 92.
- Zelinsky, W. (1971). The Hypothesis Of The Mobility Transition. Geographical Review. ss. 219-249.
- Zizek, S. (2001). Çok Kültürcülük Ya da Çokuluslu Kapitalizmin Kültürel Mantığı. Defer, Yıl: 14, Sayı: 44.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

Conscious kelimesi için:

<https://www.etymonline.com/search?q=conscious>. Erişim Tarihi: 20.05.2022.

Culture kelimesinin etimolojik kökeni için:

<https://www.etymonline.com/search?q=culture>. Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2020.

Çok Kültürlülük Tanımı için:

<https://www.thoughtco.com/what-is-multiculturalism-4689285#:~:text=Multiculturalism%20is%20the%20way%20in,harmonious%20coexistence%20of%20different%20cultures>. Erişim Tarihi: 28 Mart 2022

<https://plato.stanford.edu/entries/multiculturalism/>. Erişim Tarihi: 22 Mart 2022.

Intelligence kelimesi için:

<https://www.etymonline.com/search?q=intelligence>. Erişim Tarihi: 20.05.2022.

Interaction kelimesi için:

<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/interaction>. Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2022.

Logic kelimesi için:

<https://www.etymonline.com/search?q=logic>. Erişim Tarihi: 20.05.2022.

Mechanism kelimesi için:

<https://www.etymonline.com/search?q=mechanism>. Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2020.

Reason kelimesi için:

<https://www.etymonline.com/search?q=reason>. Erişim Tarihi: 20.05.2022.

Representation kelimesinin kökeni için:

<https://www.etymonline.com/word/representation>. Erişim Tarihi: 23.05.2022.

Social Acceptance kavramı için:

<https://dictionary.apa.org/social-acceptance>. Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2022.

Social Adaptation kavramı için:

<https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Social+Adaptation#:~:text=the%20adjustment%20of%20individual%20and,%2C%20class%2C%20or%20social%20group>. Erişim Tarihi: 2 Haziran 2022.

<https://psychologydictionary.org/social-adaptation/>. Erişim Tarihi: 2 Haziran 2022.

Temsil kelimesinin etimolojik kökeni için:

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/temsil>. Erişim Tarihi: 23.05.2022.

Toplumsal Kabul ve Etkileşim İlişkisi Araştırması için:

<https://news.gallup.com/poll/217250/acceptance-migrants-increases-social-interaction.aspx>. Erişim Tarihi: 1 Haziran 2022.

Türkiye 18 Yaş Üzeri Nüfusun Bölgesel Dağılımı için:

<https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi>. Erişim Tarihi: 5 Haziran 2022.